MİKRO KREDİNİN
KADIN YOKSULLUĞUNU
AZALTMADAKİ ROLÜ
VE ESKİŞEHİR UYGULAMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2012

MİKRO KREDİNİN KADIN YOKSULLUĞUNU AZALTMADAKİ ROLÜ VE ESKİŞEHİR UYGULAMASI

EYLÜL KABAKÇI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Güler Günsoy

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2012

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Eylül KABAKÇI'nın, "Mikrokredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması" başlıklı tezi **14 Eylül 2012** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **İktisat** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

		İmza
Üye (Tez Danışmanı)	**: Doç.Dr.Güler GÜNSOY**	.....
Üye	**: Doç.Dr.Elif DAĞDEMİR**	.....
Üye	**: Yard.Doç.Dr.Zerrin SUNGUR**	.....

Prof.Dr.B.Zafer ERDOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

MİKRO KREDİNİN KADIN YOKSULLUĞUNU AZALTMADAKİ ROLÜ VE ESKİŞEHİR UYGULAMASI

Eylül KABAKÇI

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2012

Danışman: Doç. Dr. Güler Günsoy

Dünyamızın ekonomik ve sosyal olarak küreselleşmesi ile birlikte, artık insanoğlunun yaşadığı tüm sorunlar daha net bir şekilde görülebilmekte ve insanlık sorunu olarak nitelendirilebilmektedir. Yoksulluk da çağımızın önemli insanlık sorunlarındandır.

Çağımızda teknoloji hızla gelişmektedir. İnsan yaşamı gün geçtikçe daha kolay bir hal almakta, her geçen yıl yeni teknolojiler keşfedilmektedir. Bir yanda refah içinde yaşayan ve ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabilen insanların yaşadığı bir dünya varken, diğer yanda yoksulluğun gittikçe arttığı bir dünya görülmektedir. Özellikle kadınlar yoksulluğu en şiddetli hisseden kesimdir. Mikro kredi ise bir mikro finansman türü olarak yoksul kadınlara yoksulluktan kurtulmaları için bir fırsat tanımaktadır.

Bu tez, yoksulluk sorununa bir çözüm önerisi olarak sunulan mikro kredileri konu edinmiştir. Tezin amacı ise mikro kredi uygulamasının, yoksulluğu önlemekte başarılı olup olmadığını tespit etmek ve Eskişehir örneğinden yola çıkarak mikro kredi kullanıcısı kadınların hayatlarında bu uygulamanın ne gibi değişiklikler sağladığını belirlemektir. Çalışma, Eskişehir' de Türkiye Grameen Mikro kredi Programı'ndan kredi alan kadın kullanıcılar ile yürütülen nitel çalışma verilerine dayanmaktadır. Araştırmanın bulguları; mikro kredi kullanıcısı kadınların yoksulluktan kurtulmalarının sadece elde etmiş oldukları sermaye ile mümkün olmadığını; ürettikleri ürünlerde gösterdikleri yenilikçi düşüncelere, girişimcilik özelliklerine, diğer üreticiler ile rekabet edebilmelerine ve daha çok müşteri sayısına ulaşmalarına bağlı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, kadın yoksulluğu, mikro kredi

Abstract

THE ROLE OF THE MICROCREDIT ON FEMALE POVERTY REDUCTION AND A RESEARCH IN ESKİŞEHİR

Eylül KABAKÇI

Department of Economics

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, September 2012

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Güler Günsoy

With the globalization of our world both economically and socially, now all the problems experienced by mankind and humanity defined as a problem and can be seen more clearly. Poverty is a important humanity problem of our time.

In our age, technology is rapidly developing. Human life is becoming easier by the day, new technologies are discovered each year. On the one hand easily supply the needs of well-being and living in a world where people live, while on the other hand a world of poverty is increasingly harder. Poverty, especially women who feel the poverty most deeply. As the type of a microfinance is microcredit gives an opportunity to poor women to overcome poverty.

This thesis is presented as a proposal for a solution to the problem of poverty, microcredit has made the subject. The aim of the thesis is defining the success of microcredit as a way of poverty allevation and women's lives through the example of microcredit user provides this application is to determine what kind of changes in Eskisehir. The study of women in Eskişehir, Turkey Grameen Microcredit Program loans are based on the qualitative study carried out with users. The research findings shows women's poverty reduction is not possible with only microcredit as a capital. It's depends on products produced by innovative ideas, entrepreneurial characteristics, to compete with other manufacturers with and reach more customers that depend on the number.

Key Words: Poverty, Woman Poverty, Microcredit

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Eylül Kabakçı

v

Önsöz

Çalışmamın başından sonuna kadar ilgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve değerli fikirleri ile bana her zaman yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Güler Günsoy' a,

Çalışma süresince çeşitli konularda bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Zerrin Sungur'a,

Her zaman yanımda olup beni destekleyen sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Eylül KABAKÇI

Özgeçmiş

Eylül KABAKÇI

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans : 2009 Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İngilizce İktisat Programı

Lise: 2005 Balıkesir Edremit Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Balıkesir/ 1987 **Cinsiyet:** Kadın **Yabancı Dil:** İngilizce

İçindekiler

Sayfa

Jüri ve Enstitü Onayı……..ii

Yüksek Lisans Tez Özü iii

Abstract iv

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi v

Önsöz vi

Özgeçmiş vii

Tablolar…….....xiii

Şekiller Listesi xv

Kısaltmalar Listesi xvi

Giriş 1

Birinci Bölüm

Yoksulluk Ve Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi

1. Yoksulluk Kavramı ve Tanımlanması 6

2. Yoksulluk Çeşitleri ve Sınıflandırma 8

2.1. Nesnel Yoksulluk.....8

2.2. Öznel Yoksulluk 9

2.3. Gelire Bağlı Yoksulluk.....11

2.3.1. Mutlak yoksulluk.....11

2.3.2. Göreli yoksulluk.....12

3. Yoksulluğun Ölçülmesi 14

3.1. Yoksulluk Sınırı Çeşitleri.....15

3.1.1. Göreli yoksulluk sınırı 15

3.1.2. Mutlak yoksulluk sınırı 16

3.1.3. Subjektif yoksulluk sınırı 18

3.2. Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler 19

3.2.1. Kafa sayısı endeksi 19

3.2.2. Yoksulluk açığı endeksi 21

3.2.3. Lorenz eğrisi 22

3.2.4. Gini katsayısı 23

3.2.4.1.Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre Gini katsayısı……25
3.2.4.2. Hanehalkı kullanılabilir gelire göre Gini katsayısı…….27
3.2.5. Yüzde paylar analizi 28
3.2.6. Dalton Atkinson eşitsizlik ölçümü 31
3.2.7. Gayri safi milli hasıla karşılaştırması 32
3.2.8. Sen yoksulluk endeksi.....34
3.3. Gelire Bağlı Olmayan Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Araçlar 35
3.3.1.İnsani gelişme endeksi (Human Development Index) 35
3.3.2. İnsani yoksulluk endeksi (HPI) 37
3.3.3. Toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi (GDI).....38
4. Ülkelerin Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk Ölçütlerine Göre Karşılaştırılması 41

İkinci Bölüm

Kadın Yoksulluğu ve Türkiye' de Yoksulluk

1. Kadın Yoksulluğu ve Yoksulluğun Kadınlaşması 45
1.1 Kadın Yoksulluğunu Oluşturan Faktörler 47
2. Türkiye'de Kadın Yoksulluğu 54
3. Türkiye'de Kadın İstihdamı 56
4. Türkiye'de Kadının Eğitim Durumu 61
5. Türkiye'de Yoksulluk Sorunu 62
5.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları.....62
5.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı.....64
5.3. Hane halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları 66
5.4. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları.....68
5.5. Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları.....69
5.6. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları.....71
5.7. Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna göre Yoksulluk Oranları.....73

Üçüncü Bölüm

Yoksulluğa Bir Çözüm Önerisi Olarak Mikro Finansman Ve Mikro kredi Uygulaması

1. Mikro Finansman Yaklaşımı ve Yoksulluk 75

1.1. Refah Yaklaşımı 81

1.2. Finansal Sistem Yaklaşımı 82

1.2.1. Kredi birlikleri yaklaşımı 82

1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşları yaklaşımı 82

1.2.3. Bankacılık yaklaşımı 83

2. Mikro Finansmanın İlkeleri 85

3. Mikro Finansman Kuruluşları 88

3.1. Enformel Finansörler: Tefeciler 89

3.2. Sübvanse Fonlarla Çalışan Resmi ve Yarı Resmi Mikro Finansman Kuruluşları 90

3.3. Ticari Esaslara Göre Çalışan Mikrofinans Kuruluşları 94

4. Kırsal Kredi Piyasasında Ticari Resmi ve Resmi Olmayan Finansal Kuruluşların Farkları 97

5. Mikro Kredi Sistemi ve Ortaya Çıkışı 99

5.1. Mikro Kredilerin Ortaya Çıkış Süreci 99

5.2. Grameen Bank ve Kuruluşu 101

5.3. Grameen Bank'ın Çalışma Prensipleri 102

5.4. Grameen Bank'ın Mikro Kredi Verme İlkeleri 106

6. Dünya'daki Mikro Finansman Modelleri 112

6.1. Birlik Modeli 112

6.2. Garanti Sağlayan Kuruluş Modeli 112

6.3. Topluluk Bankası Modeli 113

6.4. Kooperatif Modeli 113

6.5. Kredi Birlikleri 113

6.6. Grameen Modeli 114

6.7. Grup Modeli 115

6.8. Bireysel Model 115

6.9. Aracılık Modeli 116

6.10. Sivil Toplum Örgütleri Modeli 116

6.11. Grup Baskısı Modeli 117
6.12. Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları Modeli 118
6.13. Küçük İşyeri Modeli 118
6.14. Köy Bankacılığı Modeli 119
6.15. KIVA Modeli 119
7. Dünya'nın Çeşitli Bölgelerinde Mikro Kredi Uygulamaları 120
7.1. Afrika'daki Mikro Kredi Uygulamaları 126
7.2. Asya'daki Mikro Kredi Uygulamaları 129
7.2.1. Doğu Asya'daki Mikro Kredi uygulamaları 130
7.2.2. Orta Asya'daki Mikro Kredi uygulamaları 131
7.2.3. Güney Asya'daki Mikro Kredi Uygulamaları 132
7.3.Latin Amerika'daki Mikro Kredi Uygulamaları 133
7.4. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Mikro Kredi Uygulamaları 134
7.5. Doğu Avrupa' daki Mikro Kredi Uygulamaları 136
8. Türkiye'de Mikro Kredi Sistemi 137
8.1. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı 139
8.2. Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi (TGMP) 143
8.2.1. TGMP Mikro Kredi veriliş esas ve özellikleri 145
8.2.2. TGMP bünyesinde verilen mikro kredi çeşitleri 149
8.2.3. Türkiye Grameen mikro kredi projesi'nin gelişimi 152
8.2.4.Verilen mikro kredilerin sektörel dağılımı 156
8.2.5. Mikrosigorta 158
9. Mikro Kredinin Etkileri 159

Dördüncü Bölüm

Eskişehirde Mikro Kredi Alan Kadınlar Üzerinde Yapılan Nitel Bir Araştırma

1. Araştırmanın Amacı 164
2. Araştırma Problemi 164
3. Araştırmanın Önemi 164
4. Araştırmanın Kapsamı 165
5. Araştırmanın Sınırlılıkları 166
6. Araştırmanın Yöntemi 166

6.1. Veri Toplama Yöntemi 169
6.2. Veri Analiz Yöntemi 172
7. Bulgular ve Tartışma.....173
8. Sonuç ve Öneriler 190
8.1. Sonuç 190
8.2. Öneriler 194
Kaynakça.....197

Tablolar Listesi

Sayfa

Tablo 1: 2006-2010 Yılları Arası Türkiye İçin Gini Katsayısı.....25

Tablo 2: 2006-2010 Yılları Arası Türkiye'nin ve Bölgelerinin Gini Katsayısı.....27

Tablo 3: OECD Ülkelerinin 2010 Yılı İçin Gini Katsayısına Göre Sıralanışı 28

Tablo 4: 2006-2010 Yılları Arası Türkiye İçin Yüzde Paylar Analizi 29

Tablo 5: 2006 Yılı İçin Dünyadaki Ülkelerde En Yoksul ve En Zengin %20'lik Nüfusun Gelirden Aldığı Paylar 30

Tablo 6: 2012 Yılı İçin Dünyadaki Ülkelerin Kişi Başına Düşen GSYİH' ları 32

Tablo 7: İGE Hesaplanmasında Kullanılan Endekslerin Min ve Max Değerleri ...36

Tablo 8: İGE Değerine Göre Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesini Belirlemek 36

Tablo 9:İnsani Yoksulluk Endeksi Bileşenleri 38

Tablo 10: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişim Endeksi Değişkenleri.....39

Tablo 11: 2007 Yılı İçin En Yüksek Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişim Endeksi Değerine Sahip İlk 20 Ülke 40

Tablo 12: 2007 Yılı İçin En Düşük GDI Değerine Sahip Son 20 Ülke.....40

Tablo 13: 2011 Yılı Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk Endekslerine Göre İlk 30 Ülke 41

Tablo 14: 2011 Yılı Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk Endekslerine Göre Son 30 Ülke 43

Tablo 15: 2010 Yılı İçin Dünya'da Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranları 51

Tablo 16: Türkiye'de Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (2004-2011).....56

Tablo 17: Türkiye'de Çalışanların Çalıştıkları İşlerdeki Durumları (2004-2011) .58

Tablo 18: Türkiye'de İşgücüne Dahil Olmayanların Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (2004-2011).....60

Tablo 19: Türkiye'de Nüfusun Cinsiyete Göre Eğitim Durumları Yüzdeleri 61

Tablo 20: 2002-2009 Yılları Arası Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (Türkiye Geneli) 63

Tablo 21: Türkiye'de (2007-2009) Yılları Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Hesaplanmış Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi).....65

Tablo 22: Türkiye'de 2002-2010 Yılları Arası Hane halkı Büyüklüğüne Göre Açlık Sınırı (TL) 67

Tablo 23: Türkiye'de Hanehalkı Büyüklüklerine Göre Yoksulluk Sınırıları (2002-2010) 68

Tablo 24: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranı 69

Tablo 25: Türkiye'de 2002-2009 Yılları Arası Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları 70

Tablo 26: Türkiye'de 2002-2009 Yılları Arası Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları 72

Tablo 27: Türkiye'de 2002-2009 Yılları Arası Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları 74

Tablo 28: Mikrofinans Şekilleri 84

Tablo 29: Dünya' daki Mikro Kredi Programlarından Yararlanan Kişi Sayıları (1997-2010) 123

Tablo 30: Büyüklüklerine Göre Mikrofinans Kuruluşları (2012) 124

Tablo 31: Yıllara Göre Finans Hizmetlerinden Yararlanan Sayıları 125

Tablo 32: Afrika Kıtası için Mikrofinans Kuruluşları Hakkında Sayısal Büyüklükler (2011) 128

Tablo 33: Doğu Asya Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne Ait Veriler (2011) 130

Tablo 34: Orta Asya Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne Ait Veriler (2011) 131

Tablo 35: Güney Asya Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne Ait Veriler (2011) 132

Tablo 36: Latin Amerika Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne Ait Veriler (2011) 134

Tablo 37: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011) 135

Tablo 38: Doğu Avrupa Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011) .. 137

Tablo 39: Maya Hakkında Finansal Veriler 143

Tablo 40: Mikro Kredi Geri Ödeme Tablosu 149

Tablo 41: Yıllar İtibariyle TGMP'nin Gelişimi (2003-2012) 152

Tablo 42: Türkiye Genelindeki TGMP Şubelerinin 2012 Yılı Durum Tablosu 153

Tablo 43: Görüşülen Kadınların Demografik Bilgileri 174

Şekiller Listesi

Sayfa

Şekil 1: Lorenz Eğrisi……..22

Şekil 2: Lorenz Eğrisinin Bileşenleri……..24

Kısaltmalar Listesi

BDT : Bangladeş Para Birimi (Taka)

BM : Birleşmiş Milletler

BRAC: Bangladeş Kırsal Kalkınma Komitesi

CGAP : Fakirlere Destek Amaçlı Danışmanlık Grubu

GSYİH: Gayri Safi Milli Hasıla

IMF : Uluslararası Para Fonu

KEDV: Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı

KSGM: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

MFK : Mikrofinans Kuruluşu

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TGMP: Türkiye Grameen Mikro kredi Programı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

USAID: Amerikan Uluslararası Kalkınma Kurumu

Giriş

Geçtiğimiz elli yıl içerisinde üzerinde çokça durulan, çalışılan ve çözüm önerileri sunulan sorunlardan biri olan yoksulluk, insanlık için hala en büyük sorunlardan biri olarak varlığını devam ettirmektedir. Yaygın bir küreselleşme söylemi içerisinde en zengin dönemini yaşadığı iddia edilen dünyamızda, yoksul insan sayısının en yüksek düzeylere ulaştığı görülmektedir (Şenses, 2009: 13).

Yoksulluk her ne kadar yeni bir sorunmuş gibi gözükse de dünyanın tarihi kadar eski bir sorundur. Önceleri teknolojinin bu denli ileri olmaması ve üretimin tamamıyla insan gücüne dayanması gibi sebeplerden ötürü üretim miktarlarının azlığı ile ilişkilendirilebilen yoksulluk, Avrupa'da 18. yüzyılda yaşanan sanayi devrimiyle birlikte artan sanayileşmenin getirdiği üretim verimliliğinde görülen artış ile de azalma göstermemiştir. Üretimde görülen artış ülkelerin refah seviyelerini arttırsa da bu toplumun geneline yayılmamıştır. Bu yıllarda, sermaye birikimi hedefine ulaşılmış olmasına rağmen, sermayenin hakça paylaşılması konusunda başarılı olunamamıştır. Oysa insanlığın ilerlemesi ancak yoksulluğun azaltılması ile mümkündür. Çünkü yoksulluk azaltılmadan toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çöküşleri engellenemez. Yoksul insan tehlikeye açık insandır. Kolayca kandırılabilir, aç kalmamak için hırsızlık ve gasp yapabilir, cinayet işleyebilir, cinnet geçirebilir. Dolayısıyla sadece kendine değil ailesine de zarar verir. Sosyal barış zedelenir. Yoksulluk ve yoksulluğun etkileri topluma yayılır.

Yoksul olmak bireyin tercihi değildir. Birey çoğu kez yetenek eksikliğinden ya da kendi beceriksizliğinden dolayı yoksul olmaz. Kendi dışındaki faktörler onun yoksul olmasında önemli rol oynar. İstihdam yetersizliği, ekonomik krizler, ülkedeki gelir dağılımındaki adaletsizlik, vergilerin yüksekliği, iç savaşlar, küresel ısınma gibi bireyin dışındaki birçok faktör yoksulluğa yol açmakta ya da var olan yoksulluğu çoğaltmaktadır. Bu sebepten dolayı yoksulların neden yoksul olduğu konusunda "kendi beceri eksiklikleri" gibi bir yaklaşım çok yetersiz ve sığ kalacaktır. Bu yaklaşım yerine yoksulluğa yol açan yukarıda yazılan faktörler üzerinde durulması gerekmektedir. Yoksulluğun nedenlerini belirlemek kadar önemli bir husus da yoksulluğu önleyici çözüm yolları bulmaktır.

Yoksulluktan toplumun her bireyi ayrı ayrı etkilenmekle birlikte, kadınlar yoksulluktan en çok etkilenen kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkekler arasında toplumsal rollerin farklı tanımlanmasından kaynaklı olarak, kadınların iş yaşamında yer alması kimi toplumlarda daha zor olmaktadır. Böylelikle kendi geçimini sağlayamayan kadınlar, erkeklere ekonomik olarak bağımlı bir hale gelmektedirler. Kadınların eğitim seviyelerinin erkeklerden daha düşük olması ise, kadınları herhangi bir işte çalışmak için gerekli olan bilgi seviyesinden mahrum bırakmakta, erkeklere olan ekonomik bağımlılığın sürmesine neden olmaktadır.

Kişilerin yoksul olmasının birçok sebebi bulunsa da yoksul olarak kalmasının en önemli sebeplerinden biri iş kurabilmesi için gerekli olan sermayeyi geleneksel finans sisteminin bir üyesi olan ticari bankalardan sağlayamamasıdır. Ticari bankaların kredi verirken şart koştuğu düzenli bir gelirinin olduğunu gösteren belge, kefil, teminat gibi koşulları birçok yoksul sağlayamamaktadır. Böylelikle krediler mal varlığı olan kişilere verilmiş olmaktadır. Ancak Bangladeş'te Chittagong Üniversitesi' nde ekonomi profesörü olan Muhammed Yunus krediyi bir insanlık hakkı olarak görmektedir. Tamamen yoksullara kredi veren bir banka kurmayı hedefleyen Muhammed Yunus 1976 yılında yoksullar bankası anlamına gelen Grameen Bank'ı kurmuştur. Grameen Bank yoksullara sadece ödeyeceklerine dair verdileri söze güvenerek formalitesiz ve teminattsız-kefilsiz mikro kredi vermiştir.

Kadınların elde ettikleri geliri öncelikle ailelerine harcama yönündeki eğilimlerini yaptığı köy ziyaretleri ve araştırmalar ile tespit eden Muhammed Yunus, yoksulluğu önleme hedefine daha hızlı ulaşılması için, mikro kredilerin kadınlara verilmesi gerektiğini saptamıştır. Bu sebepten ötürü mikro krediler sadece kadınlar verilmektedir. Böylelikle mikro krediler, kadın yoksulluğunu önlemekte de önemli rol oynamaktadır. Mikro krediler kadınların çalışma hayatına atılabilmeleri, ailedeki ve toplumdaki konumunu güçlendirebilmelerine olanak sağlamıştır.

Mikro kredinin yaratacağı etkiler yoksullukla mücadelede başta az gibi gözükse de, yoksul insanlara yoksulluktan kurtulmaları için bir fırsat verdiği için önemlidir. Çalışmak isteyip de sermayesi olmadığı için herhangi bir iş kuramayan yoksullar,

aldıkları az miktardaki krediler ile yapabileceklerini düşündükleri iş kollarında çalışmaya başlamışlardır.

Mikro kredi Türkiye' de 2003 yılında ilk kez Diyarbakır'da Türkiye Grameen Mikro kredi Programı (TGMP) adı altında verilmeye başlanmıştır. Bugün Türkiye genelinde 69 il ve 88 şube ile faaliyetlerine devam etmektedir. TGMP, Eskişehir' de ise Odunpazarı Mikrofinans şubesinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Çalışmamızda ise Eskişehir'de Grameen Mikro kredi Programı dahilinde mikro kredi kullanan 12 kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan uygulamada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş ve bu kadınların mikro kredinin kendileri üzerinde ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak ne gibi değişiklikler oluşturduğuna yönelik algıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk kavramı, yoksulluk çeşitleri, yoksulluğun ölçülmesi, ülkelerin belirlenen yoksulluk ölçütlerine göre karşılaştırmaları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde kadın yoksulluğu ve Türkiye'de yoksulluk konuları ele alınmıştır. Kadın yoksulluğunun ayrıca değerlendirilmesinin gerekliliği, kadınların erkeklere göre iş hayatına girişte yaşadıkları farklılıklar üzerinde durulmuştur. Türkiye'de yoksulluk başlığı altında ise Türkiye'de yoksulluk istatistikleri üzerinde durulmuş ve güncel veriler ele alınarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Üçüncü bölümde yoksulluğun önlenmesinde bir çözüm önerisi olarak mikro finansman sistemi ve mikro kredi ele alınmıştır. Mikro finansman yaklaşımı ve yoksulluğun ilişkisi, mikro finansmanın ilkeleri, mikro finansman kuruluşları, mikro kredi sistemi ve ortaya çıkışı, Dünyadaki mikro kredilendirme modelleri, Dünya'nın çeşitli bölgelerinde mikro kredi uygulamaları, Türkiye'de mikro kredi sistemi, TGMP, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), mikro kredinin etkileri hakkında bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Eskişehir ilinde mikro kredi alan kadınlar üzerinde yapılan nitel uygulamaya yer verilmiştir. Kadınların mikro kredi aldıktan sonra yaşadıkları ekonomik, sosyal, psikolojik değişimlerini anlamaya yönelik olan uygulamada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak, katılımcılar ile görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

Birinci Bölüm

Yoksulluk Ve Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi

Yoksulluk, küresel bir sorundur. Geçmiş 20. Yüzyılın ilk yarısında, paradigmalardaki gelişmelere rağmen, tüm insanlığa refah getirme sözü başarılamamıştır. Şu anki durumuyla, 100 milyon çocuktan fazlası, daha bir ilkokul sınıfına adımını atmamış, yaklaşık 29000 çocuk her gün, kötü beslenme ya da gıdasızlık ve hastalık nedeniyle ölmekte, dünyadaki 1,2 milyardan fazla insan günde bir doların altında kazançla yaşam mücadelesi vermektedir.

Özellikle gelir dağılımındaki eşitsizliğin yoksulluk tablosunu daha da ağırlaştırdığı hatta gelir dağılımındaki eşitsizliğin yoksulluğun sebeplerinden biri olduğu söylenebilir. İlk bakışta, eşitliğin olanaklı bir şey mi yoksa yalnızca istenen bir şey mi olduğu sorusu kuramsal, felsefi, hatta sırf siyasal bir nitelik taşırmış gibi gözükse de eşitlik ile ilgili sorunlar modern bilimlerde büyük yer tutmaktadır. Modern dünyada siyasal sistem yurttaşların temel siyasal eşitlik talepleri üzerine kurulurken, ekonomik sistem, ancak rekabet ve maddi kaynakların kullanımında adil bir gelir dağılımının sağlanması ile varlığını sürdürebilir (Öztürk, 2009: 6). Modern kapitalist sistemin özünde yatan bu çelişki yoksulluk sorununun neden hala dünyanın en önemli sorunlarından biri olmaya devam ettiğini açıklaması bakımından dikkat çekicidir.

Dünyadaki yoksul insan sayısının belli başlı bütün ölçütlere göre artış eğilimi içinde olduğu ve önlem alınmadığı takdirde daha da artacağı yönünde görüş birliği bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için sorun olmaya devam edecektir. Yoksulluk tanım ve ölçümünde en baştan üzerinde durulması gereken bir nokta, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik kıstasların mı yoksa bunların ötesinde ve bunlara ek olarak sosyal ve hatta siyasal kıstasların mı dikkate alınacağı sorusuyla ilgilidir (Şenses, 2009: 62). Yoksulluk araştırmalarının yakın bir geçmişe kadar iktisat ağırlıklı bir gelişme göstermiş olmasının bir yansıması olarak neredeyse sadece ekonomik göstergelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi birçok kuruluşun gündem maddelerinden birini oluşturan yoksulluk ve yoksulluğun önlenmesi konulu çalışmalar göstermiştir ki

yoksulluk tek bir boyutu olan bir sorun değildir. Yoksulluk çok boyutlu ve içerisinde ekonomik sosyal ve kültürel birçok unsuru bulunduran bir sorundur.

1. Yoksulluk Kavramı ve Tanımlanması

Yoksulluk üzerinde tam bir anlaşmaya varılabilmiş bir tanıma ulaşmak zordur. Çünkü yoksul olma durumu kişilere göre değişiklik gösterebilmektedir. Yoksulluk kaynakların fiziksel ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldığı bir durumdur ki bu ihtiyaçların giderilmesinin bireye sağladığı fayda her birey için aynı olmayacaktır. Bu sebepten dolayı yoksulluğun evrensel bir tanımını yapmayı başarmak neredeyse imkansızdır. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bakıldığında her iki ülke grubunda yoksul olarak tanımlanan bireyin yaşam şartları arasında çok büyük farklılıklar olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu sebepten dolayı literatürde değişik yoksulluk tanımlarıyla karşılaşmak mümkündür. Dünya literatüründe yoksulluğun ilk anlamlı tanımı, 1901 yılında İngiltere'de Seebohm Rowentree tarafından yapılmıştır.
Bu tanıma göre yoksulluk, toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir (Field, 1983: 51). Bu tanım aslında mutlak yoksulluğu da içine alan bir tanımdır. Diğer bir tanıma göre yoksulluk yeteri kadar yiyecek elde edememe ve ya az ya da çok açlık çekme durumudur (Seccombe, 2002: 384). Bu tanımlarda yoksulluk genel olarak hayatta kalmak için gerekli olan temel ihtiyaçların giderilmesinde zorluk çekmek hali olarak tanımlanmıştır. Ancak yoksulluğu sadece yiyecek ve giyecek elde edememe hali olarak tanımlamak sığ olacaktır. Yoksulluğu tanımlarken çok boyutlu olma özelliği dikkate alınmalı ve farklı boyutlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu boyutlar ise;

i. Maddi Mahrumiyet: Kişi veya hane halkının yeterli gelirinin olmaması, özel tüketim düzeyinin yeterli olmaması ve kamusal mal ve hizmetlerin sunumunun yetersiz olması;
ii. Fiziki Zafiyet: Yetersiz beslenme, açlık, hastalık, sakatlık ve maluliyet, güçten düşme;
iii. İzolasyon: Okur-yazarlığın olmaması, eğitim imkanlarından yararlanamama, kaynaklara erişememe, taşrada bulunma, marjinalleşme, ayrımcılık;
iv. Güçsüzlük: Yoksulluktan kurtulma imkanının ve durumunu değiştirmeye yeteneğinin olmaması; yaşam ve geçimi tehlike altında bırakan olaylara ve

iktisadi, sosyal ve doğal şoklara maruz kalma, güvenli bir iş ve konuta sahip olmama;

v. Katılımın yetersiz olması: Yoksulluğun tanımlanması ve azaltılmasına yönelik proje ve programların hazırlanması ve uygulanmasına katılamama; siyasi yaşamda etkin olamama; esini duyuramama; insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürememe;

vi. Zamanın Yetersiz Olması: Kişilerin ve hane halkının tüm zamanlarını fiziki varlıklarını sürdürebilmek için gelir elde etmeye çalışarak geçirmeleri; kültürel faaliyetler için boş zamanın kalmaması;

vii. Çevre Kirliliği ve Çevrenin Bozulması: Çevrenin kirlenmesi ve bozulması sonucu geçim vasıtalarının ortadan kalkması; açlık ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle ormanlar gibi doğal kaynakların hızla tüketilmesidir (Aktan; 2002: 41-42).

Tüm bu boyutların dikkate alınmasıyla yoksulluğun etraflı bir tanımını yapmak mümkün olacaktır. 1995 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Dünya Dördüncü Kadın Konferansında yoksulluğun şu tanımı yapılmıştır:

"Temel olarak yoksulluk; gelir ve sürdürülebilir bir geçim sağlamaya yetecek üretim kaynaklarının yokluğu başta olmak üzere; açlık ve yetersiz beslenme; sağlıklı olmama; eğitim ve diğer temel hizmetlere ulaşamama veya sınırlı ulaşma; hastalık ve buna bağlı olarak ölümlerin artması; evsizlik ve yetersiz barınma koşulları; güvenli olmayan çevre koşulları; sosyal ayrım ve dışlamadır. Yoksulluk aynı zamanda karar alma süreçlerine ve sivil, sosyal ve kültürel yaşama katılımdan yoksun olmayla da tanımlanır. Bu durum, gelişmekte olan pek çok ülkede kitlesel yoksulluk biçiminde, gelişmiş ülkelerde ise, refahın ortasındaki yoksul semtler biçimindedir" (Dünya IV. Kadın Konferansı, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu:1995,16). Bu tanım ile birlikte yoksulluk sadece ekonomik olarak yoksunluk çekmek hali olmaktan bir adım daha öteye taşınmış, yeni boyutlar kazanmıştır. Yoksulluğu daha iyi anlamak için Nobel ödüllü kalkınma iktisatçısı Amartya Sen tarafından yapılan tanımlara da bakmak yerinde olacaktır. Sen yoksulluğu bir "gelir azlığı" ya da "gelir yetersizliği" olarak nitelendirmektense "kapasite-yapabilme yetersizliği" olarak tanımlamaktadır. Sen'e göre gelir iyi bir yaşam sürdürmemizi sağlayan faktörlerden sadece biridir. Gelirin yaşam seviyesine yansıyabilmesi için dört faktörün daha etkili olduğunu belirtmiştir:

i. Kişisel farklılıklar ve yapabilirlik engelleri (insanların özürlülük, hastalık gibi farklı fiziksel özelliklere sahip olması ihtiyaçlarını da farklılaştırmaktadır.)
ii. Çevreye-doğaya ilişkin faktörler (iklim, vb)
iii. Sosyal koşullar ve kişisel yapabilirlik (kamusal hizmetler olan sağlık ve eğitime erişebilme, yaşanan ortamda şiddet olup olmaması vb)
iv. Farklılıkların ilişkisel görünümleri (toplumlar ve kültürler arasındaki algılayış, değerlendirme farklılıkları).

Yoksulluğun çok yönlülüğü sebebiyle literatürde yoksulluk türleri de sınıflandırılmıştır.

2. Yoksulluk Çeşitleri ve Sınıflandırma

Yoksulluk tanımlarına bakıldığında görülen çeşitlilik, yoksulluğun sınıflandırılmasına neden olmuştur. Bu sınıflandırmalar yoksulluğun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

2.1. Nesnel Yoksulluk

Yoksulluk hakkında üzerinde anlaşmaya varılabilmiş bir tanımın olmaması yoksulluğun göreli oluşuyla ilintilidir. Yoksulluğun bu göreli doğasından dolayı yoksulluk üzerine yapılan tanımlama çalışmaları objektif bir zemin üzerine oturtulmaya çalışılmış, böylece daha sağlıklı bir kavramsal çerçeve elde edilmesi hedeflenmiştir. Nesnel yoksulluk da daha önceden belirlenmiş kriterlerin ölçülmesi ile varlığı belirlenen bir yoksulluk türüdür. Nesnel yoksulluk, bilimsel nitelikteki araştırmaların sonucu olarak uzmanlarca belirlenen kriterlere göre yeterli ya da minimum yaşam düzeyine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu kriterler ise genellikle belirli bir zamanda gerçekleşen gelir, tüketim harcamaları, yaşam için gerekli günlük kalori miktarı olmaktadır. Çünkü bu kriterler daha kolay nicelleştirilmektedir ve bu yüzden yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Nesnel yoksulluk, refah yaklaşımı adı ile de anılmakla birlikte, refah ölçütü asgari ihtiyaç düzeyinin normatif ölçütlerle belirlenmesidir. Burada bahsedilen bu normatif ölçütler belirli bir zamanda elde edilen gelir, yapılan tüketim harcamaları, yaşam için gerekli günlük kalori miktarı gibi somut olan değişkenlerdir. Bu değişkenler için belirlenen değer sınırlarının altında kalınması durumu ise objektif yoksulluk olarak

tanımlanmaktadır. Örneğin günde 1,25 $ altında bir gelire sahip bireylerin sayısı, günlük 2400 kcal altında kalanların sayısı şeklindeki değerlendirmeler objektif yoksulluk göstergeleridir (Okumuş, 2010: 74).

İktisat ise bireyleri rasyonel kabul etmekte ve kendilerine maksimum fayda düzeyi sağlayan tercihleri yapacaklarını varsaymaktadır Yoksulluğun küreselleşmiş bilgi üretme kanalları kullanılarak ölçülmesi ise öznel değil nesnel kriterlerin ölçülmesini de zorunlu hale getirmiştir. Özellikle Dünya Bankası nesnel ölçüm yöntemlerini yoksulluk çalışmalarında yaygın olarak kullanmaktadır. Nesnel yoksulluk kriterlerinin kullanılmasının sebeplerinden biri de kişilerin fayda anlayışının göreli olmasıdır. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları tercihlerin çeşitleri ve bu tercihlerden elde ettikleri fayda düzeyleri birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin kimi bireyler yaşamsal varlıklarını devam ettirmek için zorunlu olan besin alternatiflerini seçerken, kimi bireyler ise yaşamsal varlıklarını devam ettirmek için zorunlu olmayan yiyecek alternatiflerine yönelebilir. Görülmektedir ki bireylerin maksimum fayda seviyelerine erişmeleri aynı mal sepetleri ile mümkün olmamaktadır. Bu ise yoksulluğun ölçümünü oldukça zorlaştırmakta ve bu ölçümün bir standarda ulaştırılmasını neredeyse imkansız hale getirmektedir. Bu sebeplerden dolayı iktisatçılar arasında objektif ölçüm yöntemlerinin kullanılması gerektiği yönünde bir kanı olmakla birlikte öznel (sübjektif) ölçüm yöntemlerinin yoksulluk olgusunu daha etraflıca değerlendirdiği ve Birleşmiş Milletlerin "İnsani Yoksulluk" tanımının öznel yoksulluk tanımından hareketle geliştirildiği çıkarımı yapılabilir.

2.2. Öznel Yoksulluk

Öznel yoksulluk, yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine(fayda yaklaşımı) önem vermektedir. Öznel yoksulluğun belirlenmesi bireylerin yoksulluğu nasıl algıladıkları sorusuyla ilintilidir. Çünkü öznel yoksulluk yaklaşımında yoksulluk düzeyinin ölçülmesi, deneklerin kendi değerlendirmelerine göre, geçinebilmeleri için gerekli gördükleri gelir düzeyi esasına göre belirlenen bir "öznel" yoksulluk çizgisine dayanmaktadır. Yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın o toplumda yaşayanların kendi değerlendirmeleri doğrultusunda verileceği varsayımına dayanarak belirlenen ve kavramsal düzeyde mutlak ve göreli yoksulluk kavramlarının bir bileşimini yansıtan "öznel" yoksulluk çizgisi de, diğer yoksulluk çizgileri gibi yoksullarla yoksul

olmayanları birbirinden ayırmayı amaçladığı için bu durumda kendini yoksul hissetmeyenlerin yoksulluk çizgisinin üzerinde, yoksul hissedenlerin ise altında olması beklenir. Hagenaars ve Van Praag (1985) subjektif yoksulluk çizgisinin, mutlak ve göreli yoksulluk tanımlamalarının bir karışımı olarak görülebileceğini ampirik olarak göstermiştir (Şenses, 2009: 93) .

Subjektif yoksulluk ölçülürken temel olarak 3 yöntem kullanılır. Bunlar Leyden Yaklaşımı, Subjektif Yaklaşım ve Merkezi Sosyal Politika yaklaşımıdır. Leyden Yaklaşımında özel bir anket olan gelir değerlendirme anketinden türetilmiş olan "gelirin refah fonksiyonu" yaklaşımı baz alınmıştır (Flik ve Van Praag, 1991: 312-13). Araştırma yapılmak istenen kişilere yoksul olmamak, iyi bir gelire sahip olmak gibi bazı özel nedenlere ulaşabilmek için yeterli olduğunu düşündükleri gelir miktarı sorulur. Anket sonuçlarından refah düzeyleri ile gelirler arasındaki bağlantı kurularak, kritik bir refah düzeyi seçilip ona karşılık gelen gelir düzeyi, yoksulluk çizgisi olarak kabul edilir. Kendilerinin bildirdiği asgari gelir düzeyinin altında bir gelir sahip olan tüm hane halkları yoksul olarak kabul edilir (Adaçay, 2008: 31). Subjektif yoksulluk çizgisi yaklaşımı 1977 yılında Goedhart tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntem aileleri, elde ettikleri gelirlerinin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini düşündüklerinde yoksul olarak kabul eder. Bu ölçüm yöntemi "Minimum Gelir Yaklaşımı" nı baz alır. Sosyal politika yoksulluk çizgisi yaklaşımı Deleeck tarafından 1977'de kullanılmıştır ve daha sonra yine Deleeck tarafından 1984'te geliştirilmiştir. Bu yöntem, anketi cevaplayan deneklerden alt örneklem alır. Yapılan araştırmalar sonucunda görülmüştür ki Leyden Yaklaşımı en iyi performansı sergilemektedir. Bunu Subjektif Yoksulluk Yaklaşımı ve Merkezi Sosyal Politika Yaklaşımı takip eder (Flik ve Van Praag, 1991: 313).

Görülmektedir ki nesnel ve öznel yoksulluk yaklaşımlarında temel olan farklılık; nesnel yoksulluk yaklaşımının yoksulluğu nicel veriler üzerine oturtmaya çalışması, öznel yoksulluk yaklaşımının ise yoksulluğu tanımlarken, yoksulluğun göreli doğasını kullanmasıdır. Nesnel yoksulluk yaklaşımında, baz alınan ülkede nicel veriler ışığında hiç yoksul olmayabilir. Ancak öznel yoksullukta kişilerin kendilerini toplumun diğer üyelerine göre yoksul hissettiğini belirtmesi, toplumda yoksulluğun varlığını kanıtlaması açısından yeterlidir.

2.3. Gelire Bağlı Yoksulluk

Genel anlamıyla gelir yoksulluğu, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari gelir düzeyi ile ölçülmektedir (Adaçay,2008: 28). Bu durumda gelir yoksulluğu yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır.

Ülkeler arası karşılaştırmalar için global bir yoksulluk sınırı tespit edilebilir. Ancak bu tip bir yoksulluk sınırı ülke içinde söz konusu olan yoksulluğun analizi için yararlı değildir. Bu amaç için ülkenin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşulları yansıtan bir yoksulluk sınırı oluşturulabilir. Benzer bir şekilde, ülke içindeki farklı bölgelerde (kırsal alanlar-kentsel alanlar) mal ve hizmetlerin fiyatlarında ve bunlara erişimde farklılıklar varsa farklı yoksulluk sınırları tespit edilebilir (Aktan, 2002: 44).

2.3.1. Mutlak yoksulluk

Kökeni 19.yüzyılda İngiltere'deki araştırmalara dayanan ve gelir/tüketim harcamaları kıstaslarına dayanılarak yapılan tanımlama "mutlak yoksulluk" olarak nitelendirilir. Mutlak yoksulluk, insanların yaşamak için gerekli olan asgari ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu veya mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumudur. Bir başka tanımlama yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması durumudur (Şenses, 2009: 62-63). Tanımın yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır. Ülkelerarası karşılaştırmaların yapılması amacıyla kullanılan bir tanımdır. Bu amaç doğrultusunda ülkelerin içinde bulundukları farklı koşulları ve gelir dağılımındaki farklılıkları dikkate almaksızın her ülkeye uygulanabilecek bir global yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılır. Bu sınır temel tüketim gereksinimlerini karşılayacağı varsayılan mal demetinin maliyetine denk gelen bir yoksulluk düzeyini tespit eder (Aktan, 2002: 43). Ancak her ülkede temel tüketim gereksinimlerini karşılayabilmek için gerekli olan gelir düzeyi birbirinden farklıdır. Bu satın alma gücü paritelerinin farklılığından dolayı mutlak yoksulluk sınırı, gelişme düzeyine göre ülkeler arasında farklılıklar gösterebilmektedir. Söz konusu sınır az

gelişmiş ülkeler için kişi başı günde 1,25 ABD doları, Latin Amerika ülkeleri ve Karayipler için 2,15 ABD Doları, Türkiye ve doğu Avrupa Ülkeleri için yaklaşık olarak 4 ABD Doları, gelişmiş ülkeler için ise 14,4 ABD Doları olarak kabul edilmektedir. Bu rakamlara göre günlük geliri 2400 kilokalori besin almaya yetmeyenler mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır (Okumuş, 2010: 74).

Mutlak yoksulluk seviyesini belirleyen temel iki unsur bulunmaktadır. Birincisi aile büyüklüğü ile en düşük seviyede tüketilecek mal ve hizmetlerin gereksinimleri; ikincisi ise bu gereksinimleri giderecek olan harcama miktarının belirleyicisi olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Bu noktadan hareketle para birimi olarak ifade edilen miktar ise yoksulluk çizgisi olarak anılmaktadır. Geliri, belirlenmiş olan yoksulluk çizgisi gelirinden az olanlar yoksul, fazla olanlar ise yoksul olmayanlar olarak sınıflandırılmaktadır (Dumanlı, 1996: 6).Denilebilir ki söz konusu gelire sahip olmayanların sayısı o ülkedeki mutlak yoksulluğun rakamsal ifadesidir. Ancak bir ülkedeki yoksulluğun boyutlarını belirleyebilmek için elbette ki o ülkedeki mutlak yoksulluk sınırının altında kalanların sayısını belirlemek yeterli değildir. Bu nedenle o toplum içindeki yaşayan bireylerin yoksulluk çizgisinden ne kadar uzakta olduğunu belirleyen yoksulluk açığı ölçüsü, o toplumda yaşanan yoksulluğun derinliği konusunda daha anlamlı bilgiler verecektir (Smith ve Todaro, 2006: 203-204).

2.3.2. Göreli yoksulluk

Mutlak yoksulluk tanımına göre, insanın fiziksel varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan, yeterli yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamayanlar mutlak yoksul olarak kabul edilir. Bu mutlak yoksulluk tanımı evrenseldir. Bu tanıma göre aynı yaş ve fiziksel durumdaki insanlar nerede yaşarlarsa yaşasınlar aynı temel ihtiyaçlara sahiptirler. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşan bir birey eğer bu evrensel standardın altına düşerse o bireyin yoksulluk sınırının altında yaşadığı söylenebilir. Ancak böyle bir standardın belirlenebileceği konusunda mutlak bir fikir birliği yoktur. Mutlak yoksulluk tanımı yerine, belirli bir toplumda hakim olan genel yaşam standardına göre yoksulluk sınırının belirlenmesi ve o toplumda bu sınırın altında kalanların "göreli yoksul" olarak tanımlanması fikrinin daha yerinde olduğu da savunulmaktadır. 1974'te Townsend yoksulluğu tanımlamanın ve bir yoksulluk sınırı belirleme metodunun mutlak anlamda yoksulluğu tanımlamakla beraber kültürel öğeleri dışarıda

bırakmasından dolayı eksik ve kabul edilemez olduğunu tartışmıştır. Townsend'e göre fizyolojik ve mutlak geçim standartları önemlidir ama bunlar üzerinde tarihsel ve kültürel faktörlerin etkilerini de görmek gereklidir. Bir diğer deyişle, yoksulluk göreli tanımlanabilecek bir kavramdır (Menton, 2007: 5).

Göreli yoksulluk, bir toplumda geçerli ve geleneksel olarak o toplumda belli bir zamanda toplumun üyeleri tarafından kabul edilmiş yaşam standardına görece olarak belirlenir. Bu tür standartlar zamana ve yere göre değiştiğinden yoksulluk sınırı da sürekli değişir. Buna göre yoksulluğun anlaşılması ve ölçülmesi bir toplumda sürekli değişen ve kabul edilen ve edilemeyen standartlara görece belirlenmelidir (Kalaycıoğlu, 2007: 10).

Bu fikrin savunucuları, yoksulluğun evrensel standartlara göre ölçülemeyeceğini ve yoksulluğun var olduğu toplumun kendi kültürel değerleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşünürler. Göreli yoksulluk tanımına göre insan ihtiyaçları aynı toplum içinde ve toplumlar arasında aynı olmayabilir. Bir topluma göre temel ihtiyaçlardan sayılan şeyler, başka bir topluma göre lüks olarak değerlendirilebilir. Örneğin; endüstriyelleşmiş ülkelerde düzenli meyve-sebze tüketimi, evlerde var olan musluk suyu ve sifonu olan tuvalet sayısı gibi ölçütler sağlıklı bir yaşam sürebilmenin temel ölçütlerindendir ve bu standarda sahip olmayanlar yoksul sayılırlar. Ancak az gelişmiş olan ülkelerde bu ölçütler toplumun geneline yayılmış olan standart ölçütlerden değildir ve bu yüzden yoksulluğun var olup olmadığını belirlemekte kullanılamazlar (Giddens, 2006: 341-42).

Bir toplumda göreli yoksulluğun var olup olmadığını belirlemek için medyan gelirden yararlanılır. Medyan gelir, toplumda yaşayan bireylerin kişi başına elde ettikleri gelirler en yüksekten en düşüğe sıralandığında dizinin ortasında yer alan gelirdir. Örnek vermek gerekir ise 100 kişilik bir toplulukta, kişiler en düşük 0 gelirliden en yüksek 100 gelirliye kadar bir sıraya konulduğunda 50. kişinin elde ettiği gelir medyan gelirdir Göreli yoksulluk sınırı genellikle medyan gelirin (veya tüketimin) bir fonksiyonu olarak tanımlanır. WB-TÜİK çalışmasında, bu sınır medyan kişi başına tüketim harcamasının % 60'ı olarak tanımlanmıştır. Bu miktar 2002 senesi için kişi başına günde 2,38 YTL olmaktadır. Belirlenen medyan gelirin altında gelire sahip bireyler göreli yoksul olarak

tanımlanır. Göreli yoksulluk yaklaşımında esas düşünce yoksulluğun hayatta kalmaya yetecek kadar kaynağa sahip olup olmamakla ilgili olmasından ziyade, büyüyen pastadan pay alıp alamamakla ilgili olmasıdır. Bu nedenle, asgari yaşam standardını yakalama kaygılarını aşmış ve belli bir ortalama gelir seviyesine ulaşmış ülkeler için daha uygun olan bir yoksulluk ölçüsüdür. OECD ülkeleri göreli yoksulluk ölçümü yöntemini tercih etmektedir (Caner, 2008: 6) .

3. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun ölçülmesi, yoksullukla mücadelenin en önemli unsurlarından biridir. Yoksulluk ölçülmez ise sağlıklı bir yoksullukla mücadele yapılamaz. Yoksulluğun ölçülmesi; yoksulluğu önleme politikalarının başarı çizgilerinin belirlenmesi, hane halkı ve bireylerin ekonomik durumları hakkında bilgi edinilmiş olması ve yoksullukla mücadele hedeflerini doğru belirlemek için gereklidir.

Yoksulluğun ölçülmesinin en önemli nedenlerinden biri de yoksullara yönelik yapılacak müdahalelerin ne olacağının belirlenmesidir. Kimin yoksul olduğu ve yoksulluğun boyutunun ne olduğu bilinmeden yoksulluğa karşı mücadele edebilmek mümkün ve doğru değildir. Bu nokta hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılacak müdahaleler için gereklidir (Aytaç ve Hatipler, 2011: 16-17).

Dünya'da yoksulluğu ölçmek için yapılan çalışmalarda kullanılan birçok yöntem bulunmaktadır. Dünya'da yoksullukla ilgili çalışmaları yürüten başlıca iki kuruluş olan Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler her yıl dünyadaki yoksulluğu ölçmekte ve yayımladığı raporlarda bu oranları dünya kamuoyu ile paylaşmaktadır. Dünya Bankası yoksulluğun ölçülmesinde genelde veri elde edilmesi daha kolay olan parasal gelir ve tüketim harcamaları gibi değişkenleri ve kantitatif yöntemleri dikkate alırken, Birleşmiş Milletler yoksulluğu sağlıklı olmama, eğitim hizmetlerine ulaşamama, temiz içme suyuna sahip olamama gibi değişkenler ile ve kalitatif yöntemler ile değerlendirmeyi tercih etmektedir. Bu sebepten dolayı yoksulluk ölçümleri, gelire bağlı yoksulluğu ölçen yöntemler ve sadece gelire bağlı olmayan yoksulluğu ölçen yöntemler olarak iki başlık altında incelenecektir. Ancak bundan önce yoksulluğun ölçülmesinde atılacak ilk adım

kimlerin yoksul olarak kabul edileceğidir (Aktan, 2002: 56). Bu sebepten dolayı yoksulluk ölçümleri yapılmadan önce ilk olarak yoksulluk sınırı belirlenmelidir.

3.1. Yoksulluk Sınırı Çeşitleri

Yoksulluk konusundaki tüm analizlerin ortak noktası yoksulluk sınırının oluşturulmasıdır. Yoksulluk sınırının temel amacı yoksul olanla yoksul olmayanların tespit edilmesi ya da başka bir ifade ile yoksul olanların toplam nüfus içindeki oranının belirlenmesidir (Aktan, 2002: 56).Yoksulluk sınırının oluşturulması bir toplumda yoksulluğun tespitinde başvurulan ilk ölçüm yöntemidir.

Yoksulluk sınırının hesaplanmasında başlıca üç sorun ile karşılaşılmaktadır:

i) Yoksulluk sınırının gelir düzeyi mi yoksa harcama düzeyi mi baz alınarak hesaplanacağı;

ii) Yoksulluk sınırının birey üzerinden mi yoksa hane halkı üzerinden mi tanımlanması gerektiği;

iii) Yoksulluk eğer hane halkı üzerinden tanımlanırsa, hane halkının büyüklüğün göre yoksulluk sınırının değişmesi gerektiğidir (Fields, 1994: 89).

Bununla birlikte üç tür yoksulluk sınırı uygulamasından söz edilebilir. Bunlar göreli yoksulluk sınırı, mutlak yoksulluk sınırı ve sübjektif yoksulluk sınırıdır.

3.1.1. Göreli yoksulluk sınırı

Göreli yoksulluk sınırı anlayışı; kişinin bir toplumsal varlık olmasından hareket eden ve kişinin sadece biyolojik değil, toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli olan tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içeren anlayıştır. Göreli yoksulluk sınırı ülkeler arasındaki karşılaştırmalarda kullanılır(Aytaç veHatipler, 2011: 16). Göreli yoksulluk sınırı, toplam nüfusun belirli bir yüzdesinin yer aldığı gelir ya da harcama düzeyinden veya medyan gelirin yarısından daha az gelir ya da harcama seviyesine sahip olan kesimlerin yoksul olarak kabul edilmesi ile belirlenir. Medyan gelir ise toplumda yaşayan bireylerin kişi başına elde ettikleri gelirler en yüksekten en düşüğe sıralandığında dizinin ortasında yer alan gelirdir. Genellikle gelir veya tüketim harcamaları medyan değerinin %50'si sınır değer olarak kullanılmaktadır. Medyan değerin %40 veya %60'ı hesaplamalarda belirtilmektedir(Yardım, 2009: 29). Basit ve

şeffaf olması ve üzerinde durulması gereken alt grubu belirlemesi bu yaklaşımı avantajlı kılar. Ancak, yoksulluk belirli bir zaman diliminde analiz edildiğinde, toplam nüfusun belirli bir yüzdesinin yoksul olarak adlandırılması zaman içinde yaşam standardındaki değişimlerin kavranmasına olanak sağlamayacağı için bu yöntem avantajını kaybetmektedir. Üstelik bu yaklaşımda yoksulluk sınırının seçimi oldukça keyfidir (Aktan, 2002: 57).

Göreli yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri yansıtır. Lorenz eğrisi ve Gini Katsayısı gibi birçok göreli yoksulluk göstergesi bulunmaktadır. Yoksullar ile nüfusun diğer kesimlerinin gelirlerindeki göreli farklılıklar da göreli yoksulluğun yaygın olarak kullanılan bir diğer göstergesidir. Bu gösterge yoksulların ortalama gelirleri ile yüksek gelire sahip kesimlerin ortalama harcamasının kıyaslanmasına olanak tanır (İbrişim, 2008: 20).

3.1.2. Mutlak yoksulluk sınırı

Mutlak yoksulluk, "asgari tüketim seviyesi" nin altında bulunma durumunu tarif eder ve bu tüketim seviyesinin karşılanabilmesi için gerekli en az gelir hesaplanarak açlık düzeyi ya da geçimlik yoksulluk düzeyi hesaplanır. Bu tanıma göre mutlak yoksulluk gelir yoksulluğu olarak ifade edilir. Bu yaklaşımı temel alarak mutlak yoksulluk çizgisi belirlenirken genelde asgari gıda harcamalarına odaklanılmaktadır. Asgari kalori ihtiyacını karşılayacak "yeterli" miktarda gıda maddelerinden oluşan bir sepetin fiyatı nesnel yoksulluk çizgisi olarak tanımlanmaktadır. Örneğin Dünya Bankası'nın 1990'daki çalışmasına göre bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 kalorilik gıda sepetinin fiyatı, mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. Belirtilen bu kalori miktarları bir kişinin bir gün içinde yapacağı asgari üretim (bedenin yeniden üretimi) için gereken, asgari fizyolojik enerji miktarının ülke ortalamasıdır. Dünya Bankası da daha sonraki yıllarda ülkelere göre gerekli minimum kalori miktarının ve bunun fiyatının, yani mutlak yoksulluk sınırının belirlendiği çalışmalar yapmıştır (İbrişim, 2008: 9). Daha önce de belirtildiği gibi söz konusu sınır az gelişmiş ülkeler için kişi başı günde 1,25 ABD doları, Latin Amerika ülkeleri ve Karayipler için 2,15 ABD Doları, Türkiye ve doğu Avrupa Ülkeleri için yaklaşık olarak 4 ABD Doları, gelişmiş ülkeler için ise 14,4 ABD Doları olarak kabul edilmektedir. Bu rakamlara göre günlük geliri 2400 kilokalori besin almaya yetmeyenler mutlak yoksul

olarak tanımlanmaktadır (Okumuş, 2010: 74). Mutlak yoksulluk, temel ihtiyaçların dahi karşılanamadığı, reel geliri belirli bir düzeyin altında yaşayanların sayısı olarak hesaplandığı için yoksulluğun ölçülmesinde kişi sayısı endeksine karşılık gelmektedir (Smith ve Todaro, 2003: 205-206).

Mutlak yoksulluk yaklaşımının salt gıda harcamaları üzerinde odaklanan "dar" biçimi yanında gıda dışı harcamaları da hesaba katan "geniş" biçiminden de söz edilebilir. Rowntree (1901)'e göre barınma ve giyim gibi gıda dışı harcamaların da hesaba katılması gerekmektedir. Günümüzde birçok azgelişmiş ülkede yoksulluk çizgisi en az kalori gereksinimi sağlayacak gıda sepetinin maliyeti yanında gıda dışı harcamaları da dikkate alacak biçimde hesaplanmaktadır.1970'li yılların ilk yarısında dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütünün çalışmalarından ön plana çıkan ve yoksulluğu gıda, sağlık, eğitim, barınma gibi ihtiyaçların karşılanması esasına göre tanımlayan Temel İhtiyaçlar yaklaşımı da özünde bir mutlak yoksulluk yaklaşımı olarak nitelenebilir (Şenses, 2009: 64).

Mutlak yoksulluktan bahsederken açlık sınırından da bahsetmek yerinde olacaktır. Yukarıda da bahsedildiği gibi mutlak yoksulluk gıda ve gıda dışı bileşenler dikkate alınarak ayrı olarak belirlenebilmektedir. Literatürde mutlak yoksulluğun sadece gıda bileşenlerinin baz alınarak hesaplanan sınırına açlık sınırı denildiğine rastlanmıştır. Kısacası literatürde gıda yoksulluğu sınırının tanım olarak açlık sınırına karşılık geldiği görülmüştür. Açlık sınırı bir kişinin yeterince beslenebilmesi için alması gereken gıdaya karşılık gelen gelir düzeyi ile ölçülmektedir (Öztürk ve Öztürk, 2010: 36).

- TÜİK, gıda yoksulluğunun temelini teşkil eden gıda sepetinin belirlenmesinde 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanmaktadır. Burada gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk hanehalkı dilimleri, referans grup olarak alınmakta ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak tespit edilmektedir. Bir ferdin günlük asgari 2.100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Sepetin fiyatlandırılmasında hanehalkı bütçe anketinden elde edilen ortalama piyasa birim fiyatları kullanılmıştır. Bu sepetin maliyeti açlık sınırı (gıda yoksulluk sınırı) olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 2008: 35) . Bu sepette bulunan gıda maddeleri ise şunlardır:

- Ekmek ve tahıllar (ekmek, bulgur, pirinç, makarna)
- Et (dana, koyun, tavuk eti)
- Balık
- Süt, peynir, yoğurt, yumurta
- Katı ve sıvı yağlar
- Meyveler
- Sebzeler
- Şeker, reçel, bal, çikolata, salça vb.
- Çay, kahve, kakao
- Alkolsüz içecekler (su, kola) (TÜİK, 2008: 36)

Çalışmalarda, gıda yoksulluğunun (açlık) temelini teşkil eden olan gıda sepeti Hane halkı Bütçe Anketi verileri kullanılarak belirlenmekte, bu sepetin maliyeti yoksulluğun sınırı olarak kabul edilmektedir. Gıda yoksulluk (açlık) oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altındaki hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır (Ensari, 2010: 10).

3.1.3. Subjektif yoksulluk sınırı

Subjektif yoksulluk, yoksulluk sınırını tespit etmekte kullanılan üçüncü yöntemdir ve mutlak yoksulluk sınırı ve göreli yoksulluk sınırı yöntemine kıyasla daha az kullanılmaktadır. Yoksulluk kavramında ve temel ihtiyaçların tespitinde sübjektiflik söz konusudur. Yoksulluk sınırı temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan asgari gelirin belirlenmesi ile ilgili sorulara hanehalkı tarafından ankete verilen cevaplara dayanılarak hesaplanır. Kendilerinin bildirdiği asgari gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olan tüm hane halkları yoksul olarak kabul edilir. Bu durum karmaşaya yol açabilir zira aynı refah düzeyine sahip olan kişiler asgari gelir gereksinimi konusunda farklı cevaplar verebilir. Başka bir ifade ile aynı refah seviyesine sahip olmalarına rağmen bazı kişiler yoksul, diğerleri zengin diye sınıflandırılabilir (Aktan, 2002: 57).

Subjektif yoksulluk sınırı anlayışında, bireylerin kendilerinin yoksul saymaları söz konusudur. Subjektif Yoksulluk anlayışının temel noktasını; bir kriter ya da gelir ya da toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyi değil bireyin yapamadıkları ya da erişemedikleri ve bu nedenle yaşadığı utanma sendromu oluşturur (Aytaç ve Hatipler,

2011: 16). Kişilerin ihtiyaçlarının şiddetinin birbirinden farklı olması, ortak bir sübjektif yoksulluk sınırının elde edilmesinin önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse Rowntree (1901) yoksulluğu ölçmek için kullandığı mal sepetine gazete, çay gibi hayatta kalmak için gerekli olmayan malları da ilave etmiştir. Rowntree' ye göre bu malları da içeren mal sepetini satın alamayanlar yoksul olarak kabul edilir (Alcock, 2006: 66).

3.2. Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler

Yoksulluğun ölçülmesi, yoksulluğun boyutlarının anlaşılabilmesi ve hangi değişkenlerin yoksulluğa neden olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan yöntemler ise şunlardır:

3.2.1. Kafa sayısı endeksi

Yoksulluk ölçümünde yoksulluk çizgisinin belirlenmesinden bir sonraki aşama, uygun bir endeksin seçilmesidir. Yoksulluk ölçümünde en yaygın kullanılan endeks, yoksulluk çizgisinin altındaki kişilerin toplam nüfusa oranını gösteren "kafa sayısı endeksi" dir (Şenses, 2009: 65). Bu endeks bazı kaynaklarda "Yoksulluk Oranı Endeksi" olarak da geçebilir. Bu endeks J.Rowntree tarafından kullanılmıştır ve yoksulluk sınırı altında bulunan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını yüzdesel olarak ifade eder. Kafa sayısı endeksinden, yoksulluk sınırı altında bulunan kişi ve hane halkının oranında meydana gelen değişmelerin izlenmesinde yararlanmak mümkündür (Aytaç ve Hatipler, 2011: 26-27). Yoksulluğun evrenselliği ve satın alma paritelerinin farklılıkları düşünülerek, ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı azgelişmiş ülkeler için günde 1 dolar olarak kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için 2 dolar, Türkiye'nin de dahil edildiği Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için günde 14,4 dolar olarak belirtilmektedir (Öztürk ve Öztürk, 2010: 33). Kafa sayısı endeksi yoksulluk sınırının altında insan sayısını ifade eder, örneğin medyan gelirin %60 ı gibi. Bu sık kullanılan ölçümdür ve aynı zamanda yoksullukla mücadele için net bir hedef belirler. Bu yaklaşımda yoksulluk çizgisinin altında bulunan insanların gelirleri yükseltilerek yoksul insan sayısı azaltılabilir (Alcock, 2006: 85).

En basit ve hala en yaygın ölçüm yöntemi kafa sayısı endeksidir. q yoksulluk sınırı altındaki toplam nüfusu, n ise toplam nüfusu gösterdiğinde kafa sayım oranı endeksi H, aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Ravallion, 1992: 36).

$$H=\frac{q}{n}$$

Görüldüğü gibi kafa sayısı endeksi belirli bir gelirin altındaki nüfusun toplam nüfusa oranı olarak hesaplanmakta ve bu gelirin altındaki kesim yoksul olarak kabul edilmektedir. Kafa sayısı endeksi ülkelerin genel yaşam düzeyini yansıtmakta ve ülke içindeki gelir eşitsizliğini gözler önüne sermektedir(Öztürk ve Öztürk, 2010: 33).

Kafa sayısı endeksi yoksulluğu durağan bir kavram olarak ele almakta, çoğunlukla tek bir ölçülebilir göstergeye dayanarak nüfusu yoksullar ve yoksul olamayan şeklinde iki gruba bölerek aşırı derecede basitleştirmekte, sadece yoksulluk çizgisinin altında kalanlar üzerinde odaklanmaktadır. Oysa yoksulluk çizgisinin çok altında kalıp da rahat sayılabilecek bir yaşam süren insanlar olabileceği gibi, yoksulluk çizgisinin üzerinde olup da sağlık, eğitim, demokrasi, insan hakları gibi geleneksel gelir ve tüketim harcaması kıstaslarının dışında kalan kıstaslara göre yoksul sayılabilecek insanlara da rastlanabilir (Flik ve Van Praag, 1991: 311). Bu gibi sebeplerden dolayı kafa sayısı endeksinin yoksulluğu iyi ölçen bir araç olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır. Kolay anlaşılır ve kolay anlatılabilirdir. Yoksulluğun belirli türlerindeki karşılaştırmalarda, mesela yoksulluğu azaltmada genel gidişatını değerlendirmek gibi karşılaştırmalarda oldukça yeterlidir. Bununla birlikte yoksullar üzerinde uygulanan bazı özel politikaların etkinliğini ölçebilmek için ciddi dezavantajlara sahiptir. Örneğin yoksulluk çizgisinin aşağısında yer alan ve yoksul olarak kabul edilen bir birey, aniden çok daha yoksullaştığında kafa sayısı endeksinde hiçbir değişim olmayacaktır. Çünkü kafa sayısı endeksi yoksulluğun derinliğinin farklılıklarına karşı tamamen duyarsızdır (Ravallion, 1992: 36).

Bu noktada medyan gelirin de ne olduğunu belirtmek faydalı olacaktır. Medyan (medyan) gelir, bir popülasyonu en düşük gelir düzeyine sahip olan kişiden en yüksek gelir düzeyine sahip olan kişiye kadar bir sıraya koyduktan sonra medyan sıradaki kişinin geliri demektir. Yani en düşük gelirliden en yüksek gelirliye kadar sıralanmış 100 kişilik grupta 50. kişinin geliri medyan gelir olmaktadır. Daha sonrasında ise bu

medyan gelirin belirli bir yüzdesi alınarak yoksulluk ölçümleri yapılır. Bu yüzdeler Avrupa'da ve OECD ülkelerinde %50'dir. Yani geliri medyan gelirin %50'sinin altında olanlar yoksul olarak kabul edilir. Amerika'da kullanılan seviye %40, İsveç'te ise %60'tır. Bu yüzdesel seçim farklılıkları ile yoksul sayısında da değişimler olacaktır. %60'lık oran seçildiğinde aynı gelir dağılımında daha fazla yoksul çıkarken,%40 olarak tespit edildiğinde aynı gelir dağılımında daha az yoksul çıkacaktır. Bu oranların seçilmesi ise siyasi bir tercih konusudur denilebilir (İnsel, 2005: 7).

3.2.2. Yoksulluk açığı endeksi

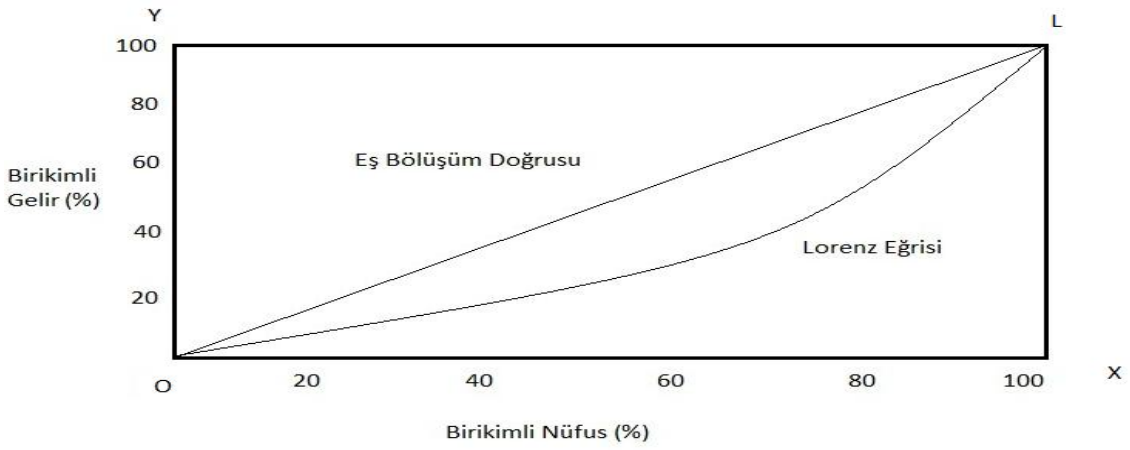
Kafa sayısı endeksinin yoksulluğun derinliğinin ölçümüne karşı duyarsız olması yeni ölçüm yöntemlerinin aranmasına sebep olmuştur. Bu yöntemlerden biri de yoksulluk açığı endeksidir. Bu endeks, ilk defa 1971 yılında Batchelder tarafından kullanılmıştır. Yoksulluk açığı endeksi, yoksulluğun derinliğini ölçebilmek ve yoksulluk oranının yoksulluk çizgisine olan duyarlılığını azaltabilmek için geliştirilmiş ve yoksulların gelirlerinin/tüketimlerin yoksulluk çizgisinden uzaklığının ortalamasının yoksulluk çizgisine oranı olarak hesaplanan bir endekstir (Şenses, 2009: 66). Bu endeks ile yoksulların yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmeleri için gerekli olan ortalama gelir düzeyini belirlenmektedir. Ayrıca endeks yoksulluk sınırı altında kalan kesimlerin yoksulluk sınırı üzerine çıkarılması için gerekli gelir transferi konusunda fikir vermektedir. Yoksulluk açığı, yoksulluk çizgisinin altında yaşayan kişilerin gelirlerinde azalmanın diğer şartlar aynı kaldığında yoksulluk ölçütünü artırması gerektiğini ifade eder. Bu demektir ki zengin bireylerden yoksul bireylere yapılacak transfer, diğer şartlar değişmediğinde yoksulluk farkını azaltmaktadır (Öztürk ve Öztürk, 2010: 35).

Yoksulluk açığı endeksi; yoksullar arasındaki gelir dağılımının nasıl olacağını ifade etmez. Yoksulların, yoksulluk sınırının ne kadar altında gelir elde etmekte olduklarını gösterir (Aytaç ve Hatipler, 2011: 27).Yoksulluk açığı endeksi kaç kişinin yoksul olduğu konusunda bilgi vermediği gibi yoksullar arasında gelirin nasıl dağıldığı konusunda da duyarsızdır. En yoksul durumda olan bir kişiden daha zengin ancak yoksulluk sınırının altında gelire sahip olan bir kişiye gelir transferi söz konusu olduğunda ne kafa sayısı endeksi ne de gelir açığı endeksi yoksulların durumunda

herhangi bir değişikliğin olduğunu göstermezler. Bu da demektir ki yoksulluk açığı endeksi, yoksulluğun derinliğini ölçmekte kafa sayısı endeksine göre daha başarılıdır, ancak bu endeksin de yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarsız kalması nedeniyle yeni yöntem arayışları olmaktadır.

3.2.3. Lorenz eğrisi

Gelir bölüşümü eşitsizliğinin grafik ile gösterilmesinde kullanılan Lorenz eğrisi, Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi, gelir bölüşümü çalışmalarında yaygın olarak kullanılan ve bazı gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinin hesaplanmasında temel alınan grafik ile gösterim şeklidir. Eğriyi oluşturabilmek için bireyler veya hane halkaları gelirlerinin büyüklüğüne göre en küçükten başlayarak büyüğe doğru sıralanmaktadır. Lorenz eğrisinin yatay ekseninde sıralanmış birey veya hane halklarının nüfusunun birikimli yüzde payları, dikey ekseninde ise bu birey veya hane halkalarının elde ettikleri gelirin birikimli yüzde payları yer almaktadır Lorenz eğrisinin oluşturulmasında kümülatif yüzde değerlerin yer aldığı bir kutu diyagramı kullanılmaktadır. Dikey eksende toplam gelirin %100'ü, yatay eksende nüfusun % 100'ü yer almakta olduğundan diyagram bir kutu şeklini almaktadır. Şekil 1'de Lorenz eğrisinin yer aldığı bu diyagram gösterilmektedir (Öztürk ve Öztürk, 2010: 25).

Şekil 1. Lorenz Eğrisi

Bu diyagram nüfusun toplam gelirden ne kadar pay aldığını gösterir. Şekil 1'de görülen köşegen (OL) üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusa karşılık gelen gelir yüzdesi birbirine eşittir. Birey ya da hane halklarının nüfus içindeki yüzde paylarının

gelirden aldıkları yüzde paylara eşit olduğu bu noktalardan oluşan ve eksenler ile 45 derecelik açı yapan OL doğrusu eş bölüşüm doğrusudur. Eğer ülkedeki nüfusun hepsi gelirden aynı yüzdece pay alıyorsa, gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisi eş bölüşüm doğrusu üzerinde oluşur. Şekilde eş bölüşüm doğrusu üzerinde x ve y ekseni kesiştiğinde görülmektedir ki nüfusun belli yüzdesi, gelirden aynı yüzdece pay almaktadır.

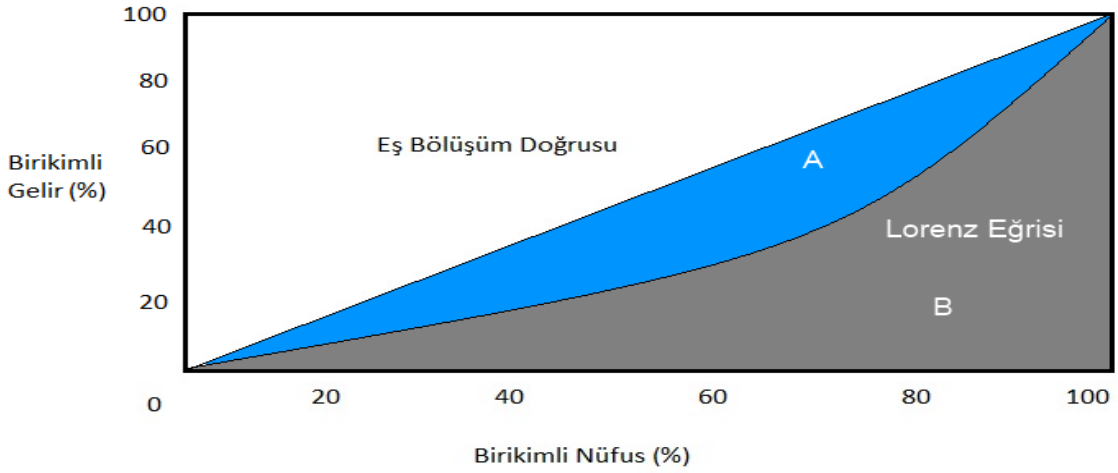
Sol alt köşeden başlayıp önce yatay, sonra dikey eksen boyunca ilerleyen ters L biçimindeki iki doğru parçasının konumu tam bir eşitsizlik durumunu belirlemektedir. Lorenz eğrisi bu iki doğru arasında yer almaktadır. Bu bağlamda gelir dağılımı eşitliğe yaklaştıkça Lorenz Eğrisi de OL doğrusuna yaklaşmaktadır. Aksine Lorenz Eğrisi de OL doğrusuna yaklaşmaktadır. Lorenz Eğrisinin OL doğrusuna uzak bir yerde bulunması, gelir dağılımının eşitlikten uzaklaşması anlamına gelmektedir. Gelirler bireyler arasında eşit olarak bölüşüldüğünde Lorenz Eğrisi 45 derecelik doğru şeklini almaktadır. Gelir dağılımı eşitlikten uzaklaştıkça Lorenz eğrisi 45 derecelik doğrusunun altında bir pelikanın alt gagasının sarkmasına benzer bir şekilde eş bölüşüm doğrusundan uzaklaşmaya başlamaktadır. Demektir ki gelir bölüşümü adaletten ne kadar uzaklaşırsa bu mesafe de o kadar büyümektedir (Öztürk ve Öztürk, 2010: 26)

3.2.4. Gini katsayısı

Yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğinin en yaygın olarak kullanılan ölçütü olan Gini Katsayısı, İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir. Bir ülkedeki gelir eşitsizliğinin hesaplanmasında göreli ortalama, mutlak sapma, logaritmik sapmaların ortalaması, Kuznets katsayısı vb. birçok ölçekler bulunmasına rağmen, en yaygın olanı Gini katsayısıdır. Gini katsayısının hesaplanmasında Lorenz eğrisinden faydalanılır. Sıfır ile bir arasında değişen değerler alan katsayı, 0 olduğunda tam bir gelir dağılımı eşitliğinden söz edilebilirken, katsayı 1'e yaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığı, 1'e eşit olduğunda ise mutlak bir gelir eşitsizliğinin varlığı sonuçlarına varılabilir.

Lorenz Eğrisi gösteriminden elde edilen Gini katsayısı, eşitsizlik düzeyini tek bir sayı ile ifade ederek çeşitli gelir dağılımlarının karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır.

Gini katsayısı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Gini katsayısı görsel ve kolay anlaşılır bir şekilde Lorenz eğrisi gösteriminde eş bölüşüm doğrusu ve Lorenz eğrisi arasındaki kalan alanın, eş bölüşüm doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile eşit dağılım doğrusu arasındaki alanın 45 derecelik eğri altında kalan üçgen alana oranıdır (Öztürk, 2009: 56).

Şekil 2. Lorenz Eğrisinin Bileşenleri

Şekildeki diyagramda Gini katsayısını hesaplamak için şu formülden yararlanılır:

Eş Bölüşüm Doğrusu ve Lorenz Eğrisi Arasında Kalan Alan (A) / Eş Bölüşüm Eğrisi Altında Kalan Üçgenin Alanı (A+B)
Gini Katsayısı= A / (A+B)

Bu denkleme göre yapılan hesaplama sonucunda elde edilen sayı, ülkelerin gelirlerinin eşit bir şekilde paylaşılıp paylaşılmadığını göstermektedir. Bir ülke için 0.2 ile 0.4 arası bir değer elde etmek normal olarak kabul edilir. En uygun Gini katsayısı diye bir ifade olmadığı için gelir eşitsizliği açısından Gini katsayısı değişkendir.

Gini katsayısını çeşitli şekillerde yorumlamak mümkündür. Örneğin evrenin bütün ülke nüfusu olması durumunda, tesadüfen seçilen iki kişinin beklenen gelirleri arasındaki fark Gini olarak yorumlanabilir. Bu durumda, örneğin Gini katsayısı 0.6 ve kişi başına

düşen ortalama gelir 1000 TL ise, tesadüfen seçilen iki keşinin gelirleri arasındaki farkın 600 TL olması beklenir (1000 TL × 0.6 = 600 TL) (Sarı, 2005: 54).

Gini katsayısı hesaplanırken ülkemizde TÜİK tarafından kullanılan iki adet yöntem vardır. Bunlardan birincisi eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelir göre gini katsayısı ve ikincisi Hane halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı' dır.

3.2.4.1.Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre Gini katsayısı

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre Gini katsayısı yöntemine göre hanedeki birey sayısı dikkate alınarak birey başına düşen gelirler arasındaki farklardan yola çıkılır. Bu nedenle, hanehalkı düzeyinde toplanan gelirlerin birey başına düşen gelirlere dönüştürülmesi gerekmektedir. Hanelerarası doğru karşılaştırma yapabilmek için, bu hesaplamada, hanelerin yetişkin-çocuk bileşimlerindeki farklılıkları dikkate almak gerekmektedir. Bunun için, eşdeğerlik ölçeği olarak adlandırılan katsayılar kullanılarak, her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine (eşdeğer ferde) denk olduğu hesaplanmaktadır. Hanehalkı toplam kullanılabilir geliri eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünerek, o hanehalkı için eşdeğer fert başına düşen gelir diğer ifadeyle eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri hesaplanmaktadır. Referans kişi için "1", 14 ve daha yukarı yaştaki fertler için "0,5" ve 14 yaşın altındaki fertler için ise "0,3" katsayısının kullanıldığı OECD eşdeğerlik ölçeği kullanılmıştır[1].

Bu gelir hesaplamasına göre ortaya konan gini katsayıları ise Tablo 1'de gösterildiği gibidir.

Tablo 1. 2006-2010 Yılları Arası Türkiye için Gini Katsayısı

Gini Katsayısı					
Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402
Kent	0,415	0,394	0,395	0,405	0,389
Kır	0,406	0,375	0,378	0,380	0,379
İstanbul	0,375	0,346	0,362	0,363	0,373
Batı Marmara	0,350	0,321	0,331	0,361	0,360
Ege	0,426	0,376	0,387	0,381	0,387
Doğu Marmara	0,392	0,393	0,335	0,368	0,341

[1] www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=1377, Erişim Tarihi: 07.01.2012

Batı Anadolu	0,413	0,379	0,402	0,408	0,367
Akdeniz	0,421	0,418	0,387	0,403	0,397
Orta Anadolu	0,342	0,328	0,339	0,395	0,362
Batı Karadeniz	0,372	0,360	0,366	0,382	0,348
Doğu Karadeniz	0,378	0,346	0,365	0,359	0,327
KuzeydoğuAnadolu	0,381	0,405	0,436	0,407	0,404
Ortadoğu Anadolu	0,404	0,397	0,405	0,415	0,417
GüneydoğuAnadolu	0,396	0,366	0,395	0,411	0,404

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 07.01.2012

Tablo 1'de görülen Gini katsayılarına bakıldığında 2006 yılından 2010 yılına kadar geçen süreçte Türkiye'nin geneli için hesaplanan Gini katsayısında düşüş olduğu gözlenmektedir. Bu düşüş ise Türkiye'de daha adil bir gelir dağılımının yakalanması için umut vericidir. Gini katsayısının kır ve kent düzeylerinde karşılaştırılmasına baktığımızda ise, Türkiye'nin geneline nazaran kırsal kesimde daha adil bir gelir dağılımının olduğu söylenebilir. Kentlere bakıldığında ise gelir eşitsizliğinin kırsal kesime göre daha yüksek seyrettiği söylenebilir. Bunun sebebinin ise kırsal kesimde yaşayan halkın genel olarak yoksulluğa daha yakın bir gelir seviyesine sahip olup, kırsal kesimde yoksulluğun homojen bir şekilde dağılması olduğu söylenebilir. Kentte ise birçok meslek grubundan ve gelir düzeyinden insan yaşamakta olup, bu farklılıklar gelir dağılımının da daha farklı olmasına yol açmıştır. Bu noktada kişi başına düşen gelirin daha düşük olduğu kırsal bölgelerde Gini katsayısının daha düşük çıkıp da, kişi başına düşen gelirin daha yüksek olduğu kentlerde Gini katsayısının daha yüksek çıkması üzerinde durulmaya değer bir noktadır. Bu saptama göstermektedir ki Gini katsayısı gelir dağılımındaki adaleti ya da yeterliliği ölçmemekte, sadece o bölgede sahip olunan gelirin yaşayan popülasyon arasından nasıl bölüşüldüğünü ölçmektedir. Gini katsayısının düşük çıktığı bir ülkenin refah içinde yaşadığını söylemek doğru olmayacaktır. Gini katsayısının düşük olduğu kırsal alanda yoksulluk eşit bir şekilde paylaşılıyor demek daha yerinde bir tespit olacaktır. Türkiye'nin coğrafi bölgelerine özel olarak hesaplanmış olan Gini katsayılarına bakıldığında ise yıllar içerisinde Orta Anadolu bölgesi hariç diğer tüm bölgelerde Gini katsayılarında bir düşüş kaydedilmiştir. Böylelikle düşüşün yaşandığı bölgelerde daha adil bir gelir paylaşımının gerçekleştiğinden söz edilebilir. Orta Anadolu'da ise Gini katsayısı 2010 yılında, 2006 yılına nazaran daha yüksek hesaplanmıştır.

3.2.4.2. Hanehalkı kullanılabilir gelire göre Gini katsayısı

Bir diğer gini katsayısı hesaplama yöntemi ise hanehalkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanan gini katsayısıdır. Hanehalkı kullanılabilir geliri yöntemine göre kullanılabilir gelirlerin (maaş-ücret, yevmiye, müteşebbis geliri ile emekli maaşı, dul-yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. ayni veya nakdi gelirlerin toplamı) toplamı ile hane bazında elde edilen yıllık gelirlerin (gayrimenkul kira geliri, haneye yapılan karşılıksız yardımlar, 15 yaşın altındaki fertlerin elde ettiği gelirler vb.) toplamından, gelir referans döneminde ödenen vergiler ve diğer hane veya kişilere yapılan düzenli transferler düşüldükten sonra hanehalkı kullanılabilir gelirine ulaşılmaktadır.

Tablo 2: 2006-2010 Yılları Arası Türkiye'nin ve Bölgelerinin Gini Katsayısı

Gini Katsayısı					
Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	0,403	0,387	0,386	0,394	0,380
Kent	0,392	0,375	0,376	0,386	0,370
Kır	0,399	0,373	0,370	0,364	0,361
İstanbul	0,361	0,344	0,350	0,350	0,355
Batı Marmara	0,359	0,335	0,336	0,370	0,371
Ege	0,412	0,372	0,382	0,384	0,387
Doğu Marmara	0,390	0,380	0,332	0,364	0,328
Batı Anadolu	0,399	0,368	0,396	0,388	0,358
Akdeniz	0,402	0,413	0,373	0,387	0,388
Orta Anadolu	0,359	0,340	0,344	0,400	0,369
Batı Karadeniz	0,367	0,366	0,375	0,382	0,345
Doğu Karadeniz	0,393	0,359	0,371	0,373	0,328
Kuzeydoğu Anadolu	0,364	0,395	0,434	0,388	0,372
Ortadoğu Anadolu	0,380	0,374	0,369	0,385	0,384
Güneydoğu Anadolu	0,381	0,355	0,393	0,401	0,382

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 08.01.2012

Hanehalkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanmış olan gini katsayıları, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre daha düşüktür. Böylelikle gelir bölüşümünde daha olumlu bir tablo ortaya konmaktadır.

Tablo 3'te OECD ülkelerinin 2010 yılı için en düşük gini katsayısına sahip ülkeden en yükseğe doğru sıralamaları verilmiştir.

Tablo 3. OECD Ülkelerinin 2010 Yılı İçin Gini Katsayısına Göre Sıralanışı

OECD Ülkelerinin Gini Katsayısına Göre Sıralanışı								
1	Slovenya	0,236	12	Fransa	0,293	23	Kanada	0,324
2	Danimarka	0,248	13	İrlanda	0,293	24	Japonya	0,329
3	Norveç	0,250	14	Hollanda	0,294	25	Yeni Zelanda	0,33
4	Çek Cumhuriyeti	0,256	15	Almanya	0,295	26	Avustralya	0,336
5	Slovak Cumhuriyeti	0,257	16	İzlanda	0,301	27	İtalya	0,337
6	Belçika	0,259	17	İsviçre	0,303	28	İngiltere	0,342
7	Finlandiya	0,259	18	Polonya	0,305	29	Portekiz	0,353
8	İsveç	0,259	19	Yunanistan	0,307	30	İsrail	0,371
9	Avusturya	0,261	20	Estonya	0,315	31	ABD	0,378
10	Macaristan	0,272	21	Kore	0,315	32	Türkiye	0,409
11	Lüksemburg	0,288	22	İspanya	0,317	33	Meksika	0,476
						34	Şili	0,494

Kaynak: OECD Stats http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=INEQUALITY Erişim Tarihi: 10.01.2012

OECD ülkelerin gini katsayılarına bakıldığında gelir eşitsizliğinin en az olduğu ülke Slovenya olurken, gelir dağılımı eşitsizliğinin en fazla olduğu ülke Şili olmuştur. Ülkemize bakıldığında 34 üye ülke arasında 32. sırada yer almaktadır ki bu da ülkemizde gelir dağılımı eşitsizliğinin ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir.

3.2.5. Yüzde paylar analizi

Yüzde paylar analizi, gelir grupları şeklinde gruplandırılmış hanelerin toplam gelirden aldıkları payların belirlenmesinde kullanılır. Hanelerin toplam gelirleri hesaplandıktan sonra, haneler, kullanılabilir hane halkı gelirlerine göre en küçükten en büyüğe doğru sıralanır ve %20'lik 5, %10'luk 10, %5'lik 20 veya %1'lik 100 adet gruba ayrılır. Her bir grubun toplam gelirden yani GSMH'den aldığı payın hesaplanması ile gelir dağılımı tespit edilir. Gelir dağılımının eşit olması durumunda, her grubun toplam gelirden aldığı payın eşit olması gerekir. Eşit olmaması durumunda, gelir eşit paylaştırılmıyor demektir (Sarı, 2005: 54). Bu çalışmada %20'lik dilimler kullanılacaktır. Hane halkları kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Gelir bölüşümündeki adaleti gösteren göstergelerden olan yüzde payları analizi , bir ülkedeki milli gelirin nüfusun ne kadarına ulaşabildiğini göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle ülkedeki en düşük gelire sahip olan 1. %20'lik kesimin milli gelirden aldığı pay ile en yüksek gelire sahip olan 5. Yüzde %20'lik kesimin nüfustan aldığı pay arasındaki farkın açılması ülkedeki gelir eşitsizliğinin arttığını gösterir.

Tablo 4'te Türkiye'nin yüzde paylar analizi görülmektedir. Bu analize göre hane halkı kullanılabilir gelirinden en düşük payı alan nüfusun ilk %20'lik dilimi GSMH'den 2010 yılı için %6,5'lük bir pay almıştır. Nüfusun o yıl için 73 722 988 olduğu göz önüne alınırsa, en düşük gelir seviyesine sahip yaklaşık 14 744 597 kişi GSMH'den %6.5'luk bir pay almıştır. En yüksek gelir seviyesine sahip 5. %20'lik dilim olan 14 744 507 kişi ise Türkiye'nin geneli için GSMH'den %44,9'luk bir pay almıştır.

Tablo 4. 2006-2010 Yılları Arası Türkiye için Yüzde Paylar Analizi

		2006	2007	2008	2009	2010
1. %20'lik Dilim (Yüzde)	Türkiye	5,8	6,4	6,4	6,2	6,5
	Kent	6,2	6,9	6,7	6,6	6,9
	Kır	5,8	6,6	6,7	6,6	6,8
2. %20'lik Dilim	Türkiye	10,5	10,9	10,9	10,7	11,1
	Kent	10,7	11,2	11,1	10,9	11,4
	Kır	10,6	11,1	11,3	11,5	11,5
3. %20'lik Dilim	Türkiye	15,2	15,4	15,4	15,3	15,6
	Kent	15,3	15,5	15,5	15,4	15,7
	Kır	15,3	15,9	15,7	16	16
4.%20'lik Dilim	Türkiye	22,1	21,8	22	21,9	21,9
	Kent	22	21,6	21,9	21,7	21,6
	Kır	22,3	22,3	22,1	22,6	22,4
5. %20'lik Dilim	Türkiye	46,5	45,5	45,3	46	44,9
	Kent	45,8	44,8	44,8	45,5	44,3
	Kır	46,2	44,1	44,2	43,3	43,3

Kaynak: TÜİK Gelir Dağılımı İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 11.01.2012

Dünya'da yüzde paylar analizine baktığımızda ise bu konuda çalışma yapan Birleşmiş Milletler Örgütü'nü görmekteyiz. Birleşmiş Milletler' in 2006 yılında yayınlamış olduğu İnsani Gelişme Raporuna bakıldığında çeşitli ülkelerin en yoksul ilk %20'lik

kesiminin ve en yüksek gelire sahip son %20'lik dilimin milli gelirden aldığı payları görebilmekteyiz

Tablo 5. 2006 Yılı İçin Dünyadaki Ülkelerde En yoksul ve En zengin %20'lik Nüfusun Gelirden Aldığı Paylar

	Ülkeler	En Yoksul %20 (Yüzde)	En Zengin %20 (Yüzde)		Ülkeler	En Yoksul %20 (Yüzde)	En zengin %20 (Yüzde)
1	Norveç	9,6	37,2	16	İngiltere	6,1	44
2	Avustralya	5,9	41,3	17	İspanya	7	42
3	İrlanda	7,4	42	18	Yeni Zelanda	6,4	43,8
4	İsveç	9,1	36,6	19	Almanya	8,5	36,9
5	Kanada	7,2	39,9	20	Hong Kong	5,3	50,7
6	Japonya	10,6	35,7	21	İsrail	5,7	44,9
7	ABD	5,4	45,8	22	Yunanistan	6,7	41,5
8	İsviçre	7,6	41,3	23	Singapur	5	49
9	Hollanda	7,6	25,9	24	Kore	7,9	37,5
10	Finlandiya	9,6	36,7	25	Slovenya	9,1	35,7
11	Belçika	8,5	41,4	26	Portekiz	5,8	45,9
12	Avusturya	8,6	37,8	27	Çek Cumhuriyeti	10,3	35,9
13	Danimarka	8,3	35,8	28	Macaristan	9,5	36,5
14	Fransa	7,2	40,2	29	Arjantin	3,2	56,8
15	İtalya	6,5	42	30	Türkiye	5,8	46,5

Kaynak: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu, 2006: 335 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2006/ Erişim Tarihi: 15.01.2012

Dünyada yüzde paylar analizinde nüfusun %20'lik kesimleri incelendiğinde, bu kesimlerin de milli gelirden aldığı payın %20'ye yakın olması arzu edilir. Çünkü nüfusun yüzdelik dilimleri ile milli gelirden alınan pay eşit olduğunda gelir eşitsizliğinden söz edilemez.

Özellikle en yoksul %20'lik kesimin milli gelirden aldığı payın yüksek olması arzu edilir. Yukarıdaki tabloda yer alan ülkeler arasından bu oranı en yüksek olan ülke gelişmiş ülkeler arasında olan Japonya'dır. Japonya'yı ise %10,3'lük oran ile Çek Cumhuriyeti takip etmektedir.

Yüzde paylar analizinde en zengin %20'lik dilimin mili gelirden aldığı payın oranı özellikle en yoksul %20'lik dilimin milli gelirden olduğu payın yüzdesi ile

karşılaştırıldığında anlam kazanmaktadır. Bu iki oranın arasındaki farkın yüksek olması gelir eşitsizliğinin şiddetini göstermektedir.

3.2.6. Dalton Atkinson eşitsizlik ölçümü

Gini katsayısı ve benzeri ölçüler gelir yelpazesinin çeşitli noktalarında eşitsizliğe verilecek ağırlıklar konusunda gizli yargılar taşımaktadırlar. Değişik gelir dağılımlarını çeşitli eşitsizlik ölçülerine göre sıraladığımız zaman ortaya düzgün olmayan bir sıralama çıkabilir. Bunun nedeni eşitsizliğe verilecek ağırlıkların farklı olmasıdır. Bu ağırlıklar değer yargılarından bağımsız olmadıklarından Atkinson bir sosyal refah fonksiyonu varsayarak çeşitli eşitsizlik ölçülerini bu sosyal refah fonksiyonuna göre yeniden sıralamaya çalışmıştır. Atkinson' un sosyal refah fonksiyonunda; toplumun eşitsizliğe verdiği değer (ağırlık) 0 ile sonsuz arasında değer almaktadır. Bu ağırlığın 0 olması; toplumun gelir dağılımı konusunda kayıtsız olduğunu, diğer bir ifadeyle gelir dağılımına önem vermediğini, ağırlığın sonsuz olması ise toplumun sadece en düşük gelir grubuna sahip olan kişilerle ilgilendiğini göstermektedir[2].

Dalton Atkinson ölçütü gelirin eşit dağıtılması halinde belirli bir zamandaki sosyal refah seviyesine ulaşabilmek için o zamanki toplam gelirin ne kadar bir kısmının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Dalton Atkinson eşitsizlik ölçütü bir toplumun mevcut gelir bölüşümünden mutlak eşitlik durumuna geçerken vazgeçmeyi kabul ettiği gelir olarak da tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda bu ölçütü gelirin yeniden dağılımındaki doğan potansiyel kazançların bir ölçüsü olarak yorumlamak olasıdır.

Bu ölçüt, gelirin marjinal faydasının gelir artıkça düştüğü varsayımından hareketle toplam faydanın fiili düzeyleri ile gelirin eşit bölüşülmesi durumunda elde edilecek olan toplam fayda düzeyinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Herkes için aynı tip fayda fonksiyonu söz konusu olduğu için toplam refahın maksimizasyonu gelirin eşit bir şekilde bölüşülmesi halinde olasıdır. Bu ölçüt, fiili sosyal refahın maksimum sosyal refaha oranını eşitlik ölçütü olarak değerlendirmektedir. Toplumsal refah fonksiyonundan hareket ile türetilen bir endeks olan bu ölçüt, toplumsal refah

[2] DPT, (2001). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı, Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu.* Ankara. http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf

fonksiyonun her bir bireyin refah fonksiyonunun toplamından oluşan toplanabilir bir fonksiyon olduğunu kabul etmektedir.

Bu temel varsayımın pek de gerçekçi olduğu söylenemez. Çünkü bireysel faydaların karşılaştırılması her zaman olası değildir. Bu ölçüt normatif nitelik taşıdığından gelir bölüşümü eşitsizliğine karşı toplumun göstermiş olduğu duyarlılık derecesine bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Öztürk ve Öztürk, 2010: 29-30).

3.2.7. Gayri safi milli hasıla karşılaştırması

Ülkelerin refah düzeylerini ölçerken kullanılan bir başka ölçüt ise Gayri Safi Milli Hasıla Karşılaştırması' dır. Bu ölçüt hem ulusal hem de uluslararası birçok kuruluşun üzerinde çalıştığı, yoksulluğun boyutlarını en temel düzeyde ortaya koyan ve ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasına izin veren bir ölçüttür. Özellikle Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar raporlarını yayınlarken kişi başına düşen milli gelir ve ülkelerin toplam gayri safi yurt içi hasıla bilançolarını yayınlamaktadırlar. Tablo 6'daki dünyadaki ülkelerin 2012 yılına ait cari fiyatlar ile Amerikan Doları olarak hesaplanmış olan yıllık kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılaları verilmiştir.

Tablo 6. 2012 Yılı İçin Dünyadaki Ülkelerin Kişi başına Düşen GSYİH' ları

Ülke	2012	Ülke	2012	Ülke	2012
Afganistan	614.343	Çad	921.001	Grenada	8,211.172
Arnavutluk	3,893.789	Şili	15,453.013	Guatemala	3,330.289
Cezayir	5,658.563	Çin	5,898.565	Gine	503.352
Angola	6,009.213	Kolombiya	8,127.211	Gine-Bissau	553.609
Antigua ve Barbuda	14,284.664	Komorlar	857.748	Guyana	3,448.037
Arjantin	11,453.401	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	231.511	Haiti	820.152
Ermenistan	3,123.057	Kongo Cumhuriyeti	3,671.134	Honduras	2,184.875
Avustralya	68,915.972	Kostarika	9,500.106	Hong Kong	36,217.640
Avusturya	48,479.215	Fildişi Sahilleri	1,079.079	Macaristan	13,045.432
Azerbaycan	7,850.492	Hırvatistan	13,999.455	Izlanda	41,410.754
Bahamalar	24,278.549	Kıbrıs	28,961.045	Hindistan	1,454.646
Bahreyn	24,141.323	Çek Cumhriyeti	19,515.377	Endonezya	3,797.126
Bangladeş	700.597	Danimarka	57,572.300	Iran	6,444.554
Barbados	16,929.458	Cibuti	1,563.412	Irak	4,287.601
Belarus	6,186.336	Dominika	7,151.723	Irlanda	45,853.118
Belçika	45,089.425	Dominik Cumhuriyeti	5,805.313	Israil	31,691.244
Belize	4,480.592	Ekvator	4,759.617	Italya	33,942.179
Benin	740.332	Mısır	3,118.955	Jamaika	5,657.236

Butan	2,284.881	El Salvador	4,107.773	Japonya	46,972.605
Bolivya	2,492.877	Ekvator Ginesi	16,026.416	Ürdün	4,916.420
Bosna Hersek	4,488.160	Eritre	549.169	Kazakistan	11,917.240
Botsvana	8,888.206	Estonya	16,636.580	Kenya	1,008.199
Brazilya	12,465.306	Etiyopya	433.426	Kiribati	1,696.591
Brunei Sultanlığı	39,355.477	Fiji	4,083.468	Kore	23,679.994
Bulgaristan	6,903.057	Finlandiya	47,495.683	Kosova	
Burkina Faso	663.754	Fransa	42,793.075	Kuveyt	53,418.525
Burundi	284.187	Gabon	11,662.458	Kırgızistan	1,152.838
Kamboçya	931.167	Gambiya	508.280	Lao	1,338.342
Kamerun	1,190.139	Gürcistan	3,596.908	Letonya	12,368.233
Kanada	51,688.600	Almanya	42,625.246	Lübnan	10,425.419
Cape Verde	3,682.006	Gana	1,688.619	Lesoto	1,354.519
Orta Afrika Cumhuriyeti	450.536	Yunanistan	24,197.265	Liberya	340.191
Libya	12,058.949	Polonya	14,039.399	Togo	495.435
Litvanya	13,068.127	Portekiz	20,661.371	Tonga	4,561.411
Lüksemburg	106,958.456	Katar	106,393.560	Trinidad ve Tobago	18,527.824
Makedonya	4,875.305	Romanya	8,720.926	Tunus	4,286.165
Madagaskar	470.583	Rusya	14,246.306	Türkiye	10,914.036
Malavi	344.313	Ruanda	651.600	Türkmenistan	5,330.881
Malezya	10,466.626	Samoa	3,748.201	Tuvalu	n/a
Maldivler	6,230.013	São Tomé ve Príncipe	1,586.801	Uganda	531.952
Mali	676.975	Suudi Arabistan	22,635.348	Ukrayna	4,042.507
Malta	20,437.069	Senegal	1,027.948	Birleşik Arap Emirlikleri	69,798.935
Moritanya	1,241.999	Sırbistan	5,816.275	İngiltere	38,891.321
Mauritius	8,654.504	Seyşeller	10,309.487	ABD	49,601.410
Meksika	10,514.465	Sierra Leone	529.684	Uruguay	15,485.369
Moldova	2,127.730	Singapur	50,323.688	Özbekistan	1,780.816
Moğolistan	3,847.976	Slovakya	17,343.949	Vanuatu	3,169.656
Karadağ	6,877.425	Slovenya	23,184.116	Venezuela	11,113.587
Fas	3,085.731	Solomon Adaları	1,769.334	Vietnam	1,498.105
Mozambik	635.442	Güney Afrika	8,201.992	Yemen	1,417.890
Myanmar	854.632	İspanya	30,150.243	Zambiya	1,457.365
Namibya	5,900.582	Sri Lanka	3,138.847	Zimbabwe	806.467
Nepal	623.624	St. Kitts and Nevis	12,879.217		
Hollanda	47,841.917	St. Lucia	7,769.503		
Yeni Zelanda	40,453.588	St. Vincent ve Grenadinler	6,640.861		
Nikaragua	1,290.570	Sudan	1,589.573		
Nijer	436.108	Surinam	7,927.474		
Nijerya	1,657.292	Svaziland	3,324.774		
Norveç	99,664.509	İsveç	57,948.388		
Oman	24,803.566	İsviçre	78,754.186		
Pakistan	1,304.977	Suriye	n/a		
Panama	9,443.785	Tayvan	20,502.704		
Papua Yeni Gine	2,254.947	Tacikistan	903.649		
Paraguay	3,357.390	Tanzanya	577.840		

Peru	6,069.587	Tayland	5,850.999		
Filipinler	2,328.526	Doğu Timor	3,640.929		

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database: 2012
http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx Erişim Tarihi: 12.02.2012

Tablo 6'da görüldüğü gibi 2012 yılında IMF verilerine göre dünyada yıllık kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla miktarı en yüksek olan ülke 106,958 dolar ile Lüksemburg olmuştur. Kişi başına düşen yıllık gayri safi yurtiçi hasılası en düşük olan ülke ise 231 dolar ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti olmuştur. Bu rakam ülkemizde ise 10,914 dolardır. Kişi başına düşen yıllık gayri safi yurtiçi hasıla miktarı ne kadar düşük ise ülkenin yoksulluk sınırında yaşayan nüfus sayısı da o kadar yüksektir.

3.2.8. Sen yoksulluk endeksi

Sen endeksi Amartya Sen (1976) tarafından kafa sayısı yoksulluk endeksi ile yoksulluk açığı endeksinin ve Gini katsayısının birleştirilmesi suretiyle oluşturulmuştur. Bu bakımdan bu ölçüm araçlarının eksikliğini gideren bir ölçüm aracıdır. Sen endeksinde, yoksulların sayısını, yoksulluğun boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıkları ele alınmaktadır (Aytaç ve Hatipler,2011:27). Sen endeksi Yoksul Kişi Oranını (H), Yoksulluk Açığı Oranı (I) ve Yoksullar Arası Gelir Eşitsizliğini (G) içerir. Bu endeks, yoksulluğun genişliğini, yoksulluğun şiddetini ve yoksullar arasındaki geliri dağılımını yansıtmaktadır.

Sen endeksi aşağıdaki denklemde gösterilmektedir.

$$Ps = H\left[I + \left(1 - I\right)G\right]$$

Burada;

Ps: Sen endeksini,
H: Yoksul Kişi Oranını,
I: Yoksulluk Açığı Oranını,
G: Yoksullar arasındaki Gelir Dağılımının Gini Katsayısını göstermektedir.

Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumunda Sen endeksi (Ps=1) Yoksul Kişi Oranına (H), yoksullar arasında tam eşitlik olduğu durumlarda ise Sen endeksi (Ps=0) Yoksulluk Açığı Oranına eşit olur. Ayrıca, bütün yoksullar aynı gelire sahip olduklarında Gini Katsayısı sıfıra eşit olur (Şengül, 2004: 54-55).

3.3. Gelire Bağlı Olmayan Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Araçlar

Yoksulluk sorununun birden çok boyutu vardır ve çok boyutlu bir sorun olarak ele alınmalıdır. Yukarıda sayılan endeksler genel olarak gelir üzerinde durmuştur. Ancak yoksulluğun derinliğini iyi bir şekilde anlayabilmek için sadece gelir üzerinde duran yaklaşımlar yetersiz kalacaktır. Bu sebepten dolayı gelire bağlı olmayan yoksulluğu ölçülmesinde kullanılan araçlardan bahsetmek yerinde olacaktır.

3.3.1.İnsani gelişme endeksi (Human Development Index)

Bileşik ölçütler arasında en çok ilgiyi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen ve ölçüm yöntemleri zaman içinde kimi değişikliklere uğrasa da 1990 yılından bu yana kullanılmakta olan İnsani Gelişme Endeksi (İGE)'nin çektiği söylenebilir. Endeks iyi ve uzun bir yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyoekonomik göstergeleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin durumlarını birlikte izleyerek uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Şenses, 2009: 100).

UNDP insani kalkınmışlığı temel olarak üç boyutta ele alarak ülkeler için İGE' yi şu değişkenleri kullanarak hesaplamaktadır. Bu üç temel unsur;
Bu üç temel unsur:

i) Doğumda yaşam beklentisiyle ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam.
ii) Yetişkin okur-yazarlık oranı (ağırlığı 2/3) ve ilk, orta ve yüksek öğretim bileşik okullaşma oranı (ağırlığı 1/3) ile ölçülen bilgi düzeyi.
iii) Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına düşen GSYİH ile ölçülen iyi yaşam standardı.

Nihayetinde ortalama yaşam süresi endeksi, eğitim endeksi ve GSYİH endeksi kullanılarak İGE endeksi hesaplanmaktadır (UNDP, 2007/2008:356).

İGE' si hesaplanmadan önce bu üç boyut için endeks bulunmalıdır. Bunun için de aşağıdaki tabloda görülen maksimum ve minimum değerler seçilir.

Tablo 7. İGE Hesaplanmasında Kullanılan Endekslerin Min ve Max Değerleri

	Maksimum Değer	Minimum Değer
Doğumda Yaşam Beklentisi	85	25
Yetişkin Okur-yazarlık Oranı	100	0
Bileşik Okullaşma Oranı	100	0
Kişi Başına Düşen GSYİH(SGP A.B.D $)	40.000	100

Kaynak:(UNDP, 2007/2008: 356) http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-8/ Erişim Tarihi: 15.02.2012

Sonrasında ise her bir endeksin değeri aşağıdaki formüle göre ayrı ayrı bulunur.

Endeks = (Gerçek değer – Min değer) / (Max değer – Min değer) (1)

Bu formülle hesaplanan her endeks sıfır ile bir arasında değer alır. Sonrasında ise İnsani Gelişim Endeksini bulabilmek için aşağıdaki denklemden yararlanılır.

İGE=1/3(yaşam beklentisi endeksi)+1/3(eğitim endeksi)+1/3(GSYİH endeksi) (2)

HDI endeksi 0 ve 1 arasında değerler almaktadır. HDI' e göre, ülkeler düşük, orta ve yüksek insani kalkınma grubu olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (UNDP,2007/2008:356).

Tablo 8. İGE Değerine Göre Ülkelerin Gelişmişlik Seviyesini Belirlemek

	İGE Değeri	Kategorideki Ülke Sayısı	Kişi Başına Düşen Gelir, ABD $
Yüksek Gelişme	> 0.800	75	11116
Orta Gelişme	0.799 - 0.500	78	11115 - 906
Düşük Gelişme	< 0.500	26	905
Toplam		179	

Kaynak: Kaya, M., İnsani gelişme endeksi (ige) gelirin ötesinde yaşam standardını ve refahı belirlemektedir, www.ogu.edu.tr/images/birimduyuru/200972110230.doc Erişim Tarihi: 20.02.2012

Endeks ilk bakışta, 1970'li yılların sonlarında Morris tarafından geliştirilen (1979) Fiziksel Yaşam Kalitesi Endeksi'ni (PQLI) çağrıştırsa da, daha yakından incelendiğinde

ondan farklı olarak merkezinde Amartya Sen'in dilimize "kapasite" ya da güç olarak çevirebileceğimiz "capabilities" kavramının yer aldığı ciddi bir kuramsal temel dayandığı görülmektedir. Endeks sadece birkaç alışılagelmiş göstergeden oluşsa da, insanları "güç" edinmeleri için gerekli kaynakların tümünü kapsamayı amaçlamaktadır. Örneğin mevcut refah düzeyi olarak gelir kullanılsa da aslında kişisel gelir yanında, kredi olanaklarına, kamu mallarına ve verimli üretim araçlarına erişim, akraba ve arkadaşlardan sağlanan transferler gibi insanların kaynaklara erişim düzeyinin bir bütün olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun gibi yaşam beklentisinin salt yaşam süresinin değil, yaşam kalitesinin, başta iyi beslenebilme ve iyi çalışma koşulları olmak üzere tüm unsurlarını, okuryazarlık oranını da insanların yaşadıkları toplumda başkalarıyla iletişim kurabilme ve toplumun ekonomik, kültürel ve siyasal etkinliklerinin bir parçası olabilme duygusuna sahip olma derecesini yansıtması öngörülmektedir (Şenses, 2009: 101).

3.3.2. İnsani yoksulluk endeksi (HPI)

İnsani yoksulluk endeksi, insani kalkınma endeksinden farklı olarak sağlanan gelişmenin dağılımını ve geriye kalan yoksulluğun miktarını yansıtmayı amaçlamakta ve ekonomik kaynaklara erişimin göstergesi olarak kaliteli su kaynaklarına erişim ve çocukların beslenme düzeyini ön plana çıkarmaktadır. İnsani yoksulluk endeksi ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı biçimlerde hesaplanmaktadır. Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları göz önüne alınarak hesaplanan insani yoksulluk endeksi, gelişmiş ülkelerde yoksulluk ölçütü olarak göreli yoksulluk oranını ve toplumsal yaşamdan dışlanma göstergesi olarak da uzun dönem işsizlik oranını dikkate almaktadır.

Tablo 9'da hem gelişmekte olan ülkeler için hem de seçilmiş OECD ülkeleri için insani yoksulluk endeksini belirleme kriterleri verilmiştir. Bakıldığında gelişmekte olan ülkelerde uzun ve sağlıklı bir yaşam beklentisi ölçütü olarak doğumda 40 yaşına kadar yaşama olasılığı olmayanlar alınırken, OECD ülkeleri için bu kriter doğumda 60 yaşına kadar yaşama olasılığı olmayanlar olmaktadır.

Tablo 9. İnsani Yoksulluk Endeksi Bileşenleri

<table>
<tr><td colspan="4">Gelişmekte Olan Ülkeler için
İnsani Yoksulluk Endeksi
Bileşenleri (HPI-1)</td><td colspan="4">Seçilmiş OECD Ülkeleri için
İnsani Yoksulluk Endeksi
Bileşenleri (HPI-2)</td></tr>
<tr><td>Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam</td><td>Bilgi</td><td colspan="2">İyi bir Yaşam Standardı</td><td>Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam</td><td>Bilgi</td><td>Yeter bir Yaşam Standardı</td><td>Sosyal Dışlanma</td></tr>
<tr><td>Doğumda 40 yaşına kadar yaşama olasılığı olmayanlar</td><td>Yetişkin okuryazar olmayanların oranı</td><td>İyileştirilmiş su kaynaklarına erişimi olmayan nüfus yüzdesi</td><td>Yaşına göre kilosu düşük çocukların yüzdesi</td><td>Doğumda 60 yaşına kadar yaşama olasılığı olmayanlar</td><td>İşlevsel okuryazarlık becerisi olmayan yetişkin yüzdesi</td><td>Yoksulluk çizgisinin altında yaşayanların yüzdesi</td><td>Uzun dönem işsizlik oranları</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td colspan="2">İyi bir yaşam standardından yoksunluk</td><td colspan="4"></td></tr>
</table>

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişim Raporu 2004: 258 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2004/ Erişim Tarihi: 21.02.2012

3.3.3.Toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi (GDI)

Toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi ise azgelişmişlik ve yoksulluk konusuna toplumsal cinsiyet açısından yaklaşmakta ve insani kalkınma endeksinde yer alan temel göstergeleri kadınların ve erkeklerin ulaştıkları oranlar kapsamında değerlendirmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi temelde insani gelişim endeksi ile aynı değişkenleri kullanır. Ancak bu değişkenleri değerlendirirken hem kadınlar hem de erkekler için ayrı ayrı bir değerlendirme söz konusudur (Öztürk ve Öztürk, 2010: 45).

Toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi ilk defa Birleşmiş Milletler Gelişim Programı tarafından 1995 yılında yazılan İnsani Gelişim Raporunda tanıtılmıştır. Bu ölçüm yönteminin amacı İnsani Gelişim Endeksine cinsiyetler açısından da bakan bir boyut katmaktır. GDI İnsani Gelişim Endeksinde var olan üç değişkenin cinsiyetler arası dağılımının baz alınarak hazırlandığı bir endeks olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağılımdan kastedilen ise GDI, incelenen ülkede refahın ya da zenginliğin sadece ortalamasını ya da genel seviyesini ortaya koymakla yetinmemekte aynı zamanda bu zenginlik ve refah toplumun değişik grupları arasında nasıl dağıtılmakta olduğu ile de ilgilenmektedir. Genel itibari ile HDI ve GDI geleneksel gelir bazlı ölçüm yöntemleri

olan gayri safi milli hasıla ya da gayri safi yurtiçi hasıla gibi yöntemlere alternatiftir (Klasen, 2006: 243-274).

Tablo 10'da toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksinin hangi değişkenlerden yararlanılarak hazırlandığı gösterilmiştir.

Tablo 10. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişim Endeksi Değişkenleri

Endeks	Yaşam Süresi	Bilgi Düzeyi	Yeterli Yaşam Standardı
TCGE	Kadın ve Erkeklerin Doğumda Yaşam Bekletisi	1. Kadın ve erkek okur yazarlık oranı. 2. Kadın ve erkek bileşik ilk, orta ve yüksek öğretim kayıt (okullaşma) oranlar	Ekonomik kaynaklar üzerindeki kadın ve erkek kontrolünü yansıtan, tahmini kadın ve erkek için kazanılmış gelir.

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişim Raporu, 2001: 14) http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2001/ Erişim Tarihi: 22.02.2012

Tablo 11 ve Tablo 12'de ise 2007 yılı verileri ile 2009 yılı Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu' na dayanılarak dünya üzerindeki en iyi sıralamaya sahip ilk 20 ve en kötü sıralamaya sahip son 20 ülkenin toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi verilmiştir. Bu raporda dünyadaki 182 adet ülkenin tamamı listeye dahil edilmiş olmak ile birlikte 27 ülkede GDI hesaplaması için gerekli olan veriler elde edilememiş olup endeks hesaplanamamıştır. Bu sebepten dolayı sonuncu ülkenin sıralaması 155 olmuştur.

Endeks 0 ila 1 arasındaki değerleri alır. Endeks 1'e yaklaştıkça toplumdaki bireylerin iyi yaşam koşullarına sahip oldukları yorumu yapılabilmekle birlikte bu bireyler arasında cinsiyete göre yaşam kalitesinde bir ayrım bulunmadığı sonucuna da ulaşılmış olur. Ancak endeks 0'a yaklaştıkça toplumdaki bireylerin geneli için kötü yaşam şartlarından bahsedilebilmekle birlikte bu endeksin düşük çıkmasının sebeplerinden biri de bu endeksin hesaplanmasında kullanılan değişkenlerin cinsiyetler arası büyük farklılık arz etmesinden kaynaklı da olabilir. Bu farklılığın nereden geldiğini tespit edebilmek için toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi ile birlikte insani gelişim endeksine de birlikte bakılması gerekir.

Tablo 11'de toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksinin en yüksek olduğu ülkenin Avustralya olduğu görülmektedir. Listenin geneline bakıldığında toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksinin gelişmiş ülkelerde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 11. 2007 Yılı İçin En Yüksek Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişim Endeksi Değerine Sahip İlk 20 Ülke

Ülkelerin GDI Sıralaması	Ülkeler	GDI Değerleri	Ülkelerin GDI Sıralaması	Ülkeler	GDI Değerleri
1	Avustralya	0,966	11	Belçika	0,948
2	Norveç	0,961	12	Danimarka	0,947
3	İzlanda	0,959	13	İsviçre	0,946
4	Kanada	0,959	14	Japonya	0,945
5	İsveç	0,956	15	İtalya	0,945
6	Fransa	0,956	16	Lüksemburg	0,943
7	Hollanda	0,956	17	İngiltere	0,943
8	Finlandiya	0,954	18	Yeni Zelanda	0,943
9	İspanya	0,949	19	ABD	0,942
10	İrlanda	0,948	20	Almanya	0,939

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişim Raporu, 2009: 181 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/ Erişim Tarihi: 24.02.2012

Tablo 12. 2007 Yılı İçin En Düşük GDI Değerine Sahip Son 20 Ülke

Ülkelerin GDI Sıralaması	**Ülkeler**	**GDI Değerleri**	**Ülkelerin GDI Sıralaması**	**Ülkeler**	**GDI Değerleri**
138	Zambiya	0,473	**148**	Burundi Cumhuriyeti	0,390
139	Fildişi Sahili	0,468	**149**	Burkina Faso	0,383
140	Eritre	0,459	**150**	Gine-Bissau	0,381
141	Ruanda	0,459	**151**	Çad	0,380
142	Senegal	0,457	**152**	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	0,370
143	Zambiya	0,452	**153**	Orta Afrika Cumhuriyeti	0,354
144	Liberya	0,430	**154**	Sierra Leon	0,354
145	Gine	0,425	**155**	Mali	0,353
146	Benin	0,403	**156**	Afganistan	0,310
147	Mozambik	0,395	**157**	Nijer	0,308

Kaynak: UNDP İnsani Gelişim Raporu, 2009: 183 181 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/ Erişim Tarihi: 24.02.2012

Dünyadaki 157 ülke için hazırlanan bu endekste toplumsal cinsiyete dayalı gelişim endeksi görüldüğü gibi gelişmiş ülkeler olarak bilinen ülkelerin hepsinde oldukça yüksektir ve 1'e oldukça yakındır.

Tablo 12'de bu endeksin en düşük çıktığı ülkelerin hepsi Afrika kıtasındaki ülkeler olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin insani gelişim endeksinde de son sıralarda olduğu görülmektedir. Bu sonuç ise oldukça düşündürücüdür ve Afrika'daki yaşam koşullarının her iki cinsiyet için de oldukça zorlayıcı olduğunu gözler önüne sermektedir.

4. Ülkelerin Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk Ölçütlerine Göre Karşılaştırılması

Ülkelerin gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk ölçütlerine göre karşılaştırılması ülkeler arasındaki farklılıkları göz önüne Buraya kadar yoksulluğun ölçüm yöntemlerini hem gelir esaslı görüşe göre hem de çok yönlü görüşe göre incelemiştik. Bu başlık altında ise 2011 İnsani Gelişim Raporunda yer alan veriler doğrultusunda hazırlanan ve ülkelerin insani gelişim endeksi ve kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılalarını içeren tablolar yer alacaktır.

Tablo 13. 2011 Yılı Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk Endekslerine Göre İlk 30 Ülke

İGE'ne Göre Sıralama	Ülkeler	İnsani Gelişim Endeksi (İGE)	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Ortalama Okul Süresi	Beklenen Okul Süresi	Kişi Başına Düşen GSYİH ($)	İGE sırası-GSYİH Sırası
1	Norveç	0.943	81.1	12.6	17.3	47,557	6
2	Avustralya	0.929	81.9	12.0	18.0	34.431	16
3	Hollanda	0.910	80.7	11.6	16.8	36,402	9
4	ABD	0.910	78.5	12.4	16.0	43.017	8
5	Yeni Zelanda	0.908	80.7	11.5	18.0	23.737	30
6	Kanada	0.908	81.0	12.1	16.0	35.166	10
7	Irlanda	0.908	80.6	11.6	18.0	29.322	19
8	Liechtenstein	0.905	79.6	10.3	14.7	83.717	-6
9	Almanya	0.905	80.4	12.2	15.9	34.854	8
10	İsveç	0.904	81.4	1.7	15.7	35.837	4
11	İsviçre	0.903	82.3	11.0	15.6	39.924	0
12	Japonya	0.901	83.4	11.6	15.1	32.295	11
13	Hong Kong	0.898	82.8	10.0	15.7	44.805	-4
14	Izlanda	0.898	81.8	10.4	18.0	29.354	11
15	Kore	0.897	80.6	11.6	16.9	28.230	12

16	Danimarka	0.895	78.8	11.4	16.9	34.347	3
17	Israil	0.888	81.6	11.9	15.5	25.849	14
18	Belçika	0.886	80.0	10.9	16.1	33.357	2
19	Avusturya	0.885	80.9	10.8	15.3	35.719	-4
20	Fransa	0.884	81.5	10.6	16.1	30.462	4
21	Slovenya	0.884	79.3	11.	16.9	24.914	11
22	Finlandiya	0.882	80.0	10.3	16.8	32.438	0
23	İspanya	0.878	81.4	10.4	16.6	26.508	6
24	Italya	0.874	81.9	10.1	16.3	26.484	6
25	Luksemburg	0.867	80.0	10.1	13.3	50.557	-20
26	Singapur	0.866	81.1	8.8	14.4	52.569	-22
27	Çek Cumhuriyeti	0.865	77.7	12.3	15.6	21.405	14
28	İngiltere	0.863	80.2	9.3	16.1	33.296	-7
29	Yunanistan	0.861	79.9	10.1	16.5	23.747	5
30	Birleşik Arap Emirlikleri	0.846	76.5	9.3	13.3	59.993	-27

Kaynak: UNDP İnsani Gelişim Raporu, 2011: 135-138 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/ Erişim Tarihi: 25.02.2012

Tablo 13'de insani gelişim endeksine göre sıralanmış olan ilk 30 sırada yer alan ülkeler verilmiştir. 2011 yılı Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporundan alınan verilere göre en yüksek insani gelişim endeksine sahip ülke Norveç olmuştur. Bunun arkasından ise Avustralya gelmektedir. Gelir seviyelerine bakıldığında kişi başına düşen en yüksek gelire sahip olan ülke ise 83.717 $ ile Liechtenstein olmuştur. Hollanda ise üçüncü sırada yer almaktadır. Son sütunda yer alan İGE-GSYİH sırası ise ülkelerin insani gelişmişlik ile kişi başına düşen milli gelirleri arasındaki ilişkinin yönünü göstermektedir. Örneğin; Norveç listedeki diğer ülkeler arasında kişi başına düşen milli gelir sıralamasında geride olmasına rağmen, insani gelişim endeksinin bileşenlerinin değerlerinin diğer ülkelerden daha iyi konumda olması sebebi ile ilk sıraya yükselmiştir. Bu konuda Yeni Zelanda dikkat çekici bir örnektir. Kişi başına düşen GSYİH miktarı listedeki çoğu ülkeden daha düşük olmasına rağmen insani gelişim endeksi sıralamasında ilk beş içerisindedir. Bu durum ise insani gelişim endeksinin bileşenleri olan doğumda yaşam beklentisi ve yetişkin okuryazarlık oranının diğer ülkelere göre yüksek olduğunu ve ayrıca bu bileşenlerin bireyler tarafından satın alınan özel hizmetler tarafından değil devlet tarafından karşılandığını akla getirmektedir.

Tablo 14. 2011 Yılı Gelir Yoksulluğu ve İnsani Yoksulluk Endekslerine Göre Son 30 Ülke

İGE'ne Göre Sıralama	Ülkeler	İnsani Gelişim Endeksi(İGE)	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Ortalama Okul Süresi	Beklenen Okul Süresi	Kişi Başına Düşen GSYİH ($)	İGE sırası-GSYİH Sırası
157	Nepal	0.458	68.8	3,2	8,8	1160	8
158	Haiti	0.454	62.1	4,9	7,6	1123	12
159	Moritanya	0.453	58.6	3,7	8,1	1859	-10
160	Lesoto	0.450	48.2	5,9	9,9	1664	-6
161	Uganda	0.446	54.1	4,7	10,8	1124	7
162	Togo	0.435	57.1	5,3	9,6	798	16
163	Komorlar	0.433	61.1	2,8	10,7	1079	9
164	Zambiya	0.430	49.0	6,5	7,9	1254	0
165	Cibuti	0.430	57.9	3,8	5,1	2335	-25
166	Ruanda	0.429	55.4	3,3	11,1	1133	1
167	Benin	0.427	56.1	3,3	9,2	1364	-6
168	Gambiya	0,420	58,5	2,8	9	1282	-5
169	Sudan	0,408	61,5	3,1	4,4	1894	-21
170	Fildişi Sahiller	0.400	55.4	3,3	6,3	1387	-10
171	Malawi	0.400	54.2	4,2	8,9	753	-13
172	Afganistan	0.398	48.7	3,3	9,1	1416	11
173	Zimbabve	0.376	51.4	7,2	9,9	376	11
174	Etiyopya	0.363	59.3	1,5	8,5	971	0
175	Mali	0.359	51.4	2	8,3	1123	-6
176	Gine-Bissau	0.353	48.1	2,3	9,1	994	-3
177	Eritre	0.349	61.6	3,4	4,8	536	6
178	Gine	0.344	54.1	1,6	8,6	863	-2
179	Orta Afrika Cumhuriyeti	0.343	48.4	3,5	6,6	707	2
180	Sierra Leone	0.336	47,7	2,9	7,2	737	0

181	Burkina Faso	0.331	55,4	1,3	6,3	1141	-15
182	Liberya	0.329	56,8	3,9	11	265	5
183	Çad	0.328	49,6	1,5	7,2	1105	-12
184	Mozambik	0.322	50,2	1,2	9,2	898	-9
185	Burundi	0.316	50,4	2,7	10,5	368	0
186	Nijer	0,295	54,7	1,4	4,9	641	-4
187	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	0.295	48,4	3,5	8,2	280	-1

Kaynak: BM İnsani Gelişim Raporu, 2011: 82 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/ Erişim Tarihi: 27.02.201

İkinci Bölüm

Kadın Yoksulluğu ve Türkiye' de Yoksulluk Sorunu

Yoksulluk incelenirken belirtildiği gibi yoksulluk kavramı birbirinden farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Söz konusu tanım farklılıklarına göre de ölçüm yöntemleri değişmektedir. Tanım ve ölçüm yöntemlerinde genel bir uzlaşmaya varılmamış olması kadın yoksulluğunun anlaşılmasında da bir sorundur. Yoksulluğun nasıl deneyimlendiği, boyutları, yoksullukla başa çıkma stratejileri ve yoksullukla mücadeleye ilişkin alınacak önlemler, toplumsal cinsiyetle yakından ilişkilidir. Kadınlar ve erkeklerin bir toplumdaki farklı cinsiyet rolleri, sahip oldukları hakların ve kaynaklara erişimlerinin farklılaşması nedenleriyle, yoksulluk sorununun irdelenmesi sürecinde kadın yoksulluğunun ayrıca analiz edilmesi gerekmektedir (Uçar, 2011; 23) . Yoksulluğun bir boyutu olan kadın yoksulluğu günümüzde en önemli sorunlardan biridir. Kadınların toplumdaki eşit olmayan konumları ve cinsiyete dayalı iş bölümü, onların yoksullaşmasına, yoksulluğun kadınlaşması ise kadınların eşitsiz konumlarının pekiştirilmesine yol açmaktadır. Ekonomik kaynaklara erkeklerle eşit biçimde erişemeyen, işgücüne katılamayan veya düşük ücretle, olumsuz koşullarda çalışmaya boğun eğen, eşit eğitim imkanlarından yararlanamayan, örgütlenerek haklarını aramayan kadınların, annelerinden miras kalan yoksulluklarını kendi kız çocuklarına miras bırakmakta ve böylelikle yoksulluk yazgı haline gelmektedir (Kargı, 2011: 34).

1. Kadın Yoksulluğu ve Yoksulluğun Kadınlaşması

Kadınların erkeklerden daha yoksul olduğunun ifadesi olarak kullanılan yoksulluğun kadınlaşması kavramı ilk kez 1978 yılında Diane Pearce tarafından, o yıllarda Amerika'da kadınların işgücüne katılımındaki artışa rağmen, yoksul kadın sayısının giderek artması durumunu açıklamak için kullanılmıştır. Kavram ile yoksulluk analizleri ve yoksullukla mücadele politikalarında kadınları ayrıca hedeflemek gerekliliği savunulmuştur (Uçar, 2011: 23).

İlk kez 1995'te 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı'nda "Yoksulluğun Kadınlaşması" ifadesi yer almıştır. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı ilk olarak ise Birleşik Devletlerde yalnız yaşayan kadınların ya/yada tek ebeveynli ailelerin

(kadın+çocuk) daha yoksul olduğuna ilişkin ampirik çalışmaların sonucunda ortaya çıkmıştır. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması ve çocukların kadınlar tarafından bakılması gibi nedenler yoksulluğun kadınlaşmasını açıklamak için kullanılmıştır. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulluğu demografik süreç üzerinden analiz ettiği, sınıfsal konumlar, etnik kimlik vb. faktörleri göz ardı ettiği; kadınlar arasındaki farklılıkları görmediği, kadın başlı ya da hane reisinin kadın olmasının yoksulluğu beraberinde getirmediği, kadınların farklı konumlanışlarını hiçe saydığı için eleştirilmiştir (Şener, 2009: 3).

Toplumsal bir kategori olarak "Kadın başlı ailelerin tümü yoksul mudur?" sorusunun sorulması gerekmektedir. Yalnız yaşayan bütün kadınların yoksulluk deneyimini salt bir demografik değişkene bağlamanın, yoksulluk anlayışına ilişkin teorik ve metodolojik düzeyde bazı sorunlara neden olacağı savunulmaktadır. Örneğin, bu yaklaşımın sakıncası, kadın başlı hanelerin kendi aralarında homojen bir nitelik taşımamasıdurumudur. Bu grubun içinde hiçbir sosyal güvenceye sahip olmayan boşanmış ya da eşi ölmüş kadınlar da, yurtdışında çalışan eşleri yoluyla yeterli mali kaynağa sahip kadınlar da yer almaktadır (Uçar, 2011: 24).

Araştırmalara göre kadın reisli haneler, erkek reisli hanelere göre daha fazla yoksulluk yaşamaktadır. Bunlar yoksulun en yoksulu olarak görülmektedir. Bu haneleri yoksulluğun nesiller arası transferinde sorumlu tutan görüşler de mevcuttur. Uluslararası kurumlar tarafından toplumsal cinsiyet ve yoksulluk konusunda kadın reisliği kabul edilen bir söylem olmuştur. Ancak kadın reisliği ve yoksulluk arasındaki ilişki her yerde aynı seviyede değildir. Bu haneler genellikle daha küçüktür ve bağımlılık oranları yüksektir. Yapılan araştırmalarda az da olsa erkek gelirine sahip kadın reisli haneler, hiç bu tür gelire sahip olmayanlardan nispeten daha iyi durumdadır.

Literatürde kadın reisli ailelerin yoksulluğunun kadın yoksulluğu ile bütünleştirildiği görülmektedir. Kadın yoksulluğunu incelerken kadın reisli ailelerin yoksulluğunu da dikkate almanın sebepleri vardır, kadınlar işgücü, kredi ve diğer piyasalarda ayrımcılığa uğramakta, erkeklere göre daha az oranda mülke sahip olmaktadırlar. Küçük çocuklu kadın reisli haneler zaman kısıtları ile karşı karşıya kalmakta ve çalışma saatlerini

sınırlayabilmektedirler. Son 20 yılda bu hanelerin sayısı dünyanın birçok bölgesinde artmaktadır. Bu da kadınların erkeklere göre yoksullaştığının bir kanıtıdır (Dinçoflaz, 2009: 60).

Feminist ekonomide kadın reisli hanelerin yoksulun en yoksulu olduğu genellemesi ise şu açılardan eleştiriye uğramaktadır.

• Bunu doğrulayacak makro ve mikro düzeyde bağımsız kanıt olmaması

• Bu hanelerin homojen birimler olmaması, farklı sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik yapılara sahip olmaları ve evli olmama, ayrılma, boşanma, dulluk gibi açılardan heterojen olmaları (Dinçoflaz, 2009: 62).

1.1. Kadın Yoksulluğunu Oluşturan Faktörler

Yoksulluğun kadınla özdeşleşmesi, politik, ekonomik ve sosyal dönüşümün kısa dönemdeki sonucu olarak ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelerde son zamanlarda önemli bir sorun haline gelmiştir. Ekonomik unsurlara ek olarak, cinsiyet rollerinin katılığı ve kadınların yetki ve karar alma mekanizmaları ile eğitim, öğrenim ve üretim kaynaklarına kısıtlı ulaşımının yanı sıra ailenin güvenliğini tehdit edebilecek diğer unsurların ortaya çıkması da bu durumun sorumlusu olan unsurlardır. Toplumsal cinsiyete dayalı bakış açısını ana görüş olarak tüm ekonomik analiz ve planlamalara yeterince yansıtmamak ve yoksulluğun yapısal nedenlerini yeterince ele almamak da katkıda bulunan unsurlardır. (Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM], 2008: 5)

Kadınların yoksullaşmasının başlıca sebeplerinden biri de kadın emeğinin sömürülmesi ve işgücü piyasalarındaki ikincil durumudur. Küreselleşme ile birlikte ucuz işgücüne olan eğilim artmış, en yüksek kar ve en düşük maliyet amacı güdülerek sömürülmeye müsait olan kadın emeği, bu ihtiyacı gidermek için kullanılmaya çalışılmıştır. Bunu sonucu olarak da kadınlar genellikle vasıfsız, eğitim ve beceri gerektirmeyen işlerde çalışma, uzaktan çalışma, kısmi süreli çalışma gibi atipik çalışma biçimleriyle ve kayıt dışı sektörlerde asgari ücretle ya da asgari ücretin altında, sigortasız ve örgütsüz olarak çalışmak zorunda kalmakta ve emekli olma imkanından mahrum bırakılmaktadır. Özellikle temizliğe gitme, çocuk ve hasta bakıcılığı, evlerde yemek yapımı, eve

sanayiden iş alma, fabrikalarla anlaşarak evde örgü, dantel, nakış yapma gibi işler kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu işlerdir (Albayrak, 2011: 121).

İşgücünün enformelleşmesi olarak tabir edilen bu durum kadınların yoksulluğunu anlamak için önemli bir kavramdır. İstihdamın enformelleşmesi iki baskı unsurundan kaynaklanmaktadır. İlk olarak ekonomik rekabet firmaları işgücü maliyetlerinde kısıntıya gitmeye sevk etmektedir. İkinci olarak da hükümet yabancı yatırımı çekmek için işgücü standartları en düşük seviyede ayarlamaktadır. Enformelleşme süreci pek çok formel iş sektörlerinde meydana gelmektedir. Kadınlar enformel sektörde yoğunlaştıkları için bunun kadın ve yoksulluk meselesi için önemi büyüktür (Dinçoflaz, 2009: 63).

Feministler ise kadının emeğinin enformel sektörlerde değerlendirildiğini kabul etmek ile birlikte, kadınların ücretsiz aile işçisi olarak da çalıştığını belirtmektedirler. Beneria ve Feldman' a göre kadınlar bir yandan dışarıda çalışırken bir yandan da ev eksenli işlerde ve harcamaları kısma aktivitelerinde bulunmaktadır. Kadınlar hanedeki yoksullukla başa çıkmak için emek güçlerini kullanmaktadır. Kadınlar çifte bir yük altına girmektedir. Kadınlar hayat pahalılığını azaltmak için üretim ve yeniden üretim alanlarında uzun saatler boyunca çalışmaktadır. Feministler, ekonomistlerin hane halkı kavramsallaştırmasını kullanarak, hanede kadının gizli yoksulluğunu sorgulamaya başlamıştır (Dinçoflaz, 2009: 64) .

Kadınların çalışma hayatında yeterince yer alamamasının ve gelir elde edememesinin sebeplerinden biri de uğradıkları ayrımcılıktır. Özellikle ayrımcılık bu nedenler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü kadınlara verilen ücretlerin erkeklere göre daha düşük olması, kadınların iş yerinde cinsel tacize maruz kalması ya da ekonomik kriz dönemlerinde ilk önce işten çıkarılan işçi gruplarının kadınlar olmasının temelinde aslında cinsiyet ayrımcılığı yatmaktadır.

Ayrımcılık; din, dil, ırk, mezhep, cinsiyet, siyasi düşünce ve felsefi inanç vs. gibi nedenlerle kişilerin farklı muamelelere tabi tutulması olarak tanımlanabilir. Bir ayrımcılık türü olan cinsiyet ayrımcılığının çalışma hayatına yansıması ise kadınları olumsuz etkilemektedir. Çünkü çalışma hayatında kadınlar işe alınmada, ücretlerde,

çalışma sürelerinin belirlenmesinde (tam süreli çalışma/kısmi süreli çalışma vs. gibi) ve işlerine son verilmede farklı muamelelere tabi tutulmakta, sonuç olarak da çalışma hayatının gerisine itilmektedirler.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe farklı rol ve sorumluluklar yüklemekte; erkeklere para kazanmak ve ailesini geçindirmek görevini yüklerken, kadınlara ev işi yapmak, çocuk bakmak vb. görevler yüklemektedir. Kadınlar çalışma hayatına katılıp da erkekler ile aynı işi yaptıkları durumlarda dahi erkeklere göre daha düşük ücret almakta; hatta kadın işgücünün en yoğun olduğu tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar. Bu durum kadınların büyük çoğunluğunun maddi açıdan ailelerine veya eşlerine bağımlı olarak yaşadıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Mülkiyet sahipliği de kadın yoksulluğunun sebeplerinden biridir. Öyle ki, günümüzde mülklerin büyük çoğunluğu erkeğin, geri kalan çok az kısım ise kadının üzerindedir (Albayrak, 2011: 121-22) .

Sanayileşmesinin artması da kadının istihdama katılım oranını azaltmış ve yoksullaşmasında rol oynamıştır. Nitekim kadın işçinin en yoğun olduğu tarım sektöründen hizmet ve sanayi sektörüne geçiş, köyden kente göç eden kadınları çalışma hayatının dışına itmiştir. Çalışan kadınların da çoğunluğunun kayıt dışı sektörlerde yoğunlaşması kadın yoksulluğunu artırarak kadınları güvencesiz bir yaşama itmektedir. Nitekim kayıt dışı sektör; vergi ödememe, sigorta yapmama, örgütsüz ve sağlıksız çalışma koşulları anlamına gelmektedir (Albayrak, 2011: 123).

Kadınların işgücü piyasasındaki bu ikincil durumu, yoksulluğun kadınlar aleyhine gelişmesinin en büyük etkenlerinden biridir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınların işgücü piyasalarında gelişmiş ülkelere göre daha az yer aldığı görülmektedir. Gerek kültürel gerekse toplumun kadına biçtiği roller dolayısıyla yaşanan bu durum, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yoksulluğun derinliğinin artmasına neden olmaktadır.

Kadınların işgücüne katılmamasının bir diğer nedeni de kadın erkek arasında gelir farklılıklarının ortaya çıkması ve bu durumun yerleşik bir hal almasıdır. Kadın erkek

ücretleri arasında sektörlere göre değişen oranlarda günlük, aylık ücret farkları ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında kadınların çalıştığı işkolları ile erkeklerin çalıştığı işkolları arasında farklılaşma olduğu göze çarpmaktadır. Yoğunlaşan işkolları arasında kadınların terfi olanaklarının daha az olması da İKO' yu etkileyen bir diğer nedendir (Çetin ve Öztürk, 2009: 2678).

Kadın işgücüne katılımı yaş grupları itibariyle incelendiğinde ise 30'lu yaşlarda iş gücüne katılım oranlarının düşmesinin temel nedeni kadınların bu yaşta yakın ebeveyn kontrolü gerektiren 0-6 yaş grubu çocuklarını büyütmek amacıyla piyasa dışına çıkmalarıdır Örneğin ABD'de 1992 yılında okul çağında (6-17) çocuğu olan annelerin %78'inin emek piyasalarında bulunmalarına karşılık, 6 yaşın altında çocuğu bulunan annelerin %67'sinin emek piyasalarında bulundukları tespit edilmiştir.

Çocuk bakımı hizmetlerini anne yerine gerçekleştirecek kreş, anaokulu gibi kurumların mevcut olmaları da sorunu çözmemektedir. ABD için yaptığı çalışmasında Cattan kreş maliyetinin yoksul olmayan ailelerin bütçelerinin %8.2'sini oluşturmasına karşılık, bunun yoksul ailelerin bütçesindeki payının %26.3 olduğunu, bu durumun yoksul ailelerde kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilediğini bulmuştur. Benzeri şekilde Blau ve Robins'de kreş ücreti haftada 40 dolar olduğunda evli kadınların %19'unun işgücüne katılacağını, ancak bunun bedava olması durumunda kadın İKO'nın %87'ye çıkabileceğini hesaplamışlardır.

ABD için yapılan bir başka çalışmada da Barrow yeni doğum yapmış kadınların işe dönüş kararlarının çocuk bakım maliyetine göre esnekliğini –0.36 olarak hesaplamıştır. Çek ve Slovak Cumhuriyetlerinde komünizm sonrası kadın İKO' larının önemli ölçüde düşmesinin nedenlerini sorgulayan bir başka çalışmada ise, düşüşün eski rejimde parasız olan kreş hizmetlerinin paralı hale gelmesi ile birlikte kadınların rezervasyon ücretlerinin yükselmesinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bu çalışmalar çocuk bakım maliyetlerinin evli kadınların işgücüne katılma kararlarında önemli bir değişken olduğunu göstermektedir (Biçerli ve Özer, 2003: 68).

Eski Sovyet Bloku ülkelerinde kadın İKO' nın oldukça yüksek oluşunun, herkesin tek işveren olan kamunun emrinde çalıştığı ve işsizlik oranlarının sıfır olduğu eski sistemin kadınlar üzerinde "piyasada çalışma geleneği" ni yerleştirmesi ile ilgili olduğu söylenebilir. Sosyalist sistemin kadınlar için kreş hizmetlerini parasız sunması bu alışkanlığın yerleşmesinde etkili olmuş, kreşlerin sistem değişimi sonrasında paralı hale gelmesi çoğu ülkede kadın İKO' nı biraz düşürse de "eski alışkanlıklar zor ölür" gerçeği kadın İKO' nın önemli ölçüde düşüşünü engellemiştir (Biçerli ve Özer, 2003: 62).

İşgücüne katılım oranında kadının ikinci planda kalmasına sebep olan bu etkenlerin yanı sıra kadının içinde bulunduğu baskılar, örneğin aile içi ve dışı şiddet, dayak, tecavüz, eve mahkumiyet vs. gibi unsurlar yanında özellikle çalışma hayatında maruz kaldığı cinsel taciz gibi psikososyal engellemeler kadının çalışma hayatından uzak kalmasına ve yoksullaşmasına neden olmaktadır. Ataerkil düşünce yapısı; kadını çalışma hayatından uzak bırakmakta, kadını maddi yönden erkeğe bağımlı hale getirmekte, kadına çalışma hayatında özerk birey olma hakkı tanımamakta ve kadının yoksullaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Boşanma da kadın yoksulluğunda önemli bir yer tutmaktadır. Boşanan kadın hem çocuğunun temel ihtiyaçlarını karşılamak, hem de kendi yaşamını devam ettirmek zorunda kalmaktadır (Albayrak, 2011: 122).

Dünya Bankası tarafından yayınlanan istatistiklerde yer alan kadının işgücüne katılım oranlarına bakıldığında ise, dünyadaki tüm bölgelerde kadının erkeğe göre İKO' sunun düşük olduğu görülmektedir

Tablo 15. 2010 Yılı İçin Dünya'da Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranları

Yıl: 2010 Ülke İsmi	Kadın (Yüzde)	Erkek (Yüzde)
Arap Dünyası	%22,65165	%74,36139
Doğu Asya ve Pasifik (Tüm gelir Seviyeleri)	63,61648	79,79081
Doğu Asya ve Pasifik (Gelişmekte Olan Ülkeler)	65,22756	80,69499
Euro Bölgesi	49,51581	64,6957
Avrupa ve Orta Asya (Tüm gelir Seviyeleri)	50,25277	67,25072
Avrupa ve Orta Asya (Gelişmekte Olan Ülkeler)	49,81222	69,63747
Avrupa Birliği	50,28204	65,1317
Aşırı Borçlu Yoksul Ülkeler	65,64823	81,46099
Yüksek Gelir Düzeyindeki Ülkeler	52,19309	68,88885

Yüksek Gelir Düzeyindeki Ülkeler (OECD üyesi değil)	37,25971	76,5514
Yüksek Gelir Düzeyindeki Ülkeler: OECD Üyesi	52,98272	68,33238
Latin Amerika ve Karayipler (Tüm gelir Seviyeleri)	53,2008	79,80795
Latin Amerika ve Karayipler (Gelişmekte Olan Ülkeler)	53,30942	79,98793
Düşük veOrta Gelir Düzeyindeki Ülkeler	50,93419	78,98186
Düşük Gelir Düzeyindeki Ülkeler	67,62848	82,63898
Alt Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler	36,81873	79,0544
Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Tüm gelir Seviyeleri)	20,89925	73,32433
Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Gelişmekte Olan Ülkeler)	19,66926	72,2765
Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler	48,65898	78,49866
Kuzey Amerika	57,9419	70,33536
OECD Üyeleri	50,86816	69,54851
Güney Asya	31,72808	81,3372
Sahra Altı Afrikası (Tüm gelir Seviyeleri)	62,9981	76,10337
Sahra Altı Afrikası (Gelişmekte Olan Ülkeler)	62,98338	76,08849
Üst Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler	58,93302	78,00835
Dünya	51,16678	77,17608

Kaynak: Dünya Bankası Cinsiyet İstatistikleri http://datatopics.worldbank.org/gender/ Erişim Tarihi: 20.03.2012

Tablo 15' e bakıldığında özellikle Arap Dünyası, OECD üyesi olmayan yüksek gelir düzeyindeki ülkeler, alt ve orta gelir düzeyindeki ülkeler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve Güney Asya'da kadınların iş gücüne katılım oranlarının erkeklere göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu bölgelerdeki ülkelerin, kadının kültürel ve toplumsal olarak kendine verilen annelik ve eş olma görevini yerine getirmesinin beklendiği toplumlardan oluştuğu görülmektedir. Bu toplumlarda evi geçindirmek erkeğin görevi olarak görülmekte, kadının çalışmasına hoş gözle dahil bakılmamaktadır. Ayrıca bu bölgedeki ülkelerde kadının eğitim alma olanağının kısıtlı olduğu ve sadece belirli bir zümrenin yararlanabildiği de söylenebilir. Böylelikle kadının formel sektörde çalışabilmesi de olanaksız hale getirilmekte, çalışan kadınlar da enformel sektörlerde emek sömürüsüne uğrayabilmektedirler.

İşgücüne katılım oranlarının yanında tarımsal sektörde çalışan kadın ve erkeklerin oranlarına da bakılması, kadınların istihdam edildiği sektörlerin daha net anlaşılması için önemlidir. Dünya Bankası 2010 yılı verilerine göre Euro Bölgesinde istihdam edilen kadınların %2,6'sı; Avrupa Birliği'nde istihdam edilen kadınların %4,3'ü; yüksek gelir seviyesine sahip olan OECD ülkelerinde istihdam edilen kadınların

%2,54'ü ve Güney Asya'da istihdam edilen kadınların %65'i tarım sektöründe çalışmaktadır [3].

Kadının işgücüne katılım oranının düşük olması kadın yoksulluğunun daha şiddetli yaşandığının bir göstergesidir. Çalışmadığı için gelir elde edemeyen kadın güçlüklerle başa çıkabilme kapasitesini kaybetmekte, eşine ya da babasına daha çok bağımlı hale gelmektedir. Kadın çalışamadıkça sadece ekonomik olarak yoksullaşmamaktadır. Erkek tarafından duygusal, psikolojik ve fiziksel şiddete uğradığında, bir geliri olmadığı için boşanmaya dahi cesaret edememektedir.

Kadının birçok haktan erkekler ile eşit olarak yararlanabildiği ve kadının çalışmaması gerektiği gibi bir görüşün bulunmadığı Avrupa Birliği ülkelerinde bile kadının işgücüne katılım oranı 2010 yılında %50 iken, erkeklerin işgücüne katılım oranı %65 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ise kadının aile içindeki görevlerinden feragat edemeyip iş yaşamına girip girmediği, kadınların çalışma şartlarının ağır olup olmadığı, aynı iş için kadının ücret düzeyinin erkeklere göre daha düşük olup olmadığı gibi soruları akla getirmektedir.

Kadınların gelir elde edemediğinde hem maddi hem de manevi yoksulluğa uğradığını söylemek yerinde ancak eksik olacaktır. Çünkü gelir elde ettiği halde yoksulluk çeken kadınların da bulunması muhtemeldir. Amartya Sen'in yapabilirlik olarak tanımladığı kavrama göre yoksulluğun sadece maddi kaynaklara erişim kolaylığı ile ölçülmesi eksiktir. Yapabilirlik; insanların kendi açısından değerli olan işlevsellikleri başarma özgürlüğünü tanımlamaktadır. İşlevsellikler, kişilerin sağlıklı olması, çalışması, başkalarına bakması gibi etkinlikler iken, yapabilirlik bunları yapabilme gücüne, potansiyeline sahip olmaktır. . Maddi kaynaklar ve olanaklar, kişilerin toplumsal, çevresel, kültürel farklılıklarından ötürü yapabilirliklerini farklı etkileyecektir. Kısacası Amartya Sen'e göre "Bir eve şeker girebildiği halde, aile içinde kadınların şeker tüket(e)medikleri saptanabilir" (Uçar, 2011: 27).

[3] Dünya Bankası Cinsiyet İstatistikleri http://datatopics.worldbank.org/gender/ Erişim Tarihi: 25.03.2012

Kadını eğitim durumunun düşük olması, gelecek nesilleri de olumsuz etkileyebilmektedir. Çünkü aile içerisinde çocukları yetiştiren kişi genellikle annelerdir. Dolayısıyla nasıl olsa ileride çalışmayacak düşüncesi ile eğitim almamış annelerin sağlıklı bireyler yetiştirmede de çok büyük zorluklar ile karşılaşma olasılıkları yüksektir (Albayrak,2011:122). Ayrıca kadınların eğitim almamış olması onları dolaylı yoldan yoksul kılan bir durumdur. Eğitimsiz bir kadın demek, vasıfsız bir işgücü anlamına gelmektedir. Dünya Bankasının yapmış olduğu araştırmaya göre kadın yoksulluğunun en şiddetli şekilde yaşandığı Afrika ülkelerinde erkeklere göre kadınların çok daha eğitimsiz olduğu görülmektedir. Örneğin 2010 yılı verilerine göre Angola'da ilkokul çağındaki 119.327 erkek çocuğu okula gitmezken, bu rakamın üç katından fazla olan 373.254 kız çocuğu okula gitmemektedir. Yine Eritre'de 214.616; Etiyopya'da ise 1.367.141 Kız çocuğu ilkokula devam etmemektedir. Orta Asya'da yer alan Pakistan'da ise 3.241. 203 kız çocuğu ilkokula devam etmemektedir [4].

2. Türkiye'de Kadın Yoksulluğu

Ülkemizde yoksulluk çok önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Özellikle 1980 sonrası dönemde Türkiye'de yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin artmasında etkili olan bazı nedenler şöyle sıralanabilir:

- İktisat politikalarındaki anlayışın ve yaklaşımların değişmesi; örneğin, neoliberal ve bireysel girişimciliğe önem veren iktisadi anlayış ile küreselleşmenin ortak etkileri;
- Özellikle 1985 sonrası göç nedenlerinin ve göç edenlerin niteliğinin değişmesi ve buna paralel olarak kente yeni göçenlerin her anlamda eskilerden çok daha az şansa sahip olmaları, örneğin kamu sektöründe "işe girmenin" zorlaştığı, özel sektörde büyük ve güvenceli iş yerlerinde iş bulma olanağının azaldığı, buna karşılık enformel ve kayıtdışı sektördeki işlerin hanehalkı gelirlerinde egemen olduğu bir döneme girilmesi;
- Metropol kentlerde gerçek ücretlerin düşmesi ve gelir dağılımında ortaya çıkan büyük kayıplara dayalı olarak, eski orta sınıfın giderek sosyo-ekonomik konumunu kaybetmesi ve 1990 sonrasında kentlere göç etmiş, ancak önceden

[4] Dünya Bankası Cinsiyet İstatistikleri http://datatopics.worldbank.org/gender/ Erişim Tarihi: 21.03.2012

göç edenler kadar kentteki olanakları kullanamayan, yeni kent yoksullarının ortaya çıkması;

- Küreselleşme ile bütünleşerek gelişen finans, iletişim, reklamcılık gibi sektörlerin ortaya çıkardığı yeni orta-üst gelir grubu ve yönetici kesimi ile kent yoksulları kıyaslandığında toplumun gittikçe arası açılan ve kutuplaşan bir sınıf yapısına doğru kayması;
- Sanayi sektöründe üretimin esnekleşmesi, örneğin, işgücü piyasasında ve ücretlerde esneklik ve düzensizlik, taşeronlaşma, emek yoğundan makine yoğun sisteme geçmenin yarattığı işsizlik;
- Son yirmi yılda yaşanan yüksek enflasyon, kamu finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik sürekli büyüyen borç yapısı ve vergi sisteminde var olan sorunlar;
- Eve iş verme, parça başı iş ve özellikle kadın ve çocuk emeğinin enformel üretim ve kayıtdışı işlerde ağırlıklı olarak kullanımının artma (Başbakanlık KSGM, 2008: 9).

Bu gibi nedenlerden dolayı ülkeyi etkileyen yoksulluk, erkeklerin yanında kadınları da olumsuz yönde etkilemiş, kadınların işgücüne katılmasını zorunlu hale getirmiştir. Ancak istihdam edilmek isteyen ve çoğunlukla eğitimsiz olan kadın, genellikle sigortasız ve taşeron işlerde çalıştırılmış, emeğin sömürüsü ile karşı karşıya kalmıştır. Böylelikle bir daha yoksulluk sarmalının içine itilen kadının yükü daha da ağırlaşmış, hem işte hem de evde sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır. Kadınların erkeklere göre bu dezavantajlı durumunun düzeltilmesi için Türkiye'nin 1985 yılında taraf olduğu ve 1986 yılında yürürlüğe koyduğu kadın erkek eşitliği alanında tek yasal bağlayıcı doküman olan Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde de yoksulluk durumlarında kadınların yiyecek, sağlık, eğitim, öğretim ve iş bulma ve sair ihtiyaçlarının karşılanması bakımından en az olanağa sahip olduklarından endişe duyulduğu ve taraf devletlerin özellikle politik, sosyal ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini

sağlamak için yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacakları belirtilmiş ve ilgili maddelerde bu önlemlere değinilmiştir (Başbakanlık KSGM, 2008: 6).

3. Türkiye'de Kadın İstihdamı

Türkiye'de kadınların çalışma hayatına atılması Cumhuriyet sonrası döneme rastlar. Özellikle 1970'li yıllardan sonra ülkenin iş yaşamında daha etkin hale gelen kadınlar iş yaşamındaki katılımlarını yıllar içerisinde artırmış olmakla birlikte, kadınların işgücüne katılım oranları halen yeterli düzeyde değildir.

Tablo 16: Türkiye'de Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (2004-2011)

	Kurumsal Olmayan Nüfus (Bin kişi)	15 yaş ve üzeri nüfus (Bin kişi)	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Katılım Oranı	İşsizlik Oranı	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus
2004								
Toplam	66.379	47.544	22.016	19.632	2.385	46,3	10,8	25.527
Erkek	32.895	23.251	16.348	14.585	1.762	70,3	10,8	6.903
Kadın	33.483	24.293	5.669	5.047	622	23,3	11,0	18.624
2005								
Toplam	67.227	48.359	22.455	20.067	2.388	46,4	10,6	25.905
Erkek	33.328	23.673	16.704	14.959	1.746	70,6	10,5	6.969
Kadın	33.898	24.686	5.750	5.108	642	23,3	11,2	18.936
2006								
Toplam	68.066	49.174	22.751	20.423	2.328	46,3	10,2	26.423
Erkek	33.756	24.094	16.836	15.165	1.671	69,9	9,9	7.258
Kadın	34.309	25.080	5.916	5.258	658	23,6	11,1	19.165
2007								
Toplam	68.901	49.994	23.114	20.738	2.376	46,2	10,3	26.879
Erkek	34.178	24.513	17.098	15.382	1.716	69,8	10,0	7.415
Kadın	34.722	25.480	6.016	5.356	660	23,6	11,0	19.464
2008								
Toplam	69.724	50.772	23.805	21.194	2.611	46,9	11,0	26.967
Erkek	34.589	24.917	17.476	15.598	1.877	70,1	10,7	7.441
Kadın	35.134	25.855	6.329	5.595	734	24,5	11,6	19.526
2009								
Toplam	70.542	51.686	24.748	21.277	3.471	47,9	14,0	26.938
Erkek	35.000	25.369	17.898	15.406	2.491	70,5	13,9	7.471
Kadın	35.541	26.317	6.851	5.871	979	26,0	14,3	19.466
2010								

Toplam	71.343	52.541	25.641	22.594	3.046	48,8	11,9	26.901
Erkek	35.401	25.801	18.257	16.170	2.088	70,8	11,4	7.544
Kadın	35.941	26.740	7.383	6.425	959	27,6	20,2	19.357
2011								
Toplam	72.376	53.593	26.725	24.110	2.615	49,9	9,8	26.867
Erkek	35.909	26.320	18.867	17.137	1.730	71,7	9,2	7.453
Kadın	36.467	27.273	7.859	6.973	885	28,8	11,3	19.414

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=25 Erişim Tarihi: 25.03.2012

Yıllara göre kadının işgücüne katılım oranlarına bakıldığında 2004 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranı %70.3 iken kadınların İKO' su %23.3 tür. 2011 yılına gelindiğinde erkeklerin işgücüne katılım oranı %71.7 olurken kadınların İKO' su %28.8 olarak gerçekleşmiştir.

İstihdam edilen kişi sayısına bakıldığında ise 2004 yılında toplamda 19.632.00 kişi istihdam edilmiştir. Bu istihdam edilen kişilerden 14.585.000'i erkek, 5.047.000'i ise kadındır. 2011 yılında ise istihdam edilen 24.110.000 kişinin 17.137.000'i erkek, 6.973.000'i ise kadındır.

2004 yılından 2011 yılına gelindiğinde İKO ve dolayısıyla istihdam edilen kişi sayısında hem erkeklerde hem de kadınlarda artış meydana gelmiştir. Özellikle kadınların daha fazla istihdam edilmesi sevindirici bir gelişme olsa dahi yeterli değildir.

Türkiye'de kadın istihdamının genel özellikleri ise şunlardır: kadınların işgücüne katılım oranının düşük olması, göç ve köyden kente gelen kadınların istihdam dışında kalması, eğitim olanaklarından yeterince faydalanamadıkları için genel ücret düzeyinin düşük olduğu sektörlerde istihdam edilmesi, kırda istihdam edilen kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olması, kentte kayıt dışı sektörde asgari ücretin altında ve evde düzensiz-sigortasız fason işlerde çalışmasıdır (Şener, 2009: 7).

Kadın istihdamını arttırmaya yönelik öneriler ise şunlardır:

- Okuma yazma bilmeyen kadınların eğitim seferberlikleri ile okuryazar hale getirilmeleri yönünde çalışmalar oluşturulması,
- Kız çocuklarının eğitime katılımını destekleyici burs imkanlarının artırılarak eğitimli kadın oranının yükseltilmesi,
- STK'lar ve devlet tarafından verilecek bursların yanında özel bursların da teşvik ve özendirilmesini sağlayacak imkanlar yaratılması,

- Meslek edindirme kurslarının sayılarını artırarak istihdama katılamayan kadınların yeterli eğitim alarak çalışma yaşamına katılımlarının sağlanması,
- Şiddet gören kadınlara kadın sığınma evlerinde iş eğitimi verilerek, iş imkanları sağlanarak istihdama katılımları ve ekonomik özgürlükleri kazandırılması,
- Çalışan kadınların iş hayatına devamlılığını sağlayıcı kreş, hasta ve yaşlı bakım evleri kurularak çoğaltılması,
- Devlette ve özel sektörde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık üzerine çalışmalar yapılması ve kadın kotaları oluşturulması,
- Devlet yönetiminde, siyasi partilerde, yerel yönetimlerde, özel sektörde kadın sayıları artırılarak karar mekanizmalarında daha çok yer almalarının sağlanması gerekmektedir (Boyacıoğlu, 2011: 100).

Türkiye'deki kadınların çalışma yaşamındaki durumlarının gözlenebilmesi için çalışan kadınların çalıştıkları işteki durumlarının da incelenmesi gerekir. Özellikle kadınların aile içinde ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılması istihdama bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde çalışan kadınların çalıştıkları işlerdeki durumlarını gösteren istatistikler Tablo 17 'de verilmiştir.

Tablo 17. Türkiye'de Çalışanların Çalıştıkları İşlerdeki Durumları (2004-2011)

2004	Ücretli veya Yevmiyeli(Bin kişi)	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam
Toplam	10.693	999	4.571	3.367	19.631
Erkek	8.430	950	4.081	1.123	14.585
Kadın	2.263	49	490	2.244	5.047
2005					
Toplam	11.435	1.101	4.689	2.841	20.066
Erkek	8.967	1.051	4.022	918	14.958
Kadın	2.468	50	667	1.923	5.108
2006					
Toplam	12.028	1.162	4.555	2.678	20.423
Erkek	9.358	1.093	3.895	819	15.165
Kadın	2.670	69	659	1.859	5.258
2007					
Toplam	12.534	1.189	4.386	2.628	20.738
Erkek	9.725	1.114	3.769	773	15.382
Kadın	2.809	75	617	1.855	5.356
2008					

Toplam	12.937	1.249	4.324	2.684	21.194
Erkek	9.962	1.172	3.707	757	15.598
Kadın	2.999	77	749	2.045	5.595
2009					
Toplam	12.770	1.209	4.429	2.870	21.277
Erkek	9.771	1.132	3.680	825	15.406
Kadın	2.975	77	616	1.927	5.871
2010					
Toplam	13.762	1.202	4.548	3.083	22.594
Erkek	10.502	1.120	3.725	823	16.170
Kadın	3.260	83	822	2.260	6.425
2011					
Toplam	14.876	1.244	4.687	3.303	24.110
Erkek	11.277	1.157	3.871	832	17.137
Kadın	3.599	87	816	2.472	6.973

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=25 Erişim Tarihi: 01.04.2012

Türkiye'de 2004 yılında çalışan 5.047.000 kadının 2.263.000'i ücretli veya yevmiyeli, 49.000'i işveren; 490.000'i kendi hesabına; 2.244.000'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Görülmektedir ki çalışan kadınların büyük bir kısmını ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. Özellikle tarım alanında rastlanan ücretsiz aile işçiliği, kadının gelir elde ettiği herhangi bir çalışmadan oldukça farklıdır.

2011 yılında ise çalışan 6.973.000 kadının 3.599.000'i ücretli ya da yevmiyeli; 87.000'i işveren; 816.000'i kendi hesabına; 2.472.000'i ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Görülmektedir ki yıllar için ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın sayısı artmıştır. İş bulamama, çalıştığı işyerinin kapanması, yeterli eğitim düzeyine sahip olmama gibi nedenler ücretsiz aile işçiliğinin artmasına neden olabilir. Türkiye'de işgücüne dahil olmayan diğer bir ifade ile çalışabilecek durumda olup çeşitli sebeplerden dolayı istihdam edilmeyen nüfusa bakıldığında ise kadınların çok büyük bir çoğunluğunun ev işleriyle meşgul olduğu için çalışmadığını belirttiği görülür. Erkeklerde ise işgücüne dahil olmayan nüfusun büyük çoğunluğunu emekliler oluşturmaktadır.

Tablo 18. Türkiye'de İşgücüne Dahil olmayanların yıllar ve cinsiyete göre işgücüne dahil olmama nedenleri (2004-2011)

Bin Kişi	İşgücüne Dahil olmayan Nüfus	İş bulma Ümidi Olmayanlar	Diğer	Mevsimlik çalışanlar	Ev işleriyle meşgul	Eğitim/ Öğretim	Emekli	Çalışamaz halde
2004								
Toplam	25.527	311	790	385	13.042	3.417	3.124	2.885
Erkek	6.903	207	352	114	-	2.000	2.559	1.081
Kadın	18.624	104	438	270	13.042	1.417	565	1.803
2005								
Toplam	25.905	486	1.077	391	12.703	3.453	3.112	3.098
Erkek	6.969	292	426	81	-	1.981	2.528	1.132
Kadın	18.936	194	651	310	12.703	1.472	584	1.966
2006								
Toplam	26.423	624	1.285	341	12.409	3.588	3.238	3.298
Erkek	7.258	364	527	83	-	2.035	2.587	1.202
Kadın	19.164	261	758	259	12.409	1.553	651	2.096
2007								
Toplam	26.879	612	1.130	289	12.124	3.680	3.520	3.225
Erkek	7.415	383	424	82	-	2.082	2.824	1.196
Kadın	19.464	229	706	207	12.124	1.598	695	2.029
2008								
Toplam	26.966	612	1.238	315	12.186	3.757	3.488	3.414
Erkek	7.440	371	460	72	-	2.086	2.806	1.270
Kadın	19.526	241	778	243	12.186	1.670	682	2.144
2009								
Toplam	26.938	757	1.304	87	12.101	3.967	3.622	3.396
Erkek	7.471	447	451	20	-	2.134	2.858	1.252
Kadın	19.466	310	854	67	12.101	1.832	763	2.143
2010								
Toplam	26.901	716	1.297	65	11.914	4.122	3.577	3.394
Erkek	7.544	416	462	15	-	2.210	2.847	1.238
Kadın	19.357	300	835	49	11.914	1.912	730	2.156
2011								
Toplam	26.867	678	1.267	64	11.872	4.219	3.617	3.406
Erkek	7.453	406	446	13	-	2.175	2.844	1.232
Kadın	19.414	271	821	50	11.872	2.043	772	2.174

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=25 Erişim Tarihi: 03.04.2012

2004 yılında işgücüne dahil olmayan 18.624.000 kadının 13.042.000'i işgücüne dahil olmama sebebinin ev işleriyle meşgul olma olarak belirtmiştir. 2012 yılında ise işgücüne dahil olmayan 19.414.000 kadının 11.872.000'i işgücüne dahil olmama

sebebinin ev işleriyle meşgul olma olarak belirtmiştir. Görülmektedir ki işgücüne dahil olmayan kadınların çok büyük bir kısmı ev hanımı olduğu için çalışmadığını belirtmektedir. Bu son derece çarpıcı bir istatistiktir. Görülmektedir ki kadınlar hala geleneksel rollerden kopamamışlardır. Ev hanımı ve annelik görevlerini yerine getiren kadınlar, bu durumun çalışma hayatına engel olmasını doğal olarak kabul edip ve bir sebep olarak belirtmişlerdir.

4.Türkiye'de Kadının Eğitim Durumu

Kadın yoksulluğunu etkileyen faktörlerden biri de eğitim durumudur. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki kişilerin eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk sınırından uzaklaşılmaktadır.

Tablo 19'a bakıldığında Türkiye'nin eğitim durumunun ciddi bir problem olduğu görülmektedir. 2002 yılında kadınların % 36.54'ü okur yazar ya da bir okul bitirmemiş, %24'ü ilkokul mezundur. Üniversite mezunu olanların yüzdesi ise sadece %2.12'dir. 2009 yılı verilerine bakıldığı zaman kadınların % 29.52'si okur yazar ya da bir okul bitirmemiş, %13.83'ü ise ilkokul mezunudur. Üniversite mezunu olan kadın yüzdesi ise sadece %0.40'tır.

Tablo 19. Türkiye'de Nüfusun Cinsiyete Göre Eğitim Durumları Yüzdeleri

Yıllar	Cinsiyet	Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen(%)	İlkokul (%)	İlköğretim (%)	Ortaokul ve Orta dengi Meslek (%)	Lise ve Lise Dengi Meslek (%)	Yüksekokul Fakülte ve Üstü (%)
2002	Toplam	36,99	26,13	26,37	18,77	9,82	1,57
	Erkek	37,68	28,06	28,40	19,49	10,99	1,22
	Kadın	36,54	24,33	24,10	17,38	8,24	2,12
2003	Toplam	38,01	27,55	29,56	18,31	11,19	2,66
	Erkek	38,37	29,81	29,13	19,66	12,27	3,04
	Kadın	37,76	25,47	29,98	16,03	9,73	2,05
2004	Toplam	37,52	24,36	25,49	13,00	8,28	1,33
	Erkek	36,94	27,50	25,37	14,95	9,69	1,57
	Kadın	37,92	21,55	25,60	9,45	6,39	0,93
2005	Toplam	31,53	17,13	22,42	8,37	6,79	0,79
	Erkek	30,94	19,92	21,79	9,72	7,98	0,83
	Kadın	31,92	14,51	23,02	5,62	5,14	0,72

2006	Toplam	28,10	14,19	18,06	8,07	5,20	1,01
	Erkek	27,73	16,52	16,47	9,69	6,06	1,28
	Kadın	28,34	12,05	19,66	4,89	4,05	0,56
2007	Toplam	28,98	14,24	19,19	9,16	5,88	0,81
	Erkek	29,13	15,87	19,79	11,06	7,05	0,97
	Kadın	28,88	12,68	18,55	5,57	4,09	0,53
2008	Toplam	30,50	13,44	17,20	8,34	5,64	0,71
	Erkek	30,77	15,91	18,67	9,85	6,00	0,88
	Kadın	30,31	11,22	15,66	5,78	5,11	0,43
2009	Toplam	29,84	15,34	17,77	9,76	5,34	0,71
	Erkek	30,34	16,86	17,19	10,89	5,71	0,92
	Kadın	29,52	13,83	18,39	7,82	4,76	0,40

Kaynak: TÜİK Eğitim İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=14 Erişim Tarihi: 04.04.2012

Eğitim durumu da kadınları yoksullaşmasında önemli bir etkendir. Kadının eğitim durumunun düşük olması ve dolayısıyla işgücünün daha az nitelikli olması verimliliğinin, ücretlerin ve gelirlerin daha düşük olmasına yol açmaktadır. O halde Türkiye' de kadın nüfusunun eğitim yapısı daha da yükseldiği takdirde işgücünün vasfı da yükselecektir. Bunun sonucunda verimliliğimiz, ücretler ve milli gelirimiz de artacaktır (Kabaş, 2009: 273) .

5. Türkiye'de Yoksulluk Sorunu

Geçtiğimiz 20 yıl boyunca Türkiye ekonomik gelişme ve sosyal göstergelerinde ilerleme kaydetmiştir. Bununla birlikte bölgeler ve cinsiyetler arasındaki farklılıklar nedeniyle gelir dağılımında ciddi farklılıklar vardır. Ayrıca uygulanan neoliberal politikalar neticesinde devletin ekonomideki rolü değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler sonucu hem kamu sektöründe hem de özel sektördeki iş olanakları azalmış, sosyal ve ekonomik değişimlerin sonucunda 1990'ların sonunda yoksulluk oranları artmıştır (Gürses, 2009: 103) .

5.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları

Yoksullukla ilgili çalışmalarda temel veri kaynağı bireylerin ve bunların oluşturduğu hane halkının tüketimlerini, gelir düzeylerini, sosyoekonomik kesimler ve nüfus

tabakalarına ve bölgelere göre ortaya çıkaran "Hane halkı Bütçe Anketleri" dir. TÜİK; 2002 yılından itibaren her yıl düzenli olarak hane halkı bütçe anketleri (HBA) uygulamakta, bu verileri kullanarak yoksulluk analizleri yapmaktadır. Aşağıda verilen Tablo 20'de mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımına göre beş tane ve göreli yoksulluk yaklaşımına göre de bir tane yoksulluk sınırı hesaplanmıştır. Bu yaklaşımlar kimlerin yoksul olduğunu ve oranlarını göstermesi açısından çok yararlı olsa da yoksulluğun derinliğini ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını göstermemektedir. Dolayısıyla, yoksulluk sınırını altında bir gelir/tüketim ile yaşayan insanların ne kadar bir yardımla yoksulluk sınırının üzerine çıkabileceği bu hesaplamalarda bulunmamaktadır (Kabaş, 2007: 249).

Tablo 20. 2002-2009 Yılları Arası Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (Türkiye Geneli)

Yöntemler	Toplam Fert Yoksulluk Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	0,20	0,01	0,02	0,01	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esaslı göreli yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12

Kaynak: TÜİK Yoksulluk Analizleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 07.04.2012

Tablo 20' ye bakıldığında Türkiye'de toplam nüfusun yüzdesi cinsinden yoksulluk sınırında yaşayan kişilerin oranları görülmektedir. İlk beş oran mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanları belirtirken, son oran göreli yoksulluk sınırında yaşayanların yüzdesini göstermektedir.

Gıda yoksulluğu çeken nüfusun yüzdesi 2002 yılında %1.35 iken 2009 yılında %0.48'e düşmüştür. Bu demektir ki 2009 yılına gelindiğinde açlık sorunu tamamen çözülememiş ve nüfusun 0.48'i hala açlıkla mücadele etmektedir. Kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayan nüfusun yüzdesi 2001 yılında %3.04 iken, 2009 yılında azalarak %0.22 olmuştur. Açlık çeken nüfusun yüzdesi 2009 yılında %0.48 iken 2.15 dolar sınırında yaşayan nüfusun yüzdesinin %0.22 olması da açlık sınırının Türkiye için 1 dolar ile 2.15 dolar arasında olduğunu göstermektedir.

Kişi başı günlük 4.3 doları altında yaşayan nüfusun yüzdesi 2002 yılında %30.3 iken 2009 yılına gelindiğinde %4.35'e düşmüştür. Bu üç gelir grubuna da bakıldığında Türkiye'de 2002 yılına kadar en büyük azalma kişi başı günlük 4.3 doların altında yaşayan nüfusun yüzdesinde yaşanmıştır.

Gıda yoksulluğunda yaşanan bu ciddi azalışların yanında gıda ve gıda dışı yoksullukta azalma bu denli şiddetli değildir. Türkiye'de 2002 yılında gıda ve gıda dışı ihtiyaçların yoksulluğunu çeken nüfusun yüzdesi %26,96 iken 2009 yılına gelindiğinde bu %18,08 olmuştur. Azalma mevcuttur ancak şiddeti sadece gıda esaslı yönteme göre hesaplanan mutlak yoksulluk sınırlarındaki nüfus kadar fazla değildir.

Göreli yoksulluk yüzdelerinde ise azalmanın tersine artma yaşanmıştır. 2002 yılında göreli yoksulluk oranı 14,74 iken 2009 yılına gelindiğinde bu yüzde %15.12 olmuştur.

Sonuç olarak tüm yöntemlere göre mutlak yoksulluk oranlarında 2002 yılından 2009 yılına kadar bir azalma gerçekleşmiştir. Ancak göreli yoksullukta yine bir artış söz konusudur. Bu durumda denilebilir ki devletin uyguladığı ekonomik politikalar mutlak yoksulluk sınırında yaşayan nüfusun azaltılmasına yöneliktir.

5.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı

Bu başlık altında TÜİK tarafından 2007 ve 2009 yılları arasında hesaplanmış olan mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk sınırlarının altında Türkiye'de yaşayan kişi sayısı verilmiştir.

Tablo 21. Türkiye'de (2007-2009) Yılları Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Hesaplanmış Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi)

Yöntemler		Gıda yoksulluğu (açlık)	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	Kişi başı günlük 1 $'ın altı	Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	Harcama esaslı göreli yoksulluk
Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi)	2007	328	12.261	,	356	5.796	10.127
	2008	374	11.933	,	330	4.759	10.497
	2009	339	12.751	,	159	3.066	10.669

Kaynak: TÜİK Yoksulluk Analizleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 10.04.2012

Tablo 21' de Türkiye'de mutlak yoksulluk sınırı ve göreli yoksulluk sınırının altında yaşayan kişilerin sayısı gösterilmektedir. 2007 yılında 328.000 kişi açlık sınırının altında yaşarken bu sayı 2009 yılında 339.000 kişi olarak gerçekleşmiştir. Açlık sınırının altında yaşayan nüfusun yüzdesi 2007 ve 2009 yılında %0.48 olarak gerçekleşmesine rağmen 2009 yılında açlık sınırındaki kişilerin artmış olmasının sebebi nüfusta gerçekleşen artıştır.

Kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayan kişi sayısı ise 159.000 olarak gerçekleşmiştir ki 2007 yılına göre bu gelir düzeyinde 200.000 kişiye yakın bir azalma kaydedilmiştir. Kişi başı günlük 4.3 $' ın altında yaşayan kişi sayısı ise 2007 yılında 5.796.000 kişi iken 2009 yılında bu sayı 3.066.000 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de kişi başı 1 doların altında yaşayan kimse kalmamıştır. Ancak hala çözülmesi gereken sorunlar vardır. Çünkü satın alma gücü paritesine göre 2.15 doların 2009 yılındaki karşılığı 1,97 TL, 4.3 doların karşılığı ise 3.94 TL' dir ki bu çok düşük gelir düzeyi ile yaşayan yüz binlerce insan vardır.

Harcama esaslı göreli yoksulluk verilerine bakıldığında 2007 yılında 10.127.000 kişinin, 2009 yılında ise 10.669.000 kişinin göreli yoksulluk sınırının altında yaşadığını görüyoruz. Türkiye'de mutlak yoksulluk sınırının altında yaşayan kişi sayısında yıllar itibariyle azalma gözlenirken, harcama esaslı göreli yoksulluk sınırının altında yaşayan kişi sayısında artış olmuştur. Bu veriler göz önüne alındığında mevcut yıllar içerisinde

ülkede mutlak yoksulluğu önleyici politikalar izlendiği ve orta direk olarak tabir edilen kesimin durumunun daha da kötüleştiği görülmüştür.

5.3. Hane halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları

Bu başlık altında TÜİK tarafından 2002 ve 2009 yılları arasında hanehalkı büyüklüklerine göre hesaplanmış olan aylık açlık ve yoksulluk sınırları TL cinsinden verilecek ve bu sınırların yıllar içerisindeki değişimi gözlenecektir.

Çalışmada, gıda yoksulluğunun temelini teşkil edecek olan gıda sepetinin belirlenmesinde 2003 Hane halkı Bütçe Anketi verileri kullanılmıştır. Gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk dilimler, referans grup olarak alınmış ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak tespit edilmiştir. Bir ferdin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı yani açlık sınırı olarak alınmıştır. Hane halkı ise aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta yaşayan, temel ihtiyaçlarını birlikte karşılayan, hane halkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur olup hane halkı büyüklüğü hane halkında bulunan toplam fert sayısıdır [5].

Tablo 22'ye bakıldığında yıllar itibari ile bakıldığında tüm hane halkı büyüklükleri için açlık sınırının yükseldiği görülmektedir. Bu durum yıllar içinde artan enflasyondan kaynaklanmaktadır. Ayrıca hane halkı büyüklüğü arttıkça açlık sınırı da artmaktadır. Kalabalık hanelerde genellikle çok sayıda çocuk bulunması, Türkiye'de çocukların yüksek oranda yoksullukla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Türk toplumunda genel hane halkı büyüklüğü ortalaması 4 olarak kabul edilmektedir.4 kişilik bir ailenin aylık açlık sınırı 2002 yılı için 133 TL iken 2010 yılında bu rakam 318 TL olmuştur.10 kişilik bir ailenin aylık açlık sınırı ise 548 TL'dir. Bakıldığında 1 kişinin açlık sınırı 141 TL iken 10 kişinin 548 TL'dir ve böylece kişi başına düşen TL miktarı 54,8 TL'dir. Bunun sebebi yapılan temel harcamalardan aile bireylerinin de yararlanması ve bir malın marjinal maliyetinin hanedeki kişi sayısı arttıkça düşmesidir.

[5] TÜİK Metaveri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 15.04.2012

Tablo.22 Türkiye'de 2002-2010 Yılları Arası Hane halkı Büyüklüğüne Göre Açlık Sınırı (TL)

Hane halkı Büyüklüğü	Açlık Sınırı (TL)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	59	75	81	84	91	105	122	127	141
2	90	113	122	127	138	159	185	192	213
3	113	143	154	161	174	201	233	243	269
4	133	168	182	190	205	237	275	287	318
5	152	192	207	217	235	271	313	328	363
6	170	214	230	242	261	301	350	365	404
7	187	235	253	264	287	331	382	401	444
8	201	253	275	287	311	359	414	435	482
9	215	271	294	306	331	387	446	465	515
10	230	288	315	325	351	404	471	495	548

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 17.04.2012

Tablo 23'de Türkiye'de hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırları TL cinsinde verilmiştir. Verilere bakıldığında yıllar itibariyle yoksulluk sınırının sürekli bir artış eğiliminde olduğu görülür. Tek kişiden oluşan hane halkı için yoksulluk sınırı 2002 yılında 137 TL iken 20102 yılında 369 TL olmuştur.4 kişilik bir ailenin yoksulluk sınırını baz aldığımızda 2002 yılında bu rakam 310 TL iken 2010 yılına gelindiğinde 3 kata yakın bir artış göstererek 896 TL olmuştur. Asgari gelirin 16 yaşından büyükler için net 634,64 TL olduğu ülkemizde sadece aile reisinin çalıştığı 4 kişilik bir aile yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürmektedir.

Tablo 23, ülkede yürütülen yoksulluk ile mücadele politikalarında ortalama gelirin ne kadar olması gerektiği hakkında hükümetlere fikir vermesi açısından önemlidir.

İnsan onuruna yaraşır düzeyde yaşamak için yalnızca gıda harcamaları değil, giyim konut ulaşım ve diğer zorunlu gereksinimlerinin de karşılanması gerekir. TÜİK' e göre en temel hali ile anne baba ve iki çocuktan oluşan çekirdek bir ailenin yoksulluk sorunu ile karşılaşmadan geçinebilmesi için hane gelirinin en az 896 TL olması gerekmektedir.

Tablo 23. Türkiye'de Hanehalkı Büyüklüklerine Göre Yoksulluk Sınırları (2002-2010)

Hanehalkı Büyüklüğü	Yoksulluk Sınırı (TL)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	137	186	190	216	244	283	341	365	396
2	208	280	288	327	368	428	515	552	599
3	262	354	363	414	466	540	651	699	759
4	310	417	429	487	549	638	767	825	896
5	353	476	488	557	627	728	874	944	1.025
6	395	531	543	620	697	809	976	1.050	1.140
7	433	582	597	679	766	889	1.066	1.153	1.252
8	466	629	649	737	831	965	1.154	1.251	1.358
9	498	672	692	786	884	1.040	1.242	1.336	1.451
10	535	714	742	836	938	1.088	1.313	1.423	1.545

Kaynak : http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 22.04.2012

5.4. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları

Tablo 24'te Türkiye'nin hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları verilmiştir. Buna göre 2002 yılında Türkiye genelinde hanelerin yoksulluk oranı %22,45 iken bu oran 2009 yılında %14,54 olarak gerçekleşmiştir.

2009 yılında hanehalkı büyüklüğü 1 ila 2 kişi arasında değişen hanelerde yoksulluk oranı %11,52'dir. Hanehalkı büyüklüğü 3-4 kişi olan hanelerin yoksulluk oranı ise yıllar geçtikçe düşmüş, 2002 yılında %16,37 iken 2009 yılında %9,41 olarak gerçekleşmiştir. Yoksulluk oranının en yüksek olduğu haneler, hanehalkı büyüklüğü 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerdir. Bu hanelerde yoksulluk oranı 2002 yılında %45,95 iken 2009 yılında %38,5 olarak gerçekleşmiştir.

Hanehalkı büyüklüğü artarken yoksulluk oranlarının da artması beklenir. Bu beklenti 5-6 kişilik hanehalkları ve 7 ve daha fazla bireyden oluşan hanehalkları için doğru iken, 2009 yıl verilerinde 1 ila 2 kişiden oluşmuş olan hanehalklarında yoksulluk oranının, 3-4 kişilik hanehalklarına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise 1-2 kişilik hanehalkının yoksulluk sınırının,3-4 kişilik ailedeki kişi başına düşen yoksulluk sınırından daha yüksek olmasıdır.

Tablo 24: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranı

Hanehalkı Büyüklüğü	**2002 (%)**	**2003 (%)**	**2004 (%)**	**2005 (%)**	**2006 (%)**	**2007 (%)**	**2008 (%)**	**2009 (%)**
Türkiye	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	14,54
1-2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85	11,52
3-4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23	9,41
5-6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14	21,79
7+	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68	38,50

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Analizleri, İstatistiksel Tablolar http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 24.04.2012

5.5. Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları

Birçok ülkede yoksullukla ilgili yapılan araştırmalarda görülmüştür ki, yoksulluk oranları ile eğitim ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır. Genel eğilim, eğitim düzeyi yükseldikçe yoksulluk oranlarının azaldığı ve erkeklerin kadınlardan daha az yoksulluk çektiği yönündedir. Tablo 25' te Türkiye için eğitim seviyesi ve cinsiyete göre yoksulluk oranları verilmiştir.

Tablo 25'deki istatistiklere bakıldığında ise kadın ve erkek arasında yoksulluk oranları arasında anlamlı bir farklılık göze çarpmamaktadır. Hatta çoğu kez kadınların erkeklerden daha az yoksulluk çektikleri görülmüştür. Bunun sebebi ise bekar kadınların eğer babaları emekli ve vefat etmişse evlenmedikleri sürece aldıkları maaşlar ya da evli kadınların eşlerinin geliri olabilmektedir. Ancak tam bir sonuca ulaşılabilmesi için kadınların medeni hallerine göre yoksulluk durumlarının haritasına da bakılmalıdır.

Eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarına bakıldığında, cinsiyete göre çok daha belirgin bir durumla karşılaşılmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk oranı azalmakta, eğitim seviyesi azaldıkça yoksulluk oranı artmaktadır.2002 yılında okur yazar olmayan ya da ilkokul bitirmeyen kişilerin %36.99'u, ilkokul mezunlarının %26,13'ü, ilköğretim mezunlarının %26,37'si, ortaokul mezunlarının %18,77'si, lise ya da dengi okul mezunlarının %9,82'si, yüksekokul, fakülte ve üstü mezunlarının ise %1,57'si yoksuldur. 2009 yılında ise okur yazar olmayan ya da ilkokul bitirmeyen kişilerin oranı %29.84, ilkokul mezunlarının oranı %15.34, ilköğretim mezunlarının

oranı %17.77 , ortaokul mezunlarının oranı%9.76 ,lise ya da dengi okul mezunlarının oranı %5.34, yüksekokul ,fakülte ve üstü mezunlarının oranı %0.71 olarak gerçekleşmiştir.

Tüm yıllar bakıldığında yoksulluk oranlarının en düşük seyrettiği kesim yüksekokul, fakülte ve üstü mezunları olurken, yoksulluk oranlarının en yüksek seyrettiği kesim ise okur yazar olmayan ya da ilkokul bitirmeyen kesim olmaya devam etmiştir. Bu veriler eğitimin yoksulluk ile mücadelede etkin bir araç olduğunu bize göstermektedir. Hükümetin yoksulluk ile mücadele politikalarında, eğitim düzeyinin yükseltilmesi hedefi ön sıralarda yer almalıdır.

Tablo 25. Türkiye'de 2002-2009 Yılları Arası Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Yıllar	**Cinsiyet**	**Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen**	**İlkokul**	**İlköğretim**	**Ortaokul ve Orta dengi Meslek**	**Lise ve Lise Dengi Meslek**	**Yüksekokul Fakülte ve Üstü**
2002	Toplam	36,99	26,13	26,37	18,77	9,82	1,57
	Erkek	37,68	28,06	28,40	19,49	10,99	1,22
	Kadın	36,54	24,33	24,10	17,38	8,24	2,12
2003	Toplam	38,01	27,55	29,56	18,31	11,19	2,66
	Erkek	38,37	29,81	29,13	19,66	12,27	3,04
	Kadın	37,76	25,47	29,98	16,03	9,73	2,05
2004	Toplam	37,52	24,36	25,49	13,00	8,28	1,33
	Erkek	36,94	27,50	25,37	14,95	9,69	1,57
	Kadın	37,92	21,55	25,60	9,45	6,39	0,93
2005	Toplam	31,53	17,13	22,42	8,37	6,79	0,79
	Erkek	30,94	19,92	21,79	9,72	7,98	0,83
	Kadın	31,92	14,51	23,02	5,62	5,14	0,72
2006	Toplam	28,10	14,19	18,06	8,07	5,20	1,01
	Erkek	27,73	16,52	16,47	9,69	6,06	1,28
	Kadın	28,34	12,05	19,66	4,89	4,05	0,56
2007	Toplam	28,98	14,24	19,19	9,16	5,88	0,81
	Erkek	29,13	15,87	19,79	11,06	7,05	0,97
	Kadın	28,88	12,68	18,55	5,57	4,09	0,53
2008	Toplam	30,50	13,44	17,20	8,34	5,64	0,71
	Erkek	30,77	15,91	18,67	9,85	6,00	0,88

	Kadın	30,31	11,22	15,66	5,78	5,11	0,43
2009	Toplam	29,84	15,34	17,77	9,76	5,34	0,71
	Erkek	30,34	16,86	17,19	10,89	5,71	0,92
	Kadın	29,52	13,83	18,39	7,82	4,76	0,40

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Analizleri, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 26.04.2012

5.6. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları

Günümüz ekonomisinde işsizlik ve istihdam hala büyük bir sorundur. İstihdam edilemeyen yüz binlerce kişi yoksulluk sorunu ile karşı karşıyadır. Ancak yoksulluk sorunu ile mücadele edenler sadece istihdam edilemeyen kişiler değildir. Beceri gerektirmeyecek alanlarda istihdam edilecek olan işçinin ikamesi işgücü piyasasında mevcut olduğu için işçinin işveren ile neredeyse hiçbir pazarlık gücü yoktur. Bu sebeple bu kişiler piyasa ücret düzeyinin altındaki ücretler ile çalışmaya razı olmaktadırlar. Böylelikle çalışan yoksullar oluşmaktadır. Bu sorunu araştırmak üzere TÜİK tarafından Türkiye için yapılan Hanehalkı fertlerinin işteki durumuna ve çalıştığı sektöre göre yoksulluk oranları istatistiği Tablo 26' da verilmiştir. Bu tabloda ;

- Ücretli-Maaşlı: İşveren ile aralarında mevcut olan yazılı veya sözlü çalışma sözleşmesine göre; işletmenin satış veya karından tamamen bağımsız olarak belirlenen bir temel ücret karşılığında çalışanlardır.
- Yevmiyeli: Bir işverene bağlı olarak düzenli ve sürekli olmadan işine göre mevsimlik ya da geçici olarak, ya da iş buldukça çalışanlardır.
- İşveren: Kendi işyerinde en az bir ücretli ya da yevmiyeli eleman çalıştıran kişidir.
- Kendi hesabına: Tarla, bağ, bahçe, dükkan, yazıhane, imalathane, tamirhane vb. yerlerde tek başına veya ücretsiz aile fertleri ile birlikte (yanında ücretli veya yevmiyeli kişi çalıştırmaksızın) ayni (mal) ya da nakdi (para) olarak gelir elde etmek için çalışanlardır.
- Ücretsiz Aile İşçisi: Hanehalkı fertlerinden biri ya da birkaçı tarafından yürütülen bir ekonomik faaliyete yardım etmek amacıyla ücret almaksızın işgücü olarak katkıda bulunan hanehalkı ferdidir (TÜİK, Yoksulluk Analizleri, Metaveri, 2012: 2-3).

Tablo 26' ya göre 2002 ve 2009 yılları arasında istihdamdaki fertlerin yoksulluk oranı 2002 yılında %25,08 iken, 2009 yılında bu oran %15,37'ye düşmüştür. Yoksulluk oranlarına işteki durum yönünden bakıldığında ise yoksulluk oranının en düşük olduğu kesim ücretli, maaşlı çalışanlar ile işverenler olurken, yoksulluk oranının en yüksek seyrettiği kesim ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar ve yevmiyeli olarak çalışanlardır. 2002 yılında işveren olarak çalışan fertlerin yoksulluk oranı %8,99'tan 2009 yılında %2,33'e; ücretli ya da maaşlı olarak çalışan fertlerin yoksulluk oranı %13,64 iken, 2009 yılında bu oran %6,05'e; 2002 yılında yevmiyeli olarak çalışan fertlerin yoksulluk oranı %45,01 iken 2009 yılında %26,86'ya gerilemiştir. Serbest meslek erbabı olarak adlandırılabilecek kendi hesabına çalışan fertlerin yoksulluk oranı ise 2002 yılında %29,91 iken 2009 yılında %22,49 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüşler umut verici olmakla birlikte hala yeterli değildir. Hükümet çalışan hiç kimsenin yoksulluk sınırının altında yaşamamasını temin etmek yönünde adımlar atmalıdır.

Sektörlere göre yoksulluk oranlarına bakıldığında 2002 yılında tarım sektöründe çalışanların %36,42'si yoksul iken 2009 da bu oran %25,82 'ye gerilemiştir. Sanayi sektöründe çalışanların 2002 yılında yoksulluk oranı %20,99 olurken 2009 yılında bu oran %9,63 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe çalışanların ise yoksulluk oranı 2002 yılında %25,82 iken 2009 yılında %7,16 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında yoksulluk oranının en düşük olduğu sektör sanayi sektörü olurken, bunu hizmet ve tarım sektörü izlemişti. 2009 yılına gelindiğinde ise hizmet sektörü en az yoksulluk oranının görüldüğü sektör olmuştur ve bunu sanayi ile tarım sektörü izlemiştir. Bu oranlar göstermektedir ki Türkiye'de son yıllarda hizmet ve sanayi sektörü ücret düzeylerinde belirgin bir iyileşme olmuştur. Ancak tarım sektörü ücret düzeylerinde bir iyileşmeden söz etmek mümkün değildir.

Tablo 26. Türkiye'de 2002 2009 Yılları Arası Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları

İşteki Durum ve Sektör	**Yıllar**							
	2002 (%)	**2003 (%)**	**2004 (%)**	**2005 (%)**	**2006 (%)**	**2007 (%)**	**2008 (%)**	**2009 (%)**
İstihdamdaki fertler	25,08	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
Ücretli, maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05

Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
Ücretsiz aile işçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
Sektör								
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Analizleri, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 01.05.2012

5.7. Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna göre Yoksulluk Oranları

Hane halkının ekonomik faaliyet durumlarına göre yoksulluk ile mücadele edip etmediklerini belirlemek amacıyla TÜİK;15 ve daha yukarı yaştaki fertler, istihdamdaki fertler, iş arayanlar, ekonomik olarak aktif olmayanlar ve 15 yaşından küçük fertler grupları için yoksulluk oranlarını belirleyici istatistikler hazırlamaktadır. Bu istatistikler Türkiye'deki fertlerin hem yaş hem de bulundukları ekonomik duruma göre yoksulluk sorunu ile ne derece mücadele etmek zorunda olduklarını bize göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 27'de hanehalkı fertlerinin ekonomik faaliyet durumuna göre yoksulluk oranları verilmiştir. 15 yaşından küçük fertlerin yoksulluk oranı 2002 yılında %34,55 iken 2009 yılında %25,77; iş arayanların yoksulluk oranı 2002 yılında %32,44 iken 2009 yılında %19,51; istihdamdaki fertlerin yoksulluk oranı 2002 yılında % 25,08 iken 2009 yılında %15,37; 15 ve daha yukarıdaki yaştaki fertlerin yoksulluk oranları 2002 yılı için %23,94 iken 2009 yılında %15,27; ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranları 2002 yılında % 22,15 iken 2009 yılında %14,68 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik faaliyet durumuna göre yoksulluk oranının en yüksek olduğu kesim 15 yaşından küçük fertlerin oluşturduğu kesimdir. Ekonomik faaliyet durumuna göre yoksulluk oranının en düşük olduğu kesim ise ekonomik olarak aktif olmayan kesimdir. Bu kişiler ise yaşlılar, okulda okuyan çocuklar ve ev hanımlarıdır. Bu kişilerin

yoksulluk oranlarının diğer kesimlere göre düşük çıkmasının sebebi ise, bu kişilerin ekonomik sorumluluğunun genelde bir başkası üzerinde olması olarak açıklanabilir.

Tablo 27. Türkiye'de 2002-2009 Yılları Arası Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna göre Yoksulluk Oranları

Ekonomik Faaliyet Durumu	**2002 (%)**	**2003 (%)**	**2004 (%)**	**2005 (%)**	**2006 (%)**	**2007 (%)**	**2008 (%)**	**2009 (%)**
Toplam	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
15 ve daha yukarı yaştaki fertler	23,94	24,52	22,22	17,68	14,80	14,86	14,39	15,27
İstihdamdaki fertler	25,08	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
İş Arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,01	17,78	19,51
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	14,74	13,73	14,68
15 Yaşından Küçük Fertler	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	25,55	24,43	25,77

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Analizleri, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 01.05.2012

Üçüncü Bölüm

Yoksulluğa Bir Çözüm Önerisi Olarak Mikro Finansman ve Mikro kredi Uygulaması

Yoksulluk ile mücadele ekonomik unsurların yanı sıra, siyasal yapı ile yani sivil toplum kuruluşları, bürokrasi, uluslararası kuruluşlar gibi siyasi unsurların tek baslarına veya hep beraber hareket ederek oluşturdukları karmaşık bir yapıdır (Döşeyen, 20: 2007).

Yoksulluk probleminin çözülmesine yönelik bir araç olan mikro kredi ise dünyada 1970'li yıllardan bu yana uygulanmaktadır. Yoksul kişilerin çalışmak istiyor oldukları ancak gerekli sermayeyi bulamadıkları için herhangi bir iş dalında faaliyet gösteremedikleri varsayımından hareketle ortaya çıkan bir çözüm önerisi olan mikro kredi uygulaması yoksulluğun çözülmesinde güçlü bir araçtır.

1. Mikro Finansman Yaklaşımı ve Yoksulluk

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomik, sosyal ve siyasal açılardan yeniden biçimlenme sürecine girerek "yeni düzen" olarak da adlandırılan bir oluşumun içine girmiştir. Bu sürecin belki de en belirgin özelliği, gelişmiş ülkelerin yönetim kurullarında etkin rol alarak yönlendirdikleri Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşlar aracılığı ile dünya sistemini yeniden oluşturma imkanlarına sahip olmalarıydı. Nitekim ülkelerin imarına yönelik kalkınmalarını da hızlandıracak projeler Dünya Bankası'nca finanse edilirken, IMF aracılığı ile özellikle dış açıkların ve dış borçlarının finanse edilmesi sağlanarak, ekonomik istikrara ulaşılması hedeflenmekteydi. Sözü edilen kurumlar aracılığı ile kalkınma projelerinin desteklenmesinde önemli adımlar atıldığı ve birçok ülkenin bu yolla imara yönelik projeleri başarı ile gerçekleştirdiği ve bunun yanında ekonomilerinin finansman olanaklarına kavuştuğu ileri sürülebilir. Ancak yoksul kitlelere ulaşılmasında spesifik programlar ve politikalar geliştirilemediği için bu projeler kanalı ile yoksulluğun azaltılması mümkün olamamıştır. Hatta geri kalmış veya gelişme yolundaki ülkelerde gerek kamu yönetiminin yapılanma biçimi ve gerekse yoksulluk sınıflandırmalarındaki eksiklikler nedeniyle uluslararası kurumlardan sağlanan yardımlar ve fonlar bu kesimlere ulaşamamıştır. Yoksulluğun daha yoğun

yaşandığı kırsal bölgelerin kalkındırılması amacıyla gerek uluslararası ve gerekse yerel kalkınma bankaları köylü ve küçük çiftçiyi geliştirmek amaçlı krediler açmışlardır. Ancak çoğu zaman sözü edilen kitlelerin zayıf geri ödeme disiplini nedeniyle bu kurumlar daha iyi durumdaki çiftçilere yönelmişlerdir (Altay, 2007: 61-2). Halbuki dünyanın yeniden yapılandırılmasında kilit rol oynayacak olan yeni işletmelerin kurulması ve bu işletmelerin fikirlerini hayata geçirip uygulamaları ve üretim yapabilmeleri için, gerekli olan üretim faktörlerini bir bütün olarak sağlamaları gerekmektedir. Bu üretim faktörleri emek, toprak ve sermaye olarak özetlenebilir. Geleneksel finansman sisteminde üretim yapmak isteyen bir firma sermaye faktörünü elde edebilmek için finansal aracılar olan herhangi bir ticari banka ya da özel bir finans kurumuna gidip borç para yani kredi isteğinde bulunabilir. Geleneksel finansman sisteminde bu işletmenin kredi alabilmesi, gösterdiği teminatın değerine bağlıdır. Herhangi bir mal varlığı bulunmayan işletmeler, geleneksel sistemde kredi alamazlar. Kısacası kredi, yoksula değil, varlıklı kişilere verilmektedir. Bu sadece işletmeler için geçerli olmayıp bireyler için de böyledir. Hiçbir ticari banka herhangi bir yerden geliri ya da üzerine kayıtlı bir mal varlığı bulunmayan kişiye, iş yapabilmesi için sermaye olacak parayı vermeyecektir. Görülmektedir ki sistem, verilen borcun geri dönüşünü en başta garantilemek esası ile çalışmakta böylelikle asıl ihtiyaç sahiplerine şans tanımamaktadır. Geleneksel ticari bankaların bu tutumunun nedenlerinin bilinmesi ise, mikro kredinin hangi ön yargılara karşın geliştirildiğinin ortaya konulması açısından çok önemlidir. Resmi finansal kuruluşların yoksul insanlara karşı olan bu ön yargıları ise şunlardır:

- Yoksulların gelir getirici bir faaliyete girişmeden önce eğitilmeleri gerekir.
- Tek başına kredi bir işe yaramaz: mutlaka eğitim, pazarlama, nakliye tesisleri, teknoloji ve eğitimle desteklenmesi gerekir.
- Yoksullar para biriktiremez.
- Yoksulların çok ivedi tüketim gereksinimleri olduğundan, her şeyi tüketmek alışkanlığındadırlar.
- Yoksullar bir arada çalışamaz.
- Kronik yoksulluğun yoksulların akıl ve hedefleri üzerinde mahvedici bir etkisi vardır. Tıpkı bütün yaşamını kafeste geçirmiş bir kuşun kafesten çıkartıldığında uçmayı istememesi gibi.

- Yoksul kadınların hiçbir becerileri yoktur; o yüzden yoksul kadınlara yönelik programlardan söz etmenin bir yararı yoktur.
- Yoksullar mantıklı değerlendirmeler yapamayacak kadar aç ve çaresizdirler.
- Yoksulların hayata bakış açıları son derece dardır ve kendi yaşamlarını değiştirebilecek hiçbir şeyle ilgilenmezler.
- Yoksullar üzerinde (özellikle de kadınlarda) dinin ve geleneklerin etkisi o kadar güçlüdür ki, herhangi bir yönde bir santim bile ilerleyemezler.
- Kırsal kesimde sosyal hiyerarşi böyle bir kredi programının başarılı olmasına izin vermeyecek ölçüde güçlü ve yerleşiktir.
- Yoksullara kredi devrime karşıdır. Yoksullardaki devrimcilik ruhunu öldürür ve statükoyu kabullenmeleri yolunda rüşvet etkisi yapar.
- Kredi yoksulların zenginlere karşı birleşip yerleşik sosyal düzeni yıkmalarının zekice bir yoludur.
- Kadınların aldıkları krediyi ya da gelirlerini kendilerine saklamalarına olanak yoktur. Kocaları gerekirse onlara öldüresiye işkence edecek ve bu parayı ellerinden alacaklardır.
- Yoksullar kendi başlarının çaresine bakmak yerine efendilerine hizmet etmekten hoşlanırlar.
- Yoksullara kredi verimli olamaz. Bu geriye ödemeyecek yoksulların cılız omuzlarına kredinin yükünü bindirecektir. Böylece yoksul kişi krediyi ödemeye çalışırken (ya da buna zorlanırken) daha da yoksullaşacaktır.
- Yoksulları bağımsız bir iş edinmeye teşvik etmek işgücü sıkıntısına yol açacaktır. Bunun sonucunda ücretler artacak, bu da üretim maliyetlerini yükseltecek, enflasyona yol açacak ve tarımsal üretimi ters etkileyecektir.
- Kadına kredi verilmesiyle kadının aile içindeki geleneksel rolü de, kocasıyla ilişkisi de olumsuz etkilenecektir.
- Kredinin geçici bir yararı olabilir ancak uzun dönemde hiçbir şey sağlayamayacak, toplumun eşit biçimde yeniden yapılanması başarılamayacaktır (Yunus, 2003: 93-95).

Resmi finansal kuruluşlar yoksul insanlara kredi vermeyerek, onların yoksulluktan kurtulma umutlarını da ellerinden almakta ve bu insanları yasal olmayan finansörlere yönlendirmektedir. Bu durumu gören Bangladeşli bir ekonomi profesörü olan

Muhammed Yunus, geleneksel finans sisteminin yoksula el uzatmadığını, böylelikle de ekonomik olarak kalkınmanın yoksullar için çok zor bir hal aldığını keşfetmiştir. Muhammed Yunus'a göre yoksul insanlar aynı bonsailer gibidir. Bonsailerin tohumlarında herhangi bir bozukluk ya da eksiklik yoktur, sadece gelişmeleri için yeterince büyüklükte bir saksıya konmamışlar, küçük saksılarda oldukları için gelişemeyip çelimsiz kalmışladır. Yunus'a göre bu örnek yoksulların içinde bulundukları durumu bire bir anlatmaktadır. Yoksul insanlar ne kendi beceriksizliklerinden ne de bilgisizliklerinden yoksul olmaktadırlar. Bu insanlara gerekli imkanlar sağlandığında, onlar da gelişecek büyüyecek ve kimseye muhtaç olmadan geçimlerini sağlayabileceklerdir. Bu fikirden hareketle Yunus, teminatı olan kişilere kredi veren geleneksel bankacılık sisteminin aksine, herhangi bir teminat gösteremeyen ancak verilen kredi ile hayalindeki iş kolunda faaliyet göstermeye istekli ve borcunu geri ödeme sözü veren kişilere kredi verilecek bir finans sistemi üzerinde çalışmaya başladı. Bu fikir ile yola çıkan Yunus, mikro finansman yolu ile yoksullara mikro kredi verilmesini sağlamak için çalışmalarda bulunmuş ve bu çalışmaları ile de 2006 yılında Nobel ödülüne layık görülmüştür.

Mikro finansman ise, resmi finans kuruluşlarına erişim olanağı bulunmayan (ya da resmi finans kuruluşlarının hizmet sunmadıkları veya eksik hizmet sundukları) yoksul ailelerin üretici faaliyetlere girişmelerine, çok küçük işletmelerini büyütmelerine, tüketimlerini stabilize etmelerine yardımcı olmak amacıyla, çok küçük meblağlarda kredi (mikro kredi) sağlanması ve tasarruf hesabı açılması gibi küçük ölçekli finansal hizmetler sunulması olarak tarif edilir (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 22). Böylelikle bir yandan bu bireylerin mevcut refah seviyelerinin arttırılması, diğer yandan ise dolaylı olarak çok küçük değerlerin de üretim sürecinde kullanılması ile kişi basına düşen milli gelirin ve büyüme oranının yükseltilmesi amaçlarına hizmet eden ekonomik bir sistemi ifade etmektedir. Özetle, mikrofinans, iş yapma fikri olup gelir getirici bir faaliyette bulunmak üzere, küçük bir başlangıç sermayesine ihtiyacı olan ancak ihtiyaç duyduğu bu sermayeyi klasik yollarla elde edemeyen yoksul insanlara kredi imkânı verilmesidir (Comcec, 2007: 11).

Mikro kredi uygulayıcıları, kredinin, yoksul kişinin kendi potansiyelini keşfetmesinde ve daha iyi bir yaşam sürmesinde bir aracı olduğuna inanmaktadırlar. Muhammed Yunus, kredinin bir insan hakkı olduğunu savunmaktadır. Bu hak sağlandığında, diğer

hakların kazanımı ve hayatın yaşanabilirliği daha kolaylaşacaktır. Yoksulluk halkası, kendi işinde çalışma yaratılarak ve gelir elde etmeyle aniden kırılacaktır. Önemle vurgulanmalıdır ki mikro kredinin her derde deva bir ilaç olduğu düşünülmemeli, yoksullukla mücadelede bir araç rolü üstlendiği kabul edilmelidir. Mikro kredi kendi başına çok güçlü bir araçtır ancak diğer finansal hizmetler ile birleştirildiğinde kesinlikle daha verimli olmaktadır (Latifee, 2003: 4).

Finansal hizmetlerin içinde olduğu mekanizmayı anlayarak, mikro kredinin yoksulluğu nasıl azalttığı ve yoksulların hayatını nasıl etkilediği daha kolay anlaşılabilir. Temel ihtiyaçların (yiyecek, giysi, barınma, sağlık, eğitim ve iyi ruh hali) düşünülmesi öncelikle önemlidir. Bu da şimdi ve gelecekte refahın sağlanması demektir (Latifee, 2003: 5).

Yoksul insanlar, riskli ve hassas şartlarda yaşamaktadırlar. Fırsatları değerlendirme şanslarının olması, gelirlerini ya da ekonomik statülerini yükseltebilmelerini sağlayacaktır. Bu da kendilerini krize karşı korumaları ve krizle mücadele edebilmeleri için önemlidir. Yoksulluğun azaltılması, kısmen bir gelirin sabit ekonominin artırılması işlemidir. Bu da temel ihtiyaçların karşılanmasını ve çeşitli servislere ulaşılmasını sağlamaktadır. Malvarlığının artırılması yönüyle de, yoksulun fiziksel, ekonomik ve sosyal şoklara karşı hassasiyetinin azaltılması olarak düşünülebilir. Malvarlığı, finansal açıdan (gelir büyüklüğü, güvenlik, tasarruflar, borçlar, hediyeler), insan açısından (yetenekler ve bilgi, çalışabilirlik, sağlık, onur, pazarlık gücü, kararlar üzerinde kontrol), fiziksel açıdan (konut, arsa, üretken ya da verimsiz eşyalar), sosyal açıdan (ağlar, grup ve merkezi üyelikler, güvene dayalı ilişkiler, şiddetten korunma, topluma ve sosyal kurumlara daha geniş ulaşım özgürlüğü) olarak tanımlanabilir (Latifee, 2003: 5).

Yoksulluğun azaltılması, hem kısa dönem hem de uzun dönem açılarından değerlendirilebilir. Bangladeş'te ve diğer yerlerde yapılan değişik çalışmalar göstermektedir ki mikro kredi programları ve bunların istihdam, gelir edinimi ve sosyal etkilerdeki artış gibi pozitif etkileri arasında sıkı bir ilişki vardır (Latifee, 2003: 6).

Mikro kredi her ne kadar 1970'li yıllardan itibaren duyulmaya başlansa da bu tarihe kadar mikro kredi olarak nitelendirilebilecek krediler dünyanın çeşitli bölgelerinde kredi birlikleri ya da kooperatifler tarafından dağıtılmaktaydı.1970'li yıllara gelindiğinde ise

çeşitli kurumlar tarafından verilen mikro kredilerin yüksek geri dönüş oranları ve yoksul kişilere sağlamış olduğu finansman imkanı nedeni ile birçok ülkenin ilgisini çekmiş ve bu konuda çalışmalar başlatmalarına neden olmuştur.

Mikro kredi sisteminin toplumdaki yoksul kesimi ve özellikle kadınların ekonomik girişimlerini desteklemesi, bu zamana kadar var olan, fakat ekonomik olarak değerlendirilmeyen bir unsurun ekonomiye kazandırılmasını sağlamaktadır. Kadınların aile gelirine katkıları o hane halkının yoksulluktan kurtulması için önemli bir desteği oluşturmaktadır. Nitekim mikro kredi literatüründe kadınların kendileri için iş imkanları oluşturmalarının teşvik edilmesinin sadece o ülkedeki GSMH'ye katkıda bulunmayacağı, aynı zamanda istihdam olanakları artışını da destekleyeceği savunulmaktadır. Ancak kadınların anlamlı bir gelire kavuşabilecek bir iş imkanını kendileri için yaratabilmelerini sağlayacak başlangıç sermayesine mevcut bankacılık sisteminden yararlanmak suretiyle ulaşabilmeleri, birçok ülkede erkeklere oranla çok daha zor olmaktadır. Mikro kredi sistemi bu boşluğun doldurulmasına da yardımcı olmaktadır (Çak, 2007: 32).

Bu verilen finansal hizmetlerin mikro olarak tanımlanması, verilen hizmetlerin normal bankacılık çerçevesinde verilen finansal hizmetlerden kat be kat küçük boyutlu olmasından kaynaklanmaktadır. Kimi çalışmalarda mikrofinans ve mikro kredi kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır ancak içeriği itibariyle mikrofinans hizmetleri mikro krediden daha geniş hizmet alanlarını içermektedir. Bu iki kavramın kimi durumlarda beraber kullanılmasının nedeni mikrofinans hizmetlerinin büyük bir kısmını mikro kredi hizmetlerinin oluşturmasından, diğer bir nedeni ise neredeyse bütün mikrofinans kurumlarının hizmet sunumlarına mikro kredi hizmeti vererek başlamaları, bu alanda elde edilen başarılar çerçevesinde diğer alanlarda hizmet sunabilmeye başlamalarıdır (Gökyay, 2008: 8). İç içe geçmiş iki kavramdan mikrofinans daha geniş bir anlamı karşılar iken, mikro kredi mikrofinans türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mikro finansmanı geleneksel finansman yöntemlerinden ayıran en önemli özelliği sosyal içerikli özelliğinin bulunmasıdır. Mikro finansman yönteminde sadece maddi

yoksulluk ile mücadele değil, grup oluşturma, güven hissi yaratma, finansal alanda eğitim verme gibi sosyal işlevlerin sağlanması ile yoksulların topluma entegresi ve bu sayede geniş tabanlı bir toplumsal kalkınma hedeflenmektedir. Bu amaçla, mikro finansman yönteminin dünyada çok çeşitli uygulamaları gerçekleştirilmiş, hibe ve yardım programlarından farklı olarak kredi ihtiyacı duyan kişilerin emek piyasasına entegre olmasını sağlamak ve sağlıklı bir pazar ekonomisinin işleyişine katkıda bulunmak gibi misyonlar mikro finansmanın nihai amacı olarak görülmüştür. Bu kapsamda mikro finansman uygulamalarında başlıca iki yaklaşım mevcuttur.

1.1. Refah Yaklaşımı

Refah yaklaşımında yoksulların piyasa kredi faiz oranından borçlanabilmeleri mümkün görülmemektedir. Finansal hizmetleri sağlayan kuruluşların yardım ve bağışlarla ve devlet destekli fonlarla finansal sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Bu yaklaşımın özünde, kredi hizmeti ile yoksullara ulaşılması yatmaktadır. Bu nedenle de; tasarruf etmek ikinci bir öneme sahiptir.

Refah yaklaşımının savunucularına göre, mikro finansmanın hedefi yoksulluğun azaltılması ve toplum içerisinde yoksulların konumunun güçlendirilmesidir. Finansal sürdürebilirliği başarmış olan bir mikro finansman tedarikçisi, yoksulların yaşamlarında bir iyileştirme yaratamıyorsa gerçek anlamda başarılı sayılamaz (Gulli, 1998:2'den aktaran Okumuş, 2010: 142-43).

Kalkınma iktisatçılarına göre; kırsal kesimin ekonomik gelişmesi için tarımla uğraşan kesime kredi sağlanması zorunludur. Arz yönlü borç verme yaklaşımı olarak da tanımlanan bu yaklaşıma göre; tarımsal kesim çalışanlarının sermaye yetersizliği sıkıntısı vardır veya finansal hizmetlere erişimleri sınırlı veya hiç mümkün değildir. Tarımsal kesim çalışanlarının ancak hasat sonrasında gelir elde edecekleri düşünüldüğünde, hasat mevsiminin başında ihtiyaç duyulan sermayenin bir şekilde karşılanması gerekmektedir. Bu ihtiyaçların tarımsal kesim çalışanları tarafından formel finans sektöründen temin edilmesinin mümkün olmaması durumunda, genellikle informel sektörden karşılanmak zorunda kalınmaktadır. İşte tam bu noktada, tarımsal kesim çalışanlarının bu türden ihtiyaçları devlet kredileriyle birlikte çeşitli sosyal hizmetleri de sağlayan, sosyal motiveli bir finans mekanizması olan mikro finansman ile kapatılmaktadır.

1.2. Finansal Sistem Yaklaşımı

Talep yönlü bir yaklaşım olan bu yaklaşım, borç veren ile borç alan arasında fon transferini sağlayan geleneksel finansal aracılık yöntemidir. Finansal sürdürülebilirliği esas olup, bağış, yardım veya çeşitli finansal yardımlardan güç alan bir mikro finansman hizmeti sağlayıcısının global ölçekte başarılı olması mümkün değildir (Okumuş, 2010: 143).

Montgomery ve Weiss çalışmasında ise; mikro finansman uygulama ve dağıtım yöntemlerinde üç yaklaşım tanımlanmıştır. Bunlar; a) Kredi Birlikleri Yaklaşımı b) Sivil Toplum Kuruluşu (STK) Yaklaşımı c) Ticari Bankacılık Yaklaşımı (Montgomery ve Weiss, 2006: 1-6).

1.2.1. Kredi birlikleri yaklaşımı

Mikro finansman dağıtım yöntemlerinin en eskilerinden biri kredi birlikleri ya da finansal kooperatiflerdir. Yoksul kişilere finansman sağlanması konusunda kredi birlikleri, finansal kuruluşların bıraktığı boşlukların doldurulmasında önemli bir yol olmuştur. Kredi birlikleri yarı resmi olarak tanımlanabilir. Bazı ülkelerde kredi birliklerine özel düzenlemeler geliştirilmekte olsa dahi kredi birlikleri ticari hukuka tabi, kayıtlı varlıkları olan ancak genellikle bankacılık kanunu çerçevesinde denetlenmeyen ya da düzenlenmeyen kuruluşlardır.

Bu kuruluşların üyeleri vardır ve finansal hizmetleri üyelerine sağlarlar. Bu finansal hizmetler, tasarruf ve kredi hizmetleri başta olmak üzere bazen de sigortalar olmaktadır. Bu kuruluşlar kar amacı gütmezler ve dışarıdan onları destekleyen hissedarları yoktur. Çoğunlukla kredi birliği üyelikleri, üyeler arasındaki bazı bağlantılar sonucunda oluşmaktadır. Bu bağlantı aynı topluluk içerisinde görülen aynı yerde çalışma ya da üyelikler olabilmektedir.

1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşları yaklaşımı

Mikrofinans sektörünün dışında, kredilerin doğal aktarım mekanizmasının sağlayıcısının kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları olması beklenebilir. Bu

yöntem hem Asya hem de Latin Amerika'daki mikro kredi devriminin temeliydi ve her iki bölgede de önde gelen mikro kredi kuruluşları sivil toplum kuruluşlarıydı. Örneğin mikro kredi ile ilgili sadece kadınlara verilmesi gibi birçok temel kavramın kurucusu olan Bangladeş'teki Grameen Bankası ve Bolivya'nın başarılı mikrofinans kuruluşu Prodem ilk önce sivil toplum kuruluşu olarak başladıkları halde daha sonra ticari bankalara dönüşmüşlerdir.

Sivil Toplum Kuruluşu yöntemi üzerindeki kısıtlamalar çoğunlukla düzenleyicidir. STK'lar yurt içi ya da uluslararası sermaye piyasalarına erişemezler. Birçok ülkede STK'lar yasal olarak tasarruf hizmeti sunamazlar. Böylelikle mevduatları toplayamazlar, bunları diğer finansal kuruluşların yapabildiği gibi kredi olarak veremezler. Bu kısıtlamalar STK operasyonlarının ölçeğini sınırlama etkisi yaratır. Mikrofinans STK'ların önemli ölçüde başarılı olduğu ülkelerde ise düzenleyiciler ya MFK'ları bankadan ayıran(Bolivya örneği) düzenleyici bir çerçeve için ya da düzensiz olarak ilerlemesine izin veren (Bangladeş örneği) bir uygulama için kararlar almışlardır.

1.2.3. Bankacılık yaklaşımı

Mikrofinans endüstrisine en son girenler ticari bankalardır. Bu yaklaşım birçok değişken içerir; dönüştürülmüş mikrofinans STK'ları, devlet sermayeli kalkınma bankaları, yeniden düzenlenmiş edilmiş devlet bankaları ve mikrofinansın mevcut ticari bankalar tarafından çeşitlendirilmesi.

Sivil toplum kuruluşlarının ticari bankalara dönüşmesi hala yeni bir fenomendir, ancak karlılıklarına ve operasyonlarının ölçeklerinin genişlemesine bakıldığında iyi bir performans gösterdikleri görülmektedir. Buna karşın devlet bankaları genelde kapasitelerinin altında faaliyet gösterirler. Özellikle kredilerin altın çağı olarak tabir edilen 1970'li yıllarda dünyada dağıtılan krediler gerçekten ihtiyacı olan yoksullar yerine politik olarak çıkar sağlanan arazi sahiplerine kullandırılmıştır. Buna karşın geri ödeme oranları düşük kalmış, birçok kredi programında büyük zararlar edilmiştir. Günümüzde mikrofinans alanında uzmanlaşmaya başlayan bankaların bu alanda karlılık oranlarının yüksek olması dünyanın önde gelen bankalarının da bu alanda faaliyete geçmesine neden olmuştur. Artık birçok ticari banka ya direkt olarak ya da sivil toplum

kuruluşları aracılığı ile mikro finansman yapmakta, mikro kredi kullandırmaktadır. ABN Amro, Citibank ve Deutche Bank gibi büyük bankalar bile mikro finansmana dahil olmuşlardır.

Yukarıda bahsedilen durum bir paradoksun da göstergesidir. Mikro finansman yasal olarak finansman kaynaklarına ulaşamayacak, bankalardan borç alamayacak kadar yoksul insanlara borç vermek amacı ile yola çıkmış olsa da, sonradan ticari bankalar da bu sisteme dahil olmuşlardır.

Bu üç yaklaşım arasındaki farklılık sivil toplum kuruluşları ve kredi birlikleri mikrofinansa daha ticari bir yaklaşım uygulamaya başladıktan sonra silikleşmiştir. Sivil toplum kuruluşları arasından daha ticari bir tutum içerisinde olanlara, mikrofinans bankasına ya da banka olmayan finansal kuruluşlara dönüşenler örnek verilebilir. Bu dönüşüm sektörde halen yaygın değildir, fakat birçok mikrofinans sivil toplum kuruluşu, piyasa oranları ile APEX kurumlarından piyasa faiz oranlarında borç alır ve bu durum diğer tüm operasyonlarında daha ticari bir yaklaşım içerisine girmesine neden olur (Montgomery ve Weiss, 2006: 30-34).

Tablo 28: Mikrofinans Şekilleri

	Sivil Toplum Kuruluşları	**Kredi Birlikleri**	**Ticari Bankalar**
Hedef müşteriler	Yoksullar,özellikle dezavantajlı gruplar	Üyeler	Tüm küçük ölçekli müşteriler, özellikle mikro girişimciler ve tacirler
Birincil Fon Kaynakları	Bağışçılar	Üyeler	Mudiler , yatırımcılar
Güçlü Yönleri	Kredilerin, eğitim ve destekler ile geniş yoksul kesimlere ulaştırılması	Katılımcılar, uzak kırsal kesimlere yaygın ulaşım	Tasarrufların mobilitesi, ticari fonlara erişim ve ihtiyati işlemleri sağlamak için mevcut düzenlemeler
Zayıf Yönleri	Genişlemek içi fonların sınırlı olması, yönetim standartları ve idari sorunlar	İdari sorunlar, yönetim standartları ve üyelere ulaşmadaki kısıtlar	Görev kayması ve yoksulların dışlanması ve ihtiyati gereksinimler yüzünden genişleme üzerindeki kısıtlamalar

Kaynak: Montgomery ve Weiss, 2006: 34

Ticari Bankacılık Yaklaşımı talep yönlü iken, Sivil Toplum Kuruluşu Yaklaşımı da arz yönlü yaklaşım olarak tanımlanabilir. STK yaklaşımında hedef müşteri kitlesi kesinlikle yoksullar ve toplumun dezavantajlı kesimidir. Diğerinde ise; özellikle mikro işletmelere finansal hizmet ve ürün sunma misyonu vardır. Dolayısıyla; bu yaklaşımın

benimsendiği mikro finansman uygulamalarında fon kaynağı olarak mevduat ve öz sermayeden yararlanılmaktadır.

STK'lar fon kaynağı olarak bağış, yardım gibi tamamıyla dış finansmana bağımlıdırlar. Her iki yaklaşımında güçlü ve zayıf yanları mevcuttur: Etik mikro finansman uygulaması olan STK Yaklaşımı, yoksullara, en yoksullara ve dezavantajlı kesimlere finansal hizmet götürmeye odaklandığından, erişimde derinlik anlamında diğer yaklaşıma göre daha üstündür. Müşterilerine sadece finansal hizmet sağlamakla yetinmeyen STK'lar, aynı zamanda çeşitli eğitim ve destekler de vererek, hayat standardının yükseltilmesine daha kombine bir yaklaşım sergilerler. Ticari Bankacılık Yaklaşımı ise; tasarrufların mobilitesinin sağlanarak ticari kredilere erişimi mümkün kılmaları diğer yaklaşımda mevcut olmayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'ların kurumsal yönetim, kısıtlı fon kaynağı gibi konularda ciddi zayıflan bulunurken; ticari bankacılık yaklaşımıyla mikro finansman sağlayan MFK'ların yoksulları ve dezavantajlı kesimleri müşterileri olarak görmemeleri etik anlamda zincirin en zayıf halkasıdır. Kredi Birlikleri Yaklaşımı ise; müşterileri üyelerinden oluşan, daha çok kırsal kesime finansal hizmet götürülmesi hedefinden dolayı, diğer iki yaklaşımdan farklılaşmaktadır (Okumuş, 2010: 146).

2. Mikro Finansmanın İlkeleri

CGAP (Fakirlere Destek Amaçlı Danışmanlık Grubu), yoksul bireylere finansal hizmet erişimini sağlamak için işbirliği içerisinde olan 28 adet kamu ve özel kalkınma kurumunun oluşturduğu bir ortaklıktır. CGAP' nin mikro finansman hizmet ve ürünlerinin yoksullara ulaştırılmasına yönelik prensipleri 10 Haziran 2004 tarihinde gerçekleştirilen G-8 Zirvesi 'nde ülke liderleri tarafından onaylanmıştır. Bu prensipler şunlardır:

- Yoksul kimselerin sadece kredilere değil çeşitli finansal hizmetlere de ihtiyaçları vardır. Herkes gibi yoksul insanlar da uygun, esnek ve bütçelerinin el verdiği ölçüde çeşitli finansal hizmetlerden yararlanma ihtiyacı duymaktadır. Bu anlamıyla, yoksullara sadece mikro krediler değil tasarruf sigorta ve para transferleri gibi diğer finansal hizmetler de sunulmaktadır.

- Mikro finansman yoksullukla savaşmak için güçlü bir araçtır. Yoksul bireyler finansal hizmetlere erişebildiklerinde gelir de elde edebilirler, varlık sahibi olabilirler ve dış şoklara karşı kendilerini daha iyi koruyabilirler. Yoksul aileler günlük yaşam savaşından kurtularak geleceklerini planlama aşamasına gelmek için mikro finansmanı bir vasıta olarak kullanırlar. Böylece daha iyi beslenme, barınma, sağlık ve eğitim için daha fazla para harcayabilirler.
- Mikro finansman yoksul bireylere hizmet eden bir finansal sistem kurmak demektir. Birçok gelişmekte olan ülkede, yoksullar nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Buna karşın, birlikte bankalar ve diğer finans kuruluşları tarafından en az hizmet sunulanlar da yine bu yoksul kesimdir. Mikrofinans sıklıkla marjinal bir sektör, kamu otoritesinin veya sosyal yatırımcıların ilgilenebileceği kalkınma hamlesi olarak algılanır. Ancak, mikro finansmanın geniş kitlelere ulaşması finansal sistemlerin içerisine tam olarak entegre edilmesiyle mümkündür.
- Mikro finansmanın geniş kitlelere ulaşması için sürdürülebilir olması gerekir. Yoksul bireylerin çoğunluğu ihtiyaçlarını karşılayacak, kaliteli finansal hizmet alamamaktadır. Bunun nedeni ise kendilerine finansal hizmet sağlayacak kuruluşların mevcut olmayışıdır. Bu hizmetleri sağlayacak finansal kuruluşların finansal ürün ve hizmetlerin maliyetlerini karşılayabilecek sağlam bir finansal yapıya sahip olmaları beklenir. Bu nedenle bağış ve diğer türden desteğe ihtiyaç duymaksızın, bu kurumların kendilerine yeter kurumlar olmaları, hedeflenen yoksul sayısına ve etkiye ulaşmak için tek yoldur. Finansal olarak süreklilik sağlayan kuruluş uzun vadede hizmetlerine arttırarak varlığını sürdürülebilir. Sürekliliği başarmak, işlem masraflarını azaltmak, müşteriye daha yararlı hizmetler sunmak ve bankacılık hizmetleri sunulmamış yoksul kesime ulaşmak için yeni yöntemler geliştirmek anlamına gelmektedir.
- Mikro finansmanın başarısı yerel ve sürekliliği olan kuruluşlardan geçmektedir. Yoksul insanlara yönelik düzenli ve sürekli finansal hizmet sağlayan, finansal olarak sağlam yerel mikrofinans kuruluşlarının varlığı hayati önem taşımaktadır. Bu kuruluşlar yerel birikimleri çekmeye, mikro kredi olarak tekrar sisteme yöneltmeye ve diğer finansal hizmetler sağlamaya odaklanırlar. Yerel

mikrofinans kuruluşları ve sermaye piyasaları olgunlaştıkça, devlet ve kalkınma bankaları gibi kuruluşların bağışlarına olan ihtiyaç da azalacaktır.

- Mikro kredi her zaman soruların cevabı değildir. Mikro kredi her durum için en iyi çözüm yolu da değildir. Kredi geri ödemesi için hiçbir maddi imkanı olmayan yoksul ve aç insanların mikro kredi kullanmadan önce, gıda ve barınma gibi acil ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir.
- Yüksek faiz oranı yoksul bireylerin kredi almasını daha da zorlaştırarak onlara zarar vermektedir. Finansal kurumlar açısından, küçük miktarlı çok sayıda kredi işlemlerinin maliyeti, daha az sayıda fakat daha yüksek miktarlı kredi işlemlerinin maliyetinden çok daha yüksektir. Bu nedenle, mikro kredi sağlayıcıları uyguladıkları kredi faiz oranını genellikle piyasa faiz oranının üzerinde tespit etmektedirler. Bunu yapmamaları durumunda, sözünü ettiğimiz yüksek işlem maliyetini karşılayabilmek için bağış, yardım vb. finansal destekçilere olan ihtiyaçları artmaktadır. Burada vurgulanması gereken, mikrofinans sağlayıcılarının yüksek işlem maliyetlerini karşılayabilmek adına yüksek kredi faiz politikası takip etmemeleridir.
- Hükümetin görevi finansal hizmetleri doğrudan sağlamak değil erişim için uygun ortamı sağlamaktır. Hükümetler yoksul bireylere finansal hizmeti teşvik eden ve aynı zamanda birikimleri koruyan politikalar üretmelidirler. Hükümetler makro ekonomik istikrar sağlamalı, tavan faiz oranı belirlemekten kaçınmalı ve sürekliliği sağlanamayacak sübvanse edilmiş ve yüksek temerrütlü kredi programlarıyla piyasaları müdahaleden uzak durmalıdır. Ayrıca, hükümetlerden yolsuzlukları kontrol altına almaları ve mikro finansmanın ve sağlayıcıları için gereken sektör altyapısını oluşturmaları beklenmelidir. Ancak çok çeşitli ve alternatif finansman kaynaklarının olmadığı piyasalarda, devletin sağladığı finansman desteği, mikrofinans kuruluşları için bir tür garanti fonksiyonu görebilir.
- Bağış niteliğindeki fonları özel sermayeyi tamamlamalı, özel sermaye ile rekabet etmemelidir. Mikro finansman sağlayıcılarına bağış, kredi, sermaye olarak çeşitli formatta finansal destekler verilir. Bu tür destekler genellikle kısa sürelidir. Hedef yoksul kitlesine ulaşmanın zor ve zaman alıcı olması durumunda bağışçı destekleri daha uzun süreli ve hatta sürekli olabilir.

Bağışçılar mikro finansman yöntemini finansal sisteme entegre etmeye çalışmalıdırlar. Proje oluşturulması ve uygulamasına, uzmanlığı başarılı uygulamalarla kanıtlanmış eksperler kullanarak destek vermelidirler. Bağış yapanların finansal desteğe devam etmeleri için performans hedefleri koymaları, yüksek verimlilik ve yolsuzlukların önüne geçilmesi açısından son derece önemlidir.

- Sağlam kuruluşların ve yöneticilerin eksikliği kritik bir engeldir. Mikro finansmanın, sosyal hedeflerle bankacılığı birleştiren uzmanlaşmış bir alan olarak tanımlanabilir. Mikro finansmana yapılan kamu ve özel sektör yatırımları sadece kredi fonlaması için değil, bu hizmetleri sağlayacak her türlü alt yapının oluşturulması için de kullanılmaktadır.
- Mikro finansman, performansın ölçüldüğü ve bunun kamuya açıklandığı durumlarda en başarılı örneklerini verir. Mikrofinans kuruluşlarına özgü standart finansal (örneğin; faiz oranları, çekilen kredinin geri ödenmesi ve finansal etkinlik) ve sosyal (örneğin; ulaşılan müşteri sayısı ve onların yoksulluk sınırı) performans göstergeleri olmalıdır. Performans göstergeleri açıklanmalı ve bu verilere göre bağışçılar, yatırımcılar, denetçiler ve müşteriler risklerini ve kazançlarını değerlendirmelidirler(Okumuş,2010:146-49).

3. Mikro Finansman Kuruluşları

Eskiden mali sistemden kopuk olan mikrofinans girişimleri, çoğu ülkede siyasal destek sağlamak ve kalkınma politikalarını uygulamaya dönük mali sistemin bir alt kesimini oluşturan ticari açıdan da kârlı kurumlar haline getirilmişlerdir. Mikrofinans hizmetleri sadece bunlarla sınırlı olmayıp, aralarında sivil toplum örgütleri, ticari bankalar, mikrofinans konusunda uzmanlaşmış bankalar ve kredi birliklerinin de yer aldığı çeşitli kuruluşlar tarafından da sağlanmaktadır. Farklı çalışma ilkeleri ve yapıları olmakla birlikte, yoksulluğu ortadan kaldırmak için küçük tutardaki finansman olanaklarını yoksul kesime aktaran kuruluşlardır (Dündar, 2007: 2).

Mikro finansman hizmeti sunan kuruluşlar üç başlık altında toplanabilir:

- Gayri resmi (enformel) kaynaklar: Tefeciler ve aracılar

- Sübvanse fonlarla çalışan resmi ve yarı resmi kurumlar: Kırsal Kesim Banka ve Kooperatifleri ve yardım kuruluşları
- Ticari Esaslara Göre Çalışan, mikrofinans konusunda uzmanlaşmış resmi kurumlar

Kurumsal mikro finansman resmi, ve yarı resmi kurumlar tarafından sunulan mikro kredi hizmetlerini kapsamaktadır. Mikro finansman kuruluşlarının çoğu, düşük gelir düzeyindeki kesimlere yardım etmek amacıyla kurulmuş sivil toplum örgütleri ya da kuruluşlarıdır (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 23-28-35).

3.1. Enformel Finansörler: Tefeciler

Düşük gelirli ve yoksul kimseler kısa vadeli, kolay prosedürlü, uygun ödeme planına sahip, hızlı bir şekilde elde edilebilen ve faizini hane halkı geliri ile ödeyebileceği kredilere ihtiyaç duyarlar. Gelişmekte olan birçok ülkede, yerel tefeciler resmi finans piyasası tarafından dışlanmış olan bu piyasa türüne hitap etmektedirler (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 23). Çünkü düşük gelirli ve yoksul kimseler ister istemez yasal olmayan bu finansörlerden nakit ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Geleneksel bankacılık sisteminde teminat olmadan ve küçük miktarlardaki krediler için işlem yapılmamaktadır. Küçük miktarlarda kullandırılacak kredilerin, takiplerinin zor olması, risk analizleri vb. operasyonel işlemleri arttırması, daha çok istihdam gerektirmesi kısaca genel maliyetlerde bir yükselişe sebebiyet vermesi bankaların yoksul kesime verilebilecek bu tür kredileri tercih etmemelerinin başka bir nedenidir(Çak, 2006: 39).

Tefeciler krediye hızlı fakat pahalıya erişim olanağı sağlarlar. Tefeciler yüksek faiz oranları talep ettikleri ve borcun ödenmesinden ziyade sürekli hale getirilmesine çaba harcadıkları için eleştirilmektedirler. Tefecilerin aylık efektif faiz oranları %10'dan %100'e kadar çıkabilmektedir (Robinson, 2001: 7). Tefecilerin yüksek faiz talep etmelerinin nedeni ise, borç kullandırdıkları kişilerin kolaylıkla yeni bir finansör bulamayacaklarını bilmelerinden, o yörede bu alanda monopol olmalarından ileri gelmektedir.

Tefecilerin kendi etki ve kontrol alanlarının ötesindeki kişilere kredi kullandırması geri ödememe oranlarını yükseltebilir ve böylece kredi portföyünün kalitesini düşürebilir.

Bu nedenle tefeciler temel olarak kendileri ile çeşitli işlem ilişkileri olan kişilere kredi kullandırma eğilimindedirler. Kredi kullanan kimse, kredi sunanın yanında çalışmakta, malını ona satmakta, toprağını kiralamakta ya da işlenmemiş malları ondan almaktadır. Böylece kredi kullanan kimsenin geri ödeme teşviki yüksek olmaktadır ve bu tür karşılıklı ilişki içinde olunan kimselere kredi kullandıran tefeciler de düşük riskle karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca borçlu olan borcunu ödemeyince borç kolaylıkla tahsil edilebilir. Kredi kullanan kimse borcunu ödemediği zaman piyasanın altında bir ücrete çalıştırılabilir veya malı piyasanın altında bir fiyata satın alınabilir (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 25).

3.2. Sübvanse Fonlarla Çalışan Resmi ve Yarı Resmi Mikro Finansman Kuruluşları

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki birçok hükümet, finansal olarak zor durumda bulunan vatandaşlarını desteklemek ve kalkındırmak için Tarım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Kamu Bankaları ve diğer devlet kuruluşları aracılığı ile ve sübvanse fonlarla yürütülen mikro finansman programlarını uygulamaya koymuşlardır.

Bu kredi programlarındaki ana düşünce şudur: piyasa fiyatlarının altında düşük maliyetli kredileri temin eden çok sayıda düşük ve orta gelir grubundaki çiftçiler, yeni tarımsal teknolojileri kullanarak daha fazla ürün elde edecekler ve böylece gelirlerini artıracaklardır. Hedef gurubundaki çiftçiler gelirleri yükseldikçe zamanla sübvanse tarımsal kredi programlarından ayrılacaklardır (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 28).

Fakat gerçekler teoriyi doğrulamamıştır.1960'ların sonlarına doğru ve 1970'lerde sübvanse edilmiş kırsal kredi programları ile ilgili sorunlar otaya çıkmaya başlamıştır. Amerikan Uluslararası Kalkınma Kurumu (US Agency for International Development-USAID)t arafından 1972-73 yıllarında kredi programları hakkında gelişmekte olan ülkelerde düzenlenen geniş kapsamlı anket sübvanse kredi programlarındaki başarısızlıkları ilk defa tespit etmiştir. Sübvanse krediler aşağıdaki problemleri doğurmuştur (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 29).

- Büyük çaplı sübvanse kredi programları genellikle düşük gelir grubundaki hane halklarına ulaşamamaktadır.

Kosta Rika'daki sübvanse tarımsal krediler hakkındaki bir çalışma, kredilerin %80'ninin büyük çiftçilere gittiğini göstermektedir. Endonezya'da uygulamaya konulan BIMAS kredi programından genellikle geliri iyi durumda bulunan çiftçilerin yararlanması üzerine yararlanmasını yasaklamış ve kısa bir süre sonra da programı uygulamadan kaldırmıştır.

- Özellikle kamu kuruluşları tarafından sunulan sübvanse kredi programları genellikle yüksek geri ödememe oranlarına sahiptirler.

Politikacıların kontrolü altındaki bu kuruluşlar fonları çok çabuk ve düşüncesiz harcamakta ve temerrüde düşen borçlulara karşı esnek davranmaktadırlar, böylece kredi geri dönüş oranları düşük olmakta ve sistem başarısız olmaktadır. Hindistan'daki kırsal finansman kuruluşları%50 geri ödeme oranını yakalayabilmişlerdir. Meksika'daki BANRURAL programının 1980'lerin sonlarına doğru geri ödeme oranı %25'dir. Malavi'deki Tarımsal Kredi Kurumu yaklaşık %90'lık geri ödeme oranına sahipken, seçim döneminde bu oran %20'ye düşmüş ve kurumun batmasına neden olmuştur.1980'lerde Latin Amerika ülkelerinde görülen yüksek enflasyon ve düşük geri ödeme oranları, kamuya ait kırsal finansman kuruluşlarının öz sermayelerinin reel değerini yitirmelerine neden olmuştur. Kamu kırsal finansman kuruluşlarının kötü performansının ekonomik maliyetleri oldukça yüksek olmuş ve bazı durumlarda ülkenin makroekonomik istikrarını risk altına koymuştur. Örneğin, tarımsal kredi sübvansiyonları 1980 yılında Brezilya'nın GSYİH' sının %2,2'sine ve 1986 yılında Meksika'nın GSYİH' sının %1,7'sine denk gelmektedir.

- Sübvanse krediler politik destek sağlamak için mahalli elit kimselere aktarılmakta ve kredi programı bir kez başlatıldıktan sonra bir daha uygulamadan geri dönülememektedir.

Yerel politik liderler ve etkinliği olan kimseler için geri ödeme oranlarının düşüklüğü de göz önüne alındığında bu kredilerden kullanmak çok arzu edilir bir durumdur. Bu tür programlar yereldeki liderlerin pozisyonlarını korumasını ve daha da güçlendirmesine yardımcı olmaktadır (Robinson, 2001: 144).

Hindistan'da 1996 mali yılında Regional Rural Banks tarafından verilen küçük kredilerin sadece %56'sı geri ödenmemiştir. Bu tür kırsal kesime hizmet eden bankaların yoksullara fon sağlarken sübvanse fonların kullanımı ile ilgili kullanım kotası vardır. Ancak bankalar da müşterileri seçiminde küçük bir rol oynamaktadırlar. Bu tür krediler genellikle o bölgedeki politik duruma göre, siyasilerin tanıdık, akraba ya da arkadaşlarına dağıtılmıştır.

Bu tür kredilerde kredi sunan kurum da kredinin geri dönüşünü beklememektedir. Birçok ülkede hükümet yetkilileri ve politikacılar düzenli olarak kredi afları getirmektedirler. Böylece kredi kullanıcıları kredi geri ödemelerini ertelemekte bir sonraki af dönemini beklemektedirler (Robinson, 2001: 145).

- Mikro kredi kullanıcıları yüksek işlem maliyetleri ile karşılaşmaktadırlar.

Sübvanse kredi veren kuruluşlar kredi kullanıcılarına zaman kaybettirici ve zahmetli bir takım kredi prosedürleri uygularlar ve bu durum da borç alan kişiye kredi alabilmek için sırada bekleme ve kredi kuruluşuna birkaç kez gidip gelme sonucunda taşıma maliyeti olarak geri döner. Ayrıca bu kuruluşların personellerinin piyasanın altındaki bir faiz oranından sübvanse kredi sağlayabilmeleri için, potansiyel kredi müşterilerinden rüşvet almaktadırlar. Bu durum kredi kullanıcıları için hem maliyetleri hem de personel arasındaki rüşvet oranını arttırır.

Margeurite Robinson, Hindistan'a yaptığı bir gezi sırasında kırsal kesimde faaliyet gösteren bir bankanın iç denetçisi ile görüşmüş ve banka çalışanlarının yarıdan fazlasının rüşvet aldığını öğrenmiştir. Görüldüğü üzere yoksul kişilere verilen sübvanse fonlar üzerinden banka çalışanları rant elde etmeye çalışmışlardır. Bu durum da sübvanse krediler üzerindeki maliyetin fazlasıyla artmasına sebep olmuştur. Çünkü

kredi kullanmak isteyen kişi kredi alabilmek için birden çok yere rüşvet vermek durumunda kalabilmektedir. Bunu yerine sübvanse kredilerin şartları uygun olan herkese verilebildiği, ticari esaslara göre işleyen mikrofinans kuruluşlarında rüşvet oranları oldukça azalmıştır (Robinson, 2001: 146).

- Krediler kredi alanların ihtiyaçları için uygun değildir.

Sübvanse kredi programlarında kredi ürünleri çok rijit olarak belirlenmektedir. Kredilerin amaçları, miktarları kredi kullanıcılarının ihtiyaçlarını ve nakit akışlarını dikkate almamaktadır. Krediler yapılmak istenen işe göre çok küçük ya da çok büyük miktarlarda olabilmektedir. Yetersiz krediler verilebilmektedir, örneğin inek alıp sütünü satarak borcunu ödeyeceğini söyleyen bir kadına piyasada bir ineğin fiyatı 175 dolar iken 100 dolar kredi verilmiştir. Ancak bu kadın 100 dolarlık bir inek alırsa, muhtemelen borcunu geri ödeyemeyecektir.

Diğer yandan var olan dükkanını genişletmek için 6 ay vade ile 150 dolara ihtiyaç duyduğunu belirten bir kredi müşterisine ise kuyu ve pompacılık işinde kullanılmak üzere 5 yıl vade ile 500 dolarlık bir kredi önerilmiştir. Her iki örnekte kredi ürünleri müşterileri ihtiyaçları için uygun değildir ve kredilerin kullanımı özendirilmemektedir (Robinson, 2001: 146).

- Banka personelinin zamanı verimsizce kullanılmaktadır.

Sübvanse kredi programlarında çalışan banka personeli zamanının çoğunu verimsizce harcamaktadır. Çoğunlukla verilen sübvanse kredilerin son kullanılan yerlerin neresi olduğunu saptama ile ilgilenmektedirler. Bunun yerine kredi alanların kendi iş alanları hakkında eğitim verilebilir ya da yeni projeler ve iş alanları tanıtılabilir (Robinson, 2001: 146).

- Sübvanse kredi programları sürdürülebilir finansal kuruluşların gelişmesini engeller.

Büyük ölçekli sübvanse kredi programları yerel seviyede sürdürülebilir finansal aracılığın gelişmesi yönünden sıkıntı yaratmaktadır. Sübvanse kredilerin düşük faizli

olması mevduatların hareketliliğini ya da mikro düzeyde borç vermeyi de engellemektedir.

Sübvanse fonlarla çalışan mikro finansman kuruluşları genellikle yoksullardan mevduat kabul etmezler (gönüllü tasarruf) ve sadece düşük maliyetli mikro kredi hizmeti verirler. Bu tür mikro finansman kuruluşları kredi ve tasarruf hizmetlerini geniş kitlelere ulaştıramazlar. Çünkü kredi faiz oranları büyük ölçekli finansal aracılık hizmetleri sunmanın risklerini ve maliyetlerini karşılayamayacak kadar düşüktür. Yüksek oranlı sübvanse edilmiş mikro finansman programları finansal olarak kendi kendilerine yeterli değildirler ve devamlı olarak ulusal ve uluslararası yardım örgütlerinin ve devletin yardımına muhtaçtırlar. Eğer bu yeni ilave fonlar gelmezse, program hızla sermayesini tüketir. Bu durumun binlerce kez tekrar edildiği görülmüştür (Christen, Rhyne ve Vogel, 1995: 10)

Sürdürülebilir olmaktan uzakta sübvanse kredi programını yürüten birçok kuruluş, özellikle kamu tarımsal kredi kuruluşları, politik müdahale, gelişi güzel idare, zayıf ve genellikle bozulmuş bir yönetim, eğitimsiz ve motivasyonu eksik bir personel, istenmeyen ürünler, düşük geri ödeme oranları, yüksek maliyetler ve yüksek zararlardan etkilenmektedirler (Robinson, 2001: 147).

Görüldüğü gibi devlet desteği ile yoksul insanlara düşük faiz ve uygun geri ödeme koşulları ile verilmesi planlanan sübvanse kredilerin uygulama aşamasında birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Bu sorunlara bakıldığında aslında bu kredilerin ticari işletmeler tarafından ve ticari esaslara göre yönetilmediği ve kar amacı güdülmediği için amacına uygun, maksimum verimlilikle kullandırılma hassasiyetinin kuruluşlar tarafından gösterilmediği görülmüştür.

3.3. Ticari Esaslara Göre Çalışan Mikrofinans Kuruluşları

Ticari mikro finansman kuruluşları kendi kendine yeterlilik prensibi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yaklaşımını benimseyen kuruluşlar ekonomik olarak aktif yoksullara kredi temin ederler ve gönüllü tasarrufları için mevduat hizmetleri sunarlar. Kredi portföylerini tasarruflar ve diğer kuruluşlardan elde ettikleri borçla finanse ederler.

Bangladeş merkezli Grameen Bank, Endonezya'daki Bank Rakyat ve Bolivya'daki Banco-Sol finansal olarak kendi kendin yeterli olan mikro finansman kuruluşlarının önde gelen örneklerindendir. Finansal olarak kendi kendine yeterlilik ile kastedilen, kuruluşun gelirleri ile finansal maliyetleri arasındaki farkın pozitif olmasıdır; kuruluş mikro finansman hizmetleri sonrasında kar elde etmektedir. Bu kuruluşların deneyimleri göstermiştir ki, mikro finansman karlı bir iş olabildiği gibi aynı zamanda ekonomik olarak yoksul kimselerin büyük çoğunluğuna da ulaşılabilir. Yukarıda ismi geçen bankalar yoksullara mikro kredi veren ilk bankalardır. Yoksulların finansal hizmetlerden faydalanmasının gerekli olmadığı, finansal faaliyetlerde genelde kolayca el değiştirebilecek olan altın, mücevher, ürettikleri ürün, sahip oldukları hayvanlar, ektikleri tarlalar gibi varlıkları kullandıkları düşünülmüştür. Bu yüzden uzun bir süre yoksul kesimin modern bir bankanın sunmuş olduğu hizmetlerden faydalanmasının gereksiz olduğu düşünülmüştür. Ayrıca bankalar mikro kredi verirlerse finansal sürdürülebilirliklerini kaybedecekleri endişesini taşımışlardır. Bu yüzden mikrofinans sisteminin yeni ortaya çıktığı dönemlerde, yoksul kimselerin mikro kredileri genellikle sivil toplum kuruluşlarının ve sübvanse fonların desteklemiş olduğu mikrofinans kuruluşlarından almış oldukları görülür. Bu şartlar altında yoksulların ticari yapı olarak bankalardan mikro kredi kullanmaları daha yenidir.

Daha önce de belirtildiği gibi ticari esaslara göre çalışan mikrofinans kuruluşlarının önceliği, kendi kendini finanse edebilmesi, dışarıdan yardıma ihtiyaç duymadan, kredilerin sübvanse edilmeden geri dönüşünün sağlanmasıdır. Böylelikle kendi kendine işleyen bir sistem yaratılabilir ve yoksullara devamlı olarak kredi sağlanabilir. Devamlılık kredi programlarında oldukça önemlidir. Çünkü devamlılık sağlanmazsa ülkeden başlanan yoksulluk ile mücadele politikaları bundan zarar görür. O halde mikro kredi veren ve ticari esaslara göre çalışan kurumların kurulması, bu kurumların verdikleri kredilerin geri dönüş oranlarının yüksek olması ve toplanan kredilerin miktarlarının verilen kredi miktarından daha büyük olması sağlanmalıdır. Bu ise ancak verilen kredilerden faiz alınarak gerçekleştirilebilir. Ancak konulan faiz oranları kredilerin kullandırıldığı yoksul kişilerin ödeme gücünü aşacak boyutta olmamalıdır. Eğer yüksek faiz oranları sebebi ile kişiler kredileri ödemekte güçlük çekmeye başlarsa, hem verilen kredilerin geri dönüşü olmaz, hem de kredi sistemi kesintiye uğrar. Yoksul

kişilerin ayrıca bir borç yükü altına sokulmasından kaçınılmalı, krediler faiz oranlarını belirlerken, söz konusu ülkenin enflasyon oranı ve diğer makroekonomik göstergeleri de dikkate alınmalıdır.

Ayrıca, özellikle kırsal bölgelerde faaliyet gösteren tefecilerin uyguladıkları faiz oranı yanında, resmi finansal kuruluşların uyguladıkları faiz oranları çok daha düşük olduğu gözlenebilir ve bu sebepten dolayı, tefecilerin uyguladığı faizden daha düşük bir faiz oranı uygulandığında kişilerin seçimlerini resmi finansal kuruluşlardan yana yapacağı akla gelmektedir. Tefecilerin uyguladığı faiz oranından düşük, ancak buna yakın faiz oranı politikası da programdan elde edilmesi istenen çıktıları yaratmakta yetersiz kalacaktır.

Tefecilerden borçlanmanın işlem maliyeti genellikle finansal kurumdan (bankalar veya mikro finansman kuruluşları)temin edilen kredinin işlem maliyetinden daha düşüktür: tefeciler mikro kredi ihtiyacı bulunan kimselerin yakınlarında bulunurlar, onların civarlarında yaşarlar. Kredi prosedürleri minimum seviyededir. Nakite hemen ulaşılabilir. Kredinin miktarı, vadesi ve ödeme planı esnektir. Krediyi temin etmek için harcanan zaman oldukça azdır ve rüşvet vermeye gerek yoktur. Küçük miktarlı krediler için genelde teminat vermeye gerek yoktur (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 37).

Ticari mikro finansman kuruluşları müşterileri için uygun yerlerde çok sayıda küçük şube bulundurdukları ve kredi prosedürleri oldukça basit olduğu için ticari mikro finansman kuruluşlarının kredi kullanıcılarının işlem maliyetleri göreli olarak düşük olma eğilimindedir. Bununla birlikte bu maliyetler tefecilerden kredi kullanma maliyetinden daha yüksektir (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 37).

Diğer yandan tefecilerin faiz oranları kendi kendine yeterli ve karlı bir şekilde çalışan mikro finansman kuruluşlarının talep ettikleri faiz oranlarından oldukça yüksektir. Tefeciler kredi tayınlamasına gittiklerinden dolayı, düşük gelir grubundaki müşterileri daha yüksek faiz oranları ödemek zorunda kalır. Tefeciler, yoksul kredi borçlanıcılarından mikro finansman kuruluşlarının karlı bir şekilde işlem yapmasına imkan tanıyan faiz oranlarından daha yüksek faiz oranları talep etmektedirler. Ticari

mikro finansman kuruluşları tefecilerden daha düşük faiz oranlarında kredi sağlamaktadırlar çünkü piyasa paylarını artırmak istediklerinden dolayı ürünlerinin fiyatlarını rekabetçi bir şekilde belirlerler (Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 37).

1980'li ve 1990'lı yıllarda 13 ülkede 41 adet tefecinin istediği faiz oranlarını tespit etmek üzere yapılan araştırmalar göstermiştir ki tefecilerin istediği faiz oranlarının %93'ü ticari mikro finansman kuruluşlarının (Bank Rakyat Indonesia ve BancoSol-Bolivia) istedikleri faiz oranından daha fazladır. Faiz oranlarından %44'ü mikro finansman kuruluşlarının faiz oranlarının 6 ile 12 katı arasındayken % 27'si mikro finansman kuruluşlarının faiz oranlarının 13 ile 250 katı arasındadır(Koyuncu ve Yılmaz, 2006: 37).

4. Kırsal Kredi Piyasasında Ticari Resmi ve Resmi Olmayan Finansal Kuruluşların Farkları

Kırsal kredi piyasasında bilgi akışının doğası gereği resmi finansal kuruluşlar, hizmet verdikleri alan ile ilgili, aynı yerde yaşayan ve aynı yere hizmet veren yasal olmayan tefecilere göre daha geniş bilgiye ulaşma olanağına sahiptirler. Bunun beş temel sebebi vardır.

- Yasal finansal kuruluşlar mahalli siyasal ve ekonomik otorite tarafından bireyler ya da yerel gruplar gibi kısıtlanmamaktadır.
- Ticari resmi finansla kuruluşların yerel halka mikro kredi sağlarken asıl amacı karlılıklarını devam ettirerek kendi kendilerine finanse edebilmektir. Kar elde etmenin temel amacı varlıklarını sürdürebilmek ve yoksul halka uzun süre mikro kredi vermeye devam etmektir. Ancak resmi olmayan kredi sağlayıcıları olan tefeciler çoğunlukla bir başka bankanın müşterisidirler ve onlar için önemli olan verdikleri kredilerden mal varlıklarını arttıracak seviyede kar elde etmektir.
- Tefeciler tanımadıkları ve ekonomik olarak başka yönlerden kendisine bağlı olmayan kişilere borç vermezler. Kırsal kesimde faaliyet gösteren mikro kredi veren bankaların çalışanları genelde o yörede yaşayan, o yörede siyasi ve sosyal ilişkileri olan kişilerdir. Bu çalışanlar sayesinde yöre halkı hakkında geniş bilgiye ulaşılabilir. İyi organize edilmiş bir ödüllendirme sistemi sayesinde çalışanların müşteriler hakkında sahip oldukları bilgiler banka yararına

sunulabilir. Böylelikle kredi talep eden kişi hakkında daha ayrıntılı bilgiye sahip olunur ve kredilerin geri dönüş oranları artırılabilir. Böylelikle tefecilerle de rekabet edilebilir.

- Birçok tefeci diğer bir bankanın müşterisidir ve başka iş alanlarında da faaliyet göstermektedir. Bazıları bankaların borçlusu ya da tasarruf sahibidir ya da her ikisidir. Birçoğu bankaları kredi piyasasında rakip olarak algılamazlar. Bunun yerine bankaları finansal işlemler yapan kuruluşlar olarak görürler. Tefeciler bankaların yapılan bankacılık işlemleri nedeniyle müşterileri kendine bağlamadıklarını bilir.

  Tefeciler, kendi müşterisinin bankaya gidip borçlanmasını bir başka tefeciye gidip ondan borç almasına tercih eder. Çünkü tefeciler için kredi kullandırılacak kişinin başka alanlarda da tefeciye bağımlı olması gerekmektedir. Böylelikle kişi borcunu düzenli ödese dahi kişi üzerinde baskı yaratılmakta, kişi köylü ise tarlasındaki ürün, hayvanı varsa hayvanının ürünleri, işçi ise emeği sömürülmektedir. Borcu alan kişi tefeciye artık bir başka piyasada da bağlanmıştır. Çünkü borç alan kişi tefecinin ya çalışanı , üreticisi ya da kiracısı gibi bir pozisyondadır. Eğer borç alan kişi borcunu belirlenen şartlarda ödemezse tefeci bu diğer bağlantıları kullanarak borcunu tahsil eder. Bunun aksine bankalar kredi verdikleri kişilerden banka hesabına çalışmasını istemez. Banka ile kişi arasından kredi alacağından başka bir bağ yoktur. Bu yüzden tefeciler bankaları kendilerine rakip olarak görmezler.
- Bankacılık hizmetlerinin verilmesinin uygun olduğu kırsal kredi piyasalarında bankacılık hizmetlerinden yararlanan kişiler borçlananlar ya da tasarruf sahipleridir. Tasarruf sahiplerinin hesap kayıtlarının tutulması ise gelir akışları, varlıkları, yaptıkları finansal işlemler hakkında bankaya iyi bir bilgi kaynağı sağlayacaktır. Tasarruf sahiplerinin bankaya yatırdıkları ya da bankadan çektikleri mevduatlar ve miktarları analiz edildiğinde tasarruf sahipleri arasında düşük riske sahip potansiyel kredi müşterileri de belirlenebilir (Robinson 2001; 162).

5. Mikro Kredi Sistemi ve Ortaya Çıkışı

Buraya kadar mikro finansman sisteminin ne olduğuna ve Dünya'da görülen mikro finansman uygulamalarına yer verilmiştir. Bu başlıkta ise bir mikro finansman türü olan mikro krediler tanıtılacak; ortaya çıkışı, uygulanış şekilleri, Grameen Bankası'nın kuruluşu, Muhammed Yunus önderliğinde mikro kredilerin önce Bangladeş'te ve daha sonra yoksulluğun ciddi bir problem olduğu diğer ülkelerde yayılışından bahsedilecektir.

5.1. Mikro Kredilerin Ortaya Çıkış Süreci

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi mikro finansman sistemi dünyada yeni uygulanmaya başlanmış bir sistem değildir. 1960'lı ve 70'li yıllarda devletler sübvanse edilmiş fonları çeşitli kuruluşlar vasıtasıyla yoksul kimselere kredi olarak dağıtmış ve dağıtılan bu miktarlar mikro kredi olarak anılacak düzeyde olmuştur. Ancak bahsedilmiş olan çeşitli sebeplerden dolayı bu mikro finansman sistemi doğru bir şekilde yürümemiştir. Günümüzde bilinen anlamda mikro kredi ise ilk defa Bangladeş'te bir üniversitede ekonomi profesörü olarak görev yapan Muhammed Yunus tarafından bulunmuştur.

Öncelikle Hindistan'a bağlı olan Pakistan 1947 yılından Hindistan'dan ayrılmıştır ve bölgede Hindistan ve Pakistan iki ayrı ülke durumuna gelmiştir. Ancak Pakistan'da süren iç savaşlar neticesinde eskiden Doğu Bengal olarak bilinen bölgede Pakistan birliklerinin Hindistan kuvvetlerine teslim olduğu 15 Aralık 1971 günü de Bangladeş Devleti'nin kuruluşu resmen ilan edilmiştir [6]. Muhammed Yunus ise savaştan yeni çıkmış ülkesine 1972 yılında yurtdışındaki eğitimini tamamlayıp memleketi Chittagong'a geri dönmüştü. Ancak döndüğünde gördüğü manzara içler şöyleydi: Bangladeş halkının büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktaydı ve iç savaşlar halkı yoksulluğun pençesine düşürmüştü. Kendisi bir ekonomist olan Yunus, ders kitaplarında yazan Ortodoks iktisat öğretilerinin gerçek hayatın somut sorunlarına çare bulmaktan uzak olduğunu fark etmişti.

[6] http://ansiklopedika.org/Pakistan-Hindistan_Sava%C5%9Flar%C4%B1 Erişim tarihi: 07.06.2012

Ne klasik iktisadi denklemler ne de klişeleşmiş yoksullukla savaşım politikaları sokaktaki insanların açlığına çare bulmakta yeterliydi. Etkisiz devlet müdahaleleri de sorunu çözememiştir. Yoksulluğu bir kader değil, bir hastalık olarak gören Yunus, yoksulluğun nedenlerini belirlemek üzere ders verdiği Chittagong Üniversitesi'ne yakın köyleri öğrencileriyle birlikte ziyaret etmeye başlamıştır (Adaman ve Bulut, 2007: 25).

Yunus bu ziyaretleri sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktaydı. Bölge halkı oldukça muhafazakardı ve özellikle kadınlar bir erkekle konuşmak istemiyorlardı. Ancak Yunus yoksulluğun nedenlerini analiz etmekte ve bu soruna bir çare bulmakta kararlıydı ve ziyaretlerine aralıksız devam ederek bölge halkının güvenini kazandı. Öğrencileriyle birlikte civardaki Jobra köyüne düzenlediği bir ziyaret esnasında Yunus, bambudan tabure yapan bir kadın ile tanıştı. Bu kadın bambudan tabure yapma konusunda oldukça yetenekliydi ve bu konuda ustalaşmıştı. Yaptığı bu zarif tabureleri gün sonunda pazarda satıp, geçimini bu şekilde temin etmekteydi. Ancak kadının bu maharetine karşılık yaşam koşulları oldukça kötüydü ve sefalet içindeydi. Bunu sorgulayan Yunus, kadının tabure yapmak için gerekli olan malzemeleri alabilecek bir sermayesinin olmadığını öğrenmişti. Safiye Begüm ismindeki bu kadın tabure yapabilmek için gerekli bambuların maliyeti olan 5 taka (22 cent)i aracıdan almakta, gün sonunda aracıya yaptığı tabureleri 5 taka ve 5 paisa'ya (24 cent) satmaktaydı. Bu kadının kendisini ve çocuklarını doyurabilmek ve hayatta kalabilmek için eline kalan günlük miktar sadece 2 cent idi. Ancak bu kadının başka bir çaresi de bulunmamaktaydı. Çünkü bu kadın bambu taburelerini yapabilmesi için gerekli olan malzemeleri satın alabilecek bir finansal kaynağa sahip değildi. Bu durumda ya yüksek faiz oranlarıyla tefeciden borç almak ya da ona hammaddeyi sağlayacak yerel bir tüccar ile anlaşmak zorundaydı. Tefecilerin uyguladığı yüksek faiz oranını karşılayamazdı, yerel tüccarlar ise bölge halkının düşkünlüğünden ve çaresizliğinden faydalanmaktaydı.

Üretilen ürünün kendilerine belirleyecekleri fiyattan satılmasını sağlamaktaydılar. Bu sömürü sistemi içinde üreticilerin yoksulluktan kurtulmalarına imkan yoktu. Ürettiklerinden elde ettikleri bütün kar ya tefeciye ya da tüccara gidiyordu. Kendilerine kalan kardan sermaye biriktirmeleri de mümkün değildi. Muhammed Yunus bu insanların yoksul olmasının sebebinin ne tembellikleri ne de aptallıkları olmadığını

görmekteydi. Bu insanların tek sorunu yoksulluk çarkını kırabilecekleri bir başlangıç sermayesinden yoksun olmalarıydı. Halbuki bu yoksulluk çarkının kırılması için çok az bir başlangıç sermayesi yeterliydi. Örneğin Safiye Begüm için günde 22 cent hammaddeyi almasına yetecekti. Eğer ihtiyaç duydukları bu sermayeyi uygun faiz ve geri ödeme koşulları ile alabilecekleri bir yer olsaydı, elde ettikleri kar ile yoksulluktan kurtulabileceklerdi (Yunus, 1999: 17-19).

Bir sonraki gün Muhammed Yunus yine öğrencileri birlikte Jobra köyüne yaptığı ziyarette Begüm gibi olan 42 kişiyi tespit etmiş ve bu kişilere gerekli olan başlangıç sermayesinin toplamda 27 dolar olduğunu hesaplamıştır. Bu insanların bu kadar az bir miktarı karşılayamadıkları için yoksulluğun pençesinde olduğunu görmesi Yunus'u çok şaşırtmıştır. Yunus bu miktarı ilk önce kendisi borç olarak dağıtmıştır. Böylelikle 1976 yılında Jobra köyünde ilk mikro kredi projesini başlatmıştır. Yunus'tan aldıkları kredi ile işleri için gerekli hammaddeyi satın alan üreticiler elde ettikleri gelirle hem hayat standartlarını yoksulluk çizgisinin üzerine çıkartmayı hem de krediyi geri ödemeyi başardılar. Tefecilere ve tüccarlara göre daha avantajlı şartlarda kredi sağlandığında yoksulların işlerinden elde ettikleri gelirin nasıl artabileceğini, henüz deneysel aşamadaki mikro kredi projesi başarı ile göstermiştir. Yunus'un verdiği borç ile kadınlar ürettiklerini satarak günde 2 cent gelirden 1.25 dolar gibi yüksek bir gelir elde etme noktasına geldiler. Bu örnek bütün meselenin kendi birikimleri ve mal varlığı olmayan kişilere bu başlangıç sermayesine erişim olanağının sağlanması, yoksullar ile finansal piyasalar arasındaki uçuruma bir köprü kurulması olduğunu göstermişti (Adaman ve Bulut, 2007: 27).

5.2. Grameen Bank ve Kuruluşu

Muhammed Yunus geleneksel bankacılık sisteminin yoksulların finansal ihtiyaçlarına cevap vermediğinin farkındaydı. Yunus'a göre kredi bir insan hakkıydı ve her insan belirli bir kapasiteye sahipti. Yoksulluğa kökten bir çözüm için yoksulların güvenebileceği bir finans kurumunun varlığının önemini bilen Yunus'a göre yoksullar için oluşturulmuş bir finansal sistem;

- Yoksulluğun üstesinden gelebilmesi için yalnızca yoksula hizmet etmeli

- Karşılıklı destek sayesinde kavrayabilecekleri, çalışabilecekleri ve sosyo-politik ve ekonomik gücü bulabilecekleri kimi organizasyonel grupların içerisine dezavantajlı durumdaki insanları getirmeli
- Yoksulun kendi iş ve geliri için fırsatlar oluşturmalı
- Uygun maliyette ve sürdürülebilir olmalı
- Temel ihtiyaç olmalı
- Esnek olmalı
- Borçluların yaşamları üzerinde olumlu etkiye sahip olmalıdır (Latifee, 2010: 110).

Muhammed Yunus bu düşünceler ile, o zaman ülkenin en büyük devlet bankası olan Janata Bank ile görüşmeye gitmiştir. Burada görüştüğü yetkiliye yoksullara küçük miktarda kredi verilmesinin öneminden, bu kredinin onların hayatında büyük değişiklikler yaratacağından bahsetmiştir. Ancak bankadan kredi almak için hem okur yazar olmak hem de teminat göstermek gerekmekteydi. Bankalar kadınlara kredi vermemekte, anlaşmaların muhakkak bir erkek akraba tarafından imzalanmasını şart koşmaktaydılar. Ayrıca banka, bu denli küçük bir miktar kredi için kredi maliyetlerine katlanamayacağını da belirtmişti. Böylelikle Yunus, var olan bankacılık sisteminin yoksulların sorunlarına çare olmadığını anlamıştır. Bu yoksul kişilerin "verilen krediyi geri ödeme" sözlerinden başka teminatı yoktu. Üstelik Bangladeş halkının %75'i okuma yazma bilmiyordu. Kredilerin okuma yazma bilen kesime verilmesi, kredilerin baştan itibaren belirli bir kesime verilmesini sağlayan bir uygulamaydı. Yunus, farklı bir uygulama türü oluşturmak üzere kararlıydı ve bankalardan kendi adına kredi çekip bu kredileri yoksullara mikro krediler şeklinde vermeye başladı. Sistem Yunus'u haklı çıkartacak şekilde ilerliyordu. Sözlerinden başka teminatı olmayan, okuma yazma bilmeyen bu yoksullar borçlarını kuruşu kuruşuna ödemekteydiler. Projeyi genişletmek isteyen Yunus, yoksul insanların sermayeye erişmesini kolaylaştırmak adına 1983 yılında Grameen Bank'ı kurdu (Yunus, 1999: 90-95).

5.3. Grameen Bank'ın Çalışma Prensipleri

Grameen Banka' sı 1976'da bir proje olarak başlamıştır. İlk olarak Profesör Muhammed Yunus'un Bangladeş'in Jobra köyünde yaşayan 42 kişiye 27 dolar vermesiyle başlayan

proje 1983 yılında Grameen Bank'ın kuruluşu ile kurumsal kimliğine kavuşmuştur. Ekim 2008'e kadar Grameen Bank ulusal çapta büyük çoğunluğu kadın olan 7,6 milyon üyeye teminat aranmaksızın, 7.4 milyar dolarlık ödemede bulundu. Gerçekleşen geri ödeme oranı %98,2 olmuştur. Grameen, Bengalcede kırsal ya da köy anlamına gelmektedir (Yunus, 1999: 155).

Grameen Bank'ın temelde beş amacı vardır:

i. Yoksul kadın ve erkek için bankacılık hizmetleri genişletmek;
ii. Tefecilerden tarafından yoksulların sömürülmesini ortadan kaldırmak;
iii. Kırsal Bangladeş'te çok sayıdaki işsiz insanlar için kendi istihdam olanaklarını yaratmak;
iv. Yoksul hane halklarında en dezavantajlı halde bulunan kadınların dezavantajlarını ortadan kaldırmak, hane halkının kendisini anlaması ve kendi kendini kimseye muhtaç olmadan yönetebilmesi
v. Asırlardan beri süregelen "Düşük gelir, düşük tasarruf ve düşük yatırım" döngüsünü "Düşük gelir, kredi enjeksiyonu, yatırım, daha fazla gelir, daha fazla tasarruf, daha fazla yatırım, daha fazla gelir" döngüsüne çevirmek [7].

Bu amaçlar doğrultusunda faaliyetlerine devam eden Grameen Bank'ın hedefi üyelerini mutlak yoksulluktan kurtarmak ve onların insanca bir yaşam sürmelerini sağlamaktır. Grameen Bank'ın kendisinden kredi alan bir ailenin yoksulluktan kurtulma kriterleri olarak Bangladeş için belirlemiş olduğu 10 hedef ise şunlardır:

i. Aile, değeri en az 25000 (yirmi beş bin) Taka eden bir evde, yahut tavanı çinko kaplı bir evde yaşamakta olup, ailenin her bir ferdi zemin üzerinde uyumak yerine yatakta uyumaktadır.
ii. Aile fertleri çeşme suyunu, kaynatılmış suyu veya şap, ağartma tozu, temizleme tabletleri yahut sürahi filtreleri kullanarak arıttığı suyu içmektedir.
iii. Ailede 6 yaşın üzerindeki tüm çocuklar ya ilkokula gitmektedir ya da ilkokulu bitirmiştir.
iv. Borçlunun haftalık asgari kredi taksiti 200 Taka veya bundan daha fazladır.
v. Aile hijyenik tuvalet kullanır.

[7] http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=19veItemid=114 Erişim Tarihi: 10.06.2012

vi. Aile fertleri günlük kullanım için atkı, kazak, battaniye ve sineklerden korunmak için cibinlik gibi yeterli giyeceğe ve kışlık sıcak tutan giysiye sahiptir.

vii. Aile ilave gelir kaynaklarına sahiptir. Örneğin sebze bahçesi, meyveli ağaçlar gibi ek geçim kaynakları vardır.

viii. Borçlu yatırım hesabında bulunan 5,000 Takanın yıllık ortalama dengesini korur.

ix. Aile yıl boyunca günlük üç öğün yemeğe sahip olmakta hiçbir sıkıntı yaşamaz. Mesela ailenin hiçbir üyesi yılın herhangi bir zamanını aç geçirmez.

x. Ailenin herhangi bir üyesi hasta düştüğü takdirde, aile sağlığını koruyabilir. Ailenin sağlık hizmetinden istifade edebilmesi için gerekli adımları atmaya gücü yetebilir [8].

Grameen Bank kendisinden mikro kredi kullanan bir ailenin erişmesi gereken minimum yaşam standardını yukarıdaki maddeler ile özetlemiştir. Bu maddelerde belirtilen şartlar Bangladeş'teki birçok yoksul kişi için devrim niteliğindedir. Grameen Bank, kendisinden mikro kredi kullanan aile bu 10 şartı sağlayamadan aileyi yoksulluktan kurtarmış saymaz.

Grameen Bank yoksul kişiler üzerindeki bu hedefleri gerçekleştirmek için faaliyetlerine devam etmektedir ve çeşitli özellikleri, bünyesinde toplamıştır. Bu özellikler ise şunlardır;

- Üyelere, yoksulluğun üstesinden gelebilmelerine yardımcı olmak için uygun finansal hizmetlere kolay erişim sağlamaktadır.
- Borç veren ve borçlu arasındaki teminat ve kefil aramaksızın kapıda bankacılık hizmeti sunmaktadır.
- Borçlu ve banka arasında güvene dayalı yakın ilişkiler kurmaktadır.
- Sahibi %95 oranında yoksullar olan bankanın tüm karı, kar payı olarak yoksul insanlara gitmektedir.

[8] http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=23veItemid=126 Erişim Tarihi:12.06.2012)

- Grameen Bankası'ndan yararlananların %97'si kadın olup bankanın 12 kişilik icra kurulunda yoksul köylüler görev yapmaktadır.
- Ulusal çapta merkez ve şubelerden oluşan bir ağdır.
- Kredilerin %100'ü 1995'ten bu yana üyelerce yapılmakta olan geri ödemelerden elde edilmekte olup, dış fon bağımlılığı yoktur (Morshed, 2010: 98).

Grameen bankasının Ekim 2011 itibari ile %97'si kadın olan 8.349.000 kredi kullanıcısı ve dünya çapında 2565 şubesi ve hizmet verdiği 81,379 köy vardır. Ayrıca Grameen Bank Bangladeş'teki köylerin %97'sinden fazlasına hizmet vermektedir [9].

Grameen Bank mikro kredi vermektedir ancak verilen bu mikro kredilerin kullanım amaçlarına göre çeşitleri vardır. Grameen Bank'ın kredi programları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Gelir Oluşturan Krediler
- Konut Kredileri
- Küçük Ölçekli İşletme Kredileri
- Taşınabilir Telefonlar (uydu ve cep telefonları) için Krediler
- Dilenciler için Krediler
- Burs ve eğitim için krediler
- Özendirici Tasarruf Programları

Görüldüğü gibi Grameen Bank birçok ihtiyaca yönelik mikro kredi sağlamaktadır. Yoksul insanlara yoksulluktan kurtulmaları için verilen kredi ise gelir oluşturan krediler başlığı altında değerlendirilmektedir ve Grameen Bank'ın vermiş olduğu kredilerin büyük çoğunluğunu da bu krediler oluşturmaktadır.

Grameen topluluğu sadece Grameen Bank'tan ibaret değildir. Başka şirketler de sosyal amaçlar için çalışmakta ve yoksulların yaşam kalitelerini artırmaya yardımcı olmaktadırlar. Bunlar;

[9] http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=16veItemid=112
Erişim Tarihi: 15.06.2012

- 26 Şirket ; Grameen Telekom, Grameen Enerji, Grameen Eğitim gibi çeşitli sosyal amaçlara hitap eden bağımsız şirketler
- Özel sosyal amaçları gerçekleştirmek üzere kar amacı gütmeyen ve zarar endişesi taşımayan şirketler
- Sağlık hizmetleri girişimleri; Grameen Kalyan, Göz Bakım Hastaneleri
- Grameen Bankası'nın büyük kırsal ağı üzerinde kümelenme ve güçlendirme faaliyetlerini gerçekleştiren birimleridir (Morshed, 2010: 98).

Görüldüğü gibi Grameen Bank sadece bir banka değil, başka alanlarda da faaliyet gösteren şirketleri olan bir kalkınma enstitüsüdür. Buradan da anlaşılacağı üzere Muhammed Yunus ve ekibi yoksulluğu sadece ekonomik bir sorun olarak görmemektedir. Yoksulluğun ekonomik boyutu ile savaşan Grameen Bank'ın yanında diğer yan kuruluşlarla da yoksullukla olan savaşın desteklemektedir. Muhammed Yunus ve ekibine göre yoksulluk hayatın tüm yönlerinde kendisini hissettiren bir sorundur ve çok boyutlu olarak ele alınmalıdır. Bu bakımdan Muhammed Yunus'un yoksulluk tanımının göreli yoksulluk tanımı ile örtüştüğü söylenebilir.

5.4. Grameen Bank'ın Mikro Kredi Verme İlkeleri

Sadece kadınlara kredi kullandıran özellikle, Bangladeş gibi bir ülkede bunu yapan bir bankanın çeşitli özel düzenlemelere sahip olmasının gerekliliği ortadadır. Kadınların bu kredilerden haberdar olabilmesi ve krediye olan taleplerinin artırılması gerekmekteydi. Aynı zamanda verilen kredilerin geri dönüşlerinin sağlanması projenin sürdürülebilirliğini korumak için olmazsa olmazlardandır. Bu öncelikli amaçlar doğrultusunda Grameen Bank çalışma sistemini potansiyel müşterilerinin özel ihtiyaçlarına göre düzenlemiştir ve hemen hemen ticari bankaların çalışma prensiplerinin tam tersini uygulayan prensipleri kendine ilke edinmiştir. Bu ilkeler ise şunlardır;

- Kredilerin alınabilmesi için teminata gerek yoktur, kişinin çalışma arzusunda olması yeterlidir. Grameen Bank'tan kredi almaya karar vermiş bir kadının, bankaya hiçbir teminat göstermesine gerek yoktur. Kişinin çalışma arzusunda olması ve yapmayı düşündüğü işi gerçekten yapabilecek olması kredi müşterisi

olması için yeterlidir. Hiç bir teminat istenmeden verilen bu krediler için icra yoluna da gidilmemektedir. Kredisinin geri ödeyemeyen kişiye kötü ya da ahlaksız gözü ile bakılmamakta, o kişinin bu küçük miktarı bile ödeyebilmekten yoksun olduğu kanaatine varılmaktadır.

- Krediler sadece kadınlara verilmektedir. Değişik ülkelerde, ortalama ömür, eğitim, doğurganlık oranı, gebelikte anne ölümü oranı gibi bazı alanlardaki gelişmelere rağmen kadınlar hala ekonomik, sosyal ve politik fırsatlardaki engellerle yüzleşmektedir. Yoksulluğun, bir kadın boyutu da vardır. Erkeklere oranla, yoksulluktan muzdarip olan kadınlar daha fazladır. Aslında, açlık ve yoksulluk erkek sorunundan daha çok kadın sorunudur. Hesaplamalara göre, dünyadaki 1,2 milyar mutlak yoksulun büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Geleneksel olarak, ailesini her durumda idare etmek zorunda olan kadındır. Ailede, aç kalarak yaşayan çoğunlukla anne olmaktadır. Muhammed Yunus' un kendi ifadesiyle " Kıtlık ve açlık günlerinde anne, çocuklarını besleyememenin travmatik deneyimini yaşamaktadır " .

  Birçok ülkede, kadınlar devam eden yasal ayrımcılıkla yüzleşmektedir. Kadınlarla erkeklere yoksulluk kanunlarında, miras kanunlarında, evlilik ve boşanmayla ilgili kanunlarda, işsizlik durumlarında eşit şekilde davranılmamaktadır. Birçok kadın için hayat, hem fiziksel hem de psikolojik şiddetin gölgesinde sürmektedir (Latifee, 2003: 4).

  Bangladeş toplumunda ve diğer az gelişmiş ülke toplumlarında yoksul bir kadın olmak insanı tümüyle savunmasız bırakmaktadır. Kocası canı istediğinde sadece karısını boşayabileceğinden ya da kapının önüne koyabileceğinden kadının kocasına karşı çıkma gücü yoktur. Kadın genelde okuma yazma bilmez ve genelde istese bile, hiçbir zaman evinden çıkıp para kazanmasına izin verilmez. Anne babasının evinde de güvencesizdir. Besleyecek bir kişi daha azalsın diye kadının bir an önce evlendirilmesine çalışılır.

  Bütün bu sebeplerden dolayı mikro kredi, kadınlar için daha çok önem taşımaktadır. Kredi sayesinde yoksul kadınlar güçlü savaşçılar olabileceklerdir.

Yoksul kadınların, harekete geçmek için muazzam bir potansiyelleri vardır. Onlar çalışkandırlar. İnsan onuru ve çocuklarının geleceği hakkında endişeleri vardır. Ayrıca yoksul kadınlar daha ileriyi görebilmekte, en çok acıyı çeken kendileri oldukları için yoksulluktan kurtulmak için daha çok çaba harcamaktadırlar. Kadınlar aileye daha çok ilgi göstermekte, çocuklarını daha iyi yaşamlara hazırlamakta ve performansları erkeklerden daha tutarlı olmaktadır. Bir haneye kadın aracılığı ile giren para, erkek aracılığı ile giren paraya göre ailenin bütününe daha çok yarar sağlamaktadır. Çünkü erkeğin ailesinden başka bir dizi önceliği vardır. Çaresiz bir baba ek bir gelir sağladığında önce kendine ilgi gösterir. Oysa çaresiz bir anne gelir sağlamaya başladığında, önceliği çocuklarına verir. Çocuklarının tıpkı kendileri gibi yoksul bir hayat sürmelerini istemezler. Krediye ulaşmak, bunu en iyi şekilde değerlendirmek ve daha iyi bir donanıma sahip olmak için itici bir güç olacaktır. Kadının ikinci önceliği ise evidir. Bir kaç araç gereç almak, daha sağlam bir dam yapmak ve ailenin yaşam koşullarını iyileştirmek ister. Daha çok kazanmak için ellerinden gelenin en iyisini yapacaklar, sermaye temellerini artıracaklar ve yaşam kalitelerini yükselteceklerdir. İnsan haklarından yararlanabileceklerdir. Eğer ekonomik kalkınma hedefleri gelişmiş yaşam standartlarını, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, onurlu bir iş bulmayı ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını da içeriyorsa işe kadınlardan başlamak oldukça yerinde olacaktır. Kadınlar yoksulluğun, işsizliğin, ekonomik ve sosyal ezilmişliğin kahramanlarıdır. Üstelik bir çocuğun yetiştirilmesi ve topluma iyi bir birey olarak kazandırılmasının sorumluluğu da annenin üzerindedir. Bu sebeplerden ötürü Grameen Bank mikro kredileri sadece kadınlara vermektedir (Yunus, 1999: 104-105).

- Kredilerin geri ödemesi haftalıktır. Muhammed Yunus küçük geri ödemelerin kredinin yaygınlaşmasından büyük rol oynayacağını düşünüyordu. Çünkü Yunus'a göre para yapışkandı ve kişiye verildiği andan itibaren zaman geçtikçe kişiye daha fazla yapışırdı. Eğer geri ödemeleri büyük miktarlarda tutarlarsa geri ödeme vadelerini aylık yapmak zorunda kalacaklar ve kişiler o miktarda bir paranın ellerinden bir anda çıkmasına razı gelmeyeceklerdi. Gelen bir başka hükümetin borçlarını affetmelerini bekleme yoluna gideceklerdi ki bu

Bangladeş'te çok yaygındı. Bu sebepten dolayı Yunus ödemeleri ilk önce günlük olarak geri toplamayı düşündü. Ancak bu da büyük sıkıntılara yol açıyordu. Kredi alan kişileri her gün ziyaret etmek kolay değildi, verilen kredinin maliyetini arttırıyordu. Böylelikle haftalık olarak kredilerin toplanmasına karar kılındı. Verilen kredi yine küçük taksitler halinde toplanacaktı. Böylece başka bir birikimi olmayan yoksul kadınların borç yükünü ağırlaştırmamak hedefleniyordu (Yunus, 1999: 131).

- Kredi almak için kadının evden çıkmasına ya da okuma yazma bilmesine gerek yoktur. Bangladeş'te kadınların tek başlarına evden çıkmaları pek mümkün değildir. Kadınlar ya kocalarıyla ya da çok yakın erkek akrabalarıyla dışarı çıkıp bir yere gidebilirlerdi. Bu adetin yaygın olduğu Bangladeş'te kadınların mikro kredi merkezlerine gelip kredi için başvuru yapmalarını beklemek gerçek dışı olurdu. Ayrıca nüfusun %75'inin okuma yazmadığı 1970'li yılların Bangladeş'inde Grameen Bank'ın ticari bankalar gibi kredi vermek için form doldurtması kadınların kredi alamamasına neden olurdu. Bu sebeplerden dolayı kredi başvuru işlemleri basitleştirilmiş, hatta evden çıkmaya çekinen kadınlar sorun yaşamasın diye bankacılık işlemleri müşterinin evinde verilmeye başlanmıştı.

- Mikro kredi sadece yoksul kişilere verilir. Mikro kredi projesinin bir üyesi olmak için geleneksel bankacılık hizmetlerinden yararlanamayacak kadar yoksul olmak gerekiyordu. Geleneksel ticari bankaların müşterisi olabilecek özelliklere sahip kişilere Grameen Bank mikro kredi vermemekteydi. Sonuçta Grameen Bankası yoksullukla savaşım için kurulmuştu ve göreli olarak varlıklı durumda bulunanların bankanın kapasitesini doldurarak gerçekten ihtiyacı olanları sistem dışına itelemesi istenmiyordu.

- Kredi alabilmek için beş kişilik gruplar kurulmalıdır. Ekonomik durumu mikro krediye ihtiyacı olduğunu gösterenlerin bu krediyi alabilmek için beş kişilik gruplar kurması gerekiyordu. Aynı mahallede yaşayan, birbirini tanıyan ve güvenen kişilerin bir araya gelmesiyle oluşan bu "destek grupları" kredilerin

geri dönüşünü garantilemek için tasarlanmıştı. Grameen Bankası'nın yoksul üyeleri belki maddi teminat gösterememekteydi ama sahip oldukları toplumsal sermaye sayesinde birbirlerinin borçları için ortak sorumluluk alabilirlerdi. Bu sosyal teminat bankayla borçlular arasındaki güven bağını kurmaktaydı. Aslında üyeler birbirinin borcunu ödemekle yükümlü değillerdi ancak aralarından biri geri ödemelerini tamamlamazsa grubun diğer üyeleri ileride tekrar kredi alamayacaktı. Bu nedenle gruptaki üyeler birbirlerine maddi manevi destek olacaklar ve gerektiğinde "grup baskısı" oluşturarak kredinin geri dönüşünü sağlayacaklardı (Adaman ve Bulut, 2007: 29). Grup baskısı bu kadınlar için çok etkili olmaktaydı. Çünkü kimse gruptaki arkadaşının yüzünü kara çıkartmak, birlikte tutundukları hayallerden vazgeçmek istemiyordu. Bu yoksul kadınlar bu krediden başka şanslarının olmadığının farkındaydılar. Grup baskısının işe yaradığı Grameen Bank'ın sağlamış olduğu %99'luk geri dönüş oranı ile ispatlanmıştır ki bu geri dönüş oranı maddi teminatsız kredi vermeyen ticari bankaların kredilerinin geri dönüş oranından yüksektir.

- Mikro kredi alan üyeler iki haftalık zorunlu bir eğitime tabi tutulmaktadır. Mikro kredinin üyeleri kredilerini almadan önce grupları ile birlikte iki haftalık bir eğitime katılmaktaydılar. Bu eğitim süresince Grameen Bankasının amaçlarını, felsefesini, kurallarını ve eğer bilmiyorlar ise kendi isimlerini yazıp imza atmayı öğreniyorlardı. Her grubun bir başkanı bir de sekreteri vardı. Grup başkanı üyelerin tüm toplantılara eksiksiz katılmasını sağlamak ile yükümlüydü. Tüm para alışverişleri üyelerden birinin evinde gerçekleşen bu toplantılar sırasında yapılmaktaydı. Bu eğitimlerde ise mikro kredide 16 karar olarak anılan 16 maddelik temel kurallar öğretilmekteydi. Bu kurallar ise şunlardı:

i. Disiplinli ve cesaretli olacağız, çok çalışacağız, birlik olacağız.
ii. Verimli çalışarak ailemizin refah seviyesini yükselteceğiz.
iii. Yıkık dökük evlerde yaşamayacağız. En kısa zamanda evlerin onarımına ya da yeni ev yapımına çalışacağız.
iv. Çocuklarımızı eğiteceğiz ve onların eğitimi için gerekli olan parayı kazanacağız.
v. Kaynaklarımızı israf etmeden mümkünse yıl boyunca topraksız tarım yapacağız. Sebze yetiştirip yiyeceğiz, fazlasını satacağız.

vi. Ekim zamanında mümkün olduğunca çok fidan dikip , tohum ekeceğiz.

vii. Aile planlaması yapacağız. Gerekli olmadan harcama yapmayacağız, harcamalarımızı kısacağız. Sağlık kontrollerimizi ihmal etmeyeceğiz.

viii. Çocuklarımızı ve çevremizi temiz tutacağız.

ix. Çukur tuvaletler inşa edip, bunları kullanacağız.

x. Kuyu suyu içeceğiz. Bu mümkün değilse, suyu ya kaynatacağız ya da şap kullanacağız.

xi. Çocuklarımızı evlendirirken ne başlık parası vereceğiz ne de isteyeceğiz. Çocuk yaşta evliliklere izin vermeyeceğiz.

xii. Kimseye haksızlık yapmayacağız, bize yapılmasına izin vermeyeceğiz.

xiii. Yüksek gelirler için daha büyük yatırımlar yapacağız.

xiv. Zor durumda olan birine yardım için her zaman hazır olacağız.

xv. Herhangi bir mikro kredi merkezinde aksaklık ve disiplinsizlik varsa onu düzelteceğiz.

xvi. Toplu olarak tüm sosyal aktivitelerde yer alacağız [10].

Kredi verilen kadınlar ne iş yapacaklarına kendileri karar vermektedir. Krediyi alan yoksul kadınlar, bu parayla ne yapacaklarına kendileri karar vermektedir. Yunus'a göre hangi işin en iyi kazanç sağlayacağını en iyi yine köylünün kendisi bilirdi. Grameen'in tek amacı kafalarındaki projeleri gerçekleştirebilmek için insanlara başlangıç sermayesi sağlamaktı. Ancak onların hangi işi yapacağına ve aldığı krediyi nasıl harcayacağına karışmamaktaydı. Grameen Bank'a göre yoksulun akla değil, sermayeye ihtiyacı vardı.(Adaman ve Bulut, 2007: 28-9).

Muhammed Yunus'un bireysel çabalarıyla başlayan yoksullara mikro kredi verme projesi kısa sürede bir başarı öyküsüne dönüşmüştü. Grameen Bank'ın uyguladığı bu ilkeler yoksulların hem krediye erişimini kolaylaştırmış hem de onları hayata kazandırmıştır. Bu kredi ile iş kuran kimseler hem ekonomik hem de sosyal açıdan kendine güvenen bireyler haline gelmişlerdir.

---

[10] http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=22veItemid=109 Erişim Tarihi : 18.06.2012

Grameen Bankası'na üye olanlar hem kredi borçlarını ödeyebilmekte hem de yoksulluk sınırından kurtulmaktaydılar. Göstermiş olduğu somut başarı ile dikkat çeken proje hızla tüm Bangladeş'e yayıldı. Grameen Bank 2012 yılının mart ayı itibari ile dünya genelinde 2567 şubesi ile hizmetlerine devam etmektedir.

6. Dünya'daki Mikro Finansman Modelleri

"Global Development Research Center, Virtual Library on Micro Credit" koordinatörlerinden Hari Srinivas tarafından yapılmış olan sınıflandırmaya göre 14 adet mikro finansman kuruluş modelinden söz edilmektedir. Aşağıdaki mikro kredi verme modelleri, hem yoksul kesime hem de mikro ve küçük ve orta ölçekli işletmelere yöneliktir. Ancak çalışmamızda sadece yoksul kesime yönelik mikro kredilendirme modellerine yönelik inceleme yapılacaktır ve diğer modeller hakkında kısaca bilgi verilecektir.

6.1. Birlik Modeli

Bu mikro finansman kurulusu modelinde, hedef topluluk kendi içinde bir birlik oluşturarak mikro finansman hizmetleri vermektedir. Topluluklar gençlik grubu, kadın toplulukları olduğu gibi, bir siyasi, dini veya kültürel görüş etrafında toplanan kişiler olabilirler ve mikro işletmeler ve diğer çalışma konularında destek verebilirler (Dündar, 2007: 3). Bazı ülkelerde birlikler hukuken kendilerine sağlanan vergi indirimi, aidat toplama, sigorta hizmeti sağlama gibi faaliyetlerde de bulunabilirler. Bu model 6.7' de ele alınan grup modeliyle benzer yönler taşımaktadır (Okumuş, 2010: 180).

6.2. Garanti Sağlayan Kuruluş Modeli

Geleneksel bankacılıkta bir başka banka garantisi, ticari bankadan kredi sağlanması için gerekmektedir. Mikro finansman sisteminde bu garanti bir başka ticari banka yerine, dışarıdan bir hükümet kurulusu veya bir hibe veren kuruluş veya benzer kuruluşlarca düzenlenebileceği gibi, içerden üyelerin tasarrufları teminat gösterilerek düzenlenebilir. Sağlanan garanti çerçevesinde kredi doğrudan bir kişiye verilebilir veya oluşturulmuş bir grup yararlanabilir (Dündar, 2007: 3).Garanti altına alınmış olan fonlar; kredi koşullarının iyileştirilmesi ve sigorta ödemeleri gibi çeşitli amaçlarla kullanılabilir. Çeşitli uluslararası ve ulusal kuruluşlar, bankalar ve STK'lar kendi kullandırabilecekleri

veya mikro kredi programları başlatmak için başvurabilecekleri, uluslararası ve ulusal garanti fonlan oluşturmaktadırlar (Okumuş, 2010: 180).

Banka Garantisi uygulaması bir çeşit sermaye garanti programıdır. Garanti altına alınmış olan fonlar kredilerin geri dönüşü ve sigorta işlemlerinden kaynaklanan zorunlulukları da kapsamak üzere çeşitli amaçlarla kullanılabilirler. Bu çerçevede birçok uluslararası örgütlenme ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde kurulmuş kuruluşlar bankaların ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin mikrofinans hizmetlerine başlayabilmek için başlangıç sermayesi oluşturmalarına ve öncelikle kredi hizmeti sunabilmelerine yönelik uluslararası garanti fonları oluşturmaktadırlar (Gökyay, 2008: 38).

6.3. Topluluk Bankası Modeli

Topluluk bankası modelinde tüm topluluğa tek bir birim olarak muamele edilerek, yarı resmi veya resmi kuruluşlar aracılığıyla, mikro kredi sağlanır. Bu kuruluşlar genellikle, STK'lar veya diğer organizasyonların yardımları ile oluşturulur ve öncelikle topluluk üyelerini, topluluk bankasının çeşitli finansman faaliyetleri hakkında eğitirler. Bu kuruluşların yapılarında, gelir yaratıcı projeler veya tasarruf olanakları olabilir(Okumuş, 2010: 180-81). Çoğu durumda topluluk bankaları, geniş bir finansman desteği sağlanan daha geniş çaplı kalkınma programlarının bir alt bileşeni olarak oluşturulmaktadır.

6.4. Kooperatif Modeli

Kooperatif; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ve taleplerini karşılamak amacıyla isteğe bağlı olarak bir araya gelen bireylerce oluşturulmuş, ortaklaşa sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen işletmelerdir. Bazı kooperatifler, üye finansmanı ve tasarruf faaliyetleri gibi konuları da kuruluş amaçları içine almaktadır. Tasarruf faaliyetleri sonucu oluşturulan finansman ile ihtiyaç sahibi üyelerine düşük faizlerle mikro kredi verebilmektedirler [11].

6.5. Kredi Birlikleri

Kredi birlikleri, kendi üyelerince yönetilen ve üyelerine yardım amaçlı kurulmuş finansman kuruluşlarıdır. Bu kuruluş birbirlerine makul faizlerle kredi vermeyi ve

[11] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012

tasarruflarını birlikte değerlendirmeyi kabul eden belirli bir grubun ya da örgütün üyelerinden oluşur. Aynı kilise, sendika, toplum, vb. gibi alanlara ait veya bu alanlarda yaşamak, aynı toplumda, aynı işveren için çalışmak üyelerin ortak bağlarını oluşturur. Kredi birliklerinin üyeliği, ırk, din, renk ve inanç, gruba ait herkese açıktır.

Kredi birlikleri demokratik, kar amacı gütmeyen finans kuruluşlarıdır. Kredi birlikleri üyelerce idare edilir ve sahiplenilir. Her bir üyenin yöneticileri ve komite temsilcilerini seçmek için birer oyu vardır [12].

6.6.Grameen Modeli

Grameen Bankası yoksullara sermaye sağlama alanındaki öncü kurumlardan biridir. Şu anda % 95' i kadınlar olmak üzere 2.6 milyon kredi kullanıcısına hizmet etmektedir(Latifee,2003:7). Yoksul insanları hedefleyen Grameen Modeli Bangladeş'te Profesör Muhammed Yunus tarafından kurulan Grameen Bank ile ortaya çıkmıştır. Grameen modeli aşağıdaki yöntemleri benimser.

Bir banka şubesi bir yönetici ve yeterince banka çalışanı ile 15 ila 22 köyü içerisinde bulunduran bir bölgede kurulur. Yönetici ve çalışanlar ilk önce hizmet verecekleri potansiyel müşterileri belirlemek ve yerel çevreyi tanımak için bölgede ziyaretlere başlarlar. Belirlenen potansiyel müşterilere beş kişilik gruplar oluşturmaları gerektiği söylenir ve ilk etapta oluşturulan gruptaki üyelerden ikisine kredi verilir. Oluşturulan bu grup bir ay boyunca bankanın kendilerine anlattığı kurallara uyup uymadıklarını anlayabilmek için banka çalışanlarınca gözlemlenir. Elli hafta boyunca kredi alan iki müşteri anapara ve faizleri geri öderler ise diğer grup üyeleri de kredi almaya hak kazanır. Bu kısıtlar nedeniyle, kredilerin geri ödenmesi konusunda büyük bir grup baskısı oluşmaktadır.

Kişiler hem kurdukları grubun borcuna sadık kişilerden oluşmasına dikkat etmekte, hem de kredi alındıktan sonra kredinin iyi gelir getirecek bir alanda değerlendirilmesi

[12] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012

konusunda birbirilerini uyarmaktadırlar. Bu durumda verilen kredinin geri ödenmesinin teminatı bu grup mekanizması olmaktadır [13].

Bu model yoksulların belki de tek sahibi oldukları maddi olmayan varlıklarının değerlendirilmesi açısından son derece dikkat çekicidir. Yoksulların serveti olan aidiyet duygusu ve karşılıklı güven esaslı dayanışma maddi olmayan varlıklar olmalarına rağmen, Grameen Bankası mikro finansman modelinde maddi varlık olarak kabul edilerek, kredi işlemlerinin teminatı fonksiyonunu üstlenmektedirler (Okumuş, 2010: 182).

6.7. Grup Modeli

Grup Modelin temel felsefesi, bireylerin bir grup oluşturarak sağladığı kolektif oluşum ile sorumluluk ve güven duygularını sağlamlaştırarak bireysel düzeyde yaşanan zayıflıklar ve eksikliklerin üstesinden gelmeleridir. Kredi tahsisi bireylere değil gruplara yapılmaktadır.

Bireylerin bir araya gelerek bir kolektif oluşturmalarının birçok amacı bulunmaktadır: Eğitim ve bilinci artırmak, toplu pazarlık gücü kazandırmak, grup baskısı oluşturmak. Grup modelinden ilham alan ve bu model ile yakından ilişkili birçok kredi modeli vardır. Bunlar Grameen, topluluk bankacılığı, köy bankacılığı, kendi kendine yardım, dayanışma ve akran baskısı olabilir [14].

6.8.Bireysel Model

Bu modelde mikro kredi doğrudan borçluya verilmektedir. Bu kredi türünde grup oluşturulması ya da kredinin geri ödenmesi adına baskı grupları oluşturulmamaktadır. Bireysel model kendi kendine baskı uygulamaları yoktur.

[13] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fuldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012
[14] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012

Bireysel kredi modeli birçok durumda kredi artı olarak ifade edilen bilgi ve becerilerin geliştirilmesi, eğitim ve diğer sosyal hizmetlerin sağlanması gibi alanlarda faaliyet gösteren daha büyük çaplı bir başka programın parçasıdır[15].

6.9. Aracılık Modeli

Kredi modellerinden biri olan aracılık modeli borç verenler ile borç alanlar arasında bir çeşit köprü görevi görmektedir. Bu aktiviteler borç alanların kredi değerliliğini, borç verenlerin gözünde yeterli derecede arttırarak onları daha çekici kılar.

Aracılar tarafından geliştirilen bağlantılar finansman, program bağlantıları, eğitim ve öğretim ve araştırma olabilir. Bu tür faaliyetler, bölgesel, yerel ve bireysel düzeyde ulusal ve uluslararası çeşitli seviyelerde yer alabilir [16].

Aracılar bireysel borç verenler, STK'lar, mikro işletme / mikro kredi programları ve ticari bankalar (hükümetin finanse ettiği programlar için) olabilir. Borç verenler devlet kurumları, ticari bankalar, uluslararası bağışçılar vb. olabilir [17].

6.10.Sivil Toplum Kuruluşları Modeli

STK'lar mikro kredi alanında önemli bir oyuncu olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar çeşitli boyutlarda aracı rolü oynamıştır. STK'lar mikro kredi programlarının başlamasında ve mikro kredi programlarına katılmada aktif rol oynamıştır. Bu faaliyetler arasında hem topluluk hem de ulusal ve uluslararası kuruluşlar bazında mikro kredinin önemi konusunda farkındalığın artırılması da yer almaktadır. Bu kurumlar topluluklar ve mikro kredi kuruluşları için ilerlemenin denetlenmesi ve iyi uygulama faaliyetlerinin tanımlanmasına yönelik kaynaklar ve çeşitli araçlar geliştirmişlerdir. Aynı zamanda bu kurumlar mikro kredinin prensiplerinin ve pratiğinin öğrenilmesine yönelik fırsatlar yaratmışlardır. Bu faaliyetler arasında yayınlar, çalıştaylar ve seminerler ile eğitim programlarının düzenlenmesi yer almaktadır [18].

[15] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012
[16] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012
[17] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012
[18] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25.05.2012

6.11. Grup Baskısı Modeli

Grup baskısı modeli borç alanlar ve diğer proje katılımcıları arasında mikro kredi programlarına katılımı ve düzenli geri ödemeyi sağlamak için ahlaki ve diğer bağlantıları kullanmaktadır. Baskı grubunun üyeleri borç alan grup içerisindeki diğer üyeler olabileceği gibi (ilk kredi alan üyeler geri ödemelerini düzenli bir şekilde yapmadıkları takdirde grubun diğer üyeleri de kredi talebinde bulunamayacaktır), kırsal kesimin önde gelen kişileri olan topluluk liderleri de olabilmektedir. Bunun yanında bu faaliyetleri sivil toplum örgütlerinin çalışanları veya kredi hizmeti veren bankaların çalışanları, borç geri ödemelerini düzenli bir şekilde yapmayan bireyin yaşadığı yere daha sık ziyarette bulunarak ya da grup toplantılarında ilgili kişinin ödemelerini düzenli bir şekilde yapmadığının ifşa ederek bu baskıyı sağlayabilmektedir [19].

Grup baskısı modeli kentsel kesimden daha çok kırsal kesimde daha etkili olduğu düşünülen bir modeldir. Calmeadow Foundation tarafından 1990'lı yıllarda Kanada'nın kırsal kesimi olan Nova Scoatia, Toronto ve Vancouver şehirlerinde uygulanan grup baskısı modelinde başarı sağlanamamıştır. Başarısızlığın nedeni olarak da, hedef müşteri kitlesine ulaşılamaması, kredi kullananların yüksek risk grubundan olması, grup baskısı modelinin müşteriler tarafından benimsenmemiş olması ve yüksek işlem maliyeti gösterilmiştir (Frankiewicz, 2001: 13). Öyleyse, gelişmiş ülkelerde de grup baskısı modelinin etkili olduğu iddia edilemez (Okumuş, 2010: 184).

Bunun nedenleri ise gelişmiş yerlerde kişilerin birbirine muhtaç olmamaları ve yakın ilişki içerisinde bulunmamaları olabilir. Oysa kırsal kesimde bu tablo daha farklıdır ve kişiler birbirlerine sırf kredi ile değil, başka alanlarda da bağlıdırlar. Örneğin kişinin ürettiği ürünü yine aynı yörede yaşayan bir başka kişi satın almakta, ya da kişinin ürün üretebilmesi için gerekli olan emek faktörünü yine aynı yöreden yakın ilişkilerde bulunulan kimseler karşılamaktadır.

Kişinin krediyi ödememesi durumunda grupta yer alan ve yakın ilişkilerde bulunulan kişiler ile ilişkiler diğer alanlarda da bozulmaktadır. Durum sadece ekonomik ilişkilerin

[19] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 26.05.2012

bozulması boyutunda sınırlı kalmayıp, borcunu ödemeyen kişilere ayıplama, toplumdan dışlama, ötekileştirme gibi sosyal yaptırımlar da uygulanabilmektedir.

6.12. Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları Modeli

Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları Modeli esas olarak bir araya gelen bir grup insanın ortak bir fona döngüsel olarak katkıda bulunmasından ve toplanan paraların her döngüde grup üyelerinden birine kredi şeklinde verilmesinden oluşan bir modeldir. Örneğin 12 kişiden oluşan bir grup aylık 100 TL vermiş olsun.

Bu şekilde birikmiş olan 1200 TL grup üyelerinden birine kredi olarak verilmektedir. O halde, grup üyesi yapmış olduğu aylık ödemelerle diğer grup üyelerine borç vermiş olmaktadır. Böylelikle kişiler tasarruflarını hem biriktirmiş olmakta hem de grup baskısının vermiş olduğu güdülenme ile tasarruf etmeye devam etmektedir.[20].

Bir grup üyesine kredi alma sırası geldiğinde ise, grup üyesi belirlenen çerçevede aylık ya da başka bir dönem aralığında kredi taksitlerini ödemeye başlayacaktır. Toplam paranın kime verileceği hususu konsensüs sağlanarak, kura çekilerek, pazarlık yöntemiyle veya üzerinde uzlaşılan başka bir yöntemle gerçekleştirilmektedir.

6.13. Küçük İşyeri Modeli

Kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren ekonomik birimlerin sadece varlıklarını devam ettirme güdüsünde olan, düşük verimlilikle çalışan ve düşük katma değer yaratan ekonomik birimlerden oluştuğu yönündeki düşünce günümüz itibariyle etkisini yitirmiştir. İstihdam yaratmak, gelir arttırmak ve ihtiyaç duyulan hizmetleri karşılamak için küçük ve orta ölçekli işletmelerin ise ekonomideki önemi artmıştır[21].

Bu tür işletmeler için uygulanan politikalar, genellikle eğitim, teknik danışmanlık, yönetim ve benzeri destekleme sistemleri gibi doğrudan müdahaleler ile piyasa koşullarına hazırlanmak veya satış imkanları gibi dolaylı müdahaleler üzerinde odaklanmaktadır. Bu politikaların önemli bileşenlerinden biri de finansman ihtiyacının

[20] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 26.05.2012

[21] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 26.05.2012

mikro krediyle karşılanmasıdır. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin sadece mikro krediden faydalanması söz konusu olduğu gibi diğer yan hizmetlerle birlikte işletme geliştirme programının bir parçası olarak da mikro krediden yararlanmaları mümkündür (Okumuş, 2010: 185).

6.14. Köy Bankacılığı Modeli

Köy bankaları topluluk temelli, kredi ve tasarruf birlikleridir. Genel olarak hayatlarını serbest meslek faaliyetleri ile geliştirmek ve iyileştirmek isteyen 25 ila 50 arasında düşük gelirli bireyden oluşur.

Köy bankacılığı için gerekli olan başlangıç sermeyesi dış kaynaktan sağlanabilir ancak üyelerin kendileri bankayı işletir. Üyeler diğer üyeleri, çalışanları kendileri seçer, kendi yönetmeliklerini belirler, bireylere kredi verir, geri ödemeleri ve tasarrufları toplarlar. Köy bankacılığı ile dağıtılmış olan krediler için maddi bir teminat istenmemektedir. Buradaki teminat ise ahlaki olarak tanımlanabilecek olan bir teminattır. Bu teminat ise her bir grubun kendi üyelerinin borcunun arkasında durduğuna dair verdikleri sözdür [22].

6.15. KIVA Modeli

KIVA tüm dünyadan mikro kredi almak isteyen kişiler ile kredi vermek isteyen kişileri sanal ortam üzerinden buluşturan bir çevrimiçi sistemdir. Mart 2005'de ABD'den Mathew ve Jessica Flannery tarafından oluşturulmuştur. Bu sistemde mikro kredi vermek isteyen kişi www.kiva.org internet sitesine girerek, kredi almak isteyen ve sisteme daha önceden kaydını yaptırmış dünyanın her yanından kişilerin profilleri inceleyip, kredi vermek istediği kişiyi seçip Pay Pal ya da kredi kartı üzerinden kredi verebilmektedir. Bu profilde bir fotoğraf, kişinin ihtiyacı olan kredinin miktarı, aldığı kredi ile hangi işi yapacağı ve krediyi ne zaman geri ödeyebileceğine dair bilgiler yer almaktadır. Borç vermek isteyen kişi bu profiller arasından istediğini seçip en az 25 Dolar en fazla 100 dolar kredi verebilmektedir. Verilen kredi seçilen kişinin yaşadığı ülkedeki anlaşmalı mikrofinans kuruluşuna gönderilmekte ve bu mikrofinans kuruluşu krediyi kişiye ulaştırmaktadır. Belirli bir zaman sonra ise verilen kredi borçlanan kişi tarafından KIVA üzerinden ödenmekte ve KIVA sistemi ödenen krediyi alacaklının hesabına aktarmaktadır.

[22] http://www.gdrc.org/icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 30.05.2012

KIVA sayesinde tüm dünyadaki bireyler mikro kredi verebilmekte ve sistemin gelişmesine katkıda bulunabilmektedirler. Sistemin online olması mikro krediye ihtiyaç duyan kişilere kredi verebilecek kişi sayısını ve KIVA üzerinden mikro krediye başvuran kişilerin kredi alma şansını arttırmaktadır. KIVA' nın bir özelliği de borç verilecek olan kişinin profilinin incelenip alacağı kredi ile hangi işi yapacağı ve ne kadar krediye ihtiyacı olduğunun online olarak görülebilmesidir. Günümüzde bilgisayar sayısının internet ve erişiminin gittikçe arttığı göz önünde tutulursa KIVA mikro kredi adına heyecan verici bir uygulama olmaya devam etmesi beklenmektedir.

Ancak düşünüldüğünde KIVA akıllarda bazı soru işaretleri yaratmaktadır. Öncelikle profillerin sahte olup olmadığı ve verilen kredilerin gerçekten ihtiyaç sahiplerine gidip gitmediği sorusu bunlardan ikisidir. Bu ihtimalin ortadan kaldırılması için sadece mikrofinans kuruluşlarından kaydı bulunan kişilerin sisteme girişlerinin kabul edilmesi gibi bir uygulama yerinde olacaktır.

Bugüne kadar KIVA üzerinden 328.444.000 dolarlık kredi dağıtılmış olup bu kredi 813.746 kişiye aktarılmıştır. KIVA' nın şu anda borç alan ve verenler olmak üzere toplam kullanıcı sayısı 1.202.987 kişidir. KIVA' ya şu ana kadar 740,780 kişi borç vermiştir. Verilen kredilerin %81'i kadınlara verilmiştir. Bu yönden KIVA Grameen Bank ile benzerlik taşımaktadır. Borç alınan kredi miktarının ortalaması kişi başı 273 dolardır. Her bir kredi kullanıcına ortalama 8.46 kişi borç vermiştir. Borç verenlerin ortalama verdiği borç miktarı ise kişi başı 32 dolardır [23].

7. Dünya'nın Çeşitli Bölgelerinde Mikro Kredi Uygulamaları

Mikrofinans uygulamalarının beklenenden daha iyi sonuçlar vermesi, yoksullukla mücadele veya ticari kar elde etmek isteyen kurum ve kuruluşların dikkatini çekerek bu uygulamaların tüm dünyada yaygınlaşmasını ve mikrofinans hizmetlerine olan talebin artmasını sağlamıştır. Bu süreçte, sözü edilen yaygınlaşmayı ve talep artışını bir bütünlük içerisinde gerçekleştirmeyi amaç edinen ulusal ve uluslararası birlikler oluşturulmuştur. Bu birlikler, tüm dünyada yoksullukla mücadeleye ilişkin ortak bir

[23] http://www.kiva.org/about/stats Erişim Tarihi: 03.06.2012

anlayış ve dilin oluşumu için Dünya Bankası ve UNDP ile koordinasyon içerisinde hareket etmektedirler. Bu kuruluşlardan en önemlisi CGAP (En Yoksullara Yardım İçin Danışma Grubu)'dir. Dünya Bankası, CGAP aracılığıyla bağış yapanlar ve uluslararası finansal kuruluşlarla işbirliği içerisine girerek finansal hizmetlerin aşırı yoksullara dahi götürülebilmesi için mikrofinans kuruluşlarının kapasitelerini geliştirmektedir. Bu doğrultuda konunun önemine ilişkin olarak, BM'nin "1959'dan bu yana geleneksel olarak her yıl küresel boyutta önemli konulara olan ilgiyi artırmak ve teşvik etmek amacı ile ilan ettiği "uluslararası yıllar "dan biri, 2005 Mikro kredi yılı olmuştur. Böyle bir kararın arkasında yoksullukla mücadelede mikrofinans sisteminin başarısı yatmaktadır.

Dünyadaki mikrofinans sisteminin önemli kuruluşlarından olan Microcredit Summit Campaign adlı birliğin temelleri 2-4 Şubat 1997 tarihleri arasında 137 ülkeden 2900'ün üzerinde katılımcıyla Washington'da gerçekleşen Mikro kredi Zirvesi (Microcredit Summit)' nde atılmıştır. Zirvede 2005 yılına kadar dünyadaki en yoksul 100 milyon aileye ve özellikle de bu ailelerin kadın üyelerine ulaşmayı amaçlayan 9 yıllık bir süre için bu kampanyanın oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda en başarılı mikro kredi uygulamalarının paylaşımı ve daha başarılı uygulamaların geliştirilmesi amacıyla çeşitli mikro kredi uygulayıcıları, eğitim kurumları, donör ajansları,uluslararası finansal kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri biraraya getirilmiştir (Comcec, 2007: 17-18). Mikro kredi Summit Campaign tarafından 2012 yılında yayınlanan rapora göre, 31 Aralık 2010 itibariyle 3,652 mikro kredi kuruluşunun 205.314.502 müşteriye ulaştığı ve bu müşterilerin 137.547.441'inin en yoksul olarak nitelendirilen kesimden oldukları ve ilk kez mikro kredi kullandıkları belirtilmektedir.

İlk kez kredi kullanan bu kesimin %82,3'ünü (113.138.652 kişi) kadın müşteriler oluşturmaktadır. 2011 yılında, mikro kredi kuruluşlarının 609' u bir Kurumsal Eylem Planı (IAP)'na katılmışlardır. Bu kuruluşlar rapor edilen en yoksul müşterilerin % 56,5 kısmı için bir hesap oluşturmuşlardır. Yapılan hesaplamada her ailenin beş kişiden oluştuğu varsayılarak 2010 yılsonu itibariyle bu kuruluşların 137,5 milyon en yoksul aileye yani 687,7 milyon aile ferdine ulaştıkları belirtilmektedir. Bu ise Avrupa Birliği'nin ve Rusya'nın nüfusunun toplamından daha fazladır. Mikro kredinin eriştiği

insanların sayısı itibariyle mikro olmamasına rağmen yoksulluk varlığını hala devam ettirmektedir.

Mikro Kredi Zirvesi Kampanyası'nın iki temel amacı vardır:

i. 2015 yılı itibariyle dünyadaki en yoksul 175 milyon aileye özellikle kadınlara, iş kurabilmeleri için mikro kredi verilmesinin sağlanması.
ii. 1990 ve 2015 yılları arasında 100 milyon ailenin alım gücü paritesine göre günlük 1.25 dolar yoksulluk sınırının üzerine çıkartılmasının sağlanması.

2012 Mikro Kredi Zirvesi Kampanyası raporuna göre 2015 yılı için birinci hedefin gerçekleştirilmesi mümkün gözükürken, ikinci hedefin gerçekleştirilmesi ile ilgili sorunlar yaşanabileceği ön görülmüştür. Bunun ise iki temel sebebi vardır:

i. Yoksulluğun ölçümünde karşılaşılan problemler.
ii. Ulaşılan alım gücü paritelerinin ülkelere göre dönüştürülmesi.

Krediye erişen kadın, kendisine ve ailesine daha iyi bir yaşam kurmak amacı hareket eder. Mikro kredi alarak güçlenmiş bir kadın artık dışsal şoklara karşı duyarlı değildir. Çünkü kadının gelir düzeyi ve varlıkları artmıştır. Kredi müşterilerinin hayatlarında yaşanan bu dönüşümün ölçümünde yaşanan zorluklar,1990 yılına ya da müşterilere kredinin verildiği herhangi bir yıla ait olan yoksulluk seviyesi temel verilerinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu verinin olmamasından dolayı ailenin ve kadının mikro kredi aldıktan sonra refah düzeylerinde ve alım güçlerinde yaşanan gelişmeleri ölçmek zor olmaktadır. Ancak bu sorun da dünyanın en büyük iki mikrofinans piyasasının bulunduğu Bangladeş ve Hindistan'da ülke çapında yürütülen anket çalışmalarıyla aşılmaya çalışılmaktadır (State of Microcredit Summit Campaign Report, 2012: 3-4).

Ağustos 2011' de Hindistan Geliştirme Vakfı' nın yürütmüş olduğu anket çalışmalarının sonuçları açıklanmış ve bu anket mikro kredi kullanan 9 milyon kişinin, aileleriyle birlikte 45 milyon kişinin 1990-2010 yılları içerisinde günlük 1.25 dolar olan yoksulluk sınırının üzerinde bir gelir elde etmeye başladığını göstermiştir. Ayrıca

Hindistan'da mikro kredi programına katılanların %37'sinin programa katıldıklarında yoksulluk sınırının altında olduğu tahmin edilmektedir. Mikro kredi kullanan kişi sayısı ve kredi dağıtan kuruluş sayısı da yıllar içinde artmıştır. Tablo 29'da görülmektedir ki 1997 yılında 7,6 milyon en yoksul kişiye ulaşan mikro kredi programı,2010 yılına gelindiğinde 137,5 milyon en yoksul kişiye ulaşarak %1710 oranında artış göstermiştir.

Tablo 29. Dünya' daki Mikro kredi Programlarından Yararlanan Kişi Sayıları (1997-2010)

Tarih	Raporlama Yapan Program Sayısı	Ulaşılan Toplam Müşteri Sayısı	Rapor edilen en yoksul müşteri sayısı
12/31/97	618	13,478,797	7,600,000
12/31/98	925	20,938,899	12,221,918
12/31/99	1065	23,555,689	13,779,872
12/31/00	1567	30,681,107	19,327,451
12/31/01	2186	54,932,235	26,878,332
12/31/02	2572	67,606,080	41,594,778
12/31/03	2931	80,868,343	54,785,433
12/31/04	3164	92,270,289	66,614,871
12/31/05	3133	113,261,390	81,949,036
12/31/06	3316	133,030,913	92,922,574
12/31/07	3552	154,825,825	106,584,679
12/31/09	3589	190,135,080	128,220,051
12/31/10	3652	205,314,502	137,547,441

Kaynak: State of Microcredit Summit Campaign Report, 2012 http://www.microcreditsummit.org/pubs/reports/socr/2012/WEB_SOCR-2012_English.pdf Erişim tarihi: 10.06.2012

1997 yılında 618 olan mikro kredi kuruluşu sayısı 2010 yılına gelindiğinde 3652 olarak gerçekleşmiştir. Ulaşılan müşteri sayısında da artış yaşanmış, 1997 yılında 13.478.797 kişiye ulaşılırken, 2010 yılında bu sayı 205.314.502 olarak gerçekleşmiştir .Bu kişiler içinde en yoksul olan kişi sayısı 1997 yılında 7.600.000 iken 2010 yılında 137.547.441 kişi olmuştur. Bu artış oranlarına bakıldığında 2015 yılında 175.000.000 en yoksul kişiye mikro kredilerin ulaştırılması hedefinin yakalanması beklenilmektedir. Tablo

30'da ise 2010 yılında faaliyetlerini sürdüren mikrofinans kuruluşları hakkında sayısal bilgiler yer almaktadır.

Tablo 30. Büyüklüklerine Göre Mikrofinans Kuruluşları (2012)

Kurum Boyutu (yoksul kişi)	**Kurum sayısı**	**Yoksulluk sınırının altında yer alanlar**	**Toplam Yoksulların Yüzdesi**
1 milyon ya da daha fazla	13	40.267.670	29,28
100,000-999,999	64	17.095.196	12,43
10,000-99,999	361	10.877.810	7,91
2,500-9,999	558	2.731.044	1,99
2,500'den daha az	2648	1,470,448	1,07
İşbirlikleri	8	65.105.273	47,33

Kaynak: State of Microcredit Summit Campaign Report, 2012 http://www.microcreditsummit.org/pubs/reports/socr/2012/WEB_SOCR-2012_English.pdf Erişim tarihi: 11.06.2012

Dünyada mikro kredi hizmeti veren 3652 mikrofinans kuruluşundan 13'ü 1 milyon ya da daha fazla en yoksul olarak tabir edilen kişiye hizmet verirken, 100,000 ile 999,999 kişi arasında yoksula hizmet veren 64, 10,000 ile 99,999 kişi arasındaki yoksula hizmet veren 361; 2,500 ile 9,999 kişi arasında yoksula hizmet veren 558 adet mikrofinans kuruluşu bulunmaktadır. Bu mikrofinans kuruluşlarının 2648 adeti ise 2500 ya da daha az yoksul kişiye hizmet vermektedir. İşbirlikleri olarak adlandırılan mikrofinans kuruluşları ise dünyada 8 adet olup, bu kuruluşlar mikro krediden faydalanan yoksulların %47,33'üne kredi vermektedir. İşbirliklerinin kredi verdiği yoksul sayısı 65.105.273'tür.İşbirlikleri en çok sayıdaki yoksula kredi veren mikrofinans kuruluşlarıdır.

Görüldüğü gibi 2010 yılının sonunda 137,5 milyon yoksula ulaşılmış ve mikro kredi kullanmaları sağlanmıştır. Bu yoksulların %82,3'ü (113,1 milyon)kadındır. Kredi alan kadınların sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. 1999 yılında kredi alan kadın sayısı 10,3 milyon iken bu sayı 2010 yılının sonunda 113,1 milyona yükselmiştir. Bu %1001 artış demektir. Bu artış son 11 yılda mikro kredi alan kadınların sayısının 102,9 milyon kişi arttığını göstermektedir.

Dünya genelinde faaliyet göstermekte olan 3652 adet mikrofinans kuruluşunun 1009 tanesi Sahra altı Afrika'da, 1746 tanesi Asya ve Pasifik Bölgesinde,647 tanesi Latin Amerika'da, 91 tanesi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da, 86 tanesi Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da, 73 tanesi Doğu Avrupa'da ve Orta Asya'da bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde toplamda 3,493 tane mikrofinans kuruluşu faaliyet göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ise 159 adet mikrofinans kurumu faaliyet göstermektedir. Görülmektedir ki mikrofinans kuruluşları yoksulluğun fazla olduğu bölgelerde yoğunlaşmıştır.

Tablo 31. Yıllara Göre Finans Hizmetlerinden Yararlanan Sayıları

Bölge	MFK Sayısı	2009 Yılındaki Toplam Müşteri	2010 Yılındaki Toplam Müşteri	2009 Yılındaki En Yoksul Müşteri Sayısı	2010 Yılındaki En Yoksul Müşteri Sayısı	2009 Yılındaki En Yoksul Kadın Müşteri Sayısı	2010 Yılındaki En Yoksul Kadın Müşteri Sayısı
Sahra Altı Afrika	1009	10.776.726	12.692.579	6.360.861	7.248.732	3.935.808	4.783.256
Asya ve Pasifik	1746	156.403.658	169.125.878	117.178.142	125.530.437	97.385.541	104.752.430
Latin Amerika ve Karayipler	647	12.257.181	13.847.987	2.834.742	2.919.646	1.935.685	2.363.100
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	91	4.552.387	4.290.735	1.492.322	1.680.181	1.217.113	1.165.358
Gelişmekte Olan Ülke Toplamı	3,493	183.989.952	199.957.179	127.866.067	137.378.996	104.474.146	113.064.144
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	86	148,628	155,254	109,318	41,809	56,651	12,214
Doğu Avrupa ve Merkez Asya	73	5.996.500	5.202,069	233,810	126,636	163,318	62,294
Gelişmiş Ülke Toplamı	159	6.145,128	5.357.323	343,128	168,445	219,969	74,508
Global Toplam	3,652	190.135.080	205.314.502	128.209.195	137547.441	104.694.115	113.138.652

Kaynak: State of Microcredit Summit Campaign Report 2012 http://www.microcreditsummit.org/pubs/reports/socr/2012/WEB_SOCR-2012_English.pdf Erişim tarihi: 10.06.2012

Tablo 31'e bakıldığında 2010 yılına göre toplam kredi müşterilerinin en yoğun olarak bulunduğu bölgenin Asya ve Pasifik bölgesi olduğun görülmektedir. Bu bölgeyi kredi alan müşteri sayısına göre sırasıyla Latin Amerika ve Karayipler, Sahra Altı Afrika, Doğu Avrupa ve Merkez Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve Kuzey Amerika ve Batı Avrupa takip etmektedir.

2010 yılının en yoksul müşteri sayısına göre yapılan değerlendirmede ise sıralama şu şekilde olmaktadır: Asya ve Pasifik, Sahra Altı Afrika, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Doğu Avrupa ve Merkez Asya, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa. Bu sıralamalara göre mikro kredinin en çok toplam müşteriye ve en çok yoksul müşteriye ulaştığı bölge Asya ve Pasifik bölgesidir. Ancak mikro kredinin en çok toplam müşteriye ulaştığı ikinci bölge Latin Amerika ve Karayipler olmasına rağmen, en çok yoksula ulaştığı ikinci bölge Sahra Altı Afrika olmuştur. Bu durumda Sahra altı Afrika'daki mutlak yoksulluk sınırındaki kişi sayısının Latin Amerika ve Karayipler 'e göre daha fazla olduğu söylenebilir.

7.1. Afrika'daki Mikro Kredi Uygulamaları

1980-2000 döneminde Afrika'nın ekonomik performansında beklenen başarı sağlanamamış ve beş yıllık ekonomik planlarda belirlenen hedefler gerçekleştirilememiştir. 1995 yılında yüzde 16,6 ve 2000 yılında yüzde 20 olan ekonomik büyüme hedefleri yüzde 5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Çin başta olmak üzere bazı gelişmekte olan Asya ülkelerinde yüzde 35, AB ülkelerinde yüzde 20-25 seviyelerinde olan tasarruf oranı, Afrika ülkelerinde % 8 ile sınırlıdır.

Büyüme ve kalkınmada oldukça geri kalmış pek çok Afrika ülkesinde yoksul nüfus temel gıda ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadır. Afrika kırsal kesiminde yaşayanların yüzde 70'i yoksuldur. Kırsal alandaki iş gücünün yüzde 60'ını oluşturan ve yiyecek üretiminin yüzde 80 'ine katkıda bulunan kadınlar, çiftçilere sunulan kredilerin sadece yüzde 10'unu alabilmektedirler. Bununla birlikte, Sahra Altı Afrika ülkeleri başta olmak üzere, kıta ülkelerinin ekonomileri son derece zayıf, büyüme oranları ve bu ülkelere olan yabancı sermaye akımı da son derece yetersizdir. Afrika ülkelerinin genel ekonomik durumu, kurak iklim ve HIV virüsü başta olmak üzere salgın hastalık tehlikesi gibi nedenler, mikro finansman hizmetlerinin öncelikle kıtada yaygın olan ve insan hayatını tehdit eden yoksulluk ve yoksunlukla mücadeleye öncelik verilmesine neden olmuştur (Okumuş, 2010: 223-24).

Afrika'da faaliyet gösteren mikrofinans kuruluşlarını özellikleri ise şu şekildedir:

- Afrika'da mikrofinans uygulaması dünyadaki düğer bölgelere göre daha yüksek işlem maliyetine sahiptir ve daha az gelişmiştir. Birçok Afrika ülkesinde

nüfusun çok küçük bir kısmının banka hesabı vardır. Bölgedeki en gelişmiş ekonomiye sahip olan ülke olan Güney Afrika'da bile yetişkinlerin yarısının banka hesabı yoktur. Bölgenin önde gelen diğer ekonomilerinden olan Kenya'da nüfusun sadece %11'inin ve Nijerya'da ise nüfusun %10'unun banka hesapları vardır.

- Fransızca konuşulan Afrika ülkelerinde yüz binlerce kişiye hizmet sunan kooperatif tipi mikrofinans kuruluşları ağırlıktadır.
- İngilizce ve Portekizce konuşulan Afrika ülkelerinde de kooperatif tipi mikrofinans kurumları bulunmasına rağmen bu hizmetler ağırlıklı olarak sivil toplum örgütleri tarafından oluşturulmuş mikrofinans kurumları tarafından verilmektedir (Helms, 2006: 10) .

Görülmektedir ki Afrika kıtasında mikro finansman konusu daha gelişme safhasındadır. Dünya Bankası'nın yaptığı bir çalışma sonucunda, PRIDE, Credit Rural and Credit Mutuel de Guinee, Credit Mutuel de Senegal ve Village Banks Nganda of Senegal, Reseau des Caisses Populaires ve Sahel Action Project de Promotion du Petit Credit Rural of Burkina Faso ve Caisses Villageoises de pays Dogon ve Kafo Jiginew of Mali adlı dokuz mikro finansman programının başarı yolunda olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışma raporuna göre, adı geçen tüm programlar müşterilerine en yakın yörede kurulmuşlar, basit borç verme teknikleri kullanmışlar, kültürel yapıya uygun olarak hem borç veren hem de borç alan açısından pahalı olmayacak şekilde ve yüksek geri dönüşü sağlayacak etkin teknikler kullanarak çalışmışlar, çoğu tasarrufları içermişler ve her ne kadar tüm maliyeti karşılamasa da kredilerini ticari borç oranlarından daha yüksek bir orandan fiyatlandırmışlardır (Gökyay, 2008: 62).

Afrika'daki mikrofinans pazarının büyüklüğünü ve etkinliğini daha iyi anlayabilmek için, mikrofinans sektörünün nicel büyüklüklerinin de incelenmesi gerekir. Dünyadaki mikrofinans kuruluşları hakkında bilgiler sunan MIX Market (Micro Finance Exchange Market) adlı kuruluşun derlemiş olduğu verileri incelemek yararlı olacaktır.

2011 yılı verilerine göre Afrika'daki mikrofinans kuruluşlarının toplam kredi miktarı 6,4 milyar dolar, Aktif borçluların sayısı 3 milyon kişi, kişi başına verilen kredi miktarı

435,3 dolar, mikrofinans kuruluşlarının toplam varlıkları 9 milyar dolar, mikro krediden faydalanmış olan mudi sayısı 6,3 milyon kişi, mevduat toplamı ise 6,2 milyar dolardır [24].

Tablo 32'de 2011 yılı için Afrika kıtasında mikro kredi verilen 22 ülkenin mikrofinans kuruluşlarından elde edilmiş bilgiler yer almaktadır. Tabloda ülkelerin sahip oldukları mikrofinans kuruluşlarının (MFK) sayısı, mikro kredi kullanan kişi sayısı, verilen kredinin toplam miktarı ve kişi başına düşen mikro kredi miktarları verilmiştir. Bu bilgilere göre Afrika'da en çok mikro kredi kullanan kişi sayısına sahip ilk üç ülke sırasıyla Nijerya, Kenya ve Gana olmaktadır. Dağıtılan kredinin toplam miktarına göre ise ilk üç sırada yer alan ülkeler Kenya, Güney Afrika ve Tanzanya olmaktadır. Kişi başına düşen kredi miktarlarına göre ise sıralama Güney Sudan, Kamerun ve Komorlar şeklinde olmaktadır [25].

Tablo 32. Afrika Kıtası için Mikrofinans Kuruluşları Hakkında Sayısal Büyüklükler (2011)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşu Sayısı	Kredi Alan Kişi Sayısı	Toplam Kredi Miktarı ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)
Benin	4	19,343	5,498,115	285
Burkina Faso	5	226,109	129,083,322	571
Kamerun	4	72,494	180,780,697	2494
Komorlar	2	6,311	11,858,188	1879
Kongo	6	101,990	66,573,152	653
Etiyopya	1	32,645	3,453,995	106
Gana	17	274,211	192,904,196	704
Kenya	14	484,194	1,701,441,131	445
Liberya	1	25,814	3,686,059	142,7
Madagaskar	6	99,682	65,171,274	653,7
Malavi	3	124,819	28,042,072	224,6
Mozambik	5	30,458	15,078,923	495,0
Nijer	2	55,988	12,079,221	215,7
Nijerya	6	647,479	132,138,960	204

[24] www.mixmarket.org Erişim Tarihi: 20.06.2012

[25] www.mixmarket.org Erişim Tarihi: 20.06.2012

Ruanda	5	63,800	28,944,709	453,6
Senegal	4	229,997	318,789,616	1382
Sierra Leone	3	32,955	4,289,851	130,1
Güney Afrika*	1	78521	1,592,132,353	302
Güney Sudan	2	9,132	25,809,884	2826,3
Tanzanya	4	234,169	906,533,157	603
Togo	6	38,002	39,372,423	1036
Uganda	5	197,364	38,718,369	196,1

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 21.06.2012

*=Güney Afrika'nın verileri 2008 yılına aittir.

7.2. Asya'daki Mikro Kredi Uygulamaları

Asya kıtası ekonomik özellikleri itibariyle mikrofinans kullanımının yaygın olduğu ülkelerin sıklıkla bulunduğu bir coğrafyadır. Asya kıtasındaki mikrofinans uygulamalarının özellikleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

- Mikrofinans uygulamaları Asya genelinde dünya geneliyle karşılaştırıldığında kendine güçlü bir uygulama alanını bulmaktadır.
- Nüfusun yoğun olduğu kırsal alanlarda finansal hizmetlere daha fazla ağırlık verilmektedir
- Bazı kurumlar dışında, ağırlıklı olarak verilen krediler girişimci kredileri, yani iş kurmaya yönelik olan kredilerdir.
- Asya kıtasının iki devi olan Çin ve Hindistan'ın nüfuslarına orantılı olarak yetersiz düzeyde sürdürülebilir kaynaklı mikrofinans hizmeti sunan kuruluşu vardır. Bunun temel sebebi ise finansal sektöre geçmişten beri süregelen hükümet müdahalesidir.
- Bangladeş ve Endonezya mikrofinans hizmetlerinde önde gelen devler arasında yer almaktadırlar. Fakat bu iki ülkede mikrofinansa karşı farklı yaklaşımlar benimsemiştir.
- Bangladeş'te 24,6 milyon mikrofinans müşterisi sosyal misyonu ön plana çıkaran büyük sivil toplum kuruluşlarından ya da diğer geleneksel mikrofinans kuruluşlarından kredilerini alırken Endonezya'da mikrofinans sektörü dünya tarihinde oluşturulmuş olan en büyük mikrofinans kuruluşu olan BRI tarafından

yönetilmektedir. BRI, bir kısmı özelleştirilmiş olan bir devlet bankasının ticari esaslara göre faaliyet gösteren ve bankaya bağlı olan kuruluşudur (Helms, 2006: 8).

Asya, mikrofinans sisteminin ilk kez sistematik bir hale getirilip dünyaya yayıldığı Bangladeş'i içerisinde bulunduran bir kıta olduğu için, mikrofinans ile olan ilişkisi dünyanın diğer bölgelerinde yer alan ülkelere nazaran daha eskidir ve dünyada en çok mikro kredi alan kişinin bulunduğu bir coğrafyadır.

Asya kıtasının büyüklüğü göz önüne alındığında kıtada faaliyet gösteren mikrofinans kuruluşlarının Doğu Asya, Orta Asya ve Güney Asya olmak üzere 3 ayrı bölgede incelenmesi daha yerinde olacaktır.

7.2.1. Doğu Asya'daki mikro kredi uygulamaları

Doğu Asya'da 2011 yılı verilerine göre toplam kredi büyüklüğü 9,67 milyar $, kişi başına düşen kredi miktarı 684 $, varlıklar toplamı 6,73 milyar $, kredi kullanıcıları sayısı 12,8 milyon kişi, mevduat toplamı 5,8 milyar $ ve mevduat sahiplerinin sayısı ise 6,1 milyon kişidir [26].

Doğu Asya'da mikrofinans sektörünün faaliyet gösterdiği ülkeler Kamboçya, Çin, Doğu Timor, Endonezya, Laos, Papua Yeni Gine, Filipinler, Tonga ve Vietnam'dır. Bu ülkeler ile ilgili 2011 yılına ait mixmarket.org sitesinde yer alan mikrofinans verileri ise Tablo 33'de verilmiştir.

Tablo 33. Doğu Asya Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşu Sayısı	Kredi Alan Kişi Sayısı	Verilen Kredilerin Toplam Büyüklüğü ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)
Kamboçya	17	1,385,589	1,623,169,477	554
Çin	37	68,191	2,043,647,473	29969
Doğu Timor	2	16,940	6,86,104	406
Endonezya	7	385,986	42,031,771	109
Laos	20	17,705	42,874,580	402

[26] www.mixmarket.org Erişim Tarihi 22.06.2012

Papua Yeni Gine	2	5,193	19,837,530	3820
Filipinler	27	1,990,119	395,704,230	199
Tonga	1	4,099	1.595,302	389
Vietnam	30	8,976,422	5,476,680,088	610

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 22.06.2012

Tablo 33 incelendiğinde mikro krediden yararlanan kişi sayısının en fazla olduğu ve verilen mikro kredilerin toplam büyüklüğünün en fazla olduğu ülkenin Vietnam, kişi başına düşen verilen mikro kredi miktarının en fazla olduğu ülkenin ise Çin olduğu görülmektedir.

7.2.2. Orta Asya'daki mikro kredi uygulamaları

Mikrofinans kuruluşları Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Moğolistan'da faaliyetlerini sürdürmektedirler. Literatürde Orta Asya'da faaliyet gösteren mikrofinans kuruluşlarının sayısal değerleri Doğu Avrupa ve Orta Asya başlığı altında bir bütün olarak verilmiştir. Ancak çalışmamızda Doğu Avrupa ve Orta Asya ayrı ayrı ele alınacaktır. Kıtanın bütünü için verilen mikro finansman verileri, Orta Asya'da yer alan ülkelerin verilerinin ayrı ayrı toplanmasıyla oluşturulmuştur. Orta Asya'da 2011 yılı verilerine göre toplam kredi büyüklüğü 2,42 milyar $, kişi başına düşen kredi miktarı 1493 $, varlıklar toplamı 2,25 milyar $, kredi kullanıcıları sayısı 1,16 milyon kişi, mevduat toplamı 1.63 milyar $ ve mevduat sahiplerinin sayısı ise 10 milyon kişidir [27].

Tablo 34. Orta Asya Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşu Sayısı	Kredi Alan Kişi Sayısı	Verilen Kredilerin Toplam Büyüklüğü ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)
Azerbaycan	8	334,779	595,239,148	1778
Kazakistan	7	67,376	97,272,311	1444
Kırgızistan	5	278,244	170,222,759	612
Tacikistan	7	96,824	110,372,586	1132
Özbekistan	3	2,988	741,419	248
Moğolistan	7	387,260	1,451,926	3749

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 14.06.2012

[27] http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 24.06.2012

Tablo 34'de Orta Asya'da yer alan ülkelerin 2011 yılına ait mikro finansman verileri görülmektedir. Rakamlara bakıldığında bölgede en çok kredi kullanan ülkenin Azerbaycan olduğu görülmektedir. Azerbaycan'ı Kırgızistan ve Tacikistan takip etmektedir. Ayrıca Azerbaycan bölgedeki diğer ülkelere göre en çok mikrofinans kuruluşunun bulunduğu ülkedir.

7.2.3. Güney Asya'daki mikro kredi uygulamaları

Güney Asya bölgesi Afganistan, Hindistan, Nepal, Pakistan, Sri Lanka ve mikro kredilerin doğduğu yer olan Bangladeş'i de içerisine almaktadır. Bu sebepten dolayı Güney Asya mikrofinansın çok yoğun bir şekilde faaliyet gösterdiği bir bölgedir. Özellikle Bangladeş ve Hindistan'da mikro kredi alan kişi sayısı milyonlar ile ifade edilmektedir.

Güney Asya'da 2011 yılı verilerine göre toplam kredi büyüklüğü 2,6 milyar $, kişi başına düşen kredi miktarı 158,6 $, varlıklar toplamı 3 milyar $, kredi kullanıcıları sayısı 16.1 milyon kişi, mevduat toplamı 517.6 milyon $ ve mevduat sahiplerinin sayısı ise 10.1 milyon kişidir [28].

Tablo 35'e bakıldığında görülmektedir ki Güney Asya'da mikro kredi kullanıcılarının en yoğun olduğu ülkeler Bangladeş ve Hindistan'dır.

Tablo 35. Güney Asya Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşu Sayısı	Kredi Alan Kişi Sayısı	Verilen Kredilerin Toplam Büyüklüğü ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)
Afganistan	1	11.291	3.359.378	298
Bangladeş	3	5.839.925	770.332.960	125
Hindistan	28	8.881.821	1.575.479.129	175
Nepal	12	470.427	108.469.776	231
Pakistan	5	824.363	120.442.359	146
Sri Lanka	2	112.744	17.511.409	155

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 17.06.2012).

[28] http://www.mixmarket.org/mfi/region/South%20Asia Erişim Tarihi: 27.06.2012

7.3.Latin Amerika'daki Mikro Kredi Uygulamaları

Latin Amerika'da uygulanmakta olan mikrofinans sistemini özellikleri aşağıdaki gibidir.

- Bütün kıtalar arasında Latin Amerika mikrofinans alanında ticari anlamda sürdürülebilir mikrofinans hizmetleri sunumunda en köklü geçmişe sahip kıtalardan birisidir.
- Bölgedeki mikrofinans müşterilerinin büyük bir kısmı mikrofinans hizmetlerini düzenlenmiş mikrofinans kurumlarından sağlamaktadırlar. Hizmet sunan mikrofinans kurumlarının büyük bir kısmını düzenlenen mikrofinans kurumları oluşturmaktadır.
- Mikrofinans hizmeti sunan kurumlar arasında özellikle kentsel alanlarda rekabet üst düzeydedir. Bazı ülkelerde aşırı rekabet nedeniyle faiz oranları hissedilir derecede düşük düzeylere inmiştir, mesela Bolivya'da 1990'lı yıllarda yüzde ellilerde seyreden faiz oranları yaşanan rekabet nedeniyle 2004 yılında yüzde yirmi birler düzeyine inmiştir.
- Birçok finansal kurum mikro kredi üzerine daha çok eğilirken, piyasanın lideri durumundaki finansal kuruluşlar müşterilerine tasarruf ve uluslararası ve ulusal fonların yönetimi de dahil olmak üzere hızla geniş bir finansal hizmet yelpazesi sunmaktadırlar.
- Bölgedeki birçok ülkede pazara giriş çabaları olsa da Meksika ve Brezilya gibi büyük ülkelerdeki kırsal alanlar ya da küçük şehirlerde mikrofinansa erişim olanağı daha fazladır (Helms, 2006: 9).

Latin Amerika'da 2011 yılı verilerine göre mikrofinans kuruluşlarının toplam sayısı 498, toplam kredi büyüklüğü 27,5milyar $, kişi başına düşen kredi miktarı 1096 $, varlıklar toplamı 34 milyar $, kredi kullanıcıları sayısı 17,9 milyon kişi, mevduat toplamı 18 milyar $ ve mevduat sahiplerinin sayısı ise 15,5 milyon kişidir [29].

[29] http://www.mixmarket.org/mfi/region/Latin%20America%20and%20The%20Caribbean). Erişim Tarihi: 28.06.2012

Tablo 36. Latin Amerika Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011)

Ülkeler	MFK Sayısı	Kredi Alan Kişi Sayısı	Verilen Kredilerin Toplam Büyüklüğü ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)
Arjantin	10	34,004	33,689,606	991
Bolivya	24	1,026,029	3,047,668,806	2970
Brezilya	21	1,986,209	1,815,615,753	914
Şili	4	4 261,797	1,638,651,202	6259
Kolombiya	26	2,281,547	5,212,101,435	2284
Kosta Rika	3	6,681	21,127,063	3162
Dominik Cumhuriyeti	7	375,849	627,521,059	1670
Ekvator	43	814,387	2,215,067,314	2554
El Salvador	8	105,678	359,248,493	1118
Guatemala	14	334,147	186,763,562	548
Haiti	3	65,498	55,953,770	854
Honduras	13	142,361	172,400,667	1211
Jamaika	1	13,895	9,041,762	651
Meksika	48	6,043,958	1,940,955,702	311
Nikaragua	16	270,478	256,538,483	646
Panama	2	12,771	15,156,628	1187
Paraguay	6	500,660	986,204,462	1970
Peru	53	3,615,945	8,758,331,170	2354
Uruguay	1	2,113	7,324,248	3466
Venezuela	1	44,802	120,928,416	2699

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 28.06.2012

Tablo 36'da yer alan veriler incelendiğinde bölgede en çok mikrofinans kuruluşuna sahip olan ve toplamda en çok kredinin verildiği ülkenin Peru olduğu görülmektedir. En çok kredi kullanıcısının bulunduğu ülke ise Meksika'dır. Kişi başına düşen kredi miktarının en yüksek olduğu ülke ise Şili'dir.

7.4. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Mikro Kredi Uygulamaları

Literatürde Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde uygulanmakta olan mikrofinans sistemi ile ilgili veriler birlikte derlenmiş olup, bu sebepten ötürü çalışmamızda Orta Doğu ülkelerinde uygulanan mikro finansman sistemi ile ilgili veriler Kuzey Afrika ülkeleri ile birlikte verilmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da_uygulanmakta olan mikrofinans sisteminin özellikleri aşağıdaki gibidir.

- Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki mikrofinans kuruluşlarının %70'i sivil toplum kuruluşları ve bağışçılar sayesinde faaliyetlerine devam etmektedirler.
- Orta doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde mikro finansman faaliyetlerinin devam ettiği ülkeler, Irak, Ürdün, Fas, Filistin, Suriye, Tunus, Mısır, Sudan, Yemen Bahreyn ve Lübnan'dır. Ancak Mısır, Sudan, Yemen, Bahreyn ve Lübnan'da uygulanan mikrofinans sistemi ile ilgili verilere mixmarket.org sitesinde rastlanamamıştır.
- Bölgedeki ülkelerde Mikrofinans kuruluşları finansal sistemin bir parçası olarak değil, daha çok bir hayır kurumu olarak algılanır.
- Bununla birlikte bölgedeki ticari bankalar (özellikle Mısır'da) yoksullar için bankacılık hizmetleri geliştirmeye ve bankacılık hizmetlerini tabana yaymaya başlamışlardır.
- Mikrofinans bölgede yıllık ortalama %50 büyüme hızı ile genişlemesini sürdürmektedir. Bu büyüme hızının büyük bir kısmı Fas ve Mısır'daki mikrofinans kuruluşlarından kaynaklanmaktadır.
- Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da 2011 yılı verilerine göre mikrofinans kuruluşlarının toplam sayısı 80, toplam kredi büyüklüğü 438.9 milyon $, kişi başına düşen kredi miktarı 755.3 $, varlıklar toplamı 517.6 milyon $, kredi kullanıcıları sayısı 520,742 kişidir.

Tablo 37. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşu Sayısı	Kredi Alan Kişi Sayısı	Verilen Kredilerin Toplam Büyüklüğü ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)
Irak	1	14,864	28,350,741	1907
Ürdün	2	38,415	23,987,684	624
Fas	4	229,908	498,783,064	780
Filistin	3	31,354	45,249,893	1443
Suriye	1	11,458	4,434,146	387
Tunus	1	194,743	72,404,123	372

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 30.06.2012

Tablo 37'deki veriler incelendiğinde görülmektedir ki bölgede en büyük miktarda kredi Fas'ta dağıtılmakta olup, kredi alan kişi sayısının en fazla olduğu ülke yine Fas'tır. Kişi başına düşen kredi miktarının en yüksek olduğu ülke ise Irak'tır. Diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında kredi verilen kişi sayısının Latin Amerika, Asya ve Afrika'ya göre düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bahsi geçen ülkelerin kişi başına düşen milli gelirleri itibari ile az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler kategorisine girdikleri göz önünde bulundurulursa, mikro krediden yararlanma oranındaki azlığın sebebinin sosyal ve kültürel nedenler ile mikrofinans kuruluşlarının sayısının azlığı olduğu söylenebilir.

7.5. Doğu Avrupa' daki Mikro Kredi Uygulamaları

Doğu Avrupa bölgesini mikro finansman faaliyetleri açısından incelerken ; Arnavutluk, Ermenistan, Bosna Hersek, Bulgaristan, Gürcistan, Kosova, Makedonya, Moldova, Karadağ , Doğu Avrupa'da uygulanmakta olan mikrofinans sistemini özellikleri aşağıdaki gibidir.

- Doğu Avrupa 'da verilen mikrofinans hizmetleri yakın bir geçmişe sahiptir ve bu hizmetler ağırlıklı olarak sivil toplum kuruluşları ve kredi hizmetleri üzerinde yoğunlaşmış olan kurumlar tarafından verilmektedir. Ancak bazı ülkelerde ProCredit Bankaları adı verilen krediden başka tasarruf, sigorta gibi çeşitli hizmetler sunan kurumlar bulunmaktadır.
- Bu bölgede gerçekleşen mikrofinans uygulamaları dünya üzerindeki uygulanan mikrofinans programlarından farklılık taşımaktadır. Örneğin, yüksek gelir ve eğitim düzeyleri, bu bölgede verilen yüksek kredilerin temel nedenidir. Bu bölgede görülen diğer bir olumlu gelişme de, mikrofinans hizmeti veren kuruluşların dünya üzerinde bu hizmeti veren kurumlara nazaran daha erken bir zaman aralığında finansal sürdürülebilirliğe erişmiş olmalarıdır.
- Doğu Avrupa'da 2011 yılı verilerine göre mikrofinans kuruluşlarının toplam sayısı 64, toplam kredi büyüklüğü 5,1 milyar $, kişi başına düşen kredi miktarı 2792 $, ve kredi alan kişi sayısı 647,546 kişidir [30].

[30] http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 30.06.2012

Tablo 38. Doğu Avrupa Ülkelerinde Mikrofinans Sektörüne ait Veriler (2011)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluş Sayısı	Kredi Alan Kişi Sayısı	Verilen Kredilerin Toplam Büyüklüğü ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)
Arnavutluk	3	17,940	266,940,214	2,094
Ermenistan	7	153,063	464,955,250	2,630
Bosna Hersek	10	166,484	525,700,262	1,790
Bulgaristan	3	516	689,416,713	2,376
Gürcistan	7	145,014	593,050,273	1,272
Kosova	8	-	766,356,034	-
Makedonya	3	10,551	252,681,194	3,623
Moldova	3	691	136,422,295	1,723
Karadağ	1	11,268	20,088,055	1,783
Polonya	1	13,480	128,850,214	9,559
Romanya	3	27,409	268,531,465	9,797
Rusya	12	86,693	142,021,469	1,638
Sırbistan	2	14,437	628,186,885	805
Ukrayna	1	-	228,358,000	-

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 30.06.2012

Tablo 38'de yer alan veriler incelendiğinde toplamda en büyük miktarda mikro kredinin verildiği ülkenin Kosova olduğu görülmektedir. Doğu Avrupa ülkeleri arasında Bosna Hersek en çok kişinin mikro kredi kullandığı ülke, Romanya ise kişi başına düşen mikro kredi miktarının en yüksek olduğu ülke olmuştur.

Doğu Avrupa'yı mikro kredinin verilmekte olduğu dünyadaki diğer bölgeler ile karşılaştırdığımızda verilen kredinin toplam miktarlarının, kredi kullanan kişi sayısına göre fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ise kişi başına düşen mikro kredi miktarı istatistiğine yansımaktadır. Ayrıca Doğu Avrupa ülkelerinde mikro kredi kullanan kişi sayısının çok yüksek olmadığı görülmektedir.

8. Türkiye'de Mikro Kredi Sistemi

Ülkemizde mikro finansman sayılabilecek ilk uygulamalar, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmakta olup, bu dönemde paraya sıkışan küçük esnaf, para vakıflarına başvurarak evini teminat gösterip nakdî yardım alır ve kendi evinde kira

ödeyerek oturur, borcu bitince tekrar evine sahip olurdu. Vakıflar bu hizmetin yanında fakirlere yiyecek yardımı yapar ayrıca yolların tamiri gibi isleri de üstlenirlerdi (Dündar, 2007: 24).

Cumhuriyet döneminde ise kredi birlikleri, kooperatifler, emanet sandıkları, küçük esnafın nakit ihtiyaçlarını karşılamak için başvurabildikleri kurumlar olmuşlardır (Dündar, 2007: 24). Örneğin 1980'lerden bu yana Ziraat Bankası ve Halk Bankası gibi kamu bankaları tarafından çiftçiye ve dar gelirliye sübvanse edilmiş krediler şeklinde uygulanmıştır. Kredilerin cinsiyet dağılımında ise neredeyse tamamen erkeklerin egemen oldukları görülmektedir. Açılan kredilerin geri ödenmeyen kısmı mikro kredilere oranla çok yüksektir. Ayrıca kredilendirme süreci ve sistemin işleyişi de mikro kredilerden farklılık göstermektedir. Bu nedenler dolayısıyla Türkiye'de geleneksel bankacılık kurumları aracılığı ile verilen kredilerin mikro kredi olarak değerlendirilmesi mümkün değildir (Ayrıçay, Bakan, Eyitmiş, 2010: 197).

Türkiye'de yoksullara ve özellikle kadınlara yönelik mikro kredi uygulamaları yakın tarihlerde başlamıştır. Ancak Grossman tarafından yapılan ve Türkiye'de mikro kredilerin talep yönünü inceleyen bir çalışmaya dayalı olarak yapılan bir değerlendirmede; ticari bankalarda bulunan tasarrufların mikro kredi seçenekleri ile ilişkilendirilmeleri halinde kısa vadede 2,5 milyon hane halkına ulaşılabileceği ifade edilmektedir (Korkmaz ve Bayramoğlu, 2007: 109).
Kadının ekonomik faaliyetlere katılımının belirli bölgelerde çok düşük düzeyde kaldığı Türkiye gibi ülkelerde, kadın girişimciliği ve mikro-finans konuları çok daha önem kazanmaktadır. Özellikle Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan yoksul kadınların eğitimden mahrum ve ekonomik açıdan eşlerine bağımlı olmaları, geleneksel yapı içinde dışarıda çalışmalarına izin verilmemesi, bu insanların geleceğe yönelik güvenlerinin ve beklentilerinin kırılmasına yol açmakta, daha da önemlisi bölgesel gelişmişlik farklılıklarının derinleşmesine katkıda bulunmaktadır (Soyak, 2010: 130).

Mikro kredi uygulamaları ile gerek kırsal kesimde gerekse kentte bireyleri kendi işlerini kurmaya teşvik etmek ve girişimcilik potansiyellerini yaşama geçirmelerini sağlamak

amaçlanmaktadır. Böylece bireylerin olası kriz durumlarına karşı hazırlıklı olmaları ve bu tür durumlarda çözümleri devletten beklemek yerine kendi kapasite eve becerilerini devreye sokmaları istenmektedir (Gürses, 2007: 68).

Özellikle yoksul kadınların girişimcilik potansiyellerini desteklemeyi amaçlayan mikro kredi projeleri, bazı vakıflar tarafından da desteklemektedir. Bu çerçevede Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) 2002 de kurduğu mikro ekonomik destek işletmesi ile özellikle yoksul kadınlara işlerini kurmaları konusunda finansal ve teknik destek sağlamakta ve proje devam etmektedir.

Türkiye'de uygulanan mikro kredi programlarından en dikkat çekeni ise 11 Haziran 2003 yılında, Türkiye İsrafı Önleme Vakfı (TİSVA), Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust' ın işbirliği ile Diyarbakır'da uygulamaya konan Türkiye Grameen Mikro kredi Projesi'dir. Proje günümüzde Türkiye'nin birçok iline dağılmış olup, faaliyet sahasını genişletmiştir.

8.1. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) kadınların yaşam kalitelerini ve ekonomik durumlarını iyileştirmek amacıyla 1986 yılında kurulmuş olup, kar amacı gütmeyen bir STK' dır.
Kuruluşun çalışma ilkeleri şu şekilde belirtilmiştir. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı;

- Dar gelirli kadınların hayat deneyiminden gelen uzmanlıklarına, yoksullukla mücadeledeki yaratıcılıklarına, kendi yaşamlarını ve çevrelerini ayakta tutma güçlerine inanır. Sorunlarını tanımlama ve çözümünde sorumluluk alma haklarını kabul eder.
- Kadınların değerlerine saygı duyar, kendi değerlerini onlara empoze etmez, kadınları kendilerine ve çevrelerine yabancılaştırmaktan kaçınır.
- Sorunların yerel düzeyde ve tüm sektörlerin işbirliğiyle çözümlenebileceğine; kadınların sosyal, ekonomik ve politik karar verme süreçlerine gerçek anlamda katılımının yerel düzeyde gerçekleşebileceğine inanır. Bu amaçla merkezi ve yerel yönetimler, üniversiteler, özel sektör, sivil toplum kuruluşların ve toplumdaki diğer kesimlerle işbirliği yapar.

- Tüm çalışmalarını ve projelerini yoksul kadınların ve çevrelerinin sinerjisi ile geliştirir

Yukarıda belirtilen KEDV ilkelerinden anlaşıldığı üzere, KEDV yoksul ve dar gelirli kadınları hedef kitlesi olarak belirlemiş bir sivil toplum kuruluşudur.

KEDV'in üye olduğu uluslararası kuruluşlar arasında Microcredit Summit Campaign Council of Practitioners, The MIX Market, PlanetFinance ve Sifra yer almaktadır. KEDV bu uluslar arası kuruluşlar dışında girişimlerini yaygınlaştırmak, deneyimleri paylaşmak ve yeni kaynaklar bulmak amacıyla yerel yönetimler, üniversiteler, ilgili alanlardan kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği ve diyalog içindedir (Okumuş, 2010: 331).

KEDV ilk olarak 1995-1997 yılları arasında İstanbul'un dar gelirli bölgelerinde 100 kadına iş yapmaları için küçük miktarlarda krediler vermiştir. Bu kredilerde geri dönüş oranının %98 oranında gerçekleşen kredilerden yararlanan kadınlar aktif ekonominin içine girmişlerdir. Ancak, 1999 depremi sonrasında ülkenin ve KEDV' in öncelikleri değişerek söz konusu projelerin devamlılığı için fon arayışları ertelenmiştir. 2002 yılında mikro kredi projesi için gereken fonun bulunmasıyla KEDV, Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi'ni kurarak mikro kredi programını başlatmıştır (Ayyıldız,2010:114). Maya, ismini ise kadınların iş hayatına atılabilmesi için gerekli olan sermayeyi vererek, onların bu sermayeyi emekleri ve becerileri ile harmanlaması ile gelir ve refah seviyelerini artırabilmelerine şans tanımasından almaktadır.

Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesinin amacı, küçük çaplı bir iş yapmakta olan dar gelirli kadınlara, bu işlerini geliştirebilmeleri ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmeleri için küçük miktarlarda borç para vermektir. Maya Türkiye'nin ilk mikro kredi kurumudur. Merkezi İstanbul'da olan Maya, operasyonlarına 1999 depreminden en çok etkilenen illerimizden biri olan Kocaeli'nde başlamış, Kocaeli'nde ilk kredileri Ağustos 2002'de, İstanbul'da Haziran 2003'te, Düzce'de Ağustos 2004'te, Sakarya'da da Kasım 2005'te vermiştir. Kocaeli'de verilen ilk krediler 200 kadın müşteriye 55 Bin YTL tutarında verilmiştir (Comcec, 2007: 25). Verilen mikro kredinin tutarı 30 $ ile

300 $ aralığında olmuş ve %100'lük bir geri dönüş oranı sağlanmıştır. 31 Aralık 2008 itibariyle toplam 1585 aktif üyesi vardır. Bugüne kadar toplam 8497 adet kredi verilmiştir. Verilen kredilerin toplam meblağı 7 milyon TL'yi geçmiştir.

Maya' nın vizyonu, yurt çapında şubeleri olan bir mikrofinans kurumu haline gelmektir. Bu çerçevede 5 yıllık hedefleri (2004 - 2008) şu şekildedir:

- Kocaeli, İstanbul, Sakarya/Düzce'de kurulacak 3 şube aracılığıyla 4300 kadına hizmet sağlamak
- 2005'te operasyonel olarak, 2006'da ise finansal olarak kendi kendine yeterli bir kuruluş haline gelmek.
- Gelecekte girişimcilerin yatırım yapabilecekleri potansiyel bir kredi kuruluşu olmak [31].

Maya' nın çalışma biçiminden bahsetmek gerekecek olursak öncelikle Maya' nın mikro kredi uygulamasında da tıpkı diğer birçok dünya uygulamasında olduğu gibi üyelerden herhangi bir maddi teminat talep edilmediği ve uygulamanın çoğunluğunun grup sistemine dayandığı gözlemlenmektedir. Maya' nın kredi başvuruları, değerlendirmesi, onayı ve takibi kısacası kredinin mevcut tüm süreçlerinde kredi talep eden her kadın ile ayrı ayrı ilgilenmeyi bir ilke olarak benimsediği ve böylelikle kurulan sıcak ilişkinin de yardımıyla kredi geri ödemelerinin zamanında yapılmasını amaçladığı çalışma stilinden anlaşılmaktadır.

Maya' nın müşteri profilini ise, küçük ölçekli bir iş yapan ya da bu tür bir iş başlatmak isteyen kadınlar oluştururlarken; kadın girişimcilerin önemli bir kısmı işlerini evlerinden yürütmekte, başvuranların bazıları arasında ise evlerde penye, tezgahta takı satan, pazarcılık/bohçacılık yapan, terzi dükkanı, piko atölyesi olan kadınlar da yer almaktadır. Genellikle dar gelirli olarak nitelendirilebilecek gelir grubu içerisinde yer alan bu kadınlar; iş alanlarını geliştirmek, sabit varlıklar satın almak ya da işletmelerinin çeşitli maliyet unsurlarının karşılanması amaçlarıyla mikro krediye başvurmaktadırlar. Söz konusu kredi kullanıcıları, bankaların maddi teminat koşullarını yerine getiremedikleri, resmi bankacılık sistemi tarafından sunulan kredi miktarlarının altındaki meblağlara ihtiyaç duydukları ve işçi, memur gibi kayıtlı bir işyerinde

[31] http://www.kedv.org.tr/index.php?page=maya Erişim Tarihi: 03.07.2012)

çalışmadıkları gibi nedenlerden ötürü bankalardan kredi kullanamamaktadırlar (Çak, 2007: 105).

Öncelikle hedeflenen bölgelerde saha sorumluları tarafından krediye ihtiyaç duyan adaylar belirlenmekte, bununla birlikte daha önceden kredi kullanmış bireylerin yapmış olduğu olumlu tanıtımlar sayesinde de ihtiyaç sahibi bazı kadınlar kredi için başvurabilmektedir. Kredi kullanmaya karar verenler ile saha sorumluları kredi alma ve kullanma koşulları hakkında bilgilendirici ortak bir toplantı yaptıktan sonra, ayrıca her bir üyeyle birebir görüşülerek başvuru formunu doldurması ve kadının işi için ne kadar krediye ihtiyaç duyduğu konularında rehberlik hizmeti verilmektedir. Borç başvuru formlarında, üyeye ait kişisel ve ailevi bilgiler, aylık gelir ve gider bilgileri, varsa sürdürdüğü iktisadi faaliyet ile ilgili bilgiler ve son olarak da talep edilen krediye ilişkin bilgiler (talep edilen kredi tutarı, aylık taksitler, vade adedi, talep edilen kredi türü, kredi almadaki amacı, varsa daha önce aldığı krediler) yer almaktadır. Böylelikle bu birebir görüşmeler esnasında, ihtiyaç sahibinin aylık yapabileceği geri ödeme miktarı ve en fazla ne kadar kredi alabileceği hususları da karara bağlanmış olmaktadır (Çak, 2007: 105).

Kredi başvuruları ilgili şubenin direktörüne (şube müdürü) yapılmakta, direktör ve saha sorumlusunun krediyi talep eden kişiye yaptıkları ziyaret sonrasında kredinin kabulü veya reddi konusu açıklık kazanmaktadır. Kredinin kabul edilmesi durumunda kredi banka havalesi aracılığıyla ilgili kişiye ulaştırılmaktadır. Kişinin krediye başvurmasından onaylanmasına kadar geçen süreç 4 ile 7 gün arasında değişmekte ve kredinin onaylanmasından sonra 3 hafta içerisinde saha sorumluları krediyi alanları bir kez daha yerlerinde ziyaret ederek, kredinin alınan amaca uygun bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmektedir.

Kredilerin geri ödenmeleri ise Maya ofislerinde nakit işlemleri yapılmadığı için bankalar aracılığıyla gerçekleştirilmekte, böylelikle önemli bir kısmının bankalar gibi resmi kredi merkezleri ile hiç tanışıklığının olmadığı kredi müşterilerinin bu sistem ile de yakınlaşması sağlanmaktadır. Kredi müşterilerinin kredilerin geri ödemelerinde banka şubelerini kullanmaları dolayısıyla kendilerine ek bir külfet getirilmemektedir.

Geri ödemeler hususunda hassas davranan kişilerin kredilerden tekrar yararlanmak istemeleri halinde ve ihtiyaç doğrultusunda, kullanabilecekleri maksimum kredi miktarları ilk kullandıkları kredinin %25'i tutarında arttırılmaktadır. Maya tarafından kredilerin geri ödemeleri için talep edilen faiz oranları bankaların bireysel kredi ya da ihtiyaç kredisi oranlarının her ne kadar bir miktar üzerinde seyretse de, bu faiz oranları Maya işletmesinin finansal anlamda kendi kendine yeterli bir seviyeye ulaşabilmesi için minimum seviyelerde hesaplanmaktadır (Çak, 2007: 106).

Tablo 39. Maya Hakkında Finansal Veriler

Yıl	Varlıklar ($)	Kişi başına verilen ortalama kredi miktarı($)	Verilen kredilerin Toplam Büyüklüğü ($)	Kredi Alan Kişi Sayısı	Mudilerin Sayısı	Kredi Alan Kadın Müşteri Sayısı	Personel Sayısı
2003	171,379	373	135,668	364	0	364	12
2004	641,547	398	420,911	1058	0	1058	10
2005	823,801	336	437,052	1301	0	1301	17
2006	749,989	320	539,690	1689	0	1689	16
2007	835,597	386	734,650	1905	1026	1905	14
2008	756,606	658	687,623	1045	-	-	-
2009	926,571	458	849,995	1854	0	1854	10
2010	-	464	824,530	1777	0	1777	15

Kaynak: http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 08.07.2012

Maya mikro kredinin verilerine bakıldığında yıllar itibari ile verilen mikro kredilerin toplam miktarının, mikro kredi müşterilerinin sayılarının sürekli bir artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Ancak 2008 yılında bir önceki yıla göre verilen kredilerin toplam büyüklüğünde ve kredi kullanan kişi sayısında ciddi bir düşüş gözlenmektedir. Bunun sebebinin ise o yıl ülkede baş gösteren ekonomik kriz olduğu söylenebilir. İstatistiklerde gözlenen artışa rağmen Maya' nın yeterince fazla kadına ulaşamadığını söylemek yerinde olacaktır. 2010 yılı verilerine baktığımızda Türkiye çapında kredi alan kadın sayısının sadece 1777 kişi olduğu görülmektedir. Maya mikro kredi programında kredi kullanan kişilerin hepsi ise kadınlardan oluşmaktadır.

8.2. Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi (TGMP)

TGMP Bangladeş'teki Grameen Bank mikro kredi projesinin Türkiye ayağı olarak ilk kez Diyarbakır'da uygulamaya konulmuş bir projedir. Türkiye'de yoksulluğun şiddetli olarak yaşandığı illerden biri olan Diyarbakır'da özellikle 2001 krizinden sonra halkın

ekonomik durumu daha da kötüleşmiş ve az sayıda olan işletmeler de kapanmaya başlamıştır. Türkiye için mikro kredi fikri böyle bir ortamda doğmuştur (Adaman ve Bulut, 2007: 23).

Prof. Dr. Aziz Akgül, 1976 yılından bu yana Bangladeş'te uygulanmakta olan Grameen Mikro kredi Projesi'nin Diyarbakır'daki yoksulluğa bir çözüm olabileceğini düşünmekteydi. Akgül, bir başlangıç sermayesi sağlandığı takdirde Diyarbakır'daki yoksul insanların var olan bilgi birikimlerini ve becerilerini kullanarak gelir getirici faaliyetlerde bulunabileceğine inanıyordu. Grameen Mikro kredi Proje'sini Diyarbakır'da hayat geçirmeye karar veren Akgül, Türkiye İsrafı Önleme Vakfı (TİSVA) başkanı sıfatı ile Bangladeş'teki Grameen Bankası'nı iki kere ziyarete gitmiştir. Bu ziyaretler neticesinde projenin başarısını görüp, Türkiye'de uygulanmasının uygun olacağını düşünen Akgül, mikro kredinin yararlarını Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a aktarmış, Grameen Vakfı Başbakan tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir. Projenin hazırlık çalışmalarından sonra Türkiye Grameen Mikro kredi Projesi, 2003 yılının Haziran ayında Muhammed Yunus'un da bulunduğu sade bir törenle hayata geçirilmiştir. İlk krediler ise 18 Temmuz 2003 tarihinde 6 kadının her birine 500 TL ve toplamda 3000 TL verilerek dağıtılmıştır (TGMP, 2012: 19). Aradan geçen 9 yılda mikro kredi projesi uygulanmaya başarı ile devam edilmiş ve mikro kredi projesi Türkiye'nin geneline yayılmıştır.

TGMP' nin uyguladığı mikro kredi modeli 6.6 'da incelenen ve Bangladeş'te uygulanan Grameen Bank mikro kredi modelidir. TGMP' nin temel amacı ise; yoksulluğu azaltmak için kırsal ve kentsel bölgelerdeki yoksul insanların, özellikle de kadınların gelir getirici faaliyette bulunmalarını sağlayacak şekilde, teminatsız ve kefaletsiz mikro kredi sağlayarak, yoksulluk sınırının üzerine çıkmalarını temin etmektir.
TGMP' den yararlanabilecek hedef kitle şöyle belirlenmiştir:

- Kırsal kesimde yaşayan 50 dönümden az arazi sahibi yoksul kadınlar,
- Kentsel kesimde ve 50 dönüm arazi değerine eş mal varlığından daha az varlık sahibi olan kadınlar,
- Hiçbir mal varlığı olmayan kadınlardır (Okumuş, 2010: 348).

Bu şartları sağlayan kadınlar TGMP' den kredi kullanabilmektedirler. TGMP' nin temel prensipleri ise şunlardır:

- TGMP, özellikle yoksul kadınlara yönelik bir finansal organizasyon olup, amacı bir iş kolunda çalışmak isteyen ancak sermayesi olmayan yoksulların sermaye sorununun çözümüne katkı sağlamaktadır.
- Mikro krediler sadece kadınlara verilmektedir. Bunun sebebi ise kadınların verilen kredileri amacına daha uygun kullanması ve elde ettikleri gelirin büyük bir kısmını aileleri için harcamalarıdır. Böylelikle yoksulluktan kurtulma hedefine daha çabuk erişilebilmesi mümkün olmaktadır.
- TGMP, geleneksel bankacılık kurallarının aksine, verilen mikro krediler için kadınlardan herhangi bir teminat ya da kefil göstermelerini istememektedir. İstenilen ise mikro kredi almak için başvuru yapan kadının, aldığı mikro kredi ile istediği herhangi bir iş kolunda çalışmaya istekli olmasıdır.
- Kredi almak isteyen kadının geleneksel bankacılık sistemindeki gibi çeşitli formlar doldurması gerekmemektedir. Bu da okuma yazma bilmeyen kadınların bile mikro krediden faydalanmasını sağlamaktadır [32].

8.2.1. TGMP Mikro kredi veriliş esas ve özellikleri

Türkiye Grameen Mikro kredi Projesi çerçevesinde verilen mikro kredilerin çeşitli veriliş esas ve özellikleri vardır. Bu esas ve özellikler aşağıda verilmiştir.

- TGMP çerçevesinde mikro kredi almak isteyen kadınların 5'er kişilik gruplar oluşturması gerekmektedir.

  Kredi almak isteyen kadınlar kredi başvurusunda bulunabilmek için bir grup kurmalıdır. Bu kadınlar ise genelde aynı çevrede yaşayan ve birbirlerini yakından tanıyan kadınlar olmaktadır. Grup kurulduktan sonra, gruba bir hafta boyunca eğitim verilmekte, mikro kredinin amaçları ve esasları anlatılmaktadır. Grup kurulmasının amacı ise alınan kredilerin geri ödenmesinde kontrol mekanizmasının sağlanmasıdır. Grupta yer alan üyelerden ilk etapta yalnızca iki üyesine kredi verilmekte, bu iki üye dört hafta boyunca geri ödemelerini aksatmadan yerine getirdiğinde iki üye daha kredi alabilmektedir. Beş kişilik bu grupta krediyi en son grubun başkanı almaktadır. Herhangi bir kadın aldığı

[32] TGMP 2010 yılı Faaliyet Raporu, s.4 http://www.tgmp.net/finansal-veriler.aspx Erişim Tarihi: 10.07.2012

kredinin geri ödemesini gerçekleştirmez ise, grupta yer alan diğer kadınlara kredi verilmemektedir. Böylelikle grup üyesi kadınlar hem kredi geri ödemesini aksatmayacak kişileri gruplarına kabul etmekte hem de daha çok çalışmak konusunda birbirlerini motive etmektedirler (Yunus, 1999: 124-25) .

- Oluşturulan mikro kredi gruplarına bir hafta boyunca "Motivasyon ve Mikro kredi Bilgilendirme Eğitim Programı" uygulanmaktadır.

  Bu eğitim programında yoksul kadınların girişimci olmalarına yönelik motivasyonlarının sağlanması ve genel mikro kredi kurallarının öğretilmesinin yanında, üyeleri günlük hayatta da uygulamaları için kadınlara bir hafta eğitim verilmekte ve 10 karar anlatılmaktadır (TGMP, 2012: 5). Bu 10 karar ise şunlardır:

i. TGMP' nin dört prensibini takip edilecektir. Disiplin, birlik, cesaret, çok çalışmak
ii. Verimli çalışarak, ailenin refah seviyesini yükseltmek
iii. Aile nüfusunu bakılabilecek sayıda tutmak ve harcamaları en aza indirmek. Kadının kendi sağlığına ve ailenin sağlığına dikkat etmesini sağlamak
iv. Çocukları eğitmek ve onların eğitimi için gerekli parayı kazanmak
v. Kaynakları israf etmeden mümkünse yıl boyunca topraksız tarım yapmak Sebze yetiştirip tüketmek ve ihtiyaç fazlasını satmak.
vi. Her zaman birbirimizin yardımına koşmak, herhangi birimiz sıkıntıda ise hepimiz birlikte ona yardım etmek
vii. Herhangi bir mikro kredi merkezinde aksaklık ve disiplinsizlik varsa onu düzeltmek
viii. Hiç kimseye haksızlık etmemek ve hiç kimsenin bize haksızlık yapmasına izin vermemek
ix. Çocuklarımızı ve çevremizi her zaman temiz tutmak. Harap olmuş evlerde yaşamamak ve en kısa zamanda yaşanabilir bir ev sahibi olmaya çalışmak
x. Sürekli olarak işimizi ilerletmenin yollarını araştırmak. Korku ve endişelerimizi yok etmek (Adaman ve Bulut, 2007: 46-7).

Görülmektedir ki, TGMP personeli kredi kullanan girişimci kadınlara kredi hizmeti sunmanın yanında, refah seviyesi iyileştirilmiş bir aile olmalarını sağlamak başta olmak

üzere; çocuk sağlığı, çocuk eğitimi, yardımlaşma, çevre temizliğine dikkat etme ve israfın önlenmesi gibi sosyal konulara da hizmet sunmaktadır.

- TGMP' den kredi alanların kredilerini almak ya da taksitlerini ödemek için mikro kredi şubesine gelmesi gerekmemektedir. Mikro kredi görevlileri, yoksul kadınların evlerine giderek onlara mikro krediyi adım adım ve basit bir biçimde anlatmaktadır. Bu tanıtım sonucunda mikro kredi almak isteyen kadınlardan mikro kredi alması uygun görülenlere kredi yine evlerinde verilir ve taksitlerin tahsilatı da evlerde yapılır. Kredinin tahsilatında mahalle ve köylerde grup toplantıları yapılır. Haftalık taksitler bu toplantı sırasında tahsil edilir. Bu toplantılarda mikro krediyi yürüten kuruluş tarafından görevlendirilen fon görevlisi kredi alan grupları ziyaret etmekte, üyeler ödemelerini yapmakta ve yeni kredilerle ilgilendikleri başka konularda görüş alışverişinde bulunmaktadırlar. Toplantılarda, bütün işler özellikle para alış verişi ve kredi ödemeleri açıktan yürütülmektedir. Grupların kendi aralarından belirledikleri başkan ve yönetici yardımcıları bir yıllığına seçilmekte ve yeniden görev alamamaktadırlar (Akgül, 2003: 26).

  Bu ziyaretler esnasında ev sahibine maddi olarak külfette bulunmamak ise esastır. O yüzden evlerde hiçbir ikram kabul edilmez. Muhammed Yunus'un Bangladeş'te bir kredi kullanıcısını ziyaret ettiği sırada ikram edilen çayı kabul etmesi, ancak ev sahibinin evinde şeker olmaması sebebiyle bu durumundan utanması Muhammed Yunus'un ikram kabul edilmemesini prensip haline getirmesine neden olmuştur.

  Mikro kredilerin geri ödemeleri için yapılan haftalık toplantılar kredi kullanıcılarının bir araya gelmeleri için bir vesile oluşturmakta ve daha önce sosyal bir olay için bir araya gelmemiş gruplara bu kültür kazandırılmaktadır. Böylelikle mikro kredi kullanan kadınlara sosyalleşme imkanı da tanınmış olmaktadır (Çak, 2007: 111).

- Kredi taksitleri haftalık olup, 46 haftada verilen kredi tahsil edilmektedir.TGMP' den alınan kredi alındığı hafta içinde mutlaka yapılması düşünülen gelir getirici faaliyet için kullanılmalıdır. Kredinin bu şekilde kullanılmasından bir hafta sonra alınan kredi hizmet bedeli ile birlikte 46 haftada ve haftalık olarak geri ödenir. Kredilerin haftalık olarak geri ödenmesi, kurum ödemeleri evleri ziyaret ederek aldığı için operasyonel maliyetleri artırmakta ancak kredi taksitlerinin miktarlarını azaltmaktadır. Böylelikle kredi kullanıcısının geri ödemelerde zorlanmaması hedeflenmektedir (TGMP, 2012: 19).

- Verilecek olan ilk kredinin miktarı 100 ile 1000 TL arasında değişkenlik göstermektedir. Herhangi bir gelir getirici faaliyet için kredi kullanmak isteyen girişimci kadına ilk seferde 100 ila 1000 TL arasında bir kredi verilmektedir. Ancak kredi alan kadının girişimcilik ruhu ve potansiyeli dikkate alınarak, mikro kredi her yıl 1000 TL'ye kadar arttırılabilir. Kredilerin başlangıç miktarları uygulandığı ülkenin gelişmişlik düzeylerine göre de değişkenlik göstermektedir. Bu miktar Bangladeş'te 38 dolar karşılığı taka, ABD'de 1200 dolar, Norveç'te ise 5000 dolardır (TGMP, 2012: 15).

- Mikro krediler hizmeti bedeli ile birlikte tahsil edilmektedir. TGMP mikro kredi uygulamasında hedef kar elde etmek değildir. Ancak mikro kredilerin sürdürülebilirliğini sağlamak için sadece işletme giderlerini karşılayacak oranda hizmet bedeli tahsil edilmektedir. TGMP tarafından verilen mikro kredilerin haftalık geri ödemeleri hizmet bedelini de içermektedir. TGMP alınan hizmet bedelini faiz olarak değerlendirmemektedir. Çünkü faiz para üzerinden elde edilen gelir olup, hizmet bedeli ise sağlanan mikro kredi hizmetinin devamlılığı için esastır. Yoksul kişilerden faiz almak ise kabul TGMP' ye göre kabul edilemez. Tablo 40'da mikro kredi geri ödeme tablosu verilmiştir.

Tablo 40. Mikro Kredi Geri Ödeme Tablosu

Taksit sayısı	Verilen Kredi Miktarı(TL)	Haftalık Geri Ödeme(TL)	Toplam Geri Ödeme (TL)	Toplam Hizmet Bedeli(TL)
46	100	2,5	115	15
46	200	5	230	30
46	300	7,5	345	45
46	400	10	460	60
46	500	12,5	575	75
46	600	15	690	90
46	700	17,5	805	105
46	1000	25	1150	150

Kaynak: TGMP Bilgilendirme Broşürü

8.2.2. TGMP bünyesinde verilen mikro kredi çeşitleri

TGMP' nin vermiş olduğu 7 adet mikro kredi çeşidi bulunmaktadır.

i. Temel Kredi

Temel kredi TGMP' nin ana kredisidir. Tüm üyeler bu krediden faydalanabilirler. Temel kredi süresi 3 ay ile 3 yıl arasındadır ve ilk yılda verilen kredi miktarı 100 TL ile 1000 TL arasından değişkenlik göstermektedir. Bu krediden faydalanan kredi müşterilerinin çoğu krediyi 1 yıl vade ile çekmeyi tercih ederler. Üye hiçbir zorluk yaşamadan kredi çekebilir. Bu kredi sisteminde, üyeler ayrıca aldığı kredi tarihinden itibaren 6 ay sonra ödediği miktarı tekrar kredi olarak çekebilir. Temel kredide üyenin gönüllü tasarruf hesabına para yatırma olanağı vardır (TGMP Finansal Raporu, 2010: 4).

ii. Girişimcilik Kredisi

TGMP, yetenekli, başarılı, çalışkan ve tecrübeli üyelere yönelik olarak farklı bir kredi programı da uygulamaktadır. Temel kredi alarak bir senesini tamamlayan üyelere girişimcilik kredisi verilebilmektedir. Burada esas olan üyenin almış olduğu temel kredi ile girişmiş olduğu gelir getirici faaliyeti başarı ile başlatmış ve devam ettirmiş olmasıdır. Bu şartları sağlayan üyelere birinci yıldan sonra her yıl en fazla 1000TL artırılarak verilen kredidir. 2008'in Aralık ayı itibariyle 48

üyeye toplam 94,657 TL girişimci kredisi verilmiştir. TGMP' nin girişimci kredisi alan üye sayısını artırmak için verdiği destek ise devam etmektedir.

iii. Sözleşmeli Kredisi

Sözleşmeli Kredi TGMP' nin direkt olarak verdiği bir kredi çeşidi değil, kredi geri ödemelerinde karşılaşılabilecek olası güçlüklere alternatif bir çözüm yoludur. Bir üye kredi geri ödemesinde zorluk çekmeye başladığında, sistem onun kredi geri ödeme süresini uzatarak ona işlerini kolaylaştıracak bir imkân sağlar. Bu sayede üye hem kredisini ödemekte yaşadığı zorluktan kurtulur hem de gelecekte ödemelerini zamanında yapabilmek için daha çok çalışır (TGMP Faaliyet Raporu, 2010: 6) .

iv. Eğitim Kredisi

Mikro kredi alan kadınların yükseköğrenimi kazanmış çocuklarının desteklenmesini hedefleyen kredi çeşididir.

v. Mikrosera Kredisi

TGMP' nin 10 kararından biri olan " Kaynaklarımızı israf etmeden mümkünse yıl boyuna topraksız tarım yapacağız. Sebze yetiştirip yiyeceğiz ve fazlasını satacağız" prensibinden hareketle TGMP, 2008'in Mayıs ayında Mikrosera programını başlatmıştır. Bu program, üyelere meyve ve sebze yetiştirmede kullanılabilecek küçük bir sera sistemini tanıtmaktadır. Bazı üyeler evlerinin çatısına Mikrosera kurarak, herhangi bir toprak mülkiyetine sahip olmasına gerek kalmadan sebze yetiştirebilmiş ve bu sayede gelir elde edebilmiştir. Bu proje üyeler için oldukça başarılı ve kullanışlı bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye tahıl ağırlıklı beslenen bir ülkedir. Özellikle yoksul kesimde, ucuz olması nedeniyle tahıl ağırlıklı beslenme daha yoğun olarak görülmektedir. Ancak bu durum beslenme yetersizliğine yol açmakta, çeşitli sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı yoksul kesimin mikro sera yöntemi ile sebze yetiştirmesi hem kendi sağlıkları için hem de gelir elde edebilmeleri için avantajlı bir yöntem olarak görülmektedir. Seraların tabanına toprak yerine, perlit döşenir. Mikro sera'da toprak yerine aynı zamanda talaş, kum ya da başka bir madde de

kullanılabilir. Topraksız tarım çok daha az su gerektirir ve üretim de çok daha fazladır. 36 m2 'lik topraksız bir alanda sebze yetiştirmek için günlük ihtiyaç duyulan su miktarı 1500 litre iken, aynı alanda topraksız mikro sera yöntemi ile sebze yetiştirildiğinde ihtiyaç duyulan su miktarı sadece 150 litre'dir. Diğer taraftan, topraksız ortamda yedi kat daha fazla mahsul elde edilmektedir. Üyeler mikro seralarında meyve, sebze ve çiçek yetiştirebilirler (TGMP, 2008: 26-7).

vi. Hayvancılık Kredisi

Hayvancılık faaliyeti ile ilgilenmek isteyen üyelerin aldığı bir kredidir. TGMP hayvancılık kredisini de 2008'in Mayıs ayında başlatmıştır. Bu kredi özellikle kırsal alanda kurulan şubelerde hayvan besiciliği ve yetiştiriciliği yaparak iş edinmek isteyen her üyeye sağlanmaktadır. Hayvancılık kredisi kurban bayramından 6 ay önce verilmeye başlanmakta ve 6 ay sonrasında kredi ile alınan hayvanın satışı ile kredinin geri dönüşü sağlanmaktadır. Bu kredi mevcut üyelere yönelik ek bir kredidir. Daha önce sığır yetiştiriciliği konusunda deneyimi olan üyelere verilir. TGMP 2010 yılında 129 üyeye toplam 129,000 TL hayvancılık kredisi dağıtmıştır. Haftalık toplantılarda hizmet bedeli toplanmıştır. Bu krediyi kullanarak üyeler kendilerine ek gelir sağlamaktadırlar (TGMP Faaliyet Raporu, 2010: 7).

vii. Mücadeleci Vatandaş Kredisi

Halen dilencilik yapmakta olan kadın ve erkek ayrımı yapmaksızın bütün dilencilere verilen kredidir. Kredi miktarı 50 TL'den başlar ve hizmet bedeli alınmaz. Mücadeleci vatandaş kredisinde kredinin geri ödemenin zamanına ve miktarını mücadeleci vatandaş karar verir. Mücadeleci vatandaş, verilen krediyi geri ödemediği takdirde kendisine yeni kredi verilmez.

Verilen krediyi dilencilikten kazanılan para kullanılmadan tamamen yaptığı gelir getirici faaliyet ile elde ettiği gelir ile geri ödeyen kişiye ise %100 artırılan miktarda yeni kredi verilir. Bu krediden amaç hiç kimseyi dilenci olarak bırakmamaktır (TGMP, 2012: 19).

8.2.3. Türkiye Grameen mikro kredi projesi'nin gelişimi

TGMP uygulanmaya başlandığı 2003 yılından bu yana Türkiye'de dağıtılan toplam kredi, personel sayısı, kredi alan kadın sayısı ve şubelerini sayısını arttırmıştır. TGMP mikro finansman faaliyetlerinin başarısında Kasım 2005 tarihi bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte Grameen Bank'ın "GB Banker" bilgisayar paket programı ve "Grameen Muhasebe Programı" kullanılmaya başlanmıştır. 2006 yılında da "GB Banker" programından, TGMO çalışanlarının on-line olarak kullanabildikleri bir programa geçmeleriyle faaliyetler hızlanmıştır. Aynı zamanda, POS makinelerinin on-line ve off-line kullanılmaya başlanmasıyla ana siteme kablosuz ortamda bilgi aktarımı mümkün olmuştur. TGMP saha görevlisi tarafından haftalık olarak düzenli bir şekilde toplanan kredi geri ödemeleri, merkez müdürleri tarafından POS makineleri üzerinden ana sisteme iletilmektedir. Böylece, 89 şubeden gelen bilgiler kolaylıkla toplanıp raporlanabilmektedir (Okumuş, 2010: 354).Yıllar itibari ile gözlenen gelişim Tablo 41'de verilmiştir.

Tablo 41. Yıllar itibariyle TGMP' nin Gelişimi (2003-2012)

Yıllar	Şube Sayısı	Üye Sayısı	Kredi Kullanıcısı Sayısı	Dağıtılan Kredi Miktarı(TL)	Personel Sayısı	Karlılık (TL)
2003	2	304	292	142,100	8	NA
2004	2	1328	1275	819,437	15	NA
2005	3	2882	2851	2,460,334	25	NA
2006	6	4050	3385	4,998,936	39	11,170
2007	15	7397	6925	9,580,336	60	-130,283
2008	32	16556	15369	20,008,555	124	-712,980
2009	56	29077	28314	41,175,378	194	-1,086,383
2010	65	42306	40467	74,122,620	210	-678,997
2011	79	55000	42306	120,000,000	250	1,140,847
2012	89	60935	53001	160,773,000	300	598,144

Kaynak: Sayılarla TGMP PowerPoint Sunumu www.tgmp.net Erişim Tarihi: 10.07.2012

2003 yılında Diyarbakır'da pilot bir proje olarak hayata geçen TGMP, bugün ülkenin 69 ilinde 88 adet şube ile faaliyetlerine devam etmektedir. Son rakamlara göre TGMP' nden 53001 kadın aktif olarak kredi alarak yararlanmakta, dağıtılan kredinin toplam miktarı 160.773.000 TL'yi bulmaktadır. TGMP' nin başladığı yıl olan 2003 yılı ile karşılaştırıldığında dağıtılan kredi miktarının 11 kat arttığı gözlenmektedir. Diğer bir önemli gösterge olan kredi alan kadın sayısında ise 2003 yılına göre 181 katlık bir artış

mevcuttur. Ayrıca TGMP ofislerinde toplamda 300 personel istihdam edilmektedir. Bu personeller ise maaş ya da ücret karşılığında çalışan profesyonellerdir. Bu rakamlar TGMP' nin Türkiye'de başarıya ulaştığını göstermektedir.

Sürdürülebilirlik açısından TGMP' ye bakıldığında ise verilerin 2006 yılında başladığı görülmektedir. 2006 yılında 11,170 TL kar elde eden TGMP, 2007 den 2011 yılına dek ise bilançoyu zararla kapatmıştır. Ancak vergilerin %18'den %5'e düşürülmesi, TGMP' nin karlılığını da olumlu yönde etkilemiş ve 2011 yılında 1.140.847 TL kar elde edilmiştir.2012'de ise bu miktar 598,144 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 42. Türkiye Genelindeki TGMP Şubelerinin 2012 Yılı Durum Tablosu

Sıra No	ŞUBE ADI	Merkez Sayısı	Grup Sayısı	Üye Sayısı	Kredi Alan Üye Sayısı	Dağıtılan Toplam Para(TL)	Geri Alınan Mikro kredi Tutarı(TL)	Geri Alınan Mikro kredi Oranı
1	**Adana / Sarıçam Şubesi**	15	37	180	163	152.100	28.675	100
2	**Adana / Seyhan Şubesi**	19	33	152	133	127.500	26.095	100
3	**Adıyaman Şubesi**	41	189	494	439	1.274.304	1.019.740	100
4	**Afyonkarahisar Asım Kocabıyık Subesi**	39	122	655	408	1.084.899	716.670	100
5	**Aksaray Şubesi**	28	124	612	543	893.741	531.619	100
6	**Amasya Şubesi**	83	190	524	491	1.537.775	1.275.911	100
7	**Ankara Şubesi**	101	274	583	495	1.705.148	1.428.380	100
8	**Antalya Şubesi**	18	60	284	258	201.100	69.002	100
9	**Artvin Nihat Gökyiğit Şubesi**	20	112	628	568	890.888	541.084	100
10	**Aydın / Nazilli Şubesi**	20	80	406	404	618.674	384.120	100
11	**Aydın Şubesi**	74	576	1.497	1.408	3.897.135	2.958.214	100
12	**Balıkesir M.V. Holding Şubesi**	42	256	953	851	1.766.873	1.250.424	100
13	**Batman Şubesi**	97	358	1.010	697	2.951.491	2.472.018	100
14	**Bilecik Şubesi**	43	319	1.313	1.149	2.920.526	2.131.555	100
15	**Bingöl Şubesi**	50	140	533	352	1.007.454	743.136	100
16	**Bitlis Şubesi**	42	74	330	312	364.629	198.084	100
17	**Burdur Şubesi**	46	210	785	752	1.613.080	1.172.089	100
18	**Bursa / Mustafa Kemal Paşa Şubesi**	33	142	674	626	909.867	575.854	100
19	**Bursa Şubesi**	51	319	855	798	2.691.108	2.111.534	100
20	**Bursa Şubesi / Yenişehir**	49	218	773	745	1.343.569	930.384	100
21	**Çankırı Şubesi**	48	189	457	366	1.695.648	1.464.791	100
22	**Çorum Şubesi**	84	215	597	567	1.626.087	1.267.851	100
23	**Denizli Şubesi**	65	375	717	688	1.319.501	971.025	100
24	**Diyarbakır / Bağlar Şubesi**	84	676	2.275	1.724	11.562.850	10.182.067	100
25	**Diyarbakır / Bismil Şubesi**	77	356	813	549	5.613.807	5.136.423	100

26	**Diyarbakır / Hüsnü Özyeğin Ergani Şubesi**	79	661	1.824	1.456	8.374.399	7.143.818	100
27	**Diyarbakır / Kayapınar Şubesi**	50	338	1.130	943	3.455.906	2.775.029	100
28	**Diyarbakır / Silvan Şubesi**	64	202	942	668	2.762.602	2.235.285	100
29	**Diyarbakır / Sur Şubesi**	84	573	2.314	1.609	10.632.717	9.530.833	100
30	**Edirne Rotary Şubesi**	0	0	0	0	0	0	100
31	**Elazığ / Kovancılar Şubesi**	75	131	502	478	1.378.776	928.673	100
32	**Elazığ Vehbi BilginŞubesi**	119	231	645	617	1.365.460	915.872	100
33	**Erzincan Ayten Coşkun Eğin Başpınar Kemaliye Şubesi**	9	25	139	128	417.840	268.274	100
34	**Erzincan Şubesi**	74	208	688	594	1.746.467	1.413.710	100
35	**Erzurum Şubesi**	0	0	0	0	0	0	100
36	**Eskişehir / Odunpazarı Şubesi**	114	402	1.380	1.195	4.852.718	3.994.361	100
37	**Gaziantep / Nizip Şubesi**	25	94	535	475	537.956	349.530	100
38	**Gaziantep / Şahinbey Şubesi**	103	455	941	882	2.572.921	2.102.697	100
39	**Gaziantep / Şehitkamil Şubesi**	105	611	1.552	1.478	4.674.967	3.955.570	100
40	**Hakkari / Yüksekova Şubesi**	55	95	335	302	518.100	354.234	100
41	**Hatay / Ramazan Öz İskenderun Şubesi**	68	213	723	699	1.555.285	1.070.001	100
42	**Hatay Şubesi**	58	238	1.021	922	1.862.951	1.358.704	100
43	**Iğdır Şubesi**	26	75	372	347	374.875	210.790	100
44	**Isparta Şubesi**	64	210	533	479	1.367.270	1.039.796	100
45	**İstanbul / Brj Sancaktepe Şubesi**	53	115	499	497	458.500	190.413	100
46	**İstanbul / Sarıyer Şubesi**	11	32	163	163	115.300	12.518	100
47	**İstanbul / Şişli Şubesi**	19	28	133	133	95.200	25.866	100
48	**İstanbul / Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Şubesi**	59	147	712	633	919.468	498.263	100
49	**İstanbul / Ayşe Işıl Coşkun (Zaim) Eyüp Şubesi**	12	56	261	251	266.515	92.758	100
50	**İstanbul / Çatalca Şubesi**	30	46	211	203	223.911	98.447	100
51	**İzmir / Buca Şubesi**	50	263	727	655	1.371.891	1.043.778	100
52	**Kahramanmaraş / Afşin Şubesi**	56	303	1.323	1.146	2.486.589	1.871.614	100
53	**Kahramanmaraş / Turgay Ciner Elbistan Şubesi**	59	315	1.358	920	2.643.334	2.077.838	100
54	**Kahramanmaraş Şubesi**	87	629	2.836	2.611	7.867.864	6.138.545	100
55	**Karaman Şubesi**	29	74	362	347	323.648	136.898	100
56	**Kastamonu Şubesi**	28	80	340	325	354.495	193.173	100
57	**Kayseri Hamdi Akın Şubesi**	45	217	675	604	1.984.856	1.541.285	100
58	**Kırıkkale Şubesi**	34	135	624	529	768.153	455.601	100
59	**Kırklareli Şubesi**	20	64	298	289	274.583	117.615	100
60	**Kırşehir Şubesi**	32	149	704	634	1.480.821	1.069.992	100
61	**Kocaeli / Darıca Şubesi**	8	17	86	86	68.900	4.595	100
62	**Konya Feyyaz Berker Şubesi**	38	146	571	496	815.014	520.888	100
63	**Kütahya Şubesi**	0	0	0	0	0	0	100

64	**Malatya Şubesi**	41	259	747	700	1.892.805	1.481.278	100
65	**Manisa Şubesi**	36	123	504	459	854.481	601.691	100
66	**Mardin / Kızıltepe Şubesi**	43	286	1.050	907	2.359.441	1.793.051	100
67	**Mardin / Midyat Şubesi**	2	2	5	3	2.700	0	100
68	**Mardin Şubesi**	44	262	969	834	3.489.179	2.943.496	100
69	**Mersin Şubesi**	10	22	105	101	91.600	13.139	100
70	**Muğla Şubesi**	44	280	1.147	995	2.043.271	1.381.106	100
71	**Muş Şubesi**	63	126	413	383	856.273	585.605	100
72	**Niğde Şubesi**	90	216	701	661	1.704.683	1.251.669	100
73	**Ordu Şubesi**	30	64	284	282	265.384	121.230	100
74	**Rize Şubesi**	56	189	696	625	1.989.819	1.596.671	100
75	**Samsun / Ayvacık Galip Öztürk Şubesi**	13	27	128	117	74.757	35.289	100
76	**Samsun / Salıpazarı Galip Öztürk Şubesi**	27	46	229	180	132.104	38.229	100
77	**Samsun Şubesi**	64	191	550	529	1.387.918	1.016.531	100
78	**Siirt / Nihat Özdemir Kurtalan Şubesi**	38	108	319	283	866.717	678.659	100
79	**Sinop Şubesi**	16	37	182	167	215.442	114.431	100
80	**Sivas Şubesi**	47	216	482	415	1.616.467	1.355.457	100
81	**Şanlıurfa / Eyüp Cenap Gülpınar Siverek Şubesi**	48	221	841	582	2.222.852	1.806.011	100
82	**Şanlıurfa / Viranşehir Şubesi**	38	179	783	715	1.768.139	1.362.473	100
83	**Şanlıurfa Şubesi**	93	646	2.250	2.025	7.163.898	5.832.810	100
84	**Şırnak Şubesi**	13	36	164	140	175.100	102.950	100
85	**Tokat Şubesi**	60	167	749	722	2.479.402	2.062.837	100
86	**Trabzon Şubesi**	38	191	676	657	1.183.079	866.114	100
87	**Yozgat Şubesi**	39	105	466	441	1.490.640	1.248.107	100
88	**Zonguldak Şubesi**	81	157	646	596	2.213.388	1.863.649	100

Kaynak: TGMP 7 Temmuz 2012 Tarihli Durum Raporu http://www.tgmp.net/finansal-veriler.aspx Erişim Tarihi: 11.07.2012 [33]

Bu verilere göre TGMP' nin en çok kredi dağıtan şubesi Diyarbakır Bağlar şubesi olmuştur. Bu durum şaşırtıcı olmamaktadır. Çünkü 01.07.2005 tarihinde kurulan Diyarbakır Bağlar Şubesi TGMP' nin faaliyete başlayan 3. şubesidir. Diyarbakır Valiliği ile Türkiye İsrafı Önleme Vakfı arasında yapılan protokol ile faaliyetlerini Diyarbakır'ın Bağlar Semtinde sürdürmektedir.

İkinci en çok krediyi veren şube ise 9.530.833 TL ile yine Diyarbakır'ın Sur şubesi olmuştur. En çok üyeye sahip olan şube ise 2836 üye ile Kahramanmaraş şubesidir. Geri

[33] Tablo 42'daki veriler 7 Temmuz 2012 haftası verileri de ilave edilerek, güncellenerek oluşturulmuştur.

ödeme oranlarına bakıldığında ise her şube için %100 'lük bir geri ödeme oranının olduğu gözlenmektedir.

8.2.4.Verilen mikro kredilerin sektörel dağılımı

Verilen mikro krediler birçok alandaki gelir getirici faaliyette kullanılmaktadır. Yapılan gelir getirici faaliyetleri 7 adet alanda incelemek mümkündür:

i. İşlem ve Üretim

El işi Yapımı, Çocuk Giysi Alım Satımı, Çeyizlik Eşya Yapım ve Satımı, Ekmek Yapımı, Yağ Yapımı, Peynir Yapımı, Tatlı Yapımı, Tost Yapımı, Ayakkabı Yapımı, Et ve Et ürünleri, Trikotaj Yapımı, Yoğurt Yapımı, Pekmez Yapımı, Süs Eşyası Yapımı, Yapma Çiçek Üretimi.

ii. Tarım

Sebze Yetiştirilmesi ve Topraksız Tarıma Dayalı Mikroseracılık, Çiçek ve Gül Yetiştiriciliği, Pamuk Ekimi, Buğday Ekimi, Tarla Kiralama.

iii. Hayvan Besiciliği

İnek Sütü Satılması, İnek Yetiştiriciliği, Keçi Yetiştiriciliği, Koyun Yetiştiriciliği, Tavuk Yetiştiriciliği, Ördek Yetiştiriciliği.

iv. Hizmetler

Ayakkabı Boyama, Tüp Alım ve Satımı, Bisiklet Kiralama, Lokantalarda Bulunan Masa Örtülerini Yıkamak için Çamaşır Makinası Alımı, Motorsiklet Kiralama, Fotoğraf Çekimi, Saat Tamirciliği, Ticari Taksi İşletmeciliği, Eşya Taşımak için At Arabası Alımı.

v. İş ve Ticaret

Kıyafet Satımı, Aşçılık Malzemesi, Odun Alım Satımı, Hayvan Yemi Satımı, Halı ve Kilim Yapımı, Pul Biber Alım Satımı, Boya Malzemeleri Alım Satımı, Kozmetik Malzemeleri Alım Satımı, Hurda Alım Satımı, Dondurma Yapımı ve

Satımı, Gelinlik Satımı, Temizlik Malzemesi Satımı, Nevresim Satımı, Salça Alım Satımı.

vi. Seyyar Satıcılık

Sebze Satımı, Giysi Satımı, Ekmek Satımı, Seyyar Şeker Satımı, Balık Alım ve Satımı, Seyyar İç Çamaşırı Satımı, Perde Satımı, Battaniye Satımı, Seyyar İçecek Satımı, Kemer Satımı, Seyyar Baharat Satımı, Karpuz Kavun Satım.

vii. Dükkanlar

Bakkal Dükkanı, Cep Telefonu Dükkanı, Çay Ocağı, Elektrikçi Dükkanı, Camcı Dükkanı, Sobacı Dükkanı, Kasap Dükkanı, Mermer Dükkanı, Kozmetik Dükkanı, Kaset ve CD Dükkanı, Demir Dükkanı, Çiçekçi Dükkanı, Deri Dükkanı, Kırtasiye Dükkanı, Kitap Evi, Lokanta, Büfe, Ayakkabı Satışı, Terzi Dükkanı, İnternet Kafe, Kuaför Dükkanı, Sağlık Kabini, Kaynak Dükkanı (TGMP, 2008: 23-25).

TGMP' nin 2012 yılı verilerine göre alınan kredilerin bu iş kollarına yüzdesel dağılımı ise şu şekildedir:

İşlem ve Üretim: %35, Tarım: %2, Hayvan Besiciliği: %7 , Hizmetler: %4, İş ve Ticaret: %20, Seyyar Satıcılık: %3, Dükkanlar: %29 şeklindedir [34].

TGMP' nin özel bir projesi olan mikroseracılık üzerine yapılan özendirici çalışmalara rağmen alınan kredilerin sadece %2'si tarım alanında kullanılmaktadır. Bu durumun sebebi yılın her mevsiminde aynı ürün miktarını yetiştirmenin imkansızlığı, böylelikle gelir düzeyindeki oluşacak olan dalgalanmalar olarak açıklanabilir. Ancak alınan mikro kredilerin ödemeleri ise 46 hafta boyunca devam etmektedir. Ancak yüzdelere bakıldığında alınan mikro kredilerin en çok işlem ve üretim alanında, daha sonra ise dükkan açmak için kullanıldığı görülmektedir. Böylelikle kredi kullanıcılarının ellerindeki mikro krediyi yılın her zamanı gelir elde edebilecekleri alanlarda değerlendirmek istedikleri sonucuna ulaşılabilir.

[34] TGMP 2012 Sunumu http://www.tgmp.net/Default.aspx Erişim Tarihi: 15.07.2012

8.2.5. Mikrosigorta

Mikrosigorta, girişimci kadınlar için dünyada ilk defa TİSVA Mikrofinans Programı üyelerini kazalara karşı koruma altına alan özel bir sigortadır. Mikrosigorta dünyada genelinde mikro kredi kullanıcılarına zorunlu hale getirilmiştir. Bu sigortayla mikro kredi kullanan kadınların başına gelebilecek bir kaza sonucunda, sürekli sakat kalması durumunda kendisine, vefatı durumunda ise kanuni varislerine güvence sağlayan ve belirtilen durumların yaşanması durumunda sigortalıya 10.000 TL 'ye kadar tazminat ödeyen bir sigortadır.

Deprem, terör, kapkaç ve halk hareketleri, sel, sonucunda oluşacak kazalar otomatik olarak bu sigorta kapsamındadır. Bu teminatlar normal şartlarda ek teminat ve ilave ücret ödenerek poliçeye dahil ettirilebilmektedir. Mikrosigortada ise bu ek teminatlar ödenen primin içindedir. En önemli konulardan biri de kredi borcu, tazminat ödenirken kapatıldığı için ne daimi sakatlık halinde kendisine, ne de vefat halinde varisine bir yük olarak kalmaktadır. Bu sigortanın ücreti ise vergiler dahil olmak üzere yıllık 12 TL, haftada 1 TL, günde ise 25 kuruştur. Üye mikro kredi borcunu ödeyip programdan ayrılsa dahi, yıllık bedelini yatırmışsa sigortası devam etmektedir (TGMP, Mikrosigorta Bilgilendirme Broşürü).

Mikrosigorta iki durumda tazminat ödemektedir:

i. Yaşam Kaybı: Sigortalının poliçe teminatına giren bir kaza sonucunda derhal veya kaza tarihinden itibaren 1 yıl içinde vefat etmesi sonucunda kanuni hak sahiplerine ödenecek tazminattır.
ii. Sürekli Sakatlık: Sigortalının poliçe teminatına giren bir kaza sonucunda derhal veya kaza tarihinden itibaren 2 yıllık zaman dilimi içerisinde sürekli sakat kalması neticesinde Feri Kaza Sigortası Genel Şartları' nda belirtilen sakatlık oranları dahilinde kendisine ödenecek olan tazminattır.

Mikrosigortanın kapsamları ise şunlardır:

- Trafik Kazaları
- Ev kazaları

- Ani bir hareket nedeniyle adele ve sinirlerin incinmesi, burkulması, kopması
- Yanıklara maruz kalma
- Yılan ve haşere sokması neticesindeki zehirlenmeler
- Isırılma neticesinde meydana gelebilecek vefat ve sürekli sakatlık
- Terör, kapkaç, Halk hareketleri gibi olaylar
- Deprem ve doğal afetler
- Gaz zehirlenmesi (Baca, Tüp, Gaz Kaçağı, Kombi, polis gazı vs.) sonucunda oluşacak vefat veya sürekli sakatlık halleri sigorta kapsamındadır. Ayrıca cenaze masrafları da karşılanmaktadır (TGMP, Mikrosigorta Bilgilendirme Broşürü).

Mikro kredi alan kadınlar aldıkları mikro kredi ile ailelerini geçindirmektedirler. Karşılaşabilecekleri herhangi bir kaza sonucunda tüm ailenin geliri son bulacağı için güvence altına alınmaları önem taşımaktadır. Mikro sigorta ile sadece girişimci kadınlar değil bir onların ailelerini de sigorta altına alınmaktadır.

9. Mikro Kredinin Etkileri

Mikro kredi kullanımı ilk ortaya çıkış tarihi olan 1976 yılından bu yana artarak devam etmekte ve her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Giderek artan talebin sebebi; işsizliğin artması ve istihdamın yetersizliği ile birlikte ortaya çıkan yoksulluktur.

Mikro kredilerin esas ortaya çıkış amacı, yoksullukla mücadeledir. Mikro kredi yoksullukla tek mücadele yöntemi olmamakla birlikte, özellikle geleneksel finans kuruluşları aracılığı ile sermayeye herhangi bir erişim imkanı bulunmayan kişilere hitap eden bir finansman sistemidir. Mikro finansman sisteminin uygulandığı ülkelerde ise, çeşitli kuruluşlar ve araştırmacılar tarafından verilen mikro kredilerin yoksulluğu azaltma yönelik etkilerini saptamaya yönelik araştırmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalardan ilki Hossain tarafından (1988) Bangladeş'te yapılan ve Grameen Bank üyelerinin üye olmayanlara göre %43 daha fazla gelir elde ettiğini söyleyen çalışmadır. Bu çalışmaya göre işletme sermayesi miktarı ilk kredinin alınmasından itibaren 27 ay içerisinde ortalama üç kez artış göstermiştir. Sabit sermaye miktarları ise çalışmanın yapıldığı yıl itibari ile 3 yıldan beri mikro kredi kullanıcısı olanlarda, 1 yıldan beri mikro kredi kullanıcısı olanlara göre 2.5 kat daha fazladır. 1996 yılında Mosley

tarafından Hindistan' da yapılan çalışmada ise görülmüştür ki çalışmaya dahil olan mikro kredi kullanıcılarının %12'si yoksulluk sınırını geçmişlerdir. Sri Lanka' da 1996'da Hulme, Montgomery ve Bhattacharya tarafından yapılan çalışmada ise mikro kredi alan katılımcıların ¼'ünün artık yoksul olmadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Khandker (1998) Grameen Bank üyelerinin %21'i ve BRAC (Bangladeş Kırsal Kalkınma Komitesi) üyelerinin %11'inin mikro kredi üyeliklerinin ilk dört yılı içerisinde yoksulluk sınırının üzerine çıkmayı başardığını tespit etmiştir. Ayrıca yine 1998 yılında Khandker ve Pitt'in BRAC müşterileri üzerine yaptıkları çalışmaya göre kadın müşterilere verilen 100BDT (Taka) hanehalkı harcamasını 18 taka arttırırken, aynı miktar erkeğe verildiğinde hanehalkı harcamasının 11 taka arttığı görülmüştür. Bu araştırmanın sonucuna göre kadının almış olduğu krediyi daha iyi değerlendiriyor oluşu, kredilerin sadece kadınlara verilmesinin isabetli bir karar olduğunu da göstermektedir. Hindistan'da Swain ve Varghese tarafından yürütülen (2009) çalışmaya göre, mikro kredi katılımcısı üyeler üyelik süresinin herhangi bir etkisi olmaksızın, mikro kredi katılımcısı olmayan üyelere göre daha yüksek gelir elde etmektedirler. Swain ve Varghese (2009) elde edilen gelirlerin hangi sektörlerden elde edildiğine baktığında ise tarım sektöründen elde edilen gelirin %27 oranında azalırken, diğer sektörlerden elde edilen gelirin ise %65 oranında arttığını tespit etmiştir (Al-Mamun, Hossain, Malarvizhi, Tan, 18: 2012).

Grameen Bank'ın mikro kredilerin yoksulluğu azaltmadaki etkilerini ölçmek için yaptığı çalışmalar göstermiştir ki Grameen Bankası kredi kullanıcıları, sabit bir şekilde, yoksulluğun dışına çıkmaktadır ve bu oran yılda % 5'tir. Ev halkı baz alınarak yapılan diğer bir çalışmaya göre Grameen Bankası'nın 10 yıldan fazla bir süre çalıştığı bir bölgede, yaklaşık %50 Grameen hanesi yoksulluk çizgisini aşmıştır. Geriye kalanların %25'i bu çizgiyi neredeyse geçmek üzere iken geri kalanlar ise sağlık nedenlerinden dolayı hala çabalamaya devam etmektedirler (Latifee, 2003: 8).

Bangladeş'te kırsal kesimde yaşayan yoksul kişiler üzerinde Grameen Bank'ın yoksulluğu azaltmadaki başarısını ölçmek için yapılan bir başka araştırmaya göre ise araştırmaya konu olan Grameen Bank üyelerinin % 46.1'i aşırı yoksul olarak nitelendirilmekte iken, Grameen Bank üyesi olmayan kişilerin %63'ü aşırı yoksul olarak nitelendirilmektedir (Tazul, 140: 2007).

Diğer ülkelerde faaliyet gösteren mikrofinans kuruluşları tarafından yapılan araştırmalara göre de proje hedefine ulaşmıştır. Bunlar;

- Tamil Nadu (Hindistan) bölgesindeki çalışan Sosyal Alternatifler için Aktivistler kuruluşunun değerlendirmesi ortaya çıkarmıştır ki mikrofinans hizmetleri - kredi, tasarruf ve sigorta ürünlerinin kombinasyonu olduğu için müşterilerine artan gelir, ekonomik güvenlik ve risk yönetim mekanizmaları açısından ekonomik güç sağlamıştır (Latifee,2003: 12).
- Andhra Pradesh (Hindistan)'te çalışan Eğitimle Kırsal Yoksulluktan Uyanışa Yardım Derneği, ise yaptığı araştırmada 1999 yılından 2003 yılına gelininceye dek mikro kredi kullanıcılarının %76,8'inin yoksulluk sınırının üzerine çıktığını belirlemiştir. Bu kredi kullanıcılarının yarısı artık yoksul değildir. %38,4'ü ise çok yoksul durumdan orta derecede yoksul durumu gelmişlerdir (Latifee,2003: 12).
- Tarım ve Kırsal Kalkınma Merkez (Filipinler), bir etki çalışması yapmış ve mikrofinans ile yoksulluk sorununun başarıyla çözülebileceğini doğrulamıştır. Değerlendirmelere göre, bu merkezin hizmetleri sayesinde yoksul evlerin %75'i şimdiden yoksulluk çizgini aşmışlardır (Latifee,2003: 12).
- Bangladeş'te 2010 yılında yapılan araştırmalara göre, Mikro kredi kullanan Grameen üyelerinin ailelerinin %65'i yoksulluk sınırını geçmişlerdir. Ancak geriye kalan diğer aileler ise aynı yönde hareket etmişlerdir. Sekiz yılı aşan kredi borçlanmalarının ardından, Grameen borçlusu olan hane halkının %57,5'i artık fakir olarak kabul edilmezken, bunlara kıyasla kredi almayan hanehalkının %18'inin hala fakir oldukları tespit edilmiştir(Morshed, 2010: 100).
- Değerlendirmeler, diğer birçok ortak için de yapılmaktadır. Nijerya'da faaliyet gösteren "Yoksulluğun Üzerine Çıkmak" adlı kuruluşun yapmış olduğu araştırmaya göre yoksul evlerin %60'ının yoksulluğu çizgini geçmiştir. Mitra Karya Doğu Java tarafından bildirilene göre yine bu %60'lık oran Endonezya'nın Doğu Java bölgesi için de ulaşılmıştır (Latifee,2003: 12).
- Fakirlere Yardım için Dayanışma Grubu (CGAP) bireysel ve hanehalkı düzeyinde mikro kredi kullanan kişilerin refah durumlarını, finansal hizmetlere erişme imkanı olmayanlara göre daha çok arttırdığını göstermektedir. Yine Bangladeş'te Bangladeş Kırsal Kalkınma Komitesi (BRAC) tarafından yapılan

araştırmada müşterilerinin ev harcamalarını %28, mevduatlarını ise %112 artırdığını görmüştür (Morshed, 2010: 100).

Mikro kredi projesinin amacı; ihtiyaç sahibi, yoksul kadınların kendi kendilerine gelir getirici faaliyette bulunmaları ve refah seviyelerini yükseltmeleridir. Yürütülen projede kadınlar kendi becerileri doğrultusunda, ihtiyaçları kadar kredi alarak aile ekonomilerine katkıda bulunurlar. Bu sayede ekonomik hayatta söz sahibi olurlar.

Projenin desteklediği kadınlar devamlı işlerini büyütmeyi ve daha fazla gelir elde etmeyi planlayarak hedef odaklı davranırlar. Bu sayede gelecek kaygıları azalır. Kendileri ile birlikte, aynı sosyoekonomik şartlarda yaşayan diğer ihtiyaç sahibi kadınlara da örnek teşkil ederler. Ailelerine verdikleri maddi destek sayesinde refah seviyelerinde yükselme gözlenir [35].

Bu gibi olumlu etkiler sonucunda toplumun temel taşı olan aile yapısında olumlu gelişmeler sağlanır. Toplumların refahının artması ise uzun vadede ülkenin gelişmişlik düzeyinin artmasını ve yoksulluk sorunun ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Mikrokredi alan kadınların kendilerinin ve ailelerinin başlarına gelebilecek felaketler ile mücadelede eskiye göre daha dirençli oldukları gözlenmiştir. Örneğin 1998'de 2,5 ay boyunca Bangladeş'i sarsan sel felaketinde, Grameen kredi kullanıcıları, sel öncesi ve sonrasında daha az etkilenen ve mücadelede daha etkin olan kesim olmuştur ve sel sonrasında ise çok daha çabuk bir şekilde normal hayatlarına dönebilmişlerdir (Latifee, 2003: 9).

Ayrıca bu projenin sosyal boyutları da vardır. Zira ekonomik unsurlar ile sosyal unsurlar bütünlük arz eder. Örneğin, projeden kredi kullanan kadınlar sosyal hayattaki konumlarını güçlendirerek kendi fikirlerini rahatlıkla beyan edebilecek bir medeni cesarete sahip olurlar. Ekonomik yönden rahatlayan kadınların ve dolayısıyla ailelerinin eğitim seviyesi de kaçınılmaz olarak yükselecektir. Örneğin, yürüttüğü ticari faaliyeti geliştirmek isteyen bir kadın, uğraştığı iş kolu hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyecek; dolayısıyla yetersiz gördüğü tahsil seviyesini yükseltmeyi amaçlayacaktır. Projeden faydalanan kadınlar, çocuklarının eğitimlerine de maddi ve manevi destek

[35] TGMP, 2009 yılı Faaliyet Raporu s. 30 http://www.tgmp.net/finansal-veriler.aspx

verecek seviyeye ulaşırlar ve bu sayede çocukları için iyi bir gelecek hazırlayabilme imkânına kavuşurlar. Ayrıca kendi gelirini kazanmaya başlayan kadına karşı eşinin tutumu da değişecek, ona daha çok saygı gösterecektir. Özgüvenini kazanan kadının, toplumun her ferdi ile sağlıklı bir ilişki kurabilmesi mümkündür. Ekonomik yönden bağımsız hale gelen kadınların aldıkları kararlar, dikkate değer bulunacaktır (TGMP, 2009: 30).

Bir kişisel gelişim faaliyeti olarak da düşünülebilen mikrokredi süreci, kadınları seçme ve seçilme hakları konusunda da onları bilgilendirmektedir. Örneğin, 1997 ve 2003 yıllarında Bangladeş'te düzenlenen yerel hükümet seçimleri sırasında birçok Grameen üyesi rekabet etmişlerdir. Raporlara göre, 2003 yerel hükümet seçimlerinde, 6759 Grameen üyesi başkanlık makamı için rekabet ettiler ve 4179'u üye olarak seçildiler. Yerel Hükümet bünyesindeki Grameen üyelerinin yüzdesi %8'den fazladır (Latifee, 2003: 11).

Dördüncü Bölüm

Eskişehir' de Mikro Kredi Alan Kadınlar Üzerinde Yapılan Nitel Bir Araştırma

1.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Eskişehir'de mikro kredi alan kadınların, mikro kredi aldıktan sonra hayatlarında sosyal ve ekonomik yönde ne gibi değişiklikler olduğunu tespit etmektir. Yapılan bu tespitler sonucunda mikro kredinin kadınların hayatlarında meydana getirdiği değişikliklerin istenilen düzeyde olup olmadığı, mikro kredinin literatürde yer alan etkileri ile kadınların kendi hayatlarında yaşadıkları etkilerin örtüşüp örtüşmediği de tartışılacaktır.

2. Araştırmanın Problemi

Bu çalışmada araştırılan unsurlar şunlardır:

i) Mikro kredi almadan önce kadının ekonomik ve sosyal durumu;

ii) Mikro kredi almaya nasıl karar verildiği;

iii) Mikro kredi alma sürecinde kadının çeşitli zorluklar yaşayıp yaşamadığı;

iv) Mikro kredi aldıktan sonra kadının yaşadığı ekonomik ve sosyal değişimler;

v) Mikro kredi sistemi üzerine kadınların değerlendirmeleri;

vi) Mikro kredi sistemi üzerine literatürde var olan değerlendirmeler ile görüşülen kadınların değerlendirmelerinin karşılaştırılması

Bu maddelerin yanı sıra maddeler içinde yer almayan ancak kadınların kendilerinin belirtmek istediği durumlar varsa onlar da çalışmaya dahil edilmiştir. Elde edilen veriler ile probleme konu olan sorulara yanıt aranmıştır.

3. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi Eskişehir'de mikro kredi alan kadınlar üzerine yapılan ilk nitel çalışma olmasıdır. Yapılan bu nitel çalışma, daha önce Eskişehir ilinde mikro kredi alan kadınlar üzerine yapılmış olan nicel araştırmaların tamamlayıcısı niteliğindedir. Anket çalışması yerine nitel bir çalışma yapılmak istenmesinin nedenleri ise;

- Daha önce yapılan çalışmalardan farklı bir çalışma ortaya koymak

- Mikro kredi alan kadınları değişimlerinin ilk ağızdan dinlenilmek istenmesi
- Anket çalışmalarında görülmesi muhtemel olan sorulara gerçeğe uygun olmayan yanıtlar verilmesi ya da hiç yanıt verilmemesi riskini ortadan kaldırmak
- Mikro kredi alan kadınların hikayelerinin dinlenilerek onlardan rahat bilgi alınabilmesi

Bununla birlikte nitel araştırma, sosyal olanın bilgisinin insanların kendi ifade ve anlatılarından derlendiği bir araştırma yöntemidir. İncelenen olgu veya süreç, katılımcıların kendi görüşleriyle, algılarıyla ayrıntılı ve derinlemesine olarak ortaya konmaktadır. Nitel yöntemi nicelden ayıran en önemli özellik, araştırmacının bireyleri bir obje veya bir şey olarak görmemesidir.

Kadın yoksulluğu ile ilişkilendirilecek olursa, kadınların birincil veri kaynağı olarak kabul edilmesi; politikalardan, olgulardan etkilenen pasif bireyler olarak kabul edilmemesi; kadınlar ve erkeklerin yoksulluğu farklı şekilde deneyimlemeleri sonucu ortaya çıkan yoksulluğun farklı görünümlerinin anlaşılması ve hakim ataerkil görüşlerin sakıncalarının önlenmesi açısından önemli bulunmaktadır (Uçar, 2011: 28).

4. Araştırmanın Kapsamı

Eskişehir'de mikro kredi veren iki kuruluş olan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) çatısı altındaki Maya ve Türkiye İsrafı Önleme Vakfı (TİSVA) çatısı altındaki Türkiye Grameen Mikro kredi Projesi yetkilileri ile görüşmeler yapılmıştır. Yetkililer ile yapılan görüşmeler sonucunda TİSVA'dan mikro kredi alan kadınlara rahatça ulaşılabileceğinin anlaşılması üzerine 2012 yılında Eskişehir'de mikro kredi alan 12 kadınla derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu görüşmeler araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Görüşmelerin 10'u Odunpazarı Belediyesi mikro kredi merkezi tarafından 2010 Eylül ayında mikro kredi alan kadınlara ürettikleri ürünlerin satışlarını gerçekleştirebilmeleri için tahsis edilen mikro kredi hizmet servisinde gerçekleştirilmiştir. Diğer 2 görüşme ise işyeri sahibi olan kadınların işyerlerine gidilerek gerçekleştirilmiştir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma nitel bir araştırma olup, Eskişehir'de mikro kredi alan 12 kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları tüm araştırma evrenini kapsamıyor olup, araştırılan 12 kişilik grup ile sınırlıdır. Araştırmanın sınadığı hipotez ise mikro kredi alan kadınların, mikro kredi aldıktan sonra hayatlarında ekonomik, sosyal ve psikolojik yönde olumlu değişmelerin yaşandığı yönündedir. Araştırma bu üç etki alanı ile sınırlıdır.

Araştırma yapılırken Eskişehir ilinin seçilmesinin nedeni ise, araştırmanın yürütüldüğü kişilere kolayca ulaşılabilmesi, Eskişehir Odunpazarı Şubesi'nin TGMP' den yararlanan kadın sayısı bakımından 1380 üye ile kalabalık bir şube olması, dağıtılan kredi miktarının büyüklüğüne bakıldığında Türkiye'nin 5. büyük TGMP şubesi olmasıdır.

6. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nitel araştırma kapsamında olup, yöntem derinlemesine görüşme, görüşme türü yarı yapılandırılmış görüşmedir. Veri analizi yöntemi olarak ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın nitel araştırma kapsamında yapılması ise, nitel araştırma yaklaşımının şu özelliklerinden kaynaklanmıştır:

- Araştırılan Kişilerin Gözü İle Görme

Nitel araştırmanın en temel özelliği, üzerinde araştırma yapılan kişilerin bakış açılarıyla araştırılan olay, olgu, norm ve değerleri incelemeye çalışmasıdır. Bu inceleme sırasında, araştırma yapılan kişilerin oluşturdukları ve kullandıkları özel dil, anlamlar, kavramlar üzerinde durup onları anlamak ve bunların araştırılan kişiler için ne anlama geldiğini ortaya çıkarmaya çalışmak, önemli bir çalışma stratejisidir (Ekiz,2009: 31).

Araştırmada görüşülen kadınların sorulan sorulara verdikleri cevaplar, sadece ifade ettikleri durum ile ilgili olarak görülmemiş, kullandıkları kavramlar, anlamlar ve kelimeler üzerinde de durulmuştur. Kredi alan kadınların aktardıkları bilgiler doğrultusunda empati kurmaya çalışılarak, içinde bulundukları ekonomik ve sosyal

şartların onlar için ne ifade ettiği anlaşılmak istenmiştir. Kadınların yaşadıkları olaylar ilk ağızdan dinlenilerek

- Tanımlama Şeklinde Olması

Üzerinde araştırma yapılan kişilerin yaşadıkları ortamların ya da üzerinde araştırma yapılan konu, olay ve olguların geçtiği yerlerin geniş bir biçimde tanımının yapılmasıdır. Böylece elde edilen verilerin hangi ortamlarda ortaya çıktığı ya da benzeri ortamlar için daha iyi anlam ifade edebileceği tespit edilmiş olur (Ekiz, 2009: 32).

Araştırmada TGMP' den mikro kredi alan kadınların kurumun işleyişi hakkında düşüncelerinin, kredi alan kadınların kurdukları grup içerisinde birbirleri ile olan ilişkilerinin, TGMP yetkililerinin kredi alan kadınlarla olan ilişkilerinin, kadınların ürettikleri ürünleri sattıkları yer hakkındaki görüş ve düşüncelerinin, kredi aldıktan sonra ekonomik ve sosyal durumlarındaki değişimlerinin tanımlanması gerekmektedir. Böylece mikro kredi hakkında kadınların algısındaki olumlu ya da olumsuz düşüncelerin daha iyi anlaşılmasına ve bunların ortaya çıkmasına neden olan faktörleri tespit etmeye yardımcı olur.

- Durumsallaştırma

Tanımlama özelliğindekine benzer bir biçimde nitel araştırma, araştırılan kişilerin davranışlarını, davranışların geçtiği durumlar içerisinde inceleyip, anlamaya eğilim göstermektedir. İnsanların davranışları, uygulamaları, değerleri, düşünceleri ve anlamları sosyal ve geçmişte yaşadıkları durumlar içerisinde daha iyi anlaşılmaktadır (Ekiz, 2009: 32).

Mikro kredi alan kadınların, kredi alma sürecindeki düşünce ve davranışları, kredi almadan önceki durumları ile kredi aldıktan sonraki durumları, kredi aldıktan sonra kredi hakkındaki düşüncelerinin verilmesi gerekir. Böylece, bunların da araştırmaya katılması daha sağlam ve anlamlı bilimsel bilgiler üretilmesini sağlar.

- Sadece Sonuçlardan Çok Süreç Üzerine Odaklanma

Nitel araştırma yaklaşımı içerisinde yer alan, sosyal dünya ve yaşamı daha iyi anlamak için bu araştırmayı yapmayı gerektiren en önemli unsurlardan bir tanesi, araştırmanın

statik olmaktan ziyade süreçsel anlamaya dayanmasıdır. Üzerine araştırma yapılan olay, olgu ve konular birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğundan, birinin diğerine etkide bulunması, bunların uzun bir süre içerisinde anlaşılmaya çalışılması ve böylece meydana gelebilecek değişmelerin daha iyi anlaşılması söz konusudur (Ekiz, 2009: 33).

Araştırılan kişilerin günlük yaşam süreçleri etraflıca incelenmek zorundadır. Örneğin çalışmamızda mikro kredilerin ekonomik ve sosyal olarak kadınların hayatlarında ne gibi değişimler yarattığını incelerken, kadınların mikro krediden beklentilerini, bu beklentilerin türlerini ve beklentilerin karşılanıp karşılanmadığını, beklentilerin kadınların günlük yaşamındaki etkilerini de yansıtmak gerekmektedir. Bu çalışmada mikro kredi almaya karar verilen andan, kredi alınıp değerlendirildiği ve etkilerinin görüldüğü ana kadar olan kısım bir süreç olarak değerlendirilmiş, sonuç odaklı değerlendirmelerden kaçınılmıştır.

- Esnek ve Yapılandırılmamış Olması

Araştırma sosyal bir olay, olgu ya da konu üzerinde daha önceden detaylı bir şekilde hazırlanmış araştırma amacı oluşturmak yerine, açık ve yapılandırılmamış bir strateji içerisinde olmalıdır. Böylece araştırılan konudan ortaya çıkabilecek ve bu konuyu etkileyebilecek bütüne etkenler önyargısız şekilde ortaya konulmaya çalışılır (Ekiz, 2009: 33).

Çalışmamızda araştırmaya konu olan kadınların, mikro kredi aldıktan sonra hayatlarında ekonomik ve sosyal olarak ne gibi değişiklikler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Aynı konulu diğer bölgelerde yapılan çalışmalar incelendiğinde bu değişimlerin neler olduğu aşağı yukarı tahmin edilmiş olmasına rağmen, araştırılan grup ayrı bir kategoride değerlendirilmiş olup, araştırma daha önce aynı konuda yapılan çalışmaların sonuçlarından bağımsız bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylelikle çalışmanın hem esnekliği hem de kendine özgülüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

- Veri Analizlerinin Tümevarım Şeklinde Olması

Nitel araştırmalar, araştırma sırasında elde edilmiş verileri ya da bulguları inceleyerek hipotezlerini çürütmek ya da desteklemek için bir çaba içerisinde değildirler. Aksine, elde edilen verilerin sistemli ve planlı bir şekilde incelenmesi sonucunda, tümevarım

yöntemiyle, kuram üretme yoluna gidilir. İlk önce veriler incelenir, daha sonra bu incelemeyle birlikte araştırılan sosyal durumu en iyi bir biçimde yansıtacak teori ortaya çıkartılır (Ekiz, 2009: 33).

Araştırmada nitel araştırmanın bu özelliğine uygun olarak, kadınlar ile yapılan görüşmelerden yola çıkılarak sonuca ulaşılmıştır. Hipotezlerin ispatlanması ya da çürütülmesi gibi bir kaygı güdülmeden, elde edilen veriler analiz edilmiş, bu analiz sonucunda kadınların hayatında mikro kredi aldıktan sonra ekonomik ve sosyal yönde ne gibi değişimlerin gerçekleştiği süreç içerisinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespitler ise, "Sonuçlar" kısmında verilmiştir.

6.1.Veri Toplama Yöntemi

Yapılan araştırmanın veri toplama yöntemi ise görüşmedir. Görüşme yönteminin tercih edilmesinin sebebi ise görüşme yönteminin doğasında yer alan güçlü yönleridir. Bunlar ise esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık ve derinlemesine bilgidir (Mil, 2007: 11).

Görüşme sosyal bilimlerde en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde pek çok sosyal bilim alanında görüşme, etkili bir veri toplama yöntemi olarak yerini almıştır. Briggs (1986) görüşmenin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama yöntemi olduğunu savunmakta ve bu durumun, görüşme yönteminin; bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Şimşek ve Yıldırım, 2011: 119).

İlk bakışta görüşme, kolay bir veri toplama yöntemi gibi görünebilmesine rağmen beceri, duyarlık, yoğunlaşma, bireyler arası anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi birçok boyutu kapsaması açılarından, hem sanat hem bilim olarak kabul edilir. Bu yönüyle görüşme, bireylerin zaman zaman birbirlerini duymadığı, mesajların yanlış alındığı ve çok az derinliğin bulunduğu sıradan bir konuşmadan çok farklıdır. Nitelikli bir görüşmede ise günlük iletişim sürecinde yapılan dinleme eksikliği, önyargı gibi hatalar yapılmaz (Şimşek ve Yıldırım, 2011: 119).

Stewart ve Cash (1985) görüşmeyi " önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci" olarak tanımlamıştır. Bu tanımda, süreç "iletişimdeki sürekliliği ve dinamikliği": karşılıklı olması, "iki ya da daha fazla birey arasında gerçekleşen karşılıklı etkileşimi" ; etkileşimli, "görüşmeye dâhil olan bireyler arasında oluşan bireyler arası bağı," önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç, "görüşmeye dâhil bireylerden en az birinin belirli bir amacı olduğunu ve bu amaca yönelik ilgi elde etme çabası olduğunu" ifade eder. Soru sorma ve yanıtlama ise " görüşme süresince görüşmeye dâhil olan bireyler arasındaki etkileşim ve ilişkiyi başlatma ve sürdürme; bunun yanı sıra taraflardan en az birinin önceden planlanmış amacının gerçekleştirilmesine hizmet etme ve bu amaca yönelik bilgiye ulaşmayı sağlama işlevini ifade eder (Şimşek ve Yıldırım, 2011: 120).

Görüşme teknikleri ise yapı bakımından üç adettir. Bunlar yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşmedir. Yapılandırılmış görüşme önceden belirlenmiş sorulardan oluşur, bu sorular kişiye belli bir sıra içerisinde sorulur ve genellikle kişi belirli seçeneklere doğru yönlendirilir. Bu arada görüşmeci hızlı kodlamalar yaparak veri toplamaya çalışır (Bilim, 2007: 30)Çok esnek olmamakla birlikte, açık ve kapalı uçlu sorular seçilebilir. Bu yöntemin önemli avantajları, standart cevapların alınmasının sağlanması, ön-yargı ve benzeri uygulama problemlerinin az olması, verilerin karşılaştırılmasına daha uygun olması, görüşme uygulamasının daha kolay ve çok fazla görüşme yeteneği gerektirmemesi olarak sıralanabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde tıpkı yapılandırılmış görüşmelerde olduğu gibi daha önceden belirlenmiş sorular vardır. Fakat bu yöntemin farkı, soruların belirli bir sırayı takip etmemesi ve daha önceden belirlenmeyen ek soruların sorulabilmesi, daha esnek bir yapıya sahip olmasıdır (Bilim, 2007: 30). Araştırmacı soruları önceden hazırlar; ancak görüşme sırasında araştırılan kişilere kısmi esneklik sağlayarak oluşturulan soruların yeniden düzenlenmesine, tartışılmasına izin verir. Bu tür bir görüşmede, araştırılan kişilerin de araştırma üzerinde kontrolleri söz konusudur (Ekiz, 2009: 63) . Bu yöntemde hem yapılandırılmış hem de yapılandırılmamış görüşme yöntemlerinin avantajları ve dezavantajları vardır. Brewerton (2001) ve Smith (2003)'in dediği gibi görüşmeyi uygulayan kişinin yeteneği ve bilgisine göre bu göstergelerin değişmesi yine diğer yöntemlerde olduğu gibi bu yöntemde de geçerlidir (Bilim, 2007: 31). Daymon, (2002); Karlinger ve Lee, (2000)'e göre yapılandırılmamış görüşme yönteminde daha

önceden belirlenmiş sorular yoktur. Görüşme süreci genel soruların sorulması ya da temel konulara değinilmesi ile başlar. Yapılandırılmamış görüşmeler sıkı bir prosedür takip etmediği için görüşme çok esnektir ve görüşme uygulanan kişinin kişisel ilgileri, düşünceleri ve duygularının cevaplara yansıması büyük olasılıktır (Bilim, 2007: 31) . Kumar, (1999) ; Daymon, (2002); Brewerten, (2001); Smith, (2003) 'e göre bu yöntem derinlemesine bilgilerin elde edilmesinde daha kullanışlıdır. En önemli avantajları, derin bilgilere ulaşılmasını sağlaması, esnek olması kişilerin konunun amacını öğrenmesine dolayısıyla insanların kendilerini daha rahat ve güvenli bir ortamda hissetmelerine imkan vermesi, elde edilen bilgiler doğrultusunda katılımcılar arasında karşılaştırmalar ve değerlendirmelerin yapılması kolaylığı, hiç beklenmedik konulara ulaşmak ve çarpıcı sonuçlar elde etmenin mümkün olmasıdır (Bilim, 2007: 31).

Araştırmada ise incelenen konu ile ilişkili olarak mikro kredinin ekonomik ve sosyal yönde kadınların hayatlarında ne gibi değişiklikler meydana getirdiğini tespit etmek üzere 12 mikro kredi kullanıcısı kadın ile görüşülmüştür. Yapılan bu görüşmelerin 10 'u 2010 Eylül ayından bu yana mikro kredi alan kadınların ürettikleri ürünleri sergileyip satabildikleri ve mikro kredi hizmet servisi olarak adlandırılan mekanda yapılmıştır. 2'si ise kadınların kendi işyerlerinde yapılmıştır.

Yapılan araştırmada kadınların mikro kredi aldıktan sonra yaşadığı ekonomik ve sosyal değişimleri belirlemek amacı ile sorulacak sorular önceden hazırlanmıştır. Ancak görüşmenin akışı içerisinde sorulmak istenen soruların tekrardan düzenlendiği ve elde edilmek istenen verilerin hazırlanan sorular dışındaki sorular ile elde edilebildiği durumlar meydana gelmiştir. Bu gibi sebeplerden ötürü yapılan görüşme yarı yapılandırılmış görüşme kapsamına girmektedir.

Yapılan görüşmelerde mikro kredi kullanıcısı kadınların her birinin yatkın oldukları iletişim türü ve bununla ilişkili olarak rahat cevap verebilecekleri soru türleri farklı olduğu için, görüşme tekniğinin yarı yapılandırılmış görüşme olması, kadınlardan konu ile ilgili daha rahat bilgi edinilebilmesine olanak sağlamıştır. Böylelikle görüşme sırasındaki iletişime göre araştırmacıya sorulan sorular konusunda esneklik tanınmıştır.

6.2.Veri Analiz Yöntemi

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiş veriler nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak analiz edilmiştir. Analiz yöntemi olarak ise betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Nitel veri analizinin temel özellikleri ise şunlardır:

Nitel veri analizi;

- Tümevarımcı, yenilikçi, açıklayıcı, keşfedici ve yaratıcıdır.
- Veriler ile yeniden çalışmayı içerir.
- Alan notlarını tekrar incelemeyi ve yazmayı içerir.
- Gruplandırmanın yapılabileceği kodlar oluşturmayı içerir.
- Zaman ve yer ilişkisi içerisinde oluşan etkinliklerin karşılaştırılmasını içerir.
- Betimleme- Analiz- Süreç ilişkisine dayanır.
- Verilerin gruplandırılması ve genel özelliklerin oluşturulması ile ilgilenir (Ekiz, 2009: 74).

Betimsel analiz ise nitel veri analizinin çoğunlukla ilk ve en alt düzeyinde yer alan analiz biçimi olarak bilinir. Araştırmada kullanılan gözlem, görüşme ve doküman gibi veri toplama araçlarında yer alan soru, konu ya da temalar temel alınarak analiz edilir. Elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Şimşek ve Yıldırım, 2011: 224) .

Betimsel analiz doğrudan alıntılar ile beslenir ya da desteklenir. Birincil düzey analiz olarak da bilinen betimsel analiz, doğrudan konunun resmedilmesi, tanımlanması ve açıklanmasını amaçlar.

Betimsel analizlerde ve araştırmanın raporlaştırılmasında yapılan belirgin hata, araştırmacını araştırma sırasında araştırılan kişilere yönelttiği soruyu doğrudan soru şeklinde araştırma raporuna koyması ve bunun üzerine yorumlarda bulunmasıdır. Soruyu olduğu gibi koymak yerine sorunun bir cümle, başlık ya da bir kavram haline getirilmesi gerekir.

Betimsel analiz dört aşamadan oluşur:

i. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Bu aşamada araştırmanın sorularından, kavramsal çerçevesinden ya da görüşmede yer alan boyutlarından yola çıkılarak kavramsal bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir.

ii. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve düzenlenir. Bu aşamada, verilerin tanımlama amacıyla seçilmesi, anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi söz konusudur.

iii. Bulguların tanımlanması: Düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir.

iv. Bulguların yorumlanması: Tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması bu aşamada yapılır. Bulgular arasındaki neden- sonuç ilişkilerinin açıklanması ve gerekirse farklı olgular arasında karşılaştırılma yapılması, araştırmacı tarafından yapılan yorumun daha nitelikli olmasına yardımcı olur (Şimşek ve Yıldırım, 2011: 224) .

Araştırmamızın konusunu oluşturan mikro kredi alan kadınların yaşadıkları ekonomik, sosyal ve psikolojik değişimler incelenirken betimsel analizden yararlanılmıştır. Böylelikle konunun tarafı olan kadınların mikro kredi ile ilgili fikir, duygu, düşünce ve önerilerine erişilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken ise kadınların sorulan sorulara verdikleri cevaplar alıntılanmış ve bu alıntılar analiz edilmiştir. Böylelikle betimsel analizin gereklilikleri yerine getirilmiştir.

7. Bulgular ve Tartışma

Eskişehir'de kadınlara mikro kredi kullandıran iki kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlar Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ve Türkiye İsrafı Önleme Vakfıdır. Bu vakıflar sırası ile MAYA ve Türkiye Grameen Mikro kredi Projesi (TGMP) çatısı altında muhtaç kadınlara mikro kredi kullandırmaktadır. Nitel araştırmanın verilerini oluşturan görüşmeler ise TGMP' den kredi kullanan kullanıcılar ile yapılmıştır. Bunun nedeni ise bu kullanıcılara kolaylıkla erişilebilmesi ve Eskişehir'de mikro kredi kullanıcıların büyük çoğunluğunun TGMP' den kredi alıyor oluşudur.

Eskişehir' de mikro kredi alan kadınların üzerine yapılan bu nitel çalışmada, kadınların kredi aldıktan sonra hayatlarında meydana gelen ekonomik, sosyal ve psikolojik değişimler belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra kadınların mikro kredi programları ile ilgili düşünceleri, şikâyet ve önerileri, gözlemlenen ve aktarılan sorunlar da çalışmada yer almaktadır.

Tablo 43. Görüşülen Kadınların Demografik Bilgileri

	Yaş	Son Mezun Olunan Okul	Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Eşinin Mesleği	Haneye Başka Herhangi Bir Gelirin Girip Girmediği	Kaçıncı Mikro Kredinin Alındığı	Ortalama Gelir (Aylık, TL)	Mikro Kredi ile Yapılan Gelir Getirici Faaliyet
1	60	İlkokul	Evli	5	Emekli	Eşinin Emekli Maaşı	4	500	El Örgüsü bebek yeleği, patiği, şal, hırka vb., Triko alım satımı
2	55	Lise	Bekar	0	Vefat Etmiş	Babasının Ölüm Aylığı	5	300	Buzdolabı Süsü, El Örgüsü banyo lifi, bebek patiği, yeleği, hırkası
3	43	İlkokul	Evli	2	Çalışamaz Durumda	Girmiyor	5	500	İğne Oyası, Havlu Kenarı, Çeyizlik Dantel Örtüler
4	40	Ortaokul	Evli	2	İşçi	Eşinin Maaşı	4	600	Elbise, Etek Dikimi
5	56	İlkokul	Bekar	3	Vefat Etmiş	Girmiyor	4	500	Erişte, Mantı, Bazlama, Yufka, Tarhana Yapımı
6	50	İlkokul	Evli	1	Öğretmen	Eşinin Maaşı	5	400	El örgüsü atkı, şal, bebek hırkası, patiği, yeleği
7	55	İlkokul	Evli	3	Serbest Meslek (Su Tesisatçısı)	Eşinin Geliri	5	500	El Örgüsü yelek, şal, sabunluk
8	53	Lise	Evli	2	Emekli	Eşinin Maaşı	3	450	El Örgüsü banyo lifi, bebek hırkası, Şal, Atkı
9	48	İlkokul	Evli	2	Emekli, Serbest Meslek (Perdeci)	Emekli Aylığı	5	2000	Perde Dikimi
10	42	Lise	Evli	4	Serbest Meslek (Boya Badana)	Eşinin Geliri	2	600	Çay Ocağı İşletmesi
11	40	Ortaokul	Evli	2	Serbest Meslek (Pazarcılık)	Eşinin Geliri	6	500	El örgüsü hırka, patik, şal
12	43	İlkokul	Evli	1	Serbest Meslek (Şöfor)	Eşinin Geliri	5	400	Ev yapımı ekmek, Mantı,Bal, Yumurta, Zeytin,Zeytinyağı

Çalışma 12 kişi ile gerçekleştirilmiş olup, nitel çalışmanın doğası gereği elde edilen bulgular sadece söz konusu kadınlar için geçerli olmaktadır. Ancak literatürde Eskişehir'deki mikro kredi kullanıcısı kadınlar için yapılmış olan nitel bir çalışma örneği bulunmadığı için bu tür bir çalışmanın, konunun incelenme çeşitliliği ve derinliğini artırması açısından gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bu görüşmeler esnasında hem sesli hem de yazılı kayıt yöntemi kullanılmıştır. Mikro kredi kullanıcısı olan kadınlara daha önceden belirlenmiş olan sorular yöneltilmiş olup, kadınların verdikleri cevaplar o anda ivedilikle yazılı kayıt altına alınmış, aynı zamanda görüşülen kişiye sorulara verdiği cevapların ses kayıt cihazına kaydedildiği bilgisi verilerek sesli kayıt yapılmıştır. Bu şekilde hem veri kaybının önüne geçilmiş olup, hem de eş zamanlı kayıt yapılmıştır[36] .

Görüldüğü üzere görüşülen kadınların yaşları 40 ila 60 arasında değişkenlik göstermektedir. Kadınların 7'si ilkokul, 2'si ortaokul, 3'ü ise lise mezunudur. Kadınların 10'u evli, 2'si ise bekârdır. Bekâr olan kadınların eşleri ise uzun süre önce vefat etmişlerdir.

Çocuk sayısına bakıldığında ise çocuk sayılarının 1 ila 5 arasında değiştiği görülmektedir. 12 kadından 11'i çocuk sahibidir. Yaşları 40 ile 43 arasında değişen üyelerin çocukları okula devam ederken, diğer yaş grubundaki üyelerin çocukları okula devam etmemektedirler ve bakıma muhtaç değildirler.

Toplumsal sınıflarına bakıldığında alt sınıfta yer alan kadınlar yapmış oldukları işler dolayısı ile herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadıkları için kentsel enformel çalışanlar kategorisine girmektedir (Suğur, 2010: 54).

Eşleri çalışan üyelerin, eşlerinin yaptıkları mesleklere bakıldığında ise, 3'ünün emekli olduğu, 4'ünün serbest mesleklerde çalıştığı, 1'inin çalışamaz durumda olduğu, 2'sinin vefat ettiği, 1'nin işçi olduğu ve 1'nin de öğretmen olduğu görülmektedir. 9 numaralı mikro kredi kullanıcısının eşi ise emekli olduktan sonra eşinin açtığı perde dükkanında çalışmaya başladığı için hem emekli hem de perdeci olarak değerlendirilmiştir.

[36] Görüşmeler 2012 yılı Mayıs ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşülen 12 mikro kredi kullanıcısı kadına mikro krediyi hangi sebeplerden dolayı almış oldukları sorusu yöneltilmiştir. 12 kadından 9'u mikro krediyi ailelerinin ve kendilerinin ekonomik durumlarını iyileştirmek için aldığını söylerken, diğer 3 kadın ise mikro krediyi çevre edinmek, psikolojik olarak kendisini iyi hissetmek, gruptaki eksik kalan kişi sayısını tamamlamak gibi sebeplerden dolayı aldığını söylemiştir. Mikro kredinin veriliş amacı yoksul kadınların yoksulluk sınırından kurtulmasını sağlamak da olsa, kadınların bazıları mikro kredi alırken öncelikli olarak bu amacı düşünmemektedir. Mikro kredinin dolaylı etkileri diyebileceğimiz yeni insanlarla tanışma, çevrenin genişlemesi, yeni arkadaşlar edinme gibi kazanımlar bazı kadınlar için mikro kredi alma kararını vermekte çok daha etkili olmaktadır. Kullanıcı 4, 6 ve 8 mikro krediyi yoksulluktan kurtulmak için değil başka nedenlerden dolayı aldıklarını belirtmişlerdir.

Kullanıcı 4, sanayi tipi dikiş makineleriyle etek ve elbise dikip satmakta, eşi de ona malzeme alımında yardımcı olmaktadır. Görüşme sırasında kullanıcı 4, ilk önce mikro kredi ile herhangi bir iş yapma fikrinin bulunmadığını belirtmiştir. Mahallesinde bulunan yakın arkadaşlarının mikro kredi almak için grup oluşturmak üzere 4 kişi topladıklarını ve kendisinden 5. Kişi olmasını rica ettikleri için mikro kredi ile olan macerasının başladığını söyleyen kullanıcı 4 için her şey tesadüfi olarak gelişmiştir.

> *" Bundan 4 sene önce mahalledeki arkadaşlarım mikro kredi alabilmek için grup kurmuşlardı. 4 kişiyi toplamışlar, beşinciyi arıyorlardı. Bana sordular, ben sermayeyi size veririm işe karışmam diye anlaşarak gruplarına katıldım. Ben dikiş de bilmiyordum, onlar biliyordu. Makineleri aldık, sonra kimi başka işe girdi, kimi taşındı derken iş bana kaldı. En baştan dikiş öğrendim. 1 top kumaşla başladım bu işe."*

Kullanıcı 4'ün anlattıkları, her bir mikro kredi kullanıcısının aldıkları krediyi derhal gelir getirici bir faaliyette kullanılması şartı ile verildiği koşulunun, kullanıcılar tarafından çok iyi uygulanmadığının bir göstergesidir. Ancak bu kullanıcı, düştüğü zor durumu lehine çevirmiş ve bir iş sahibi olmayı başarmıştır. Görüşülen diğer mikro kredi kullanıcılarına göre daha neşeli ve kendine güvenen bir tablo çizen kullanıcı 4, kendisiyle gurur duyduğunu dile getirmiştir.

"Hiç aklımda yokken iş sahibi oldum. Arkadaşlar mikro krediyi bırakıp gidince tüm borç bana kaldı. Ama öğrendim dikişi ve yaptıklarımı satıp borcumu ödedim. Artık eşimin eline bakmıyorum ve bundan gurur duyuyorum."

Mikro kredi ile bir anda kendi işinin sahibi olan kullanıcı 4 mikro krediden çok memnun olduğunu ve buradan elde ettiği gelir ile aile bütçesine katkıda bulunduğunu, kendi ihtiyaçlarını eşine sormadan alabildiğini de belirtmektedir.

Mikro krediye başvurma nedeninin yoksulluktan kurtulmak olmadığını belirten bir başka kullanıcı ise kullanıcı 6'dır. Bakımlı saçları, düzgün ve modaya uygun kıyafeti, kolundaki altın takısı ile diğer mikro kredi kullanıcılarından ayrılan bu kullanıcı mikro krediye başvurma nedenini hobi amaçlı yaptığı el örgülerini satmak ve böylelikle kendi harçlığını çıkarabilmek olarak açıklamaktadır. Eşinden herhangi bir maddi talepte bulunmuyor oluşu kullanıcı için çok önemlidir.

"Eskiden eşime pazar parası, market parası bırak derdim. Ama artık kendi kazandığım ile evimin ve kendimin ihtiyaçlarını görebiliyorum. Hatta bu sabah eşime ben harçlık verdim."

Kadınlarla yapılan görüşmeler sırasında ekonomik olarak eşlerinden bağımsız olarak hareket edebilmeleri üzerinde çokça durulmuştur. Kadınlar eşlerinin kendileri üzerindeki ekonomik üstünlüğünü kırmaktan dolayı çok mutludurlar. Ekonomik üstünlüğün eziciliği altında kimi zaman dilediklerini söylemeyen, dilediklerini satın alamayan ve en temel ihtiyaçları için eşlerine bağımlı olduklarını hisseden kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Kendi gelirlerini elde etmiyor iken eşlerinden para alan kadınlar, kullanıcı 6'nın da belirttiği gibi artık eşlerinin paraya ihtiyaçları olduğunda onlara para verebilmektedirler. Ev içi rollerde görülen bu değişim, kadınların sadece ev işi yapan, çocuk bakan kişiler olma konumunu da değiştirmektedir.

Görüşülen kadınların hiç biri eşlerinin eve getirdiği para ile geçinmeyi ve evde oturmayı doğru bulmamaktadırlar. Mikro kredi kullanıcısı kadınların genelinde bulunan çaresizliğe boyun eğmeme ve zorluklar ile mücadele etme çabası görüşülen kadınlarda da kendini şu sözlerle belli etmektedir:

"Kocam bana harçlık vermiyor, param yok diyen kadını anlamıyorum ve çok kızıyorum. 2 tane yumak alsa atkı örse 10 TL'ye satar. Hiç değilse çocuğunun bir isteğini alır."

Mikro krediyi yoksulluktan kurtulma amaçlı almayan bir başka kullanıcı olan kullanıcı 8'e göre ise mikro kredi onun en büyük destekçilerinden biri olmuştur.

"5 yıl içinde tüm ailemi ya kazadan ya da hastalıktan kaybettim. Büyük bir bunalım içerisindeydim. Evde oturmak psikolojimi çok olumsuz etkiliyordu. Bir şeylerle uğraşmam, kafamı dağıtmam lazımdı. Mikro krediyi duydum. Hemen başvurup aldım. Örgü ve el işi yapmaya, tanıdıklara satmaya başladım. Benim için meşgale oldu. Mikro kredi yeni bir ufuk açtı bana."

Bu kullanıcının aktardığı durum, kadınların iş hayatına atılmasının bir başka boyuttaki getirisini gözler önüne sermektedir. Bu kullanıcı için mikro kredi onu psikolojik yoksulluktan kurtarmıştır [37]. Mikro kredi ile kendini bulduğunu belirten kullanıcı, mikro krediden çok memnundur.

Görüşmelerin yürütüldüğü mikro kredi servisinde satış yapan bir diğer kullanıcı olan kullanıcı 1 ise mikro kredini ekonomik faydalarının yanı sıra kurdukları dostlukların da çok önemli olduğunu dile getirmiştir:

"Burası benim ikinci ailemdir. Ben gün içinde ailemden çok burada çalışanları görmekteyim. Artık birbirimizin her türlü derdini sorununu biliriz. Çok güzel arkadaşlıklarımız oldu burası sayesinde. Grubumdaki arkadaşlarım da çok iyi. Bir derdimiz oldu mu paylaşıyoruz. Hepimiz aynı durumda olduğumuz için herkes birbirini iyi anlıyor."

Bu kullanıcının belirttiği gibi, mikro kredi alan kadınlar birbirlerinin sorunları ile ilgilenmekte, birlikte sosyalleşmektedirler. Yoksulluk ile mücadele halinde olmaları onları birbirine yaklaştırmaktadır. Bu bağlamda kadın dayanışmasının bir örneği görülmektedir.

[37] Psikolojik yoksulluk hakkında bilgi için bknz: C. Carr ve T. S. Sloan (Vol. Eds.), *International and cultural psychology: Poverty and psychology: From global perspective to local practice* (pp. 1-15). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Evi geçindirme sorumluluğunun kime ait olduğunun belirlenmesi amacıyla, görüşülen kadınlara eşinin mesleği ve haneye mikro kredi ile yapılan iş dışında herhangi bir gelir girip girmediği sorusu yöneltilmiştir. 12 kadından 10'u hanesine mikro kredi dışında bir gelirin daha girdiğini belirtmiştir. Bu 10 kadından 9'u gelirin eşinden dolayı elde edildiğini belirtirken, 1'i ise babasından dolayı elde edildiğini belirtmiştir. Kadınlardan 2 tanesi ise tek gelirlerinin mikro kredi ile yaptıkları iş olduğunu dile getirmiştir. Böylelikle evi geçindirme sorumluluğunun kendilerine ait olduğunu belirtmişlerdir.

Tabloda görüldüğü üzere kredi kullanıcısı 12 kadından üçünün (2, 3, ve 5 numaralı katılımcılar) evine eşi kaynaklı gelir girmemektedir. Evi geçindirme sorumluluğu tamamen kadının üzerindedir. Yapılan araştırmada da ekonomik durumu en kötü olan kadınların bu üç kadın olduğu tespit edilmiştir. Bu kadınların hanelerine giren gelir düzeyi ise asgari ücretin neredeyse yarısıdır (300 ila 400 TL arası) .

Diğer mikro kredi kullanıcılarından farklı olarak tüm temel ihtiyaçlarını (barınma, giyecek, yiyecek vb.) mikro kredi ile yaptıkları gelir getirici faaliyet ile karşılamak durumunda olan bu kullanıcılar, literatürdeki kadın reisli haneler tanımı içerisine girmektedir ve bu hanelerde yoksulluk oranlarının, erkek reisli hanelere göre daha fazla olduğu belirtilmiştir.

Buvinic ve Gupta'ya (1997) göre bu ilişkiyi ele alan 61 çalışmadan 38'inde kadın reisli hanelerin yoksulluğunun daha yüksek oranda olduğu, 15'inde ise belli tip kadın reislerde ya da belli yoksulluk göstergeleri için yoksulluğun daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Kadın reisli haneler erkek reisli hanelerden daha fazla çalışmaya meyillidir. Bu kadınların çoğunluğu kazançlarının büyük bölümünü hanenin ortak kazanç havuzuna koymaktadır (Dinçoflaz, 2009: 61).

2 numaralı mikro kredi kullanıcısının babası üzerinden aldığı ölüm aylığı olsa da bu maaşın miktarı çok azdır.

> *" Eşim uzun süre önce vefat etti. 2 kız kardeşiz. Babamdan kalan emekli aylığı da ikiye bölünüyor. Elime 280 TL geçiyor. Onu da ev kirasına veriyorum. Buradan ise günde 10 TL kazanıyorum. Bu yaştan sonra rahat etmek isterdim. Ama ne yapalım. Mikro kredi sayesinde bir işim oldu.*

Başkalarını bilmem ama eğer ben çalışmazsam o gün açım ve çalışmak zorundayım."

Çalışmayı bir zorunluluk olarak betimleyen bu kullanıcı, içinde bulunduğu durumdan memnun olmasa dahi başka bir çaresinin olmadığını düşünmektedir. Özellikle çalışmayı bir zorunluluk olarak nitelendirmesi bu düşünceyi desteklemektedir. Görüşmeler esnasında konuşma tarzı ve sorulara verdiği cevaplar ile hayatından memnun olmadığı izlenimini pekiştiren kullanıcı, mikro krediyi son çaresi olarak nitelendirmektedir. Bu kullanıcı için mikro krediyi alma sebebi ise geçimini temin etmek ve başkalarına muhtaç olmadan yaşamaktır. Kronik astım rahatsızlığı olan bu kullanıcı, hem zamanı olmadığı için hem de yeterli geliri kazanamadığı için doktora gidemediğinden bahsetmiştir.

"Her gün buraya gelip tezgâhımın başında duruyorum. Kronik astımım var. Doktora gidemiyorum her gün burada durduğum için. Zamanım olsa da param olmuyor zaten."

2 numaralı kullanıcının mikro krediye karşı algısı ise onu yoksulluktan kurtaran bir araç niteliğindedir. Mikro kredinin ortaya çıkış amacının yoksulluğu önlemek, kadınların ve ailelerinin insanca yaşamalarına yardımcı olmak olduğu göz önüne alındığında kullanıcı 2'nin mikro krediye olan bakış açısının bu amaç ile örtüştüğü gözlenmektedir. Kullanıcı 2 bu yönleri ile tipik bir mikro kredi kullanıcısıdır.

Evini geçindirme sorumluluğunun kendisine ait olduğunu belirten bir diğer kullanıcı olan kullanıcı 3 ise genç kızlığından bu yana el işi öğrenip yaptığını ve satıp gelir elde ettiğini söylemiştir. Ancak gerçek anlamda çalışma hayatına eşinin sara hastalığının baş göstermesinden sonra atıldığını belirtmiştir. Eşi sara nöbetleri sıklaşınca çalışamayacak duruma gelen kullanıcı 3, önceleri herhangi bir sermaye sahibi olmadığı için malzeme alamadığından ve çok küçük miktarlarda gelir elde edebildiğinden bahsetmiştir. Mikro kredi onun için hem sermaye kaynağı olmuş, hem de kurduğu grup sayesinde çevresini genişletip yaptığı el işi örgüleri satabileceği kişilerin sayısını artırmıştır.

"*Ben eşim rahatsızlanınca zaten çalışmaya başlamıştım. Ancak mikro kredi sayesinde çevrem genişlediği için asıl ondan sonra arttı kazancım"*

Okula devam eden iki çocuğunun bulunduğunu ve başka hiç bir yerden gelirinin olmadığını belirten bu kullanıcı için yaptığı el işlerinin satılması büyük önem arz etmektedir. Ek gelir için el işlerinin yanı sıra evinde sipariş usulü börek, sarma, dolma gibi ürünler yapıp satan kullanıcı 3, gelirinin düşmesi konusunda oldukça hassas olduğu izlenimini bırakmıştır. Satışlarını artırmaya çalışan bu kullanıcı görüşme sırasında yapmış olduğu bu ürünler için sipariş isteyenleri kendisine yönlendirme hususunda ricada bulunmuştur. Kendilerine satış yapmaları için tahsis edilen ve Cemalettin Sarar' a ait olan Mikro kredi Hizmet Servisinin butik otel yapımı için yıkılacağı söylentisi kullanıcı 3'ü oldukça endişelendirmektedir.

> *"Benim başka hiçbir yerden gelirim yoktur. Eşim sara hastası, evde yatıyor. Eskiden de el işi yapardım ben. Ama kaç kişi senin evine gelip de yaptığın el işine bakar? Burasını bilen biliyor hiç değilse, gelip geçerken girip bakıyorlar. Burası da yıkılırsa gelirim hepten azalır. Okula giden iki çocuğum var. Onların okuması lazım. Kredinin taksiti var. Para lazım."*

Görülmektedir ki mikro kredi kadınlara iş yapabilecekleri sermayeyi sağlamaktadır ancak yaptıkları işler sonucunda ortaya çıkan ürünlerini satabilecekleri bir yerin varlığı onların en büyük isteklerinden biridir. Eskişehir Odunpazarı Belediyesi'nin Cemalettin Sarar' a ait olan kapalı alanı onlara tahsis etmiş olması kullanıcılar için çok önemlidir. Bu mekan tahsis edilmeden önce ürettikleri ürünleri satmakta oldukça zorlanan kullanıcı 3 bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

> *"Burası yokken yaptığım örgüleri pazara götürüp satmayı da denedim. Perşembeleri kadın emeği pazarı kurulur, oraya götürürdüm. Ama pazar haftada bir gün. O gün ne sattıysan onu yersin. Burada ise haftanın her günü satış yapabiliyorum. Gelirim bu sayede arttı."*

Okuyan iki çocuğunun ve eşinin sorumluluğunu üstelenen bu kullanıcı, kullanıcı 2'ye göre yoksulluğu daha şiddetli yaşamaktadır. Yoksulluğu bu denli şiddetli yaşamasından dolayı, içine kapanık bir ruh hali sergilemekte ve soruları yanıtlarken çekingen bir tavır almaktadır. Yoksullukla mücadeleyi bırakmamış olmasına rağmen, büyük hayalleri olmadığından bahseden bu kullanıcının en büyük hayali ise çocuklarının okuyup birer meslek sahibi olmalarıdır.

Evini geçindirme sorumluluğunun kendisine ait olduğunu belirten son kullanıcı olan kullanıcı 5 ise, 19 sene önce eşini kaybetmiş olup, 3 çocuğu bulunmaktadır. Çocuklarının bakıma muhtaç olmadığını ancak kendisine herhangi bir maddi destekte bulunmadıklarını belirten bu kullanıcı tek geliri evinde yapmakta olduğu erişte, bazlama, mantı, yufka gibi ürünlerdir. Bu ürünleri tezgâhında satarak gelir elde etmektedir. Daha önceleri bir yufkacıda işçi olarak çalışan bu kullanıcı, mikro kredi aldıktan sonra, aldığı krediyi yufka açmak için gerekli olan malzemeleri alabilmek için sermaye yapmış ve kendi işinin sahibi olmuştur. Daha sonraları ürün çeşitliliğini arttıran kullanıcı, satış yapmış olduğu mikro kredi hizmet servisinin onun için çok önemli olduğunu belirtmiştir.

> *"İlk önce yufkacıda çalışırdım. Ama yeterli kazancım olmuyordu. Sonra mahalledeki komşulardan mikroyu duydum. Hemen almaya karar verdim. Yufka açtım evimin mutfağında. Tanıdıklara sattım ilkin. Sonra belediyeden bu tezgah çıktı bana. Kendi işim oldu. Burada gelirim çok arttı. Şimdi çocuklara muhtaç değilim. Hatta onlar benden para istiyor sıkıştıklarında. Ama burasını yıkacaklarmış. O zaman çok kötü olur işte."*

Çocuklarına muhtaç olmadan bir yaşam sürebilmeyi övünçle anlatan kullanıcı 5'in en büyük arzusu kimseye muhtaç olmamaktır. Ancak o da diğer kullanıcılar gibi ürettiği ürünleri satmakta olduğu mekânın yıkılacağı söylentisinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Mikro kredi almadan önce çalıştığı yerdeki kazancının yetersiz olduğunu söyleyen kullanıcı mikro krediden oldukça memnundur. Çocuklarının işleri iyi olsaydı çalışıp çalışmayacağı sorusuna ise şu şekilde cevap vermiştir:

> *"Çocuklarımın bana bir faydası yoktur. Ama olsaydı bile ben yine de çalışırdım. Elim ayağım tutuyor çok şükür. Hem yufka açmak benim için çok kolaydır. Bana böyle bir imkân verilmiş neden evde oturayım?"*

Görüldüğü gibi kullanıcı 5 ilerlemiş yaşına rağmen, yardım almak yerine çalışmak istediğini ve mikro kredinin kendisine sağladığı bu imkândan mutluluk duyduğunu belirtmiştir.

Görüşülen 12 kadın içerisinde en yoksul durumda bulunan bu üç kadın için mikro kredi bir umut ışığı olmuş, onlara çalışma ve kimseye muhtaç olmadan yaşamlarını

sürdürebilme imkânını sağlamıştır. Ancak her üç kullanıcı da mikro kredi ile elde ettikleri gelir ile çok rahat bir yaşam sürememektedirler. Tablo 43'ten anlaşılacağı üzere bu kadınların aylık elde ettikleri gelir miktarı genellikle asgari ücretin yarısıdır. Özellikle çocuklarının bakımını da üstlenmiş olan kullanıcı 3, en yoksul durumda bulunan kullanıcıdır. Kullanıcı 2 ve 5 elde etmiş olduğu geliri sadece kendisi için kullanırken, kullanıcı 3'ün elde etmiş olduğu gelir, iki çocuğu ve eşi ile de bölüşülmektedir. Böylelikle bu hane için kişi başına düşen gelir miktarı daha da azalmaktadır.

Görüşülen 12 kullanıcıdan geriye kalan 6'sı (Kullanıcı 1-7-9-10-11-12) ise mikro krediyi hem gelir seviyelerini artırmak hem de sosyalleşmek, çevre edinmek için aldıklarını belirtmiştir. Bu kullanıcılar için mikro krediyi almaya karar verme sürecinde her iki durum da etkili olmuştur. Bu kadınların ortak noktası ise hepsinin hanelerine eşlerinin de gelir getirmesidir. Bu kadınlar üzerinde ev geçindirme sorumluluğu bulunmamaktadır. Ancak içinde bulundukları kötü ekonomik şartları iyileştirebilmek amacıyla mikro kredi almışlardır. Bu durumu kullanıcı 1 şu şekilde dile getirmektedir.

> *"Mikro kredi almadan önce eşimin emekli maaşı ile geçim yapıyorduk. Geçiniyorduk ancak çocukların ya da kendimin bir ihtiyacı olduğu zaman bunu eşime söyleyemiyordum. Şimdi ona haber vermeme bile gerek kalmadı. Mikro kredi sadece bana değil çevreme de faydalı."*

Kullanıcı eşinin temel ihtiyaçlarını karşıladığını ancak çocuklarını ve kendisinin ihtiyaçlarının karşılanması söz konusu olduğunda bunu eşine söyleyemediğini belirtmiştir. Bu durumda hanede temel ihtiyaçlar dışındaki ihtiyaçların acil olmayan ya da lüks ihtiyaçlar olarak algılandığı akla gelmektedir.

Görüldüğü gibi kadınlar kendi kazançlarını çoğu zaman ailenin geçinmesine bir katkı olarak görmektedirler. Kadınlar kendilerini "lüks harcamalar" için çalışıyor olarak görmektedirler; aslında onların kazançlarının çoğunluğu temel ihtiyaçlar için harcanmaktadır(Dinçoflaz, 2009: 67).

Mikro kredi bu açıdan çocuklarına ve kendisine faydalı olmuştur. Bu kullanıcı örneği Muhammed Yunus'un krediyi neden kadınlara verdiğinin sebebini de

açıklayabilmektedir. Muhammed Yunus'a göre kadınlar aldıkları krediyi başta çocukları olmak üzere ailenin refahı için harcarken, erkekler elde ettikleri geliri ailelerine harcamak konusunda daha çekimser olabilmektedirler. Bu konuda Pahl (1983),ailedeki finansal kaynakların kullanımı ve dağıtımı ile ilgili olarak kontrol, yönetim ve bütçeleme arasında bir ayrım yapmaktadır. Erkekler kontrol ederken kadınlar yönetmektedir. Özellikle düşük gelirli hanelerde kadınlar finansal kaynakları yönetmek zorunda kalmaktadır. Bu da bir yük getirmektedir; çünkü temel ihtiyaçları karşılayacak yeterli para bulunmamaktadır. Diğer yandan erkekler hane geliri yüksekken parayı yönetme eğilimindedir. Harcama örüntüleri de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dayanmaktadır. Kadınlar parayı kendi özel tüketimleri için değil, yiyecek, çocukları, okul masrafları vb. için harcamaktadır. Erkekler ise kendi harcamaları ve boş zaman aktiviteleri için kullanma eğilimindedir (Dinçoflaz, 2009: 67).

Kullanıcı 1 diğer kullanıcılar gibi mikro kredi ile kendisine ait bir yere sahip olma duygusunu tattığını, satış yaptığı mekanın kendileri için çok önemli olduğunu şu sözlerle belirtmiştir.

> *"Mikro kredi bana kendime ait bir yerim olma duygusunu yaşattı. Bu işin tüm sorumluluğu bana ait. Bu da kendimi iyi hissetmemi sağlıyor. Ama satış yaptığımız bu yer de çok önemli, burası olmazsa müşteri bulamayız."*

Kullanıcının söyledikleri mikro kredi ile yaptığı işin kendisinde yarattığı psikolojik etkileri işaret etmektedir. Mikro kredi alarak yaptığı işin tüm sorumluluğunun ona ait olmasının kendisini iyi hissettirdiğini belirtmesi kullanıcının çalışmaktan memnun olduğunun ve kendisine olan güveninin bir göstergesidir. Kadınların kendilerine olan güvenlerini kazanmalarında rol oynayan mikro kredi, onları üretken kılmaktadır.

Kullanıcı 1 ihtiyacı olmayanların mikro kredi almamasına yönelik isteğini ise şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Mikro kredi alıp burada satış yapan herkes o kadar da muhtaç durumda değil. Kimisi sırf zevkine geliyor buraya satış yapmaya. Asıl çok muhtaçlara verseler daha iyi bence."*

Bu kullanıcıya göre mekanda satış yapan her kadın, mikro krediyi çok muhtaç olduğu için almış değildir. Böylelikle kullanıcıların sosyal ve psikolojik nedenler ile de mikro kredi alanlar olduğunu bildikleri görülmektedir.

Kullanıcı 7; de mikro krediyi ekonomik kaygılar ile gelir elde etmek için almış, bu sayede çevresini de genişletip sosyal hayatın içerisindeki yerini almıştır. Daha önce Odunpazarı Meydanı'nda kurulan kadın emeği pazarında ürünlerini satan kullanıcı 7, mikro kredi aldıktan sonra aynı ürünleri yapıp satmaya devam etmiştir. Ancak Odunpazarı Belediyesinin mikro kredi alan kadınların ürünlerini satabilmeleri için tahsis ettiği mekanda kendisine bir tezgah verilince pazarda satış yapmayı bırakmıştır. Grubunu ise pazardaki arkadaşlarından oluşturmuştur. Grup kurmak için oldukça uğraş veren bu kullanıcı, yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde dile getirmiştir.

> *"Mikro kredi çekebilmek için 5 kişilik bir grup oluşturma şartı olduğu için önceleri kredi alabilmekte sıkıntı yaşadım. Grup hemen kurulamıyor, kimi çekiniyor kredi çekmeye, kimi cesaret ediyor, kimi de sonradan vazgeçiyor. Grup kurmak için pazarda tanımadıklarımla da tanıştım, arkadaş oldum. Girişken olmak gerek biraz."*

Bu kullanıcı mikro kredi alabilmek için grup kurma şartının olmasından ötürü başlarda zorluk yaşasa da sonrasında çekingenliğini üzerinden atarak yeni insanlar ile tanışmıştır. Grup kurma zorunluluğu bir bakıma kadınların iş hayatında başarılı olmaları için sahip olmaları gereken girişimcilik ruhunu kazanmalarına da yardımcı olmaktadır.

Mikro kredi aldıktan sonra ekonomik olarak oldukça rahatlayan kullanıcı 7 elde ettiği gelir ile kredi taksitlerini zorlanmadan geri ödediğini ve kendi ihtiyaçları ile mutfak masraflarını da karşılayabildiğini belirtmiştir.

Bir başka mikro kredi kullanıcısı olan kullanıcı 9 diğer kullanıcılardan farklı olarak bir dükkan sahibidir. Sahip olduğu dükkânda perdecilik yapan kullanıcı, girişimcilik kredisi kullanmaktadır.18 seneden beri perdecilik yapan kullanıcı daha önce 13 yıl işçi olarak bir başkasının yanında çalıştığını ancak kendi işinin patronu olmak istediği için mikro kredi kullandığını belirtmiştir. Dükkan açabilmek için bir miktar birikmişe sahip olduğunu ve mikro kredi ile dikiş makinelerini satın aldığını söyleyen kullanıcı mikro

krediden çok memnundur. Dükkanını büyütmeyi hedefleyen kullanıcı kadınların çalışması gerektiğini düşünmektedir.

> *"Kadınlar eve kapanmasınlar, çalışıp kazansınlar. Mikro kredi bunu için çok iyi bir fırsat. Evde oturup, konu komşuya gidip gelip dedikodu yapmanın kimseye faydası olmaz. Dedikodu değil, iş yapsınlar."*

Kadınların çalışması gerektiği yönündeki düşüncelerini net bir biçimde dile getiren ortaya koyan kullanıcı 9, hayata karşı umutlu ve çalışmaya karşı istekli bir profil çizmektedir. Mikro kredinin tam olarak istenilen sonuçlar verdiği görülen kullanıcıya göre her kadın isteyince iş hayatında başarılı olabilecektir. Ancak kendisinin bu noktaya gelebilmesinde 13 yıl boyunca bir perdecinin yanında çalışıp işi iyi bir biçimde öğrenmiş olmasının payının büyük olduğunu da kabul etmektedir.

Görüldüğü gibi bu kullanıcının diğer mikro kredi kullanıcılarından farkı kendi dükkanının sahibi olabilmesi ve aylık kazancının diğerlerine göre çok daha yüksek olabilmesidir. Bunun sebebi ise diğer kullanıcıların emek yoğun ancak getirisi az olan ürünler üretip satarken bu kullanıcının sermaye yoğun ve getirisi fazla olan bir ürün üretip satmasıdır. Ayrıca diğer kadınların ürettiği patik, yelek, şal, atkı, mantı, yufka gibi ürünlerin fabrikasyon olarak üretilmiş ikameleri bulunurken, perdecilik hala büyük oranda sipariş usulüne dayanmaktadır. Bu bakımdan kullanıcı 9'un rekabet edeceği diğer üreticiler, onunla hemen hemen aynı seviyede olacaktır. Ancak diğer kullanıcıların mantı, yufka, erişte vb. gibi benzer ürünler üreten büyük kuruluşlar ile ya da şal, atkı, hırka, yelek gibi ürünler üreten trikotaj endüstrisiyle rekabet şansı çok daha düşüktür. Bu durum ise bu ürünleri üreten kadınların elde ettikleri gelire yansımaktadır.

Görüşülen bir diğer mikro kredi kullanıcısı olan kullanıcı 10 ise mikro kredi ile tanışma hikayesini şu şekilde anlatmaktadır:

> *"Okumayı çok istediğim halde maddi imkansızlıklar nedeni ile üniversite 2. sınıftayken okulu bıraktım. Hayat mücadelesine atıldım. İlk önce eski Odunpazarı evlerinden birini kiralayıp orada kahvaltı salonu açmaya karar verdik eşimle. Mikro krediyi ilk o zaman aldım. Kiraladığımız evin içini yaptırmak için. Ancak sonra işlerimiz iyi gitmedi. Odunpazarı'na turist getiren turlar hep anlaşmalı yerlere götürdüler müşterileri. Biz de turlarla*

anlaşma yapamadık. Çok para istediler. Borç harç açtığımız kahvaltı salonumuza müşteri gelmemeye başladı. Kirayı ödeyemeyecek duruma gelince boşalttık orayı. O zamandan aldığım mikro krediye hala borcum var. Taksitleri ödeyemedim orası kapanınca. Şimdi ise çay ocağı işletiyoruz ama belediyeye yer kirası borcumuz var. Burası da kapanmak üzere."

Kullanıcı 10'in hikayesi iş hayatında başarılı olunamaması durumunda ortaya çıkan tabloyu gözler önüne sermektedir. Kredi alan kadınlar iş hayatı konusunda herhangi bir eğitime tabi tutulmamaktadırlar. Yapacakları işi en iyi onların bildiği varsayımı ile hareket edilmektedir. Ancak bu durum kimi zaman istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Görüldüğü üzere kullanıcı 10, Odunpazarı çevresine kahvaltı salonu açmış, ancak diğer benzeri işyerleri ile rekabet edemediği için iş yerini kapatmak zorunda kalmıştır. Elindeki tüm kaynakları bu işyerini açmak için kullanan ve bu yüzden aldığı mikro kredinin taksitlerini ödeyemeyen kullanıcı 10 oldukça zor durumda olduğunu ifade etmektedir.

"Elimizde tek kalan yer bu çay ocağı. Ama buradan elde ettiğim gelir ise çok az. Ayda en fazla 600 TL geliyor buradan. Mikro krediye olan borcum hala devam etmekte. Onu da bir türlü ödeyemedim. Sağ olsunlar ödeme konusunda beni sıkıştırmıyorlar ama yeni kredi de alamıyorum. 4 tane çocuğum var, 3'ü okuyor, eşimin sağ gözünde de retina yırtılması var, göremiyor, bu yüzden de çalışamıyor."

Kullanıcı 10, yoksullukla olan mücadelesinde mikro kredi alarak başarılı olmaya çalışmış, ancak işlerinin yolunda gitmemesi sonucunda aldığı borcu da ödeyememiş ve yeni bir yoksulluk sarmalının içine girmiştir. Kullanıcı 10'un yaşadığı bu durum, mikro krediye yöneltilen eleştirilerden birisi olan, kişilerin borç yükünün altına girmesine neden olduğu iddiasını destekler niteliktedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, iş hayatında her zaman başarısız olma riski bulunmaktadır. Bu riskin en aza indirilmesi için mikro kredi alan kadınların, yapacakları iş ve rekabet edecekleri işyerleri hakkında bilgilendirilmesi yararlı bir uygulama olacaktır.

Kullanıcı 11 ise mikro kredi hizmet servisinde el örgüleri, hırka ve dantel gibi ürünler üretip satmaktadır. Bu kullanıcı daha önceden kadın emeği pazarında yaptığı örgüleri satarken mikro krediyle tanışmıştır.

> *"Mikro kredi yetkilileri satış yaptığım pazarda mikro kredinin tanıtımını yapmışlardı. Benim de sermayeye ihtiyacım oluyordu. Çünkü diğer türlü yaptığım el işini satıp, ancak o zaman malzeme alabiliyordum. Bu da kazancımı azaltıyordu. Çünkü kazandığım para malzemeye gidiyordu. Mikro kredinin formalitelerinin olmaması ve bankalardaki gibi dosya masrafı alınmaması da çok iyi. Pazardaki arkadaşlarla grup kurdum ve ilk olarak 700 TL aldım. Ama gruptaki arkadaşların tanıdık olması çok önemli yoksa bir de onların borcunu ödersin."*

Mikro kredi ile tanışma hikâyesini bu şekilde anlatan kullanıcı 11'e göre gruptaki arkadaşların tanıdık olmaları çok önemlidir. Kullanıcı tanıdık kişiler ile daha rahat iletişim kurulacağından, borçların ödenmemesi ihtimalinin daha düşük olacağını ve kişilerin üstünde baskı yaratacağını düşünmektedir. Kullanıcının mikro krediyi alma kararında formalitelerinin az olması ve bankaların verdiği kredilerde olduğu gibi herhangi bir dosya masrafının alınmaması da önemli rol oynamıştır. Kullanıcının mikro krediyi alma sebeplerinden biri olarak gösterdiği formalitenin az olması ve dosya masrafının alınmaması gibi nedenlerden dolayı mikro kredinin kadınlar arasında yaygınlaştığı söylenebilir.

Bu kullanıcının da arzusu satış yapmakta olduğu mekân olan mikro kredi hizmet servisinin yıkılmamasıdır. Bu mekânın yıkılması durumunda satış yapacak başka bir yerin gösterilmesi gerektiğini düşünen kullanıcı, pazarda satış yapılması halinde haftada sadece 1 gün gelir elde edilebileceğine dikkat çekmektedir.

> *" Satış yaptığımız bu mekân yıkılacakmış. Ancak buradan birçok kadın geçim sağlıyor. Başka bir yerin bize tahsis edilmesi gerekli. Evlerimizde satış yapamıyoruz çünkü herkes eve gelemiyor. Pazarda satmaya kalksak da orada sadece haftanın 1 günü satış yapabilmekteyiz."*

Kullanıcı 11, mikro kredinin kadına sadece ekonomik yönden değil, psikolojik ve sosyal olarak da güçlendirdiğini belirtmektedir.

"Mikro kredi sayesinde kadın kendini psikolojik olarak da daha iyi hissediyor. Bir şeyi kimseye sormadan alabilmek, kocan eve para bırakmadı diye almak istediklerinden mahrum kalmamak o kadar önemli ki. Mikro kredi ile kadının özgürlüğü var."

Kullanıcı, mikro kredi sayesinde kadınların özgürlüklerini kazandıklarını düşünmektedir. Mikro kredi ise kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda kredi kullanıcısı kadınların zihninde ekonomik bağımsızlık ve özgürleşme kavramları birbirleri ile ilintilidir.

Görüşülen son mikro kredi kullanıcısı olan kullanıcı 12 ise mikro kredi hizmet servisinde gıda ürünleri satmaktadır. Burada satış yapmadan önce bir büfede çalışmakta olan kullanıcı, mikro krediyi kendi işinin patronu olma düşüncesi ile aldığını ifade etmektedir.

"Daha önceleri esnaflık yapıyordum. Bir büfede çalışıyordum. Ancak başkasının yanında çalıştığınızda geliriniz fazla olmuyor. Ben de kendi işimi yapmak istediğim için mikro krediyi aldım. Şimdi ise kendimin yapmakta olduğu erişte, mantı, ekmek gibi ürünleri satıyorum. Şimdi gelirim eskiye göre daha fazla."

Kullanıcı 12, elde etmiş olduğu gelir ile ailesine katkıda bulunduğuna ve çocuğunun masrafını karşıladığını belirtmektedir. Ancak mikro kredinin vermiş olduğu kredi miktarının azlığından diğer kullanıcılar gibi o da yakınmaktadır. Mikro krediyi almadan önce Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı' nın vermiş olduğu Maya kredisini de araştıran kullanıcı, neden Türkiye Grameen Mikro kredi Programı' nın vermiş olduğu mikro krediyi seçtiğini ise şu sözlerle açıklamıştır.

" Sermaye miktarımı çoğaltmak için Maya' dan da kredi almayı düşündüm. Ancak Maya geri ödemeleri bankaya istiyor. Banka hesabı açtırıyoruz ama o da yıllık hesap işletim ücreti kesiyor. Ayrıca krediyi ilk alırken bankadan aldığımız için dosya masrafı da kesiyorlar. Anlayacağınız hem formalitesi çok hem de çok kesinti yapıyorlar. Bu da beni Maya' dan soğuttu. Ama TGMP' nin mikro kredisinde hiç böyle bir şey yok."

Görüldüğü gibi TGMP' nin vermiş olduğu mikro kredinin formalitesinin az oluşu ve çekilen kredinin herhangi bir kesintiye uğramaksızın tamamının kullanıcıların eline geçmesi mikro kredi için bir tercih sebebi olmuştur. Türkiye'de KEDV' den ve TGMP' den mikro kredi kullanan kadınların sayıları karşılaştırıldığında görülen TGMP' nin üstünlüğünün sebeplerinden birinin bu olduğu akla gelmektedir.

8. Sonuç ve Öneriler

8.1. Sonuç

Yoksulluk, günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri olup, yoksulluğun azaltılmasına yönelik çözüm yollarının arayışı devam etmektedir. Yoksulluğun yapısal nedenlerini ortadan kaldırabilmek için devletlerin uyguladığı politikalar ile birlikte mikro finansman sisteminin uygulanmasının yoksulluk sorunu ile mücadelede etkin bir rol oynadığı ve sorunu çözüme daha hızlı ulaştırmakta yardımcı olduğu düşünülmektedir.

Mikro finansmanın bir çeşidi olan mikro kredi uygulaması ise 1970'li yıllarda yoksulluğun kanıksandığı yerlerden olan Bangladeş'te Muhammed Yunus'un önderliği ile birlikte kurumsallaşmış ve Grameen Bank aracılığı ile dağıtılmaya başlanmıştır. Bangladeş'te görülen başarılı uygulamasıyla mikro kredi, aradan geçen 40 yıla yakın zamanda dünyadaki birçok ülkeye yayılmıştır.

Mikro kredinin bu derece yaygınlaşmasını ve bugün dünyanın birçok ülkesinde faaliyet göstermesini sağlayan özellikleri ise, geleneksel bankacılık sisteminden farklılıklarıdır. Teminat ve kefil istemeyen, geri ödemeleri haftalık ve az miktarda taksitlerden oluşan ve sadece kadınlara verilen mikro kredi uygulaması yoksul kadınların bu krediyi kolaylıkla alıp, gelir getirici herhangi bir faaliyette sermaye olarak kullanabilmesine olanak sağlamaktadır. Türkiye' de ise 2001 yılında faaliyete geçen Maya ve 2003 yılında faaliyete geçen TGMP ile mikro kredi verilmeye başlanmıştır.

Kadın yoksulluğun azaltılmasında kullanılan yöntemlerden biri olan mikro kredilerin etkinliğinin sınanması için yapılan bu çalışmada, Eskişehir ilinde mikro kredi alan kadınlar üzerinde mikro kredilerin yoksulluğu azaltılmadaki etkinliği ilk kez nitel araştırma yöntemiyle sınanmıştır. Nitel araştırma, Eskişehir Odunpazarı şubesi TGMP'

den kredi kullanan kadınlar ile yapılmıştır. Kadınların her biri mikro krediden en az 2. kredisini almış olup, aktif üyeliğe sahip olan kadınlardır.

Araştırmada görülmüştür ki mikro krediye başvurmanın kolay oluşu, mikro kredi almak için prosedürlerin olmayışı kadınların ekonomik etkinliklere katılma süreci kolaylaşmıştır. Almış oldukları mikro krediler ile genellikle el emeğine dayalı ürünler üretip satan kadınların ekonomik olarak eski durumlarına göre daha iyi konumdadır. Eskişehir ilinde Şengür tarafından (2011) yapılmış olan "Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası Aracı Olarak Mikro Kredi (Eskişehir Grameen Bank Analizi)" isimli nicel araştırmanın sonucu tespit edilmiş olan olumlu ekonomik etkiler, nitel araştırma sonucunda da kendini göstermiştir. Nicel ve nitel sonuçların birbiriyle uygunluk göstermiş olması nicel çalışmada kullanılan anket sorularına verilen cevapların ifade ettiği sonuçlar ile nitel çalışmada yapılan görüşmelerde sorulan sorulara verilen cevapların ifade ettiği sonuçların birbirine paralel özellikle taşıdığını göstermektedir. Ancak araştırmamızda bu araştırmadan farklı olarak kadınların elde ettikleri gelir miktarının yapmış oldukları iş dalının özelliğine göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiş olup, geçerliliğini koruyan ve sermaye yoğun (perde, etek dikimi, çay ocağı işletmesi vb.) iş dallarından elde dilen gelirlerin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak sadece mikro krediyi sermaye yaparak, sermaye yoğun iş dallarında hemen faaliyete geçebilmek mümkün olmamaktadır. Mikro kredi uygulamasının yapısı gereği alınan kredinin miktarları yıldan yıla arttırılabilmektedir. Bu sebepten dolayı kadınların işlerini büyütebilmesi için uzun süre mikro kredi sisteminin içinde kalması gerekmektedir. Bu tespit ise Nawaz' ın yapmış olduğu (2010) mikro kredi programından uzun süredir faydalanmakta olanların, daha kısa süredir faydalanmakta olanlara göre daha yüksek hanehalkı gelirine sahip olduğu tespiti ile örtüşmektedir (Al-Mamun, Hossain, Malarvizhi, Tan, 18: 2012). Ancak bu tespit yine de taban sermayesi olmayan kadınların kredilerini yükseltene değin emeklerinin az gelir getirici işlerde (örgü, el işi, mantı yapımı vb.) verimsizce harcandığı sonucunu ortadan kaldırmamaktadır. Bu durum ise mikro kredinin yoksulluğu azaltma hedefini geciktirmektedir. Elde edilen gelirin azlığının, mikro kredinin faaliyet yapısından kaynaklanan bu sebebin yanı sıra krediyi değerlendiren kadından kaynaklı başka sebeplere de bağlı olduğu görülmüştür. Bu sebepler ise;

- Üretilen ürünlerin birbirleri ile benzer nitelikler taşıması, ürünlerde çeşitlendirmenin mevcut olmaması,

Görüşülen mikro kredi kullanıcılarının elde ettikleri geliri azaltan bir başka etken ise, üretilen ürünlerin birbirleri ile neredeyse aynı olmasıdır. Tasarım ve çeşitlendirme kaygısı güdülmeden üretilen atkı, patik, şal, yelek gibi ürünler hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren firmalar tarafından satılan muadilleri ile rekabetten uzaktır. Ayrıca bu ürünler önemli bir müşteri kitlesini oluşturabilecek genç kesime hitap etmemektedir

- Üretilen ürünlerin yüksek sosyoekonomik seviyeye sahip kesime değil, alt ve orta sosyoekonomik kesime hitap etmesi,

Yüksek sosyoekonomik seviyedeki kesimin satın aldıkları ürünlerden beklentileri ile alt ve orta sosyoekonomik seviyedeki kesimin satın aldıkları ürünlerden beklentileri farklıdır. Görüşülen kadınların ürettiği gıda ürünlerinin hijyenik bir ortamda üretilip üretilmediğinin kontrolünün resmi kurumlarca yapılmaması, giyim ürünlerinde ve diğer ürünlerde çeşitliliğinin az olması, piyasada satılan ikameleri ile rekabet edememesi, ürünlerin herhangi bir tasarım kaygısı güdülmeden geleneksel çizgide üretilmesi gibi sebeplerden ötürü şehirli, çalışan, yüksek eğitim ve gelir sahibi kesimin beklentilerini karşılayamadığı gözlenmiştir.

- Kadınların herhangi bir meslek sahibi olmamaları,

Gelir düzeylerinin düşük olmasıyla dikkat çeken mikro kredi kullanıcısı kadınların bir ortak özelliği de bir mesleklerinin olmayışıdır. Örgü, hırka, yelek, atkı, süs eşyası gibi üretiminde derin bilgi ve beceri gerektirmeyen ve her yerde bulunulabilen ürünler üreten kadınların, diğer satıcılara rekabet gücü yüksek değildir. Bu tür ürünlerde müşterinin pazarlık gücü de yüksek olduğu için elde ettikleri gelir azalmaktadır.

Araştırmamızda gelir düzeylerinin az olduğunu kabul eden kadınların bazılarının bu durumdan şikayetçi olmadıkları ve yoksulluk sınırının üzerinde bir yaşam sürdüklerini belirttikleri gözlenmiştir. Yoksulluk sınırının üzerinde olduğunu belirten bu kadınların ise eşlerinin de çalıştığı ya da emekli olduğunu, yoksulluk sınırının altında olduğunu belirten kadınların ise tek gelir kaynaklarının mikro kredi ile yapmış oldukları iş olduğunu beyan ettikleri tespit edilmiştir. Bu durumda mikro kredinin amacı olan

yoksulluğun azaltılması, kadının elde ettiği gelirden çok kadının eşinin çalışıp çalışmadığına bağlı hale gelmektedir. Bu ise istenmeyen bir durumdur. Bu durumun varlığı kadına sadece mikro kredi ile sermaye verip, bir iş kurmasını beklemenin yoksulluk ile mücadelede yeterli bir strateji olmadığını akla getirmiştir. Ancak temel amacı gelir seviyesini arttırarak yoksulluğu azaltmak olan mikro kredinin bu işlevini istenilen düzeyde yerine getiremediği halde kadınların yapmakta oldukları iş dallarında herhangi bir değişiklik yapmayı ve satış yaptıkları mekandan ayrılmayı düşünmedikleri de görülmüştür. Bu tespit ise kadınların bilmedikleri yeni iş dallarına atılmaktan çekindiklerini ve satış yaptıkları mekanın sadece ekonomik aktivitelerin yürütüldüğü bir yer olmaktan çok, sosyal paylaşımların ön planda olduğu, kadın dayanışmasının yürütüldüğü bir destek unsuru haline dönüştüğünü de göstermiştir. Mikro kredi ekonomik kaygılar ile alınmıştır, ancak bir süre sonra sosyal ve psikolojik katma değerlerin varlığı da kadınların mikro kredi alma ve devam ettirme kararlarını etkilemeye başlamıştır.

Araştırmadaki bir başka sonuç ise Muhammed Yunus'un kredinin sadece kadınlara verilmesinin yoksulluğun azaltılmasında daha faydalı olacağı yolundaki görüşünün elde edilen veriler ile örtüşmesidir. Görüşülen 12 kadından eşi ve/veya çocuğu olan 11 kadın elde ettiği geliri ailesi için de kullandığını dile getirmiştir. Ailesi olduğu halde elde ettiği geliri sadece kişisel ihtiyaçları için kullandığını belirten hiçbir kullanıcı olmamıştır. Bu yönü ile mikro kredi, sadece verilen kişiye değil, kişinin eşi ve çocuklarına da fayda sağlamaktadır. Ayrıca elde edilen bu sonuç Khandker ve Pitt' in (1998) ortaya koyduğu kadın mikro kredi kullanıcılarının, erkek mikro kredi kullanıcılarına göre hanehalkı gelirini daha fazla arttırdıkları tespiti ile de örtüşmektedir.

Mikro kredinin kadınlar üzerinde olumlu sosyal ve psikolojik etkileri de vardır. Mikro kredi sayesinde sosyalleşen ve çevreleri genişleyen kadınlar psikolojik açıdan da kendilerini iyi hissetmektedirler. Çalışmamız göstermiştir ki özellikle eşlerinin kendilerine karşı tavırlarındaki değişmeler kadınlar için çok önemlidir. Örneğin sadece eşleri çalışırken herhangi bir ihtiyaçlarını satın alabilmek için eşlerinden para istemek zorunda olan kadınlar, artık kimi zaman kendilerinin eşlerine harçlık verdiklerini özellikle belirtmiş ve bundan gururla bahsetmişlerdir. Böylelikle mikro kredinin, kullanıcı kadınlar üzerinde ekonomik güçlenmenin, aile içi durumlarını iyileştirici

etkileri olduğu görülmüştür. Görüşülen kadınlardan bazılarının da belirtmiş olduğu yeni insanlar tanımak, çevre edinmek gibi kazanımlar mikro kredi almalarında etkili olmuştur. Bu kadınlardan biri ise mikro krediyi alma sebebinin tamamen psikolojik nedenlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Ortak bir amaç için yola çıkan bu kadınlar, bir süre sonra birbirilerinin dertlerine de ortak olmakta ve başta yoksulluktan kurtulma konusunda olmak üzere her türlü sorunun üstesinde gelme konusunda birbirlerini motive etmektedir.

Araştırmada tespit edilen bir başka nokta ise mikro kredi alan bazı kadınların bu krediye gerçekten ihtiyacının bulunmamasıdır. Bu durum mikro kredinin yoksulluk ile mücadele aracı olmasından çok kadınların hobilerini gerçekleştirebildikleri bir araca dönüşmesine neden olabilecektir. Bu durum gerçekten ihtiyacı olan kadınların mikro kredi almaya devam edebildikleri sürece zararsız gibi gözükse de; mikro kredinin literatürde yer alan kullanım amaçlarını değişikliğe uğratması muhtemeldir.

Mikro krediyi sadece ihtiyaç sahiplerinin almaması TGMP çalışanlarının mikro kredi almak için başvuran kadınları sıkı bir elemeden geçirmediklerini ya da TGMP' nin yoksul ya da orta gelirli ayırt etmeden herkese kredi dağıttığı sonucunu akla getirmektedir. Araştırmamız nitel bir araştırma olduğundan dolayı bu soruya genel geçer bir yanıt verebilmek mümkün olmasa da araştırmanın yürütüldüğü grup içerisinde 2. durumun gözlendiği söylenebilir.

Son olarak mikro kredi uygulaması, yoksulluğun azaltılmasını sağlayabilmek için ümit vaadeden ve Türkiye' de bunu başarabilme gücüne sahip olan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yoksullukla mücadele hedefi sadece bireylere ve mikro kredi uygulamasına bırakılmamalı, devletin mücadele politikalarının bir tamamlayıcısı olarak düşünülmelidir.

8.2. Öneriler

Yoksulluk hem Türkiye' de hem de dünyada aslen politik bir meseledir. 1980'li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar neticesinde, devletin müdahale alanları daraltılmış, kişilerin kendi tercihlerine göre karar mekanizmasının oluşması sağlanmıştır. Yoksulluğu yenmek için tamamen kişisel yetenekleri araç olarak sunan mikro kredi ile kişilere yoksulluktan kurtulmak için bireysel bir şans tanınmak ile

birlikte, mikro kredi bireyin dışında gelişen yoksulluğun yapısal nedenlerini ortadan kaldırmamaktadır. Bu sebepten ötürü yoksulluğun çözümü sadece mikro kredide aranmamalı, mikrokredi yoksullukla mücadele programının bir parçası olarak görülmelidir. Bununla birlikte daha önce herhangi bir mesleki eğitim görmemiş olan kadının alınan mikro kredi sonrası istediği geliri elde edemeyeceğinden hareket ile, mesleki bilgisi olmayan kadınlar öncelikle meslek edindirme kurslarına yönlendirilmelidir. Böylelikle bir meslek dalında eğitilmiş olan kadınların, almış oldukları kredinin hem geri ödemelerini daha rahat yapmaları hem de yoksulluktan daha çabuk bir şekilde kurtulmaları sağlanabilir. Ayrıca yakın muhitte oturan kadınların birbirinden farklı iş dallarına yönlendirilmesi gerektiği gözetilmelidir. Bu sayede kadınların müşterileri sayılarının bölünmemesi sağlanmalıdır.

Verilen mikro kredi miktarlarının az oluşu, çok gelir getiren işlerin yapılmasını engellemektedir. Mikro kredi sisteminin daha iyi işleyebilmesi için öncelikle kredi miktarlarının yapılacak işin büyüklüğüne göre artış göstermesi gerekmektedir. Sermayelerin çok az olması sebebi ile kadınların hemen hemen hepsi benzer iş dallarında faaliyet göstermekte ve bu iş dalları genelde emek yoğun ve düşük kazanç getiren bir özellik göstermektedir. Bununla birlikte yapılan nitel analiz sonucunda, mikro kredi alan kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak olumlu yönde gelişmeler gösterdiği görülmekle birlikte, bu gelişmelerin istenilen düzeyde olmadığı görülmüştür. Özellikle ekonomik olarak yeterli iyileşmenin sağlanamadığı tespit edilmiştir.

Mikro kredi alan kadınların az gelir elde etmeleri onlar için büyük bir problemdir. Ancak mikro kredi ile büyük sermayeler elde etmeleri mümkün değildir. Bu durumda ise aynı işi yapacak kadınlar bir araya gelip almış oldukları mikro kredileri birleştirerek ortak bir sermaye oluşturup modern bir iş yeri açabilirler. Örneğin terzilik yapmak isteyen gruplar bir araya gelerek bir dikiş atölyesi açabilirler. Bu sayede kadınların gelir düzeyi arttırılır ve yoksulluktan çok daha çabuk kurtulmaları sağlanabilir.

Gıda ürünleri üretip satan kadınlar ile yapılan görüşmelerde, üretilen ürünlerin herhangi bir denetimden geçmediği görülmüştür. Almış olduğu mikro kredi ile gıda ürünleri hazırlayıp satan kadınların, üretmiş oldukları bu ürünlerin sağlığa uygunluğu kontrolünün ilgili birimler tarafından yapılması gerekmektedir. Böylelikle gıda ürünleri

daha çok müşteriye hitap edebilir ve kadınların elde ettikleri gelir seviyesinde artış sağlanabilir.

Son olarak kadınların ürettikleri ürünleri satabilecekleri yerler sağlanmalı ve bu satış yerlerinin tanıtımı yapılmalıdır. Eğer satış mekanı sağlanması konusunda sıkıntılar yaşanıyorsa, kadınların ürünlerini sanal ortamda satabilmeleri için bir internet sitesi oluşturulmalı ve mikro kredi alan kadınların ürünlerinin Türkiye ve hatta Dünya genelinde satılabilmesi sağlanmalıdır.

Kaynakça

Adaçay, F. R. (2008). *Ekonomik kalkınmada yoksulluk: yoksulluk-mücadele stratejileri ve Türkiye'deki boyutları* (1. Baskı) Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Aklin, E. (1995). Türkiye'de gelir dağılımı. *Yeni Türkiye*, *6*,141- 144.

Aktan, Coşkun C. (2002*). Yoksullukla mücadele stratejileri*. Ankara: Hak - İş Konfederasyonu Yayınları.

Al- Mamun, A. ; Malarvizhi, C.A.; Hossain, S.; Tan, S. (2012). Examining the Effect of Microcredit on Poverty in Malaysia. *Asean Economic Bulletin, Vol. 29* (1), 15-28.

Albayrak, C. (2011) Kadın yoksulluğu ve sosyal güvenlik. *Kadın ve yoksulluk* (Ed.Nazan Moroğlu) İstanbul: CM Basın Yayın 119-128.

Alcock, P. (2006). *Understanding poverty*, (3. Baskı). Burmingham: Palgrave Macmillan.

Altay, A. (2007) Küreselleşen yoksulluk olgusunun önlenmesinde mikro finansman yaklaşımı . *Finans, politik ve ekonomik yorumlar*, *44(510),* 57 – 67.

Ayrıçay, Y. Bakan, İ. Eyitmiş, M.A. (2010). Türkiye'de mikro kredi uygulamaları araştırmasının sonuçları *Mikro kredi ve yoksulluğun olmadığı bir Dünya'ya doğru*. (Ed: İ. Lofça, A. H. Aydın, S. Güngör, Ö. Büyükyenigün) Kahramanmaraş: Kahmanmaraş Valiliği 192-209.

Ayyıldız, S.(2010) *İşsizlik ve yoksullukla mücadelede mikro kredi uygulaması ve Türkiye için bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Bilim, Y. (2007) Görüşme tekniği ve araştırmalarda kullanımı. Nitel araştırma neden nasıl niçin (Ed: Bilim Y. , Mil B., Yüksel A).Ankara: Detay Yayıncılık ss.27-42

Biçerli M.K. ve Özer M. (2003). Türkiye'de kadın işgücünün panel veri analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *3 (1),* 55-85 .

Bulut, T. ve Adaman, F. (2007). *Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 milyonluk umut hikayeleri:Mikro kredi maceraları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Büyükşalvarcı A. ve Balı, S. (2001). *1630'dan 2010'a finansal krizler tarihi*. İstanbul: Çatı Kitapları.

Çak, D. (2007). Kalkınma finansmanının sağlanmasında mikro kredi yöntemi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi .

Çetin, I.B. ve Öztürk M.(2009). Dünyada ve Türkiye'de yoksulluk ve kadınlar. Yaşar Üniversitesi, 3(11), 2661-2698.

Dinçoflaz, N. J. (2009) Kentteki kadının yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün kadın yoksulluğuyla mücadele politikaları. Uzmanlık Tezi. Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki boyutu*. Uzmanlık Tezi. Ankara: DPT .

Ekiz D. (2009) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Anı Yayıncılık .

Ensari, S. (Nisan 2010). TÜİK' in yoksulluk analizleri üzerine. *Maliye ve Finans Yazıları,* Yıl 24, Sayı: 87, 9 – 15.

Field, F. (1983). *The minimum wage*. London: Policy Studies Institute.

Fields, G. (1994). Data for measuring poverty and inequality changes in the developing countries. *Journal of Development Economics*, 44 (June), 87 – 104.

Flik, Robert J. and Van Praag Bernard M. S. (1991). Subjective poverty line definitions. *De Economist* 139 (3), 311-330.

Giddens, A. (2006). *Sociology*, Cambrigde: Polity Press.

Gürses, D. (2009). Microfinance and poverty reduction in Turkey. *Perspective on Global Development and Technology, (PGDT)* 8 , 90-110.

Gürses, D.(2007) Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 59-74.

Hatipler, M. ve Aytaç, A. *Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun özgün yapısı ve yoksullukla mücadele*. (2011). İstanbul: Kriter Yayınları.

Helms, B. (2006). *Access for all building inclusive financial systems.* Washington D.C. The International Bank for Reconstruction and Development The World Bank.

İbrişim, N. (2008). *Yoksulluk, yoksulluğun ölçülmesi ve Türkiye üzerine analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.

İnsel, A. (2005). *Yoksulluk, Dışlanma ve STK'lar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No: 6 .

İslam, T. (2007). *Microcredit and Poverty Allevation.* Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları.* Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi .

Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de ekonomik krizler ve hükümetler, 1969 – 2001. *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*,1 (41), 174-182.

Klasen S. (2006) UNDP's gender-related measures: some conceptual problems and possible solutions. *Journal of Human Development*.7(2):243-274.

Kalaycıoğlu, S. (2007). *Yoksulluk nasıl anlaşılmalı?, Temel tanımlar, Yaklaşımlar*. SYDV Yoksulluk Üzerine Seminerler Dizisi. Ankara.

Kargı, M.G. (2011)) Kadın yoksulluğu ve sosyal güvenlik. *Kadın ve yoksulluk* (Ed.Nazan Moroğlu) İstanbul: CM Basın Yayın ss.33-50.

Korkmaz, T., Bayramoğlu, M. F. (2007). Yoksullukla mücadelede mikrofinans kuruluşlarının işlevleri. *MUFAD Dergisi*, sayı: 34 98 – 113.

Menton, C. (2007). *An investigation of the measurement of poverty in Ireland*, Dublin: Institute of Public Administration.

Morshed, Lamia. (2010). Yoksullukla küresel mücadele çalışmalarına mikro kredinin katkısı. *Mikro kredi ve yoksulluğun olmadığı bir Dünya'ya doğru*. (Ed: İ. Lofça, A. H. Aydın, S. Güngör, Ö. Büyükyenigün) Kahramanmaraş: Kahmanmaraş Valiliği, ss.96-108.

Okumuş, H. Ş. (2010). *Dünya'da ve Türkiye'de mikro finansman ve yoksulluğun azaltılması: Teori ve uygulamalar*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Öztürk, Ö. (2009). *İktisatta bölüşüm*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Öztürk, Y. ve Öztürk, N. (2010). *Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Ravallian M. (1992). Poverty comparisons, a guide to concepts and methods. *The living standards measurement study working paper*, sayı:88. Washington, D. C ,The World Bank.

Reed, Larry R. ve Maes, Jan P. (2012). *State of Microcredit Summit Campaign Report.* Washington, D. C: Microcredit Summit Campaign.

Robinson, Marguerite S. (2001). *The microfinance revolution: sustainable finance for poor, lessons from Indonesia, the emerging industry*. Washington D. C.: The World Bank, Open Society Institute, New York.

Sarı, R. (2005). *Gelir dağılımı, Yoksulluk ve İstihdam*. Düzce İl Geliştirme Planı, DPT, T.C. Düzce Valiliği, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Düzce Belediyesi, Düzce Ticaret ve Sanayi Odası İşbirliği.

Seccombe, K. (2002). Beating the odds, versus, changing the odds, poverty, resilience and Family Policy , *Journal of Marriage and Family*. 64 (2).

Soyak, Münevver: (2010) Kadın Girişimciliği ve Mikrofinans: Türkiye Deneyimi *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,24, 129-144.

Suğur, Serap (2010). Türkiye'de temel toplumsal sınıflar. *Türkiye'nin toplumsal yapısı* (Ed: Z. Sungur) (2. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss 47-62

Şah, M. (2008). *Derneklerin ülke ekonomisindeki yeri ve önemi*. Denetçilik Tezi. T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı .

Şengül, S. (2001). *Türkiye'de yoksulluk profili ve gelir gruplarına göre gıda talebi.* Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şenses, F. (2009). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008) Politika dokümanı kadın ve yoksulluk. Ankara .

TGMP Mikrosigorta Bilgilendirme Broşürü .

TGMP, 2008 "10.000'inci Üyeye Grameen Mikro kredi" Ankara: Emek Ofset.

TGMP, 2012 "Mikro kredi ile Ben İstersem Herşey Olur" .

Todaro, M. P. Ve Smith, S. C. (2003), *Economic Development*, Eighth Edition, Addison Wesley, Boston.

Turner, B. (1997). Eşitlik (1. Baskı). (Çeviren: Bahadır Sina Şener). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

TÜİK. (2009). Tüketim harcamaları, Yoksulluk ve Gelir dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi – 6. Ankara: TÜİK Matbaası.

Uçar, C. (2011). Kadın yoksulluğu ile mücadelede sosyal politika araçları ve etkinlikler. Uzmanlık Tezi. Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Vogel, R., Rhyne, E. ve Christen, Robert P. (1995). Maximizing the outreach of microenterprise finance: the emerging lessons of successful programs. U.S.A.

I.D Program and Operations Assessment Report 10. U.S. Agency for Development, Washington D.C.

Weiss, J. ve Montgomery, H. (2006). Modalities of mikrofinance delivery in Asia and Latin America, Lessons for China. China World Economy 14(1) 30 – 43.

Wilson, G. (1996) Toward a revised framework for examining beliefs about the causes of poverty. The Sociological Quarterly, 37(3), 413 – 428.

Yardım, Mahmut S. (2009). Yoksulluk sınırı nasıl hesaplanır?. Toplum Hekimliği Bülteni, 28(2). (Mayıs – Ağustos 2009).

Yıldırım A.; Şimşek H. (2011) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri Seçkin Yayınları Ankara.

Yılmaz, R. ve Koyuncu, C. (2006). Mikro finansman ve yoksullukla mücadele. Bursa: Ekin Kitabevi.

Yunus, M. (1999) Yoksulluğun bulunmadığı bir dünyaya doğru (1. Baskı) (Çeviren: Gülden Şen). İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık.

Yüksel, A.;Mil. B.;Bilim Y. (2007) Nitel Araştırma: Neden, Niçin, Nasıl . Detay Yayıncılık Ankara 2007.

E-Kaynaklar

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu. 2006 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2006/ Erişim Tarihi: 15.01.2012

BM İnsani Gelişim Raporu, 2011http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/ Erişim Tarihi: 27.02.2012.

Caner, A. (2008). Yoksulluk ve gelir dağılımı. http://acaneretuedutr.weebly.com/uploads/9/0/1/5/9015786/tryoksulluk-gelirdag_bolum17_tekitap_27nov.pdf Erişim Tarihi: 24.04.2012

COMCEC. (2007). Yoksulluğun önlenmesinde mikro kredi uygulamaları ve Türkiye. Ankara. www.comcec.org./EN/belge/arşiv/doc/TURKEY23-07CRC1)TR.doc

Dündar, Seher O. (2007). *Mikro finansman*. Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü. http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-07-05-28_Mikro_Finansman.pdf Erişim Tarihi: 14.05.2012

Dünya Bankası Cinsiyet İstatistikleri. http://datatopics.worldbank.org/gender/ Erişim Tarihi: 20.03.2012.

Dünya IV. Kadın Konferansı, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu: 1995. http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf Erişim Tarihi: 07.05.2012.

Global Development Research Center. www.gdrc.org./icm/model/model-fulldoc.html Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

IMF World Economic Outlook Database: 2012 .http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx Erişim Tarihi: 12.02.2012.

IMF. (2012). World Economic Outlook Database. www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/Ol/weodata/index.aspx Erişim Tarihi: 12 Şubat 2012.

Latife, H. I. (2003) Microcredit and poverty reduction. *International Conference on Poverty Reduction through Micro – Credit konferansında sunulan bildiri.* İstanbul, Ceylan Inter –Continental Hotel. http://www.grameentrust.org/Microcredit%20and%20Poverty%20Reduction%20June%202003%20in%20TurkeyF.pdf Erişim Tarihi: 13.04.2012

OECD Inequality Stats. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=INEQUALITY Erişim Tarihi: 13 Mart 2012

OECD Stats http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=INEQUALITY Erişim Tarihi: 10.01.2012

Sayılarla TGMP PowerPoint Sunumu. www.tgmp.net Erişim Tarihi: 10.07.2012

State of Microcredit Summit Campaign Report, 2012 http://www.microcreditsummit.org/pubs/reports/socr/2012/WEB_SOCR-2012_English.pdf Erişim Tarihi: 10.06.2012

TGMP 7 Temmuz 2012 Tarihli Durum Raporu http://www.tgmp.net/finansal-veriler.aspx Erişim Tarihi: 11.07.2012

TGMP Durum Raporları www.tgmp.net Erişim Tarihi: 02.07.2012

TGMP 2009 Yılı Faaliyet Raporu www.tgmp.net Erişim Tarihi: 02.07.2012

TGMP, 2010 Faaliyet Raporu www.tgmp.net Erişim Tarihi: 02.07.2012

TÜİK Eğitim İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=14 Erişim Tarihi: 04.04.2012

TÜİK Gelir Dağılımı İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 11.01.2012

TÜİK İşgücü İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=25 Erişim Tarihi: 25.03.2012

TÜİK İşgücü İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=25 Erişim Tarihi: 01.04.2012

TÜİK İşgücü İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=25 Erişim Tarihi: 03.04.2012

TÜİK Yoksulluk Analizleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 07.04.2012

TÜİK Yoksulluk Analizleri http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 10.04.2012

TÜİK, Eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri. www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=1377 Erişim Tarihi: 07 Ocak 2012

TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 17.02.2012

TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 08.01.2012

TÜİK, Yoksulluk Analizleri, İstatistiksel Tablolar. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 24.04.2012

TÜİK. Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. www.tuik.gov.tr/veriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 14 Nisan 2012

TÜİK. Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. www.tuik.gov.tr/veriBilgi.do?alt_id=24 Erişim Tarihi: 13 Mart 2012

UNDP, 2007/2008 http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-8/ Erişim Tarihi: 15.02.2012 ve 14.03.2012

UNDP İnsani Gelişim Raporu, 2009: 183 181 .http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/ Erişim Tarihi: 24.02.2012

UNDP İnsani Gelişim Raporu, 2011. http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/ Erişim Tarihi: 25.02.2012

UNDP, İnsani Gelişim Raporu 2004. http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2004/ Erişim Tarihi: 21.02.2012

UNDP, İnsani Gelişim Raporu, 2001. http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2001/ Erişim Tarihi: 22.02.2012

UNDP, İnsani Gelişim Raporu, 2009. http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/ Erişim Tarihi: 24.02.2012

http://ansiklopedika.org/Pakistan-Hindistan_Sava%C5%9Flar%C4%B1 Erişim tarihi: 07.06.2012

www.grameen-info.org. (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012).

http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=16veItemid=112 Erişim Tarihi: 15.06.2012

http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=22veItemid=109 Erişim Tarihi : 18.06.2012

http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=19veItemid=114 Erişim Tarihi: 10.06.2012

http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_contentvetask=viewveid=23veItemid=126 Erişim Tarihi:12.06.2012)

www.kedv.org.tr/index.php?page=maya Erişim tarihi: 10.07.2012

www.kiva.org. Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2012

www.mixmarket.org (Erişim Tarihi: 20.05.2012)

http://www.mixmarket.org/profiles-reports/crossmarket-analysis-report Erişim Tarihi: 21.06.2012

www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=1377 Erişim Tarihi: 17.02.2012

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23 Erişim Tarihi: 22.04.2012